

8360-t

ORVOSI TÖRVÉNY.

MELLYET

A KÉT NS. MAGYAR HAZA'

H A S Z N Á R A

KÉSZITETT

Dr. MOLNÁR JÁNOS,

*Tekintetes Nemes Sz. Fejér Vármegyé'
rendes Fő Orvossa.*

A KÖZLEMÉNYEK
F. J. TUD. I. RÉSZ
SZÜLEZETI ÉS NŐGYÓGYASZATI
KÖNYVTÁR

SZÉKES- FEJÉRVÁROTT,
ÖZVEGY SZÁMTER. KLÁRA' BETÖRVEL.

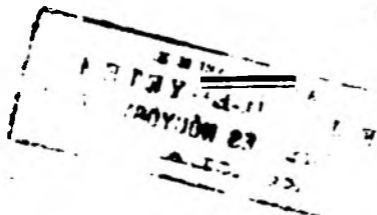
JUN 2004

Spectabili

*ac Expertissimo Domino Joanni Molnár
S. P. D. Andreas Pfisterer Con-
sil. Reg. et Regni Protomedicus m. p.*

---

*Remitto Tibi medie Cursoris pub-
lici manuscriptum Tuum, quod pro re-
visione mihi submiseras, cum eo: quod
per Professorem Franciscum Bene
revisum, nulla occurrente Reflexione,
Typis vulgari possit! Caeterum praecor;
ut Superi conamina Tua secundent, et
Te diu sanum ac incolumen servent! Va-
le!. Dabam Budae 1-a Augusti 1814.*

Te

Tekintetes Nemes

Székes Fejér Vármegye',

Nagy Méltóságú, Nagy Tekintetű és
Nagy Érdemű

ELÖLLJÁRÓINK.

* * *

Nagy Méltóságú Ürményi

ÜRMÉNYI JÓSEF,

Ő Excellentiájának; F. M. Hazánk Bi-
rájjának; Felséges Fejedelmünk Arany
kultsos Hívének, és belső Titkos Tan-
nátsosnak; Sz. István A. M. Kir. Jeles
Rende' Nagy Keresztes Vitézzének; a'
F. Kir. M. H. Tanács Tanácsossának;
a' Fels. Septemviratus Fő Törvény - Szek'
Közz - Birájjának; a' Pesti Kir. Magyar
Fő Anya' Oskolánk' bölts Igazzgatójja-
nak, a' Tek. Nemes Sz. Fejér Várme-
gye' Fő Ispánnyának 's a' többi.

* * *

Mél-

Méltóságos Királyi Kámarás
Sz o l g a - E g y - H á z i

MARICH DÁVID,

Felséges Fejedelmünk Arany kúltosos Hí-
vének, és a' Tek. Ns. Sz. Fejér Vár-
megye' Első All-Ispánnyanak 's a' többi.

* * *

Tekintetes Nemes

J e s z e n i c z e i

JANKOVICH JÓSEF,

Tek. Nemes Fejér Vármegye' Második
All-Ispánnyanak 's a' többi.

* * *

T o v á b b á

Igen számos több mint XL nagy Közz-
Birtokos

Méltóságos Nagyságos és

Tekintetes

FŐ FŐ TÁBLA BIRÁINAK.

Min-

Minden Karban Rendben és Állapotban

l é v ő

TISZT VISELŐINEK,

é s

T A G J A I N A K.

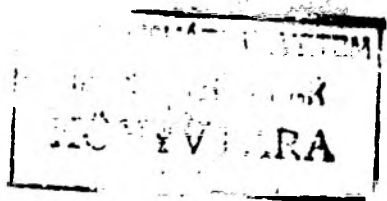
*Mint örökös tiszteletére méltó Pátro-
nussainak*

é s

Igen kegyes Jóakaróinak

alázatossan

Ajánló Levele

é Könyv-Szerzőjének,

Te.

Tekintetes Nemes

V Á R M E G Y E !

Szerentsésnek tartom magamat ,
hogy a' kegyes Gondviselésnek ugy tet-
szett: hogy ezen Ts. Ns. Megyének
kebelében nyerjem , mind életemet, mind
lételemet: sőt hogy egész gyermeksé-
gemben 's iffjúságomban, a' tudomá-
nyok' hosszas pályáját megfutván; a'
sokféle viszontagságok és vándorlások
után is; ezen Születésem' földén nyer-
jek magamnak Házat, Háznépet; állan-
dó lakhelyet, és utolsó poraimnak is
nyugodalmat !!!

Ezt pedig egyedül EXCEL-
LENTIÁDNAK, MÉLTÓSÁGTOKNAK
és NAGYSÁGTOKNAK, személlyes,
hallhatatlan, és meghálálhatatlan ke-
gyelmeiknek köszönhetem; hogy ezen
Tekintetes Nemes Megyebéli
Physicatussal, sok egyéb érdemes Hi-
vatalom' sorsosi között és felett, enge-
met

met kegyessen megajándékozván, az emberiségnek szolgáltyára énnékem ezzel is tágossabb ajtót és utat nyitottak: annakokáért is alázatossan esedezem; hogy az eddig erántam illy igen kegyessen gyakorlott kegyelmeiket, még ezen halhatatlan Grátiájokkal megkoronázzni méltóztassanak; és példás kegyességek 's kegyelmességek szerént, engedjék meg ezt énnékem! — Hadd viselhesse, ezen könyvetském, a' maga homlokán EXCELLENTIÁTOKNAK, MÉLTÓSÁGTOKNAK és NAGYSÁGTOKNAK örök emlékezetet érdemlő Nagy Neveiket! hadd irhassam fel, sok századokra méltó emlékezeteket, ezen örökös tiszteletemnek, és buzgó háládatosságomnak gyenge és igen ingadozó lábokon álló oszlopára !! hadd tessesem ezen tsekély ajándékomat nagy érdemeiknek oltárára !! hadd emellyék, hadd magasztallyák, hadd örökösítsék hallhatatlan NEVEIK, ezen Munkátskámnak alaton érdemeit! hadd adhas-

sam tudtára, még a' késő Magyar Ma-
radéknak is; hogy én örökösen háláa-
dó adoss vagyok, és utolsó poraimig
maradni óhajtok.

'A' *Tekintetes Nemes*

Székes Fejér Vármegyének

és ennek minden Karban, Rangban, 's
Állapotban lévő

R E N D J E I N E K.

Irtam Sz. Fejérváron
Kis - Aszszony Havának
10-dik napján 1814 Eszt.

örökös tiszteletekre,
és a' legbuzgóbb háláa-
dásra lekötelezett szolgáljak
Dr. Molnár János, m. k.
ezen Tek. Ns. Megyének
rendes Fő Orvossa.

' *Ke-*

Kegyes Olvasó!

Minthogy, ezen Természeti Tudománynak, rész szerént ékesítésére rész szerént világosítására, rész szerént pedig bébizonyítására; ezen Munkában, mindennemű Tudománybéli Tárgyak, és ezeknek fejtegetéseik elöllfordulnak: ennekokáért is, ennek egész kerületiben, tellyes tehetségem szerént, arra törekedtem; hogy a' botránkozásnak két különös köveit, a' mennyire tsak lehetett, elmellőzzem; tudniillik:

Először. Hogy a' természeti dolgoknak kifejezésekben, a' minden kintsnél drágább erköltsi szemérmeteségnek, minden lehető áldozatokat megtégyek! e' végre, minden ollyas kifejezéseket, a' mennyiben tsak lehetett, mindenütt a' legártatlanabb köntösbe öltöztettem: mindazonáltal, e' Tudomány maga is természeti lévén, 's a' természet' munkáit és játékjait fejtegetvén; ennek mind színé-

nek,

nek, mind köntössének éppen olyan-
nak, 's ugyan annak kellett lenni. —
Látunk azonban, ilyen kifejezéseket,
magában a' Keresztényi erköltsiségnek
tükörében, a' Szent Írásban is. — *Ca-*
stis omnia Casta! — *Mindenek tiszták*
a' tisztáknak! a'mint szoll a'maz nagy
Philosopho - Theologus Sz. Pál is a' ma-
ga kedves Tanítványaéhoz *Titushoz irt*
Levelének 1. 15 vers.

Másodszor. Hogy ezen Természeti
böltességnek (*Philosophiának*), minden
ágazattyaiba való bécerezkedés', vi'sgá-
lódás', és fejtegetés' alkalmatosságával;
semminémü idegen, vad, szokatlan, e-
rőltetett, homályos, anyai nyelvünket
gyalázó, és ennek tökéletesedését kés-
leltető szózatokat, ne kóhollyak!!! —

Mert ugyan is; ha ama kevély,
és világbíró hatalmas R o m a; nem szé-
gyenlette: a' maga Tudomány - nevezet-
tyeit a' Görögöktől költsönözni!? —
úgy szintén további időjártával; ha mind
azokat, egész pallérozott Europa, Ro-
má-

mától örömetst elfogadta! Ennekutánna, a' több és egyéb Europai Nemzetek között p. o. ha amazz talállmányaival gazdag Anglia; ha az ő elmességével gögöss Francia; végezetre, ha ezen nagy és első Nemzeteknek nyomdokait, sebes lépésekkel követő Németh Ország'; azon Romai Birodalomtól költsönözött Tudomány-igéket, nagy részben, nem tsak örömetst bévette, nem tsak örömetst megtartotta; sőt ezeket örökös polgári jussal megis ajándékozta!! mennyivel inkább mi Magyarok, a' kiknek nyelvünk pallérozása, még tsak egy böltsöbéli tsetsemő! a' kiknek e' részben oh egek!! bár ha szintén még napunk dél színben nem ragyogna is, legalább hajnalunk pirosollna!!! a' kiknek ama Romai nyelv, mintegy anyanyelvünk; a' kik ezen nyelvet, mások után közönségesen, a' *Tudosok*, legalább az *Orvosok' nyelvének* nevezzhettyük!! — miért szégyenlenék, avagy tsak az efféle Orvosi Tudományokban, ezen nagy Nem-

zetek, sőt a' Magyarok által is polgáriaknak bévett szavakkal és kifejezésekkel élni!!??

Továbbá, ezen Tudománynak egygyetlen egy *Tárgya*, az emberi Társaságban megtörténhető sőt oh fájdalom! igen gyakran megtörténő 's akárminémü névvel neveztetendő *bűnhődés* (*Reatus*); és ezen természetes *bűnhődésnek* (*Reatus physici*) minden tetemes és nevezetes polgári bűnöknek matériáik, formáik, és módjaik; ugy szintén ezeknek minden lehető külső 's belső megesmértető *Jegyeik és Bélyegeik*: ennekokáért is, akárminémü Karban, Rendben, Rangban, Állapotban és Valláson lévő Magyar-Hazánkfiainak, Biróinak, Tudóssainak, Papjainak, kissebb 's nagyobb, alacsonyabb és méltóságosabb Tagjainak, sőt az Olvasást szerető Magyar Szép Nemnek is, ha nem szükséges; de bizonyára, az igen igen gyakran elő forduló esetekben közönséges hasznu Könyve lészen ez. — A' többek között, annyival is inkább!

Mivel bizonyos okokból, mind a' Régibb, mind az újabb Tudós Világ Physiognomistái szerént; mint kellyen az Ábrázat-Vonásaiból, az Erköltsi hajlandóságról az Elölljáróknak, 's mindenféle Biráknak ítéletet hozzni!?' egy kis Toldalékba ide ragasztottam. — Ugy szintén, ezen

Kérdést: Mellyek a' szép Ábrázat' Vonásai? és ezekből: Mi a' valóságos Szépség? és továbbá: Volt e' valaha valaki, és vagon e' most is valahol tökéletes szép e' világon? és végezetre: Mellyek azok a' régi hires hét Szépségek? bizonyos okokból, rövideden leirtam.

Utollyára; ezen Munkámnak elkészítésére szánt időm, költségem, éjjeli 's nappali fáradozásom; mind bőven meg léssen jutalmazza: ha ennek olvasása, némelly Túdóss Hazánkfiainak; legalább némelly unalmassabb órákat megröviditheti! a' fél-tudományuk pedig, ha ezt megérthetik, ha hasznát vehetik !!!

Mennyiben érhetem 's érhettem
pedig el, ezen óhajtott tzelomat; ezt
csak a' bölts és akármelly kegyes; 's nem
egy Zoilus', sem nem egy Momus' fe-
kete lelkétől elragadtatott, és az Iste-
nek' ditsösségét is gúnyoló, Olvasó itél-
heti meg!!!

*Omne tulit punctum, qui miscuit utile
dulci!*

Sokféle Tudomány lakik e' munkában
Ámbár újj 's nem régen jöttbé e' Hazába ;
Találtatik ebben nagy hasznu Chemia
Sok más tudománnyal szép Filosofia
Physiognomia , mellyből külömbségét
Kinek kinek láthadd minden erköltségét.
Meg tudhatod ebből , ki, millyen észszel bir.
Mert órcza' vonása kit kit szépen le irr.
Itt lakik sok Morál, Theologiával
A' Jus Canonicum, itt a' Romaival.
Itt vagy on Synodus a' Conciliummal ;
A' Pápák Végzése , irott Decretummal :
Ész kívántatott itt , nem tsak tsupa élet !
Minden Olvasónál lehet az itélet !
Ezek nélkül senki jó Orvos nem lehet ;
Mert Hivatallyában rút hibákat tehet.
Illyen terhes Munkát , ritka a' ki irjon.
Ámbár Tudományok tárházával birjon.
Méltó az illy Iró sok számos időkre
Arany kerekeken forgó esztendőkre !
Szerezd meg e' Könyvet, meg lásd sokra mehetsz
Minden Esetekben bátor lépést tehetsz,
Férjfinak 's Aszszonynak illik ez kezébe ;
Mindenik Nem ebből szedhet a' fejébe.

Te-

Tekéntetes Molnár János Sz. Fejér Vármegye Doctora eránt való szeretetiből és tiszteletiből:

E' Verseket írta egy Öreg 's Vén Jámbor

A' kinek számára régen készül a' Tór.

Ezer nyolcz száz tizen nègynek lefolytában

Kis Aszszony Havának ötödik napjában

Ketskemény Sigmund,
Polgárdi Préd. és Senior.

ÓRVOSI TÖRVÉNY.

§. 1.

Az *Órvosi Törvény* az a' tudomány, a' melly mindenféle állapotokban's környülállásokban, sokszor igen szomorú, veszedelmes, és lélekbejáró esetekben; minden Rendü és Rangu Ítéző Bírakat, mintegy kézenfogva vezet; mitsoda úton és módon kellyen, mind ezekben, a' Természeti Philosophia szerént, igaz ítéletet hozni!

§. 2.

Ezen *Órvosi Törvénynek* V RÉSZEI vagynak, u. m:

A

I.

-
-
- I. *A' Polgári Orvosi Törvény.*
  - II. *A' Szedriai Orvosi Törvény.*
  - III. *A' Sz. Széki Orvosi Törvény.*
  - IV. *A' Katonai Orvosi Törvény.*
  - V. *A' Barom Orvoslás (Veterinaria) Törvénye.*
-
-

I. R É S Z.

§. 3.

A' Polgári Orvosi Törvénynek Tárgyai e' következendők, im e' következendő *Fejezetekben*; tudniillik:

- I. *Fejezet: A' mi egész életünk' folyamattjának felosztásai.*
- II. *Fejezet: Az elmének és a' testnek hibáin és fogyatkozásain; ugy szintén: némelly bűnösnek személynyes állapotján épült: de egyszersmind Hazánknak az akkori Törvényével megállható és meg nem állható mentsége.*

III.

III. Fejezet: *A' havi vérben lévő fejr személynék, a' terhes, a' gyermekágyas; és a' szoptató Afzszonynak, az Isten' a' Haza' és a' Természet' Törvényén épült mentsvára.*

IV. Fejezet: *A' Megterhesedés vagy Terhbe esés (Graviditas); 's ennek kétszemes és bizonyos megismerhető Jelei; a' méhsira (embrio); a' magzat; a' Szülés; a' Szülöttek p. o. az idétlen; a' megért; a' felettebb korán való; a' késői; az élő és életre való; az élő de nem életre való; a' törvényes; a' más alá vetett; a' meghalt; a' kettős (gemelli); a' hármas (tergemini); a' négyes (quatergemini); 's a' többféle magzatok; a' másfelibe való megterhesedés (Superfoetatio); és*
vé-

=====

vegezetre, az Üszög, vagy
Malom (Mola) die Mühle.

V. Fejezet: A' tsuda- vagy Váltott gyer-
mekek.

VI. Fejezet: A' kétséges vagy kettős ne-
mü ember; (Hermaphroditus
vagy Hermaphrodita) ezen Gö-
rög Szavaktól: Ερμης Mer-
curius és Αφροδιτη Venus:
ugy szintén: Androgynus és
Androgyna, ezen Görög igék-
től: Ανδρ̄ Férjfi, és Γυν̄
Aszszony; melly igék egy-
gyütt jelentenek: Férjfi-Asz-
szonyt.

VII. Fejezet: A' költött vagy tettett
Nyavalyák.

VIII. Fejezet: Az eltitkolt; és másokat ká-
rosító Nyavalyák.

IX. Fejezet: Az Isten' - a' Haza' - és a'
Természet' bölts Törvényre
truczczára és boszszujára vissz-
szaelő, tudatlan, balgatag,
bü-

büvös, bajos, sokszor pedig tsak a' kapát kaszát, 's a' Teremtőnek Paraditsombéli átkát tilalmas és titkos utakon és módokon kerülő; istentelen, ravasz, tsalárd, és gonosz lelkiismeretű, számtalan együgyü embertársaiknak tudatlanságok miatt, tulajdon véres veréjtékjekkel keresett pénzeért és vagyonkájokert, ugyan ezeknek halálos veszedelmekre ólállkodó Orvosok, Javások és Impostorok.

X. Fejezet: A' Patika eránt való felette szoros és lélekbejáró kötelessége a' Physicusoknak és Doctoroknak.

II. R É S Z.

§. 4.

A' Szedriai Orvosi Törvénynek Tárgyai e' következők, im e' következő Fejezetekben; ugymint:

I. Fejezet: *A' néha még eleven, de már a' törvényes kérdésben lévő embernek megvizsgálása: a' megholt testnek pedig tudományos felbonczolása.*

II. Fejezet: *A' Visum-Repertum egyáltalában.*

III. Fejezet: *A' Visum-Repertum módja különösen.*

IV. Fejezet: *A' sebek, ütések, a' főnek, a' szivgödörtájjának; a' hátgerintz tsigájának megrázása; vagy megrendülése; törése, és ficzomodása 's a' többi.*

I. Szakasz *A' Sebekről közönségesen; mellyek:*

A. *Telleyességgel halálos.*

B. *Magokban halálos.*

C. *Tsak történet szerint halálos Sebek.*

II. Szakasz: *A' tagoknak külön külön és személyes Sebjeiről, tetétől fogva talpig, kívülről és belölről.*

V. *Fejezet: A' Mérgekről és a' Megéhtetésről.*

VI. *Fejezet: Az ártatlan tsetsemőknek erőszakos megölettetésekről.*

VII. *Fejezet: A' külömbb külömbbféle erőszakos halálnak nemeiről p. o.*

A. *A' maga tulajdon megöléséről (Suicidium)*

B. *A' megfojtásról (Suffocatio)*

C. *Kötéllal, zsineggel, nyakra-
valóval, keszkenővel, vagy egyéb
akármilyen effélével való erőszakos meg-
fojtásról (Strangulatio)*

D. *A' vízbe való fojtásról (Sub-
mersio)*

E. *A' mennykő ütöttekről (Ful-
mine tactis.)*

F. *A' Megfagyásról.*

G. *A' fojtó Levegőkről (Aeres
mephitici.)*

H. *Az éhen és szomjan való meg-
halásról.*

I. *A' nagy vérfojtás által történt
halálról.*

K. *A' szörnyü indulat miatt történt halálról.*

L. *Az önként való meggyulladás és 'siros fekete hamuvá lévő elégés által, történt halálról.*

M. *A' már megtörtént halál' idejének meghatározásáról.*

VIII. *Fejezet: A' tömlötzökben sínlődő, és akárminémü büntetést érdemlő szegény Rabokra nézve; akár légyenek azok meghalgattatva, megvizsgáltatva, és megitéltetve, akár nem: az Evangyéliomi szelidségről, az igazi felebaráti szeretetről az Isten'-a' Haza'- és a' Természet' Törvényeinek bölts, szelid, és kegyes tzellyaikrol, akárminémü Rangu és Rendü Itélő Birák elnefelejtkezzenek; hogy szerentsetlen embertársoknak nyomoruságbol magoknak gyönyörüséget*

keresni ne láttassanak! Afflicto, major afflictio procuranda non est !!

III. R E S Z.

§. 5.

A' Sz. Széhi Orvosi Törvény.

Mellynek Tárgyai e' következendők; im e' következendő *Fejezetekben*; tudniillik:

I. *Fejezet: A' Papi Rendnek akadályairól; a' millyenek:*

A. *A' Testnek hibái és fogyatkozásai.*

B. *A' Léleknek és az erköltsnek tetemes fogyatkozásai és motskai.*

II. *Fejezet: A' Papi Hivatalt elrontó vétkekről; a' millyenek:*

A. *Erköltsökre nézve; és*

B. *Testekre nézve.*

III. *Fejezet: Az Ekklé'siai bűjtökről.*

IV. *Fejezet: Az idétlen magzatnak, a' kettős nemző részüeknek (Her-*

ma-

maphroditus vagy Androgynus) és a' tsuda vagy váltott gyermekeknek meg-kereszteléséről.

V. Fejezet: A' boszorkányokról és ördögönösökről.

VI. Fejezet: A' halálos ágyban sinlődőknek lelki állapottyokról való gondoskodásról.

VII. Fejezet: A' szüzességről és ennek megesmértető jeleiről.

VIII. Fejezet: Az elveszett szüzességről.

IX. Fejezet: Az erőszak tételről.

X. Fejezet: A' Sodomiaírol, és egyéb Természet ellen való testbéli fertelmességekről.

XI. Fejezet: A' szerelem Pohárról (Philtum.)

XII. Fejezet: A' házasságnak akadályairól, mellyek kétfélék; ugyanint:

I. Azok, mellyek a' házasságra való lépést meg nem engedik (Causæ matrimonium impediētes.)

II. *Azok, mellyek a' Házassakat egymástól elválasztyák (Causæ matrimonium dirimentes).*

IV. R É S Z.

§. 6.

A' Katonai Orvosi Törvény.

Ide tartoznak e' következő *Fejezetek*; ugymint:

- I. *Fejezet: A' katonai állapotról közönségesen.*
- II. *Fejezet: Akármelley ifjú embernek, a' Katonaságra alkalmas vagy alkalmatlan mivoltáról; 's ennek külső és belső tetétől fogva talpig egészséges, vagy egészségtelen teste' alkotmányának megesmértető bizonyos Jeleiről: sőt az egész Mársnak szentelt fiának; a' Katonai Orvosi Törvénynek legszorossabb reguláji szerént való megvizsgálásáról; 's végre*
ha

*ha ezek szerént, ezen sanyarú
Katonai életet, halálának nyil-
vanságos siettetése nélkül, el-
viselheti e' ? ennek rendes meg-
ítéléséről!*

III. Fejezet: *A' katonáskodást félben sza-
kasztó okokrol.*

IV. Fejezet: *A' katonáskodásnak egy i-
deig való akadályairól.*

V. Fejezet: *A' katonai büntetésekről kö-
zönségessen.*

V. R É S Z.

§. 7.

*A' Barom Órvozlás (Veterinaria)
Törvényéről; ennek Fejezettyei im e' kö-
vetkezendők ; tudniillik:*

I. Fejezet: *A' Marháknak külömbb kü-
lömbbféle ragadós és járvány
nyavalyáikról ; és az ezeknek
idején, az Elölljárók által té-
tetendő szükséges Rendelé-
sekről.*

II.

II. *Fejezet: A' Marháknak törvénytelen és igasságtalan eladásokról — A' holott is:*

I. *Szakasz: A' Lováknak eladását megsemmisítő nyavalyákról.*

II. *Szakasz: A' Szarvas marháknak eladását elrontó nyavalyákról.*

III. *Szakasz: A' Júhoknak eladását megtörvénytelenítő nyavalyáikról.*

IV. *Szakasz: A' Sertéseknek eladását megakadályoztató nyavalyáikról.*

III. *Fejezet: Az Állatok' fajzásaiknak idejeokről, és fajzattyaiknak számokról.*

A' Természet munkáinak gondos vizsgálói, az állatokat, az ő fajzásokra nézve két Rendekre osztják, ugymint:

A. *Az Elevent-Szülőkre (Vivipara.)*

B. *A' Tojást-Szülőkre (Ovipara)*

Ide tartoznak többnyire: A' két életűek (Amphibia) az az, az olyan állatok, a' mellyek mind a' Szárazon, mind a'

viz-

*ha ezek szerint, ezen sanyarú
Katonai életet, halálának nyil-
vánságos siettetése nélkül, el-
viselheti e? ennek rendes meg-
ítéléséről!*

III. Fejezet: *A' katonáskodást félben sza-
kasztó okokrol.*

IV. Fejezet: *A' katonáskodásnak egy i-
deig való akadályairól.*

V. Fejezet: *A' katonai büntetésekről kö-
zönségessen.*

V. R É S Z.

§. 7.

*A' Barom Órvozlás (Veterinaria)
Törvényéről; ennek Fejezettyei im e' kö-
vetkezendők; tudniillik:*

I. Fejezet: *A' Marháknak külömbb kü-
lömbbféle ragadós és járvány
nyavalyáikról; és az ezeknek
idején, az Elölljárók által té-
tetendő szükséges Rendelé-
sekről.*

II.

II. Fejezet: *A' Marháknak törvénytelen és igazságtalan eladásokról — A' holott is:*

I. *Szakasz: A' Lovoknak eladását megsemmisítő nyavalyákról.*

II. *Szakasz: A' Szarvas marháknak eladását elrontó nyavalyákról.*

III. *Szakasz: A' Júhoknak eladását megtörvénytelenítő nyavalyáikról.*

IV. *Szakasz: A' Sertéseknek eladását megakadályoztató nyavalyáikról.*

III. Fejezet: *Az Állatok' fajjzásaiknak idejeikről, és fajjzattyaiknak számokról.*

A' Természet munkáinak gondos vizsgálói, az állatokat, az ő fajjzásokra nézve két Rendekre osztják, ugymint:

A. *Az Elevent-Szülökre (Vivipara.)*

B. *A' Tojást-Szülökre (Ovipara)*

Ide tartoznak többnyire: *A' két életűek (Amphibia)* az az, az olyan állatok, a' mellyek mind a' Szárazon, mind a' viz-

vizben, egyaránt elélnék: de leginkább a' vizekben laknak.

T O L D A L É K.

§. 8.

A' Physiognomiáról, vagy az Itélő Biráknak, akármelly Embertársoknak, mindjárt az első tekintetbéli ábrázattya vonásaiból lehető Itélet-tételekről.

Azon ábrázatnak vonásai im e' következők:

A. *Az embernek haja, ennek szine, puhasága vagy keménysége; ugy szintén szőre, 's ennek kevés-vagy bőv-mivolta; és mindezeknek egyéb személyes minémüségeik.*

B. *A' főnek külső alkotmányos formájja.*

C. *A' homlok, ennek különböző és személyes állása, boltozattyai, lineái, ránczai, és ránczainak személyes minémüségeik.*

D.

- D. *A' Szemöldökök, ezeknek állások, színek; ugy szintén vastagságok és vékonyságok; rövidségek és hosszúságok, 's egyéb személyes tulajdonságaik.*
- E. *A' Szemek, ezeknek színek, és egyéb személlyes minémüségük.*
- F. *Az Órr, ennek formája, ugy szintén lyukainak mivóltok.*
- G. *A' Szájj; ennek ajakai, ajakainak vékonyságok és vastagságok 's egyéb személlyes minémüségük.*
- H. *Az Áll; ennek húsos-vagy száraz-volta; hosszúsága és rövidsége; ha ez tsútsos, vagy négyszegletes; ha ez a' közepén kétfelé nyilik; vagy ha itt gödrötskéje vagyon. Mind ezek különböző erköltsiséget bélyegeznek.*
- I. *Az Orczák, és ezeknek személlyes mivóltok.*
- K. *A' Nyak, ennek vastagsága és vékonysága; rövidsége és hosszúsága; és egyéb személlyes tulajdonsága.*

Végezetre, mind ezekből az eddig előlszámlált Ábrázatvonásaiból; mind a' Régibb, mind az ujjabb Természet Titkainak szorgalmatos, gondos, és bölts Búvárinak, Vélemények és Itéletek szerént, egyedül a' Magyar Szép Nemnek kedvéért; lássuk csak igen rövideden és summáson! Mi a' valóságos Szépség?! és mellyek azok az Ábrázatvonásain épült: Hét hires Szépségek?

I. R É S Z.

§. 9.

A' Polgári Orvosi Törvénynek Fejezettyei.

I. Fejezet: *A' mi egész életünk folya-
mottjának felosztásai.*

Ezeket, minden Hazafinak, mindenféle Rendü és Rangu Polgárnak; nem csak hasznos, hanem szükséges is tudni. — Mivel ezen Tárgyak eránt, mind a' Hazának, mind az Ekklé'siának (Anyaszentegyháznak) némelly bizonyos Törvényei vagynak p. o. A' Szülékről maradt Örökségre, a' Házasságra, a' Papi Hivatalra és egyebekre nézve.

B

§. 10.

---

 §. 10.

Élet - Idejének (Aetas) nevezte-
tik; a' mi életünk folyamottjának akár-
melly Része; a' mellyben a' testnek és
a' léleknek személlyes ereje és mivolta
bizonyos és szembetűnő változást szenved.

§. 11.

Ezen szembetűnő változásnak esz-
tendeit, a' bölts Természetvizsgálók, ne-
vezik: *Gráditssos esztendőknek* (anni Cli-
macterici), mellyek is minden ötödik;
de leginkább életünknek minden hetedik
esztendei szoktak lenni. — *Hippocrates*
maga a' Doctorok Pátriárchájok, hét
Szakaszszokra osztottafel, az egész em-
ber életének idejét; és minden Szakaszt,
hét hét esztendőkből állani mondott: a'
mint ama *Tudós Censorinus* * megjegy-
zette. — *Varro* pedig öt grádusokra osz-
tottafel; és minden grádust tizenöt esz-
tendőkre mért-ki: kivévén, az egyedül
a'

---

 * De die Natali.

a' Fátumok szent tettzésektől függő leg-
utolsó grádust. *Aristoteles* pedig hár-
makra.

§. 12.

Ezeken a' *Gráditssoss esztendőkön*
minden embernek, nem tsak az ő ött
külső érzékenységei (Sensus Externi);
ugymint: *Izérése, Szaglása, Hallása,*
Látása, és Tapogatása; * mellyek is
a' testnek tulajdon munkái, igen nagy
és sokszor mindennek szembetűnő vál-
tozást szenvednek p. o. *Istvánnak* ez e-
lőtt minden gyönyörüsége a' téstás ele-
delekben volt: most ellenben egyedül
tsak hús kell néki. Ugy szintén, *Péter-*
nek fülei, ez előtt 7 esztendőkkel, sem-
minémü muzsikában kedvet nem talál-
tak: most ellenben, mind ezekben, nagy
gyönyörüségét talállya. *Pál* ez előtt a'
bort veszedelmessen kezdette inni: most

* Deákul ilyen Versben tészik ki a' Philo-
sophusok (*Gustus et Olfactus, Auditus, Visio, Tactus.*)

a' szagát sem szenvedheti. Így vagyon, minden egyéb *Érzékenységeinknek* is dolgok.

Éppen ilyen változást szenvednek az embernek az ö ött *belső Érzékenységei* (Sensus interni) is, a' léleknek munkái, tudniillik: *Képzete*; (Phantasia vel Imaginatio); *Emlékezete* (memoria); *Elméssége* (Ingenium); *Ítélete* (Judicium); és *Akarattya* (Voluntas).

§. 13.

Aristoteles, a' mi életünknek egész folyamottját, három Gráditsokra osztottafel; mellyek közzül:

I. *A' Nevekedésnek grádittsa*, a' mellyben, valamint a' *Test*, az ö ött *külső érzékenységeiben* (Sensibus Externis): úgy szintén a' *Lélek* is, az úgy nevezett öt *belső Érzékenységeiben* (Sensibus Internis) szembetünöképpen kifejtődzik, tökéletesedik.

II. *A' Megállapodásnak grádittsa*, mellyben, mind a' *Test*, mind a' *Lélek*

a' magok telhettségeikben, kötelességeiknek tellyesítésekben; és egész mivoltokban, minden szembetünö változás nélkül, addig a' meddig megmaradnak.

III. *A' Fogyatkozásnak Grádittsa* végezetre az; mellyben a' *Testnek*, mind az öt *Érzékenységei* naponként tompulnak: &c. a' *Léleknek* öt *Érzékenységei* között, némelylek p. o. az *Emlékezet*; és az *Itélet*; gyakran, éppen az igen megaggodt és az utolsó vénségig; nem tsak, megnem maradnak; sőt néha nevedekni-is szoktak.

§. 14.

I. *A' Nevedekésnek Grádittsa* (*Status Incrementi*) ismét 3 *allosztályokat* szenved; mellyek között mindenik *Oszttály* ismét 7 esztendőket foglal magában; ugyan is:

1. Az első hét esztendő nevezetik: *Tsetsemőségnek*.

2. A' második 7 esztendő: *Gyermekségnek*.

3. A' harmadik 7 esztendő: *Fel-
serdülttségnék.*

§. 15.

Azomban, mindennek, valaki tsak a' Természetnek állortzás útaiban, tsak annyira mennyire is jártas költés; ön-ként megkell vallani: Hogy ezen *Nevekedés* vagy *Gyarapodás-Grádittság*, vagyon ottan ottan, némü némü szem-betünö, személyes külömbözése; leg-inkább e' következendö okokból, ugy-mint: a' vérnek hidegebb, vagy mele-gebb; a' Szüléknek ifjabb vagy öregebb gyengébb vagy erősebb mivoltok miatt; szépen ide illenek *Horátiusnak*, ama Poe-ták fényes *Tsillagának*, ezen Természet titkait feszegetö versei:

Fortes creantur fortibus, et bonis;

Est in juvencis, est in equis, patrum.

Virtus: nec imbellem, feroces

Progenerant aquilae, columbam, *

Jó

* Horat. Libr. IV-ti Ode IV-ta.

*Jó's eröss Szüleknek, jó erössmagzatt yok ;
Erkölt sre is ollyak mint annyok és att yok.*

Sokat tehet e' tekintetben az élés módja (Diæt a) de leginkább minémüsiti az embert, sött az egész Nemzetet is, a' levegönek személlyes mivolta, *Hippocrates* szerént: *Magna ex parte, hominum formas et mores; regionis naturam imitari reperies,* az az: *Mind testekre, mind erkölt sökre nézve az emberek hasonlittanak; Hazájok levegöjének keménnyebb vagy lágyabb; durvább vagy szelidebb természetes minémüségéhez.* Ide járull a' tiszta vagy tisztátalan tartás; az okos nevelés 's a' t. mellyek sokszor legalább 2 vagy 3 észrendői külömbiséget is okoznak. -

§. 16.

I. *A' Tsetsemöség* (*Deákul* nevezetik *Infantia* az *Infanstól*) melly annyit téssen, mint: *Nem szolló, nem szollván* vagy; a' *ki szollni nem tud.* mivel ez idő-

dötájban, a' Tsetsemő, még a' maga gondolatjait értelmessen elő adni nem tudja; Ez az oka; hogy mind az Isten-mind a' Haza'-mind a' Természet'-Törvényne, a' Tsetsemőket a' féleszü emberekkel egy rangba teszi; és semminémű Hivatalokra nem alkalmaztattya: Ez az oka; hogy az Igasságnak szájja, maga Édes Idvezítőnk, midőn e' földön járt, a' bolond *Farizeusokat* (sok izben bolondoknak mondván) az ilyen Tsetsemőkhöz hasonlította az Évangyéliomban.

§. 17.)

Ez a' *Tsetsemőség* is, sok környülállásos okokra nézve, nagy külömbséget szenved, így p. o. itt is a' külömböző Szülek, a' külömböző gondviselés; a' külömböző nevelés, a' külömböző égabrontsa, a' levegőnek hidegebb vagy melegebb mivolta; a' külömböző diæta; a' gyengébb vagy kemén-

ményebb ételben 's italban való mód, mérték, és minéműség, a' testnek és a' ruházatnak tiszta, vagy tisztátalan tartása; a' hosszabb vagy rövidebb szoptatás; a' több vagy kevesebb álmra való szoktatás; 's a' t.

De szintén úgy, az elmének és a' léleknek minéműségére nézve is, igen nagy különbséget találunk; az úgy nevezett: *Első 7 esztendő kerületiben*, úgy hogy némelly kis gyermekek 6. 7. esztendős korokban, 15 's 16 esztendős ifjaknak elméjekkel birni láttattnak. — Igaz ugyan, hogy:

Néha ez az idő előtt való okosság, nyavalyás állapot, melyet a' Doctorok: *Világosodásnak* (Epilampsis) neveznek.

A' forró és éles nyavalyákban is, gyakran tapasztalljuk ezt az emberekben: úgy hogy sokszor a' különben fellelte egygyűgyü emberek; halálok óráján és előtte, ezen *Világosodásba* esvén, tsudálatos elmésséget mutatnak,

§. 18.

Vagyon ellenben a' kisdedeknek éppen ellenkező nyavalyás állapottyok is; melly *Eszelőségnek* (Morosis) neveztetik: de az ilyenek testekre nézve is, többnyire nyomorúltak, és az olyan Szüléknek szerentsétlen fajzattyaik; a' kik egész éltekben a' *Bacchusnak* és *Vénusnak* örökös rabszolgái voltak: kiket is így sirat ama' Poéta:

Multa pater materque valent infundere natis;

Transit et in sevi jura nepotis avus.

Atyánktól, 's Anyánktól származott a' testünk,

Kik miatt bóltunkig kínzó bajba estünk.

§. 19.

Meg-esmértető Jelek:

A' kis gyermekeknek, az ő születésektől fogva 7-ik 's 8-ik esztendeikben, kezdenek, az úgy nevezett *Téjfogaik*, kihullani; még pedig leginkább azzal a' rendel, a' mellyel kihaladtak; tudniillik: a' két első vágófogaik hasad-

sadnak ki legelsőben, az alsó állkap-
czáínyén rendszerént: azután, ugyan e-
zen két első vágófogak, a' felső ínyen
és éppen, azon rendel hullanak is ki.

§. 20.

II. *A' Nevedésnek* a' második 7
esztendős folyamottya, a' *Gyermekség*
(Pueritia a purus) a' mi életünknek 14-ik
esztendejéig. — Ez a' gyermeki idő az
aszszonyi Nemben, tsak 12 esztendeig
hat-ki, a' férfiakban pedig 13's 14 esz-
tendőkig.

A' Léleknek munkái, az öt bel-
ső *Érzékenységek*, ugymint: *Képzelet*,
Emlékezet, *Elmésség*, *Itélet* és az *Aka-*
rat, egy szóval, a' *Józanokosság* még
ebben az élet szakaszában is gyenge;
hanem tsak annyira mennyire az igen
korán, és az idő előtt érőkben.

Ezen élet szakaszának meg-
mértető Jelei e' következők:

a. Az állandó fogaknak ki jövések
és megnövések.

b. A' testnek szembetűnő nevedése , hirtelen való néki nyúlása.

c. A' léleknek öt munkái közül egy tudniillik : az *Emlékezet* nagy és erős : de

d. Az *Itélet* ellenben igen gyenge ; és annál gyengébb : mennél inkább természetete a' *bővérüség*re (Temperamentum Sanguineum) hajlik. Lásd a' 321 §!

III. *A' Nevedésnek* harmadik Szakaszsa, neveztetik : *Felserdültségnek* (Adolescentia) melly is magában foglalja életünknek harmadik 7 esztendő folyamottját : és így a' 14-ik esztendőtől fogva a' 21-ik esztendőig ; vagy törvényessen a' 24-kig.

Már ebben az *időszakaszában*, mind a' *külső* mind a' *belső érzékenységek*, a' *nemző* részek, a' *nemző* tehetségek, a' testnek minden kötelességei kifejtődznek , és elebb vagy később a' természetes és személlyes tökéletességre eljűtnak.

A' Felserdültségnek Jelei im e' következők :

a. A' nemzö részeken, a' honallyok alatt, a' melyen való szört szorgalmatosan meg kell vizgálni! ha már vagyon e'?

b. Itt már az ábrázat mordabb; mivel az orczák szörösödnek, a' bajúsz mohódzik; a' szakál derekassan kiverődik, a' szózat megvastagodik, megemberedik.

Az Aszszonyi Nemben pedig:

a. A' holnapok meg-jelennek.

b. A' melyei nyönek, domborodnak.

c. Az erkölts, a' szemérmesség, a' magok tartása és viselete érik, emberedik, magokat tettetik.

d. Végezetre az Ekklésia Keresztelő Könyvit (*Matriculát*) is fel lehet nyitni! ha kézre esik, és a' szükség kívánnya.

§. 22.

Ezen idöszakaszszára nézve is, igen sokat különböznek egymástól, a' különböző természeti hajlandóságra, az égabrontására, az élés módjára, az élet mód-

módjára, az élet nemire; de leginkább a' nevelésre nézve; erről mondja ama bölts munkáiban halhatatlan *I. Kánt* (tsak a' mostanában megholt hires *Königsbergi* Professor): *Hogy az Istennek minden egyéb Teremtményei között egyedül tsak az embert kell nevelni!* *
 Ismét: *Hogy az ember, tsak a' nevelés által léssen emberré* * *

A' meleg és forró Tartomány-nak levegője, igen siettetí a' testnek természetes kifejtődését és személlyes tökéletesedését: mivel a' meleg levegő a' hús-nak szá-lait ellágyítja, kitágítja; és így a' testet idő előtt megérleli. Innen vagy-on, hogy ilyen levegőben élő Leánykák, életeknek 8. s 9. esztendeikben, már *felserdüllnek*, holnapot kapnak, anyákká lesznek: 30 esztendőskorokban vén aszszonyokká.

§.

* Immanuel Kant; über: *Pädagogik* S. 1. l. 1.

* * Ugyan az, ezen Könyvetskéjének 11 pag. vagy lapján.

§. 23.

Hogy a' Természet, öröktől fogva kedvellette, ezen esztendőknben lévő 7-tes számot; ennek világos nyomai vannak, mind a' Szent, mind a' Világi Historiákban; világos nyomai a' *Fáras* két rendbéli álmaiban; világos nyomai az Egyiptomi *Jo'sef* álm magyarázattyaiban; világos nyomai a' Természet-Vissgálóknak Tapasztalásaikban * Maga *Hippocrates*, a' Természet' állorczás titkainak, talám minden Halandók között a' legmélységesebb Buvárja, szentül hitte ezt; a' mint minden bölts Tapasztalásaiból kitündöklik; ki is a' Teremtőnek legböltsebb remekmunkájának, az embernek, az ő valóságra való hozásáról és teremtéséről is világossan ezt állittya: *'Vita hominis 7. dierum; et in 7. diebus habet, quaecunque corpus habere debet.* Az ember ugymond, hét napok munkája,

és

---

* Eckartshausens Magie 1. Band: Erklärung der Titelvignette.

és 7 napok múlva meg vagynak a' testnek minden tagjai, valamellyek csak szükségesekek. Szerette a' 7-ik esztendőt, maga a' Természetnek bölts Alkotója és Igazgatója, az *Istenkirályságnak* (Theocratia) idején is; mivel világossan megparantsolta, az Izráelnek, az ő Biráji által: Hogy minden 7-dik esztendő, Jubileumi örönnök vagy szabadságnak esztendeje légyen 3 *Moses* 25: 3, 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 's a' t. ekkor ezen 7-dik esztendőben sem szántó földét nem szabad volt bévetni; sem szőlőjét mivelni; hanem ezeknek is, minden hetedik esztendőben nyugodalmat kellett engedni, a' szántó földe, a' mit önként termett, azt le nem volt szabad aratni; szöllejét meg nem szabad volt szedni; hanem ezen terméseket az Izráel Nemzete szegényeinek kellett hagyni; minden költsönös pénzt el kellett engedni; a' rab szolgát szabadon bocsátani. — különösen, minekutánna a' 7-szer 7-dik esztend-

tendőben szabadságot engedj. Ismét: 5 *Móses* 31: ezt mondja: Minden 7-dik esztendő, a' szabadságnak esztendeje; ezen mennyen fel az Izráel az Ur eleibe; és ezen olvassák fel az Isten törvényét!

§. 24.

II. *A' Megállapodás Grádittsa*, az mellyben, mind a' *Test*, mind a' *Lélek* a' magok tehetségeikben, és kötelességeknek tellyesítésében, addig a' meddig majd minden szembetűnő változás nélkül megmaradnak.

Ez az életünk-szakászsza, a' Természet vizsgálók szerént a' 3-szor 7-ik esztendő; a' Törvény szerént pedig a' 24-ik.

Ez a' Férfiakra nézve, kiterjed az 50-dik 's 60-dik esztendeig: az Aszszonyokra nézve pedig a' 40-dik és 50-dik esztendeig.

III. *A' Fogyatkozásnak Grádittsa*, végezetre az, mellyben mind a' *Testnek* az ö öt érzékenységei, ugymint: *Izérzése*, *Szaglása*, *Látása*, *Hallása* és *Tapogatása*, mind a' *Léleknek*, avagy tsak némelly munkái is, naponként, és szemebetünöképpen tompulnak, tsökkennek.

Ez az *időszakasz*, a' férfiakra nézve, az 60 és 70 esztendőök; az *Aszszonyi Nemre* nézve pedig a' 50 és 60 esztendőök között kezdődik: és kihat éppen életünknek utolsó határáig. — Ezek azok az *Eszten্দök*, mellyekrol ezt mondjuk *Bölts Salamonnal*: * *Nem szerettyük ezeket!*

Az egész tudós Világnak, minden *Határiban* lévő *Hallandók* közzül; a' komor vénséget, senki olyan eleven szinnel le nem festette, mint *Bölts Salamon*, az ö *Prédikátori Könyvének* 12. részének 3. 4. 5. 6. 7. 8. és 9 verseiben: a' ki nem hiszi, olvassa meg a' *Bibliában!*

§.

---

* *Prédikát*: XII R. 3. vers.

§. 26.

Az emberi életnek különbféle, rangja, karja, neme, és állapotja: a' mi életünk esztendeinek majd még annyi különböző Szakaszát kívánnyák meg p. o.

A. A' Romai Catholica Vallásban, a' Tridentinumi Zsinatnak ujjabb Törvénye szerént; a' Püspökségre megkívántattnak 30 esztendők. — Itt talám, más természeti és fundamentomos okon kívül tzelezés vagon az Idvezitőnek ama példájára, melly szerént Ez is, 30 Esztendős korában kezdett közzbenjárói Hivatalához. * Továbbá a' Presbyteriségre 25; a' Diaconusságra 23; az alldiaconusságra pedig 22-tő a' Canonicus esztendő. — De mindazonáltal, ez a' Törvény is szenved kifogásokat; a' mint a' mi mostani Felséges Császárnénk, a' Felséges Első Ferentzné, Testvérjére,

C 2

az

* Ugy szintén az Ó Testamentomban 4 Mor.

4. 3. v. és a' 30 versze is.

az Ambrus Fő Hertzeg, volt Cardinalis és Esztergomi Érsekre nézve is, megtörtént; a' ki már 23 esztendőskorában Esztergomi Érsek és Cardinális volt.

B. A' Protestánsoknál is igen megtartódik ez a' Törvény.

C. A' Napkeleti Ekklesia is szereti mindenben a' jó és a' bölts rendet; tehát itt is, szinténugy megkivántattanak, a' nagyobb Ekklesiái Hivatalokra nézve; a' szükséges lelki és Testi tulajdonságok és minémüségek.

§. 27.

II. *Fejezet: Az elmének és a' testnek hibáin és fogyatkozásain, ugy szintén, némelly bűnösnek személyes állapotján építettett; és a' Hazának, az akkori Törvényével, megállható és meg nem állható mentsége.* Illyenek p. o. a' polgári bűnök büntetések, ezeknek az elme, és a' testnek gyengeségek, és fogyatkozások miatt lett elhallasztások,

vagy

vagy tellyességgel való elengedések; a' Testamentom tevés eránt, mind az Is-
 ten - mind a' Haza - mind a' Természet-
 Törvényre által lett rendszabások; az
 Atyákrol és Anyákrol maradott örök-
 ségnek lehető vagy nem lehető elfogla-
 lások; a' Háznak lehető vagy nem le-
 hető gondviselése, igazgatása 's' a' t. —
 Mivel nem tsak a' tsetsemőség, az é-
 retlen gyermekség, a' szörnyen megag-
 godt vénség, a' szörnyü fekete vérüség
 (*Melancholicum Temperamentum*) egy
 hypochondria, egy veszedelmes vak a-
 ranyér; a' bódulás (*Mania*) a' bolondu-
 lás (*Amentia*) 's a' t. hanem sokszor,
 némelly nem várt nyavalyák is; ugy
 szintén, a' mértékletlen élet; a' részegi-
 tő italokkal való vissza élés; a' néma
 bün gyakorlása; * 's a' t. az ez előtt leg-
 okosabb, és a' legalkalmatossabb sze-
 mélyt

---

* Onania. Onántol a' Júdának második fiától,
 1 Móses 38: 4. 5. 6. 7. 's a' többi.

mélyt is, egyszerre és tellyességgel elronthattyák; és mind ezekre alkalmatlanokká tehetik; az efféle nyavalyák megszorítván megrontván az agyvelőt's mind a' külső mind belső érzékenységeket, megzavarván; ugy elrontyák az embert, mind belső mind külső alkotmányára nézve, hogy véletlenül az Itélő Birák nagy bünbe eshetnek Ítélet tételekkel. — Az efféle esetekben, tanácsos léssen, valamelly Doctorral az ilyen személyt megvizsgáltatni; az ilyeneknek Gondviselőt és Tutort rendelni, hogy így sem magoknak, sem másoknak kárt ne okozhassanak! sokszor a' bolondok házába (*gyrgatum*) kell küldeni.

Az ilyen emberek, sem állandó fogadásokat, sem Contractusokat nem tehetnek: mivel józanokosságok nintsen; következésképpen sem szabadságok, sem szabad akarattyok nem lehet; annakokáért is semminémű ígéreteknek tellye-

sittésére nem kényszeríthetnek, tanu-
bizonyosságok nem lehetnek; semminémü
hivatalt sem viselhetnek, sem esküvé-
sekre nékik semmi hitelt adni nem le-
het: sött vétek volna ezeket a' Hitleté-
telére is kényszeríteni: néha nagy bünö-
kért, Isten' káromlásokért, és egyebe-
kért is törvényessen megbüntetni nem
lehet. — Ezeket a' Törökök is Szentek-
nek tartják *

§. 28.

Az ilyen feketevérü (*melancho-
licus*); megzavarodott (*maniacus, Hy-
pochondriacus*); Vakaranyeres (*Haemon-
hoidarius*); megtébolyodott és bódult
emberek (*amentes*) kétfélék:

1. *Tellességgel bolondok.*
2. *Bizonyos időbéliék (Lunatici).*

Azok az *Időszakaszok*, mellyek-
ben ezeken vagynak, nevezettnek: *Vi-
lágos időszakaszoknak* (*Lucida Interval-
la*)

* Museum der Wundervollen Magazin Seite 133.

la): a' honnan kinyilt szemekkel kell vigyázni; hogy: *mikor*, *mit*, és *minódon* tselekesznek? Mivel a' *Világos Időszakaszbéli Contractusok* és *Testamentumok* helyben hagyattathatnak akár melly *Törvény-Székeken* is; hogyha voltaképpen és eléggé béc bizonyittatik; hogy ezek éppen olyan időben történtek.

Továbbá, a' *kisdedeknek* a' *gyermekeknek*, az igen elaggott *véneknek*, *bünös tselekedeteiket* is, az *Erköltsi* a' *Természeti Philosophiának*; de egyszersmind a' *szelid Évangyéliomnak* rámájára kell vonni: hogy így, miképpen lehessen ezeket menteni, legalább büntetéseket gyengíteni.

Ezen *classisba* lehet számlálni, a' *Részegeseket*, sőt annyira mennyire a' *Részeget* is: mivel ez az *emberi gyarlóság*, meg eshetik a' *legbetsületesebb emberen* is egyszer vagy kétszer egész életében. Innen ama bölts *Senekának* mondatát: *A' részegség önként való bolondság*

sag (Ebrietas est voluntaria vesania) sokkal többeske sóval kell venni, mint némely keményen Itélő Birák venni szokták.

Ide számlálnak a' Természet Törvényének bölts Sáfári, a' már eddig említett nyavalyás állapotokon kívül, minden, vértfelforráló, agyvelőt megterhelő, és gondolkozásainkat, meghűborító nyavalyákat is: ezek is méltó és igazi oltalomvárok; az ilyen szegény bünösöknek.

Az efféle esetekben tehát, mindenkor a' Doctornak kell, az ilyen kérdésben lévő személyt megvizsgálni: Ha a' nyavalya *költött e' vagy valóságos igaz?* ha ez! mennyen végire! mikor kezdődött; mennyire ment; hol áll; és és személylesen millyen, és mellyik grádusban vagyon?!

§. 29.

III. Fejezet: *A' havi vérben lévő fehér Személynek; a' terhes; a' gyermek-*

ágyas; és a' Szoptató's Aszszonyának; az Isten, - a' Haza, - és a' Természet - Törvényén épült mentsvára (Asylum). Mivelhogy, miolta e' világ fenn áll; minden Országának; ennek hasznos és szerentsés kereskedésének, erejének, hatalmas voltának, más nemzetek meghódoltatásának, ezeken való uralkodásának, több ezer esztendőig tartó állandóságának, boldogságának, és virágzásának; egyedül az emberiség szerentsés szaporodása volt egyetlen egy talpköve: innén, minden bölts kormány alatt álló Birodalomnak, mind a' Szent - mind a' Vilagi - Históriák szerint: e' volt a' legelső, legfőbb és egyetlen egy tzellya, úgy annyira; hogy ennek elérésére, sokszor még a' tilalmas és a' törvénytelen eszközöket is a' magácává tette: emberlopásra sőt nemzettséges ragadozásra vetemedett: mennél inkább! az ő Isteneket, Felebarátttyokat és Hazájokat igazán és szentül szerető Itélő Biráknak fel-

lette lélekbe járó kötelességek!: Hogy ezen legtermészetesebb, legistenesebb, és ezen nemes Tárgyra tzelezó eszközök Elöttök, mindenkoron a' legszentebbek maradjanak! hogy így a' kegyes Teremtőnek már egyszer, böltsen elkészült munkái elne rontassanak! és minden fővéget rontó akadályok szentül és szerentsésen elháríttassanak!

E' végre, a' Tárgyunkbéli Személyek p. o. a' *Holnapos*, a' *Terhes*, a' *gyermek-ágyas*, és a' *Szoptató* asszonyok, mint az emberi nemzet' szaporodásának eszközei; ha szintén bünökért büntetést érdemlenek is: mindazonáltal addig a' meddig szenteknek, megsértetthetetleneknek tartassanak!

§. 30.

Sött fundamentomossabban gondolóra vévén, ezen lélekbejáró dolgot! mindazokat, a' kik a' magzat helyes fogantatását, ennek az ő anyyaméhében

leendő szükséges kifejtődését; az ép, egészséges, erős, posgás gyermekeknek származásokat akadályoztatták: azokat, mondom, mint az Istennek, - a' Hazának - és az egész emberi nemzetnek el-lenségeit p. o. a' többek között: a' bolond, kegyetlen, kevély, részeges, mind az Isten, - mind a' Haza, - mind a' Természet - Törvényét, lábaikkal tapodó, feleségeiknek semminémű állapottyokat meg nem gondoló, ezeket minden igaz ok nélkül martzangoló, 's eképpen sokszor kettős gyilkosságban eső teve- és tigris- természetű férjeket, érzékenyül és példássan meg-büntessék.

Éppen ilyen példás büntetést érdemlenek, azok, a' kik az ifjúságot az Oskolákban, a' Nevelő-Házakban, külömbbféle veszedelmes és egész Familiákat kiirtó bűnökre; mint az úgy nevezett Némabűnre *Onaniára* (Kalten bauer oder Selbstbefleckung) a' *Vénusnak ideje*

elött való megizzlésére 's a' többire kapattyák! *

§. 31.

Egy bizonyos, és a' fehér személyly testének alkotmányán épült igasság: Hogy a' terhes Személyek, a' többek között, sokkal érzékenyebbek. — Ezt pedig okozza:

a. A' méhnek tsudálatos alkotmánya, melly szerént ez; minden egyéb tagok között, az érzőinaknak legnagyobb tanyájok; következésképpen mindenféle kedves és kedvetlen érzékenységeknek szerző okok: ezért mondják erről a' Doctorok példabeszédben: *A' méh, ezer meg ezer bajoknak szerző oka;* (Uterus Sexcentorum morborum causa)

b. Annyival is inkább; tehát a' méh-
tsira, vagy magzat is, részszerént mint idegen test; rész szerént pedig a' méh-
nek

---

* Lásd, és olvasd meg Saltzmanut és Tissotot ezen utálatos bünökről!!!

nek falait érdekellvén 's boszontván, sokféle bajt okozhat.

c. Idejárull, az is; hogy ilyen állapotban, a' vér is természet felett nagyon megsokasodván, nagy tüzet ad; a' nagy tűz nagy érzékenységet, a' nagy érzékenység, nagy zürzavart, a' nagy zürzavar pedig, a' testnek minden munkáit és kötelességeit, felforgattya. Innen vagyon

d. Hogy a' terhes személyek, tsak igen tsekély okból is; kivált a' nagyon kényyen nevelt Leánykákból vált anyák, majd tsak nem hihetetlen és veszedelmes érzékenységgel birnak; hamar görtsökbe, inas rángatásba, nyavalyatörésbe, és halálos bajba esnek. Igen könnyen idétlent szülnek.

e. Ez a' szörnyű érzékenység okozza, azon magzatok bőrén lévő motskos jegyeket is, a' mellyek hány embereket utálatosokká tésznek!

Minden terhes Fehér-személyek őrizkedjenek tehát; minden utálatos Látványságoktól! — De minden egyebek is, valakik ezekhez közel járnak; ki nyilt szemekkel vigyázzanak!: Hogy ezeket vaktában meg ne üssék; se meg ne hajtsák! Vagy ha ábrázattokra forró 'sir tsöppen; vagy méh meg-tsi pi, vagy ha a' tűz reá pattan: a' Terhesek ilyen esetekben, semminémü tagokhoz annyival inkább ábrázattokhoz a' vilá gért!!! hirtelen ne kapjanak! mivel a' melly tagokhoz az anyák; és a' milyen dologtól való megrettenésekben nyullnak a' méhek-gyümöltse éppen azon illetett tagján, és a' képzelt dolognak bélyegét fogja örökre viselni!! mennyi ezer meg ezer gyászos példa bizonyittya állittásomat!!

§. 32.

Midőn ama *Jákob Pátriárchának*
Természeti Tudománya (*Physicája*)

e' materiában, elmémbe ötlük; ezen nagy Embert, e' tekintetben, nem tudom, tisztelyem e' inkább vagy tsudállyam?!

Mivelhogy, ámbár nem ditsekedhetett ez *Hippocratessel*, sem az *Apolló*, sem *Aesculapius*, sem *Hygia*, sem *Panacea*' régi leghíresebb Doctoroknak tanításokkal: mindazonáltal, hogy a' Természetnek sok hallandók előtt elrejtett utáiban ez jövevény éppen nem volt, a' bizonyos. —

Mert ugyan is; jól tudta, és jól esmérte már ez; Hogy a' terhes személyeknek, az ő képzelődések és érzékenységek képtelen, nagy; sőt azt is jól tudta: Hogy ez az érzékenység közz légyen; még az oktalan állatokkal is: azért szegődött bé *Lábánhoz* * az ő *Ipához*' s az ő Édes Annyának *Rebekának* Testvérbátyához, egyedül tsak a' tarka bárányokért: és éppen ezért

rak-

---

* 1 Moss. 29. és 30 Részekben le irt Historia szerént.

rakta a' meghántott, és a' fejéressen megtarkált zöld nyár - mogyoró - és gesztenye vesszőket a' juhoknak itató válujokba, és a' legelés közben is imitt amott eleikbe letüzdözvén, hogy a' *Lábán* juhai, nagyobb részént mind tarka bárányokat ellyenek!

§. 33.

Találtatnak sokszor olyan ravasz személyek is; a' kik által fellköltik: *Hogy ők terhessek*; vagy azért:

a. Hogy a' megérdemlett büntetést ellkerülhessék.

b. Hogy valakinn, vagy betsület- vagy erszénybéli-boszszerűjokat állhassák —

c. Hogy valakinek szép örökségébe lábokat bétehessék — De ellenben vagynak:

d. Ollyan tsalárd *Terhes* fehérszemélyek is; a' kik ismét bizonyos okokból, migtsak lehet; *Terhességeket*, mind

a'

a' végig mind a' vérig titkollyák és tagadják.

§. 34.

Minthogy pedig, minden Helységekben, Uraság'-Székcén, Mező-Városokban sőt néha még Királyi Városokban is, nintsenek mindenkor jelen Diplomás Órvos-Doctorok, nintsenek Diplomás Seb-Orvosok, sőt néha, és néhol, nintsenek Diplomás kitanult Bábák is; a' kiknek Tudományos Megvizsgálásokon, épithetnék, az Itélő Birák, az ilyen kétséges Esetekben, lélekbejáró Itéleteket: szükséges, hogy minden Helységbéli Papok, Notáriusok és Birák, ezen *Terhesség-Jegybéli Tudományában*; (Semejotica) leg alább tsak annyira is jártassak legyenek: a' mennyiben csupán a' külső Tekintet, és egynehány feltett kérdések, e' részben őket bátor-ságos útba igazithatták.

§. 35.

Lássunk tehát e' nevezetes *Tárgyról* rövideden!

A' *Terhesség* háromféle. Ugyan is

I. *Az igaz és természet szerént való Terhesség.*

II. *Az igaz, de a' természet rendin kívül való Terhesség.*

III. *A' fattyú, vagy az Üszögi Terhesség.*

I. *Az igaz és Természet szerént való Terhességnek Jelei A Kétségesek.
B Bizonyosak.*

A. *A' Kétséges Jelei* im e' következők:

1. A' holnapnak kinnmaradása, a' nélkül, hogy ezt, más valamely közbenjöheto nyavalya okozhatta volna.

2. Azok a' külömbb külömbbféle alkalmatlanságok és változások, a' melyek a' *megterheseést* követni szokták, a' millyenek: A' húsoknak, különösen pedig, a' marhahúsnek megútálása; at-

tól való undorodás, tsömörlés, gyomor émellygés, sőt sokszor, már a' hús szagától való hányás; a' szokatlan és idegen eledeleknek, sokszor az éretlen gyümölcsöknek, és más holmi szokatlan dolgoknak óhajtások; majd minden napon, sőt sokszor majd minden órában, más és különböző fattyu appetitus; majd minden reggeli gyomorfájás, gyomor zürzavar, görtsös hányás; főfájás, föszedülés, ájulások, gyomor savanyúság, gyomorégetés, gyomor - és méh - görtsök; a' szemeknek lankadságok, halványságok, béesések, kerületek sárgás, szemeikallyok kékes; fogfájás, nyálnak bövséges folyása, szüntelen való köpdösés, tagoknak bádjadságok; munkára való restség; szomoruság; haragoskodás, a' férfi utálása; hasának a' két első holnapokban való bévonulása. laposodása; azomban, ha a' méhben *Gyermek* vagy; akárki egy kevésbé keményebb nyomással, húzza egynehányszor, a' sze-

relem hegyén fellyül, a' kis hasán keresztül tenyerét, újjai hegyeivel kissebb vagy nagyobb keményetske gömbölyegséget érezni kell: ha pedig *Üszög* lap-pang a' méhben, akkor darabos kemény-séget érzünk.

3. A' méhnek laposs, lágy, és bé-zárt szájja.

4. A' has naponként düllyed, és e-melkedik; a' kis has domborodik; kül-ső tapintása kemény, a' köldök is ki-felé nő.

5. A' méhszájja vagy hüvelykje szün-telen hosszabbodik.

6. A' magzat az ötödfél holnapban; a' 18-ik hétben; vagy a' 126-ik nap tá-ján gyengén mozog: de minthogy ez a' mozzgás többnyire tsak olyan, mintha a' belekben lévő szél okozná, és mint-ha némü némü görtsös mozzgás volna: ennek sem lehet egész hitelt adni; annyival inkább, mivel olvastam sőt láttam pél-dát, olyan érzékeny és okos fejez sze-mélyt

mélyt, a' ki már a' 3 holnapban érzett ilyen mozzgást: tehát még ez az idő is bizonytalan.

7. Mennél véresebb a' Személy; és mennél rendesebb és bővebb a' holnapja; ha ez, egy 's két holnapokig kinnmarad, a' vér testében annál inkább megsaporodváu, annál szembetűnőbb változásokat és nyomoruságokat okozz; a' többek között: feje fájj; szive dobog; ábrázattya mindenféle színeket jádzik: hol megpirosodik, hol meg halaványodik; hol felluffad, hol megapad; néha teste néki borsódzik, néha pedig hévség futtyael egészsen; órrán, orcáján, nyakán kissebb 's nagyobb halavány sárga foltok, kiütések (*exanthemata* Аусть) és fakadékok támadnak. — Mint-hogy pedig mind ezeknek oka a' holnapi tisztulásnak elmaradása: e' pedig más egyéb okokból is elmaradhat: tehát mind ezek is kéttéséges Jclei a' Terhességnek.

8. A' melyeik domborodnak; szemlátomást nőnek; a' tsetsbimbókból, ha két ujjak közzé szorítottatnak, savós nedvesség tsepeg ki. — De mivelhogy ez is közz; a' *Felserdültségnek* abban a' Szakaszszában, midőn a' Nemzö-Részek kifejtődni kezdenek, mind a' két Nemen lévő ifjúsággal: ez is *Kétséges Jele a' Terhességnek*. — Erről a' Tünetménnyről a' babonás és a' tudatlan község ezt szokta mondani: *A' boszorkányok szopták meg; és az ekkor megkövesedett tsötsbimbó kerületit jó meg kenni foghagymával.* — Sok atyák szoptatták már az ő tsetsemőiket! lásd ama kegyes *

B. *A' bizonyos Jelei a' Terhességnek*, kezdődnek, a' megterhesedésnek feleidején, ötödfél holnapra, 18-iki hétben, vagy mintegy 126-ik nap táján

---

* 1. Marherr Pétervári Prof. Physiologiáját!

2. Humbold Déli Amériki utazását Quitobau.

3. Museum der wundervollen Magazin Seite 123.

ján, mellyek is a' többek között im e' következendők :

1. A' méhszájja, annyira megváltozik; hogy a' melly a' megterhesülés előtt, hasadék forma nyilásu volt: most ugyan az a' méhszájja egészen gyűrűvagy karika formára változik által.

2. Az a' méhszájának nyaka, melly eddig kemény és ék formájú vala: már most lágy, gombás, fell puffadt, felldagadt, és naponként mindenkor rövidebb lészen.

3. A' megterhesülésnek, a' 18-ik hetén; sött már a' 16-án; a' kis hasban, a' szerelem hegyén fellyül, némü némü kemény és gömbölyü domborodás mutatya magát; melly mindenkor a' köldök tájjafelé, sött lassanként ezen fellyül is fellhág.

4. A' magzatnak a' 18-dik hétben való mozzgása, mellyet nem tsak maga a' terhes személly szüntelen érezz: de akárki is kezét hasára tévén, 's egy-néhány szempillantatig rajta tartván, nyilvánságossan megérezzheti. §.

---

 §. 36.

A' béállandó *Szülésnek Jelei* pedig e' következők:

1. A' has fellyül meg lapúll, alá-
száll; és mintegy leesik: alol pedig kil-
lyebb killyebb dülled.

2. A' vizelésre és a' székre megszün-
nés nélkül ösztönöztetik.

3. Azok a' fájdalmak, a' mellyek
a' hátgerinczben, kereszttsontban a' ve-
séknél vagy a' lágyékokban támodnak;
ottan ottan megszűnnek: ezekről a' ré-
szekről pedig mindenkor a' méh tájjára
igyekeznek, és mintegy a' méhszájján
végeződnek; sokáig tartanak, egymás u-
tán sűrűn következzenek, mintha ugyan
egymást üzznék 's kergetnék: ugy an-
nyira, hogy az ilyen Vajódózó Aszszony,
azt gondollya; hogy ágyéka és hasa most
mindjárt öszve megöszve szakad.

4. A' méhszájja egészszen kinyílt,
kerek, megfeszült: és ha valaki, muta-
tó ujját, a' méhszájába bédugja: ugy

tet-

tetszik, mintha, az újja egy béhunyt szemet érne és érezne.

5. Hogyha pedig, az ujjával bellyebb mégyen, érzi: hogy a' magzat vizihójagja, mintha egy ék formában ujjá előtt állana.

6. Valahányszor ezek a' *szülés* fájdalmai megszűnnek: a' méh és a' has mind annyiszor, meg esik, és meglappadd. Ezeket a' 3-ik és a' 6-ik számok alatt említett fájdalmakat, nevezik a' *Bábák* (*Dolores veri*) igaz fájdalmaknak.

§. 37.

II. *Az igaz, de a' természet rendi ellen való Terhesség.*

Igy nevezik a' *Természet' bölts Buvári*, azt a' *Megterhese*dést; midőn a' *Venusi ölelés* alkalmatosságával, a' *férfiui mag*, a' nagy és a' meggyőzhetetlen akadályok miatt; a' *méhüregébe* a' *rendes országuttyán* semmi módon elnem juthat: hanem vagy a' *Tojástartó-*
ban

ban; vagy az úgy nevezett: *Fallopian trombitáiban* fenn akadd; vagy pedig a' méhnek lyukasvolta miatt, a' *hasnak felső* vagy *alsó üregében* a' mosdótsontok közzé vetődik. —

Emlegetnek a' Természetvizsgálók, ezen *Terhesedésnek* még más neveit is: de minthogy azok, némelyek előtt képtelenségeknek látszanak; én is örömet elhalgatom: hanem inkább csak azt jegyzem meg: Hogy az ilyen *Megterhesedés*, az emberi nemzetnek egyáltalában nem szaporítására; hanem inkább rontására vagyon. mivel illy esetben, mind az anya, mind a' magzat bizonyossan koporsóra szállnak; ha csak egy alkalmas idő és helybéli *Császárvágás* vagy *felnyitás* (*Sectio cæsarea*): a' mint az Orvosok nevezik) életüket megnevezti. — Elmulathatatlanul szükséges tehát ez az *Operatio*.

1. Az említett *Terhesedésnek* mind a' három Nembiben; még pedig, akár
 áll

éll még, az ilyen magzat az anyyában; akár pedig meghalt, mert különben, mivelhogy ezen most megnevezett három helyekből, a' magzatnak semmiféle semmiféle úttya nyitva nintsen, mind a' ketten, a' bizonyos halálnak bizonyos áldozattyokká lesznek. — De jegyezd meg!

2. Még a' *természetes Terhességébéli* szülésekben is, sok szorongató környülállások vagynak, a' mellyekben, ha az Orvosok a' *Császári felnyitást* elmulatyták; mind az Isten - mind a' Haza, - mind a' Természet-Törvényt tetemesen megrontyák, ilyenek p. o.

a. A' mosdótsontoknak akárminémü hibás alkotmányok.

b. A' méhszájjának, akár a' daganaatok; akár pedig más elhárithatatlan akadályok által okozott szerfelett való szoross mivolta.

c. Midön mind a' vajodó anyának, mind az ő méhegyümölsének rendkívül való erőlködések miatt, a' méh ki-

szakadván; a' születendő magzat, egész testével, az anyja hasa üregébe bésik. — Melly történetnek Jelei e' következendők:

1. Ha a' magzat, a' szülésnek nagy fájdalmi között, már valósággal a' méhszájára jött, de azomban

2. A' szülés fájdalmi a' méhszájjáról egyszerre el-tűntek.

3. A' vajodó aszszony, az ő méhében volt terhét, és kegyetlen fájdalmait, már most a' has üregében érzi.

4. A' gyermeket többé a' méhben, és ennek szájában, a' bába ujjaival nem érezheti.

5. A' pulsus végezetre elmaradozó.

§. 38.

A' méhbéli vagy a' Természetes: ismét a' Hasbéli vagy a' Természet ellen való Terhesedések között lévő külömbbségek ezek:

1. *A' méhbéliben*, a' hasnak daganattyá gömbölyeg, egyenlő, simás, és többnyire a' domborodás a' hasnak a' közepén vagyon.

Ellenben.

A' hasbéliben, a' daganat, tsútsöss, hegyes völgyes, keményes, tapintása kedvetlen, és többnyire, inkább valamellyik ágyék tájjékára dőlő. Az is igaz; hogy a' daganat vagy domborodás ezen esetben, sokkal kisebb; mint különben, azon idő tájban kellene lenni.

2. *A' méhbélinek* kezdete, a' szüntelen és számtalan változások, gyomorémellygések, görtsők, hányások 's a' t. miatt, nagyon alkalmatlan többnyire a' feleideig: ezután pedig minden nyomorúságok napról napra mind inkább enyhülnek.

Ellenben.

A' hasbéli hová tovább, és mennél inkább nő a' magzat: a' szerentsétlen anyyának is, annál alkalmatlanabb,

annál fájdalmasabb, és annál kinossabb állapotja.

3. *A' méhbéliben* minden fájdalmaknak tanyájok a' méh.

Ellenben.

A' hasbéliben, az egész kifeszült has, kiváltképpen ha tapogattyák, szerfelett fájj, és a' merre a' megnőtt magzat kifelé igyekezik: ugyan azon tag ellen a' fájdalmak legszörnyebben kegyetlenkednek. Kivévén azt az esetet; ha a' magzat, az ő lakhelyét, a' méhnyaka, és az egyenes vagy a' végbélhurka közzé vette legyen.

Személyessen!

4. Ha a' *Hasbéli megterhesedés*, a' hasnak felső üregében (ez ugyan igen ritka eset) történik: akkor a' lélekzet igen nehéz; akkor a' tsetsekben semmi téjj nintsen. *Oká* mivel a' tisztulás ekkor, a' maga egész divattyában vagyon. — Ezért is ilyenkor méhébe más gyermeket is foganhat.

5. Ha a' *Hasbéli*, a' hasnak alsóüregében, a' mosdótsontok között esik: itt a' magzat, a' helyynek szorosvolta miatt, tsak bizonyos ideig nőhet: de tökéletességre soha sem mehet.

6. Ha a' *Hasbéli*, a' hasnak felsőüregében fogantatik; onnan idővel nagyra megnövéen, 's nehézsége miatt, a' mosdótsontok, sőt a' méh nyaka és a' végbél hurka közzé lesvén: akkor a' két láb-tövek között kell tenni a' vágást, ama hires *Bianchi Doctor* javaslása szerint: éppen ugy, mint a' *kő kivágásban* (*Lythotomia*).

§. 39.

III. *A' fattyú, vagy az üszögi Terheség.* Igy nevezik, a' méhnek azt az állapottyát; midőn ebben nem valóságos gyermek; hanem más valamelly idegen test vagyon; a' millyen: az ebben össze csoportozott, és megaludt vér; levegőég; viz, savó; de az is meg esik:
 hogy

hogy ugyan azon egy méhben, egyszerre, mind az *Igazi* mind a' *Fattyúi Terhességek* meg vagynak.

Ennek *Jelei* im e' következendők:

1. A' *fattyú Terhességben*, a' has, már a' harmadik holnapban, annyira megnő: mint az *igazi terhes* állapotban, fél esztendőre sőt néha, mint hét holnapra szokott.

2. A' has nem gömbölyeg, hanem mindjárt az első tekintetre hegyes völgyes, darabos: annyival inkább ha kézzel tapogattyuk.

3. A' *fattyúi terhességben* lévő személynék, köldöke behúzódik, nem ki nyomódik mint az *Igazi Terhességben*.

4. A' magzat 18 vagy 19 hetek múlva sem mozog.

5. A' méhnek szája is semmit sem változik.

§. 40.

Ha már akárki, az eddig leirt *Terhességeket*, és ezeknek *megesmértető*

jegyeiket figyelmesen megolvasta: mind ezeket* meglehetőssen meg tanulhatta: mindazonáltal nem léssen, felesleg való dolog; ha itt még e' következendők-re is ügyellünk: u. m.

1. A' kérdésben lévő Fehér-személyt, mind erköltsi, mind természeti állapottyára, mind temperamentumára, mind élet nemére, mind Házi környülállásaira, mind nevelésére, mind szüléire vagy nevelőire nézve személyesen kell meg-visgálni!

2. Nem felette ifjú e'; kifejtődtek e' már az aszszonyi Nem' részei munkái és kötelességei? vagy talám már tellyességgel elis virágzott, meg kell kérdezni: Hány esztendős korában kezdett virágozni? és nem hágta e' által már az 50-dik esztendőt.

3. A' tsetseikben lévő fejer savós nedvesség, igen keveset, vagy éppen semmit sem bizonyit; mivel ez annak idejében, mind a' két Nemmel közz.

Az a' környülállás, melly szerént a-
kármelly aszszony férje életében termé-
ketlen volt: halála előtt pedig kevés i-
dővel megterhesedett, méltó gyanusá-
got okozhat.

5. A' kétszeges *Terhességben* el kell
várni ennek idejét, és mig a' *Terhes-
ségnek* fellyebb leirt bizonyos *Jelei* ki-
fejtődznek.

6. A' terhes aszszony, a' maga mé-
he-gyümölsét, a' természetnek rendes
folyamottya szerént, tovább nem hor-
dozhattya; mint 10 holdas-vagy 9 na-
pos holnapoknál; vagy 38, 39 és 40
heteknél; vagy a' 260, 's 270, napoknál.

7. Némellyeknek állittások szerént:
Némelly terhes Személyek, az ő mag-
zattyokat, méhekben; a' 10 ik sőt a'
11-dik napos holnapokig is elhordozz-
ták: de az efféle itélet, épült talám, e-
gyedül tsak a' *holnap* kinnmaradásán:
holott a' Doctoroknak örökös Regulájok
ez: *Hogy soha, sohol, senkiről, és sem-*

minemü nyavalyában; egy nyavalyás jelből (Symptomából) itélni nem szabad. — annyival inkább; mivel sok fejer Személyek találtnak: kik az ő *terhesség*nek minden holnapjaikban is több vagy kevesebb vért mindenkoron látnak.

8. *A' holnapos, a' terhes; a' gyermek ágyas, és a' szoptató* Fehér személyek iránt, ha nagy bünösök is, a' Birák irgalmasok légyenek!! Minthogy pedig a' *Természet rendi ellen való és a' Fattyúi Terhességek*, magokban is keservesen kinzó, szomorú, halálos, és valójában gyászos állortzákat jádznak; nyomoruságokat nagyobb nyomorusággal ne tetézzék! egy helyében kettőt ne büntessenek; sőt sokszor egyet büntetni akarván, kettős gyilkosságba ne esenek! azok a' Birák, a' kikről maga az Isten ezt mondja: *Ti Birák Istenek vagytok: de azomban mint egyéb halandók ti is porrá váltok.* * Azok a' Birák,

---

* 'Soltár 82: 6. 7. vers.

rák, kiknek az Isten, midőn a' Birói páltzát, e' földön maga viselte; megesküdütt magára illyenképpen: *Elekén, ugymond, hogy a' gyermek nem viseli az Attyának vagy Annyának álnokságát!***

IV. Fejezet: A' méhtsira, a' magzat, a' szülés; a' szülöttek p. o. az idétlen. a' megért, a' felette korán való, a' késői, a' törvényes; a' meghalt; a' kettős, hármass, négyes, 's a' t és a' más alá vetett magzat; a' másfölibe való megterhesedés, és végezetre az Űszög.

§. 41.

A' Természetvizsgálók, azon egész idő alatt, mig az ember, az ő anyja méhében sátorozz, ötet *magzatnak* (fetus vagy foetus) nevezik. Az elsőbb egynéhány napokig pedig hívják *méhtsirának* vagy *méhgyümölsének* (embryonnak azután embryonak).

§.

** Ezékiel 18: 20 vers.

§. 19.

A' Szülés, nem egyéb, hanem a' méhnek, és az ezzel, egy kézre, munkálkodó részeknek, az az eleven igyekezete és tehettsége, melly a' magzatot az elrendelt időre, vagy; mihelyen, a' gyümöls tökéletesen megéri; mind azokkal a' dolgokkal együtt, a' mellék a' méhben a' magzattal egyszersmind termettek, nőttek, és szaporodtak, magából kihajtya.

§. 43.

A' Szülés. mind a' Szülőre, mind a' Születtetendőre nézve, négyféle:

I. A' Szülőre nézve:

1. A' Természetes és könnyü.

2. A' Természet ellen vagy a' Természet felett való.

3. A' Veszedelmes.

4. A' mesterséges.

1. A' Természetes és könnyü Szülés, az melly 1/2. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

7. és 8 órák alatt minden szörnyü fájdalmak, és más idegen segedelem nélkül, tsupán az anya és a magzat egyesült igyekezetek és erőlködések által, elvégeződik: ha pedig 18 — 24 — 40 és 48 órák alatt mégyen véghez; akkor is *Természetes*: de már az ilyen *Szülésnek* egyszersmind *kemény és nehéz* a neve.

2. *A' Természet ellen vagy a' természet felett való* az, mellyet a' természet, ugy szintén az anyának és a' magzatnak legnagyobb erőlködések is tökéletességre nem vihetnek: hanem a' tanult és hűséges bába mesterségnek kell hozzá nyulni; néha pedig egyedül a' *Tsászári vágás* Hysterotomia, Sectio cæsarea (Mutterchnitt; Kaiserschnitt). mentheti meg őket a' haláltól.

3. *A' veszedelmes*, az, melly valamellyiknek nagy kárt; sőt néha mind a' *Szülőnek* mind a' *Születtetendőnek* egyaránt halált okoz.

4. *A' mesterséges*, az, mellyben a' magzat, mesterség által nyitott úton, a' millyen a' *Tsászári vágás* vétetik ki az anya méhéből.

II, *A' Születtetendőre* nézzve is négyféle :

1. *Egygyes* vagy *magános*, az, midőn egy *Szüléssel* egyetlen egy magzat születtetik.

2. *A' Nemmagános* az, midőn mind a' *Szülőnek*, mind a' *Születtendőnek*, más nyavalyája is van.

3. *Kettős*, *hármás*, *négyes* 's a' t. az, midőn egy hassal, két, három vagy négy sőt több gyermek is jönne e' világra.

Aristoteles a' Természetnek egy régi és nagy bűvárja ezt írja: Hogy Égyiptomban, egy hassal öt 's hat gyermekek is, igen gyakran születettnek.

4. *Elegyes* az, midőn egy hassal, mind gyermek, mind üszög születtetik.

A' Szülésről ezt mondja *Hippocrates* a' Doctorok Pátriárkájok: Minden

den állatnak vagyon, ugymond, bizonyos napja, midőn fajzattyát kiellye: de az aszszonynak, nem hogy napja, sőt hete is alig vagyon.

§. 44.

A' méhtsira vagy *a' méhgyümölts* a' fogantatás után mikor lelkesedik meg és mikor formáltatik által emberré? ez az Itélő Biráknak lélekbejáró Tárgyak; mindenféle *Philosophusok*, *Tudósok*, *Theologusok*, *Törvény-Tudók*, és *Szent Atyák* között, öröktől fogva, sok, és nagy versengésre szolgáltatott okot, és alkalmatosságot,

§. 45.

A' tudós Világnak ezen nemes és fontos kérdésének tsak annyira mennyire lehető megfejtésére gondollyuk meg *a' Természetnek* gazdálkodását (*Oecomiáját.*)

A. A' *Növevények Országában*, minden plánták, a' Fűvészek (*Botanicusok*) nyelvén szólván, mind a' két Nemző-részekkel bírók (*Hermaphroditák*) az az, minden növevénynek szárán, legalább; külömbb külömbb tókban, egygyütt laknak mind a' *kan* mind a' *nyöstény virágok*; a' *nyöstényekben* a' *gyümöltse* tsak hogy, igen kitsiny képetségben meg vagyon; mellyben, mihelyen a' *kannak* elevenítő pora hozzá érkezik, azzonnal az egész *gyümöltse* kifejtődzik; a *gyümöltseben* ismét meg vagyon a' személynös *növevény* akár *fű*, akár pedig *élőfa* legyen az; a' *fűben* és az *élőfában* ismét az ő *virágjai* 's a' t. és így örökös karikában mindenkoron.

Már pedig igen igen gyönyörűséges gazdálkodásbéli hasonlatosság (*analogia oeconomica*) vagyon, a' Természetnek ezen két elsőbb alkotványoss és nemessebb Országai között: de a' Természetnek az *állatok országában* való gaz-

gazdálkodásának nyomai mennél szem-
betünőbbek : annál gyönyörűsebbek !!!

Mert ugyan is, a' *Tojástszülő*
állatoknak tojásaikban, annyival inkább
az *Elevenpszülő állatok* tojástartójokban
lévő tojásokban, minden állatnak az ő
tulajdon és személyes fajzattya, csak
hogy kitsiny képetségében, nyilvánóságos-
san jelen vagyon: de ha a' *kan* és a'
férjfiui mag, ezen tojásokhoz nem fér-
het, ezeket meg nem eleveníti, meg nem
párásítja, és meg nem lelkesíti, ez a'
félig 's meddig eleven fajzat; örökre
a' tehetetlenségnek, és a' semmiségnek
állapottjában maradni kénytelenítettik. —
Ezt bizonyítja annyival inkább

B. *Aristoteles*, a' 'Természet' áll-
ortzás titkainak egy régi híres Buvárja;
midőn világossan ezt mondja: „Hogy a'
„kötőstyk alatt, a' harmad napig lévő
„tojásban, már meg vagyon az ugró
„punctum (*punctum saliens*), a' sziv,
„melly is már ekkor mozog és él” —

Amaz halhatatlan emlékezetű, tudóss
 Anglus Doctor *Harveus* pedig, még sok-
 kal hatalmasabb pártfogója ezen igaz-
 ságnak (holott ennek köszönheti az e-
 gész *Tudós világ* a' vérforgás (*Circula-
 tio Sanguinis*) tudományának világos-
 ságra lett jövését) mivel ezt állítja:
 „Hogy a' negyed napig ült tojásban, ez
 „a' punctum, ez a' szív, nem csak mo-
 „zog, hanem érezz is: mivel akár hi-
 „deg, akár meleg, sőt akárminémű al-
 „kalmatlan dolog illeti: azonnal gyak-
 „rabban és keményebben nyilik és ösz-
 vehuzódik (*Systole et Diastole*) Melly-
 ből meg tetszik; hogy már ekkor, nem
 csak az érzékenység, hanem a' pára is
 jelen vagyon az ilyen tojásban lévő ál-
 latban. — *Malpighius* végezetre, a' Ter-
 mészet-visgálónak egy fényes tsillagok
 pedig, legtöbbet mond, midőn így szól:
 „Hogy már ő az ülés előtt tapasztalta:
 „hogy a' tojásban lévő tsirke élt; mert
 „már az előtt látni lehet; miképpen mo-
 zognak a' tsirkének alkotó részei.”

§. 46.

Igaz ugyan; hogy a' *Tojástszü-
tő* és az *Élőtszülő állatok'* tenyésztések
között vagyon valami kis külömbbség;
a' mindazonáltal bizonyos igazság, mind
a' két részről; Hogy a' tsirke tsak at-
tól az időtől fogva áll valósággal, mi-
olta a' sziv benne készen vagyon: ép-
pen így kell, az emberi származásról
is gondolkodni. — Az emberi tsirában
már előre meg vagyon a' sziv (*Aristo-
teles* szerént. *primum vivens, et ultimum
moriens*) ez az első élő, és legutolszor
haló) a' szivben vagy ebben az ugró
punctumban, ismét az emberi testnek, min-
den erei, inai, és tagjai: tehátmihelyen a'
férjfiui magnak vékony szesze, az eb-
ben lévő nedvességeket mozzgásba hoz-
za: azonnal elkezzd a' sziv kinyillni és
öszve huzódni (*Systole et Diastole*) melly
is a' szivnek minden kötelessége, és e-
gyetlen egy munkája.

Mivel pedig a' trójában lévő tsira, vagy a' méh bimbója, mind addig nevedhetnek, tsupán tsak a' férjfiui magának finumabb szeszese ereje által, melly is, az ezen emberi tsirában lévő nedvességet pesgésbe hozza; mig azonközben a' minden testbéli munkákat izzgató, és halhatatlan lélek el nem érkezik. — Mindezeknek pedig egy szempillantásban megkell történni; mivel lehetetlen a' testnek lélek nélkül formáltatni, 's nevedetni. — Ezért mondja ama tudós *Zacchiás* után *Vatter*: „A' „méh gyümöls, ugymond, a' fogantatásnak első szempillantásától fogva, a' „maga emberi lelkét megnyerte. — Egy hires tudós *Doctor Alberti Mihály* is így szól: Én ugyan erősen állittom; „hogy a' méhgyümölsében, az ő fogantatásának első szempillantásától fogva, „meg vagyon, az ő okos lelke: annyi- „val inkább, mert a' lélek nélkül, nem

„is fogantatthatik; mivel ez a' mestere,
 „és építője a' maga teste' alkotmányá-
 „nak; a' mellytől függ egyedül, az ő
 „alkotásának módja.”

Némelly Tudósok, az állittyák;
 és éppen talám egyedül az *Aristoteles'*
 és a' *Harveus'* tapasztalásokon építvén
 állitásokat, hogy: „A' fogantatásnak
 „harmadik napján, érkezik el a' halha-
 „tatlan lelek.” — Mások ismét azt vitat-
 tyák: „Hogy negyedik, ötödik, ható-
 „dik, és hetedik napján közösüll a' test-
 tel. -- A' hetedik napon állította *Hippo-*
crates is, a' ki a' természeti dolgokra
 nézve, mind a' régibb, mind az ujjabb
 tudós Világnak vélekedését, mindenek
 felett maga után tudta huzzni: „Az em-
 „ber, ugymond, hét napok munkája; és
 „hogy hét napok alatt megnyeri a' test
 „mind azt, a' mi néki szükséges.” — Ez
 az oka; hogy éppen ennek értelméhez
 ragaszkodtak régtől fogva, majd min-
 den Tsászárok, Királyok, Pápák, VELEM
 jedelmek és a' Törvényt-Tudók e. a. t.

Ezt is beszéli *Hippocrates*, a természet munkáinak ez a' szorgalmatos Vissgálója, „Hogy az ő idejében egy „muzsikusknak Szolgálója, keményentán- „tzolván, hatodnapi idétlent szült; melly „szüleménynek a' lehellésnek eszközei „mind meg voltak: tehát már ez, fo- „gantatasának 6-dik napján élt.” De hát- ha elébb is!!

Némelly Tudósok ismét ugy vélekednek: „Hogy akkor jönn a' halhatatlan lélek, a' testbe való lakozásra; „minekutánna, ennek már minden tag- „jai kifejtődztek. Okoskodásokat felfüg- „gesztvén, magának a' bölts Teremtő- „nek legelső remek munkájától az Á- „dámnak formáltatásától: elébb, így szól- „ván, késznek kell lenni a' Háznak, az- „után lakhatik benne a' lakós ”

Mások ismét azt tartják: „Hogy „a' magzat, az ő fogantatásának harma- „dik hetéig, még mindenkor minden for- „ma nélkül vagyon, és mintegy növe-

„vényes vagy plántabéli életet éll: ha-
 „nem ezután negyedik hétre kap vala-
 „melly kis vérre; és ekkor formáltatik
 „néki, az ő kis szivetskéje, az az ő u-
 „gró punctumotskája, az igazi életnek
 „fundamentoma.” — Vagyon az Isten
 könyvében is 2. *Móss.* 21: 22 *w. a' for-*
mált - és a' nemformált - vagy a' készsz-
és nem kész-gyermekekről emlékezet.

Mások továbbá azt állittyák:

„Hogy akkor jön a' lélek a' testbe;
 „midőn a' tüdők lélekzeni kezdenek,
 „vagy mások szerint, mihelyen minden
 „tagok készszek.

Némellyek, mint: *Gassendus Pé-*
ter és *Zacchiás Pál* ilyen értelemben
 vagynak: „Hogy az Isten, a' foganta-
 „tásnak első szempillantásában mindjárt
 „megteremti, mindenik testnek az ő tu-
 lajdon lelkét.”

Nicetas továbbá, egy régi hi-
 res Görög Doctor, sok régi Szent A-
 „tyákkal együtt ezt mondja: „Mihelyen”

„a' férjfiui mag, ugymond, a' méhbe
 „bémégyen; azonnal meglelkesedik: és
 „az embernek ezen két állató részei köz-
 „zül, az öszvekeelésben, egyik a' má-
 „siknál sem nem elsőbb, sem nem u-
 „tolsóbb.” És így a' fogantatásnak, mind-
 járt első szempillantásában, egész és ép
 ember lakozik az aszszonyi méhben.

A' mostani Tudós Természet-
 Visgálói többnyire ebben az értelemben
 vagynak: „Hogy midőn a' férjfiui mag,
 „a' méh-tojástartójába belövellődik,
 „a' mennyi tojásra tsöppen, éppen an-
 „nyi elevenedik meg: és ez a' megele-
 „venedett tojás lészen, a' formáltatan-
 „dó méhbimbóban (*embryoban*) a' szív,
 „az ugrópunctum (*punctum saliens*) a'
 „mellyből; minden egyéb tagok, las-
 „sanként kifejtődznek.” — Eppen erről
 mondja *Aristoteles* a' régi tudós Világ-
 nak egygyik nagy fénnye: *Est primum*
vivens, et ultimum moriens) az az: „Ez
 „mozzdul meg, sőt él az élet előtt;

„és (*phisiologice* szollván) hall meg a'
 „halál után.”

§. 28.

Ez az ugrópunctum, ez a' méh-
 himbó, a' megterhesedésnek elsőbb hol-
 napjaiban (*embriónak*) *méhtsirának* vagy
méhgyümölsnek neveztetik: azután pe-
 dig, mind addig, míg az ő édes anyya-
 méhében sátorozz; *Magzatnak* (*Foetus*
v. Fetus) neveztetik: mihelyen pedig e'
 világ piatztzára bélépp; ennek neve:
Szülött, *Szülemény*, (*partus*); vagy
Tsetsemö (*Infans*).

§. 49.

Ezen nevezetet *Szülött*, mind a'
 Theologusok, mind a' Természetvisgá-
 lók, mind a' Törvénytudók és Birák
 minnyájan más, és különböző érte-
 lembenvészik. Mert ugyan is:

1. *Vagyon éretlen vagy idétlen Szü-
 lemény*, mint az 1. 2. 3. 4. 5. 6. és 8.

holnapos magzatok; a' kik, ha 'élők, is, de nem életre valók. Mivel az életre szükséges részeik ki nem fejlődtek; kezeik és lábaik fejei, annyival inkább ujjaik és körmeik ki nem nőttek; a' testnek szükséges mértékére, és nagyságára el nem jutottak; fejek lágygya felette nagy; szem' héjjaik bészárlottak; húsok felette lágy, és mintegy nyáladék; sirni nem tudnak, lélekzetet nem vésznek; szopni nem tudnak; szőrök vagy semmi sints, vagy igen kevés; körmök hasonlóképpen vagy semmi sints' vagy igen lágy, és mintegy nyáladékból állók; igen álmosok, rivások rikátsoló; ételt nem kívánnak; a' tsetset erővel kell szájokbatollni; igen gyengék; a' hideget nem szenvedhetik, legkisebb hidegben is testek kiborsózik; elkéküll, mind annyára mind magára nézve szerfelett kitsiny; bőrök, vagy veres vagy halavány; szájja rendkívül nagy, bészárlott mintha az ajakai öszve nőttek volna,

na; ajakaik, füleik, örrok, állók minden bőr nélkül valók, mintha lenyúzták volna.

§. 41.

Hippocrates ítélete szerént, a' fogantatás után hét napokig, leg gyakrabban megtörténik az idétlen szülés; míg tudniillik a' méh gyümölts (*embryo*) nem lelkes: a' mint ő hidte: sőt gyakran a' 30 és 40 napig is.

Az idétlen *Szülést*, leg inkább okozzák: az elmének felettébb való indulattjai; a' millyenek leg inkább: a' szörnyü megrettenés, meg ijjedés, elrémülés, megirtódzás, a' szörnyü harag, 's a' t. a' mellyek sokszor minden külső belső érzékenységeinket szörnyü zürzavarba hozzák; a' mellyek néha a' természetnek még az ő kissebbés nagyobb szükségeit is, testünkből akaratunk ellen is ki kergetik; a' mellyek miatt akaratunk ellen is magunkat el-

ki-

kiáltjuk; szörnyü tűzbe és dühösségbe jövünk; vérünk sokszor még a' természet ellen való útakon is, a' millyenek: fülünk, szemünk, bőrünk, folyásba indull, vérrel verejtékezünk, mint az Idvezitőről is megjegyzi az *Írás*.

Továbbá okozzák a' külső eroszakok p. o. a' méhbe-és hasba való ütés, kemény nyomás, fájdalmas elesés; a' kemény orvosságok, a' hánytatók, hasathajtók, vért fell forralók; a' vizelet utját, és a' méhet felette sürgető és boszszontó orvosságok; a' méhvérfojás, a' hosszas fejérvérfolyás; a' Venussal való vissza élés, a' veszedelmes rázós, görtsös, és negyednapos hideglelés; a' terhes aszszony meghimlözése 's a' többi számtalan dolgok!

Végezetre jól meg vizsgáltsassák, az Itélő Birák; az idétlent Szülőnek teste alkotmányát, temperamentomát, nevelését; ha lehet még szüléit is esmérni kell; ugy szintén ennek érzékenysé-
gét,

gét, indulatosságát! ha nem hajlandó é a' görtsökre, a' méhhanyásságra; nem volt felette nagy és görtsös huruttya; nem szült é már mászzor is, egyszer vagy annyival inkább többször is idétlent? nem felette lágyhúsúé; nem tágultak é felette el a' nemző részek? mivel így a' magzat legkissebb erőszakra tulajdon nehézsége által is elmegy idétlenül!

Az idétlen Szülésnek veszedelmes és halálos Jelei.

1. Az idétlen szülés a' többek között mindenkor veszedelmesebb.
2. A' ki már sok izzben idétlent szült, azomban az első napokban és holnapokban esik rajta, ez soha sem olly veszedelmes. — De
3. Ha a' szülő anya az erőlködésekben gyakran elájull. Továbbá
4. Ha tagjait tellyességgel nem bírja. — Ugy szintén
5. Ha mindent hamar kezd elfelejteni.

6. Ha a' szóra nem igen felelhet. — ha nem eszik.
7. Ha ottan ottan tagjait a' görts rángattya. Annyival inkább
8. Ha a' nyavalya is kiüti. — Végezetre
9. Ha az idétlen szülés nagy vérfolyással, és ájulással ment véghez. Ez ilyen személynék élete megmaradásához vagy semmi vagy igen igen tsekély reménység lehet.

§. 51.

2. *A' megért, vagy a' tökéletes gyermek* az, melly a' 9-dik holnap végén, vagy a' 38 39 és 40. héten; vagy a' 270 — és 280 napok tájján születik. — Az ilyen gyermeknek egész teste' alkotmánnya, ennek nagysága, és minden tagjai, tökéletessek. — Mihelyen e' világra bėjön: azonnal egész hanggal kiált és sirr; lehellete erős egyarányoss, szájját tátogattya, tsetset keres, jól és erőssen szopik, szemeit ki nyit-
tya,

tya, sőt mintegy keménnyen nézelődik; néha a' fejét is forgattya; teste szőrös; feje hajass; feje lágygya kitsiny; körmei jó keménnyek; teste nehézsége nyomm 7. 8. 9. 10. 12. 16. fontokig.

§. 52.

3. *A' felettébb korán való szülemény*, az, melly a' hetedik holnap előtt születik; az ilyen lehet ugyan élő és eleven: de életre való éppen nem lehet, e' volt a' *Hippocrates* értelme, melly is Törvényül szolgált mind eddig az ideig az egész tudós Világnak.

§. 53.

4. *A' felettébb késői szülemény* az, mely a' 10-dik, 11-ik 12-dik holnapokban, igen ritkán a' 13-ban; születik sőt némelly Doctorok szerint, 16. — — 's 24 holnapokig is elmulatott a' méhben az ilyen eleven magzat.

Schenk Bouchárd, (*Bosárd*), *Bonnet*, ezt beszéltek, hogy ők: „A' „méhekben találta volna olyan magzatokat, a' kiket az ő anyai 4. 12. „sőt 16 esztendőig hallva hordoztak, „és még is elnem rothadtak.” — A' Párisi Seborvosi Fő Oszkola (*Academia*) pedig 46 esztendő példát említett illyent.

§. 54.

Azt nem lehet tagadni; hogy a' Természet, sokszor tulajdon kényéből tsudálatos állortzákat jádzik: néha pedig sok és majd tsak nem hihetetlen ugrásokat téssen. — Illyen és efféle ugrásokat szerző okok, p. o. a' szüléknek természetes és alkotmánybéli gyengeségek; restess, taknyos, hideg és haltermészetü temperamentumok; érző inaik tunyak érzéketlenek; elet idejek ezen munkára alkalmatlan, az az, vagy felette gyenge ifju és éretlen, vagy pedig már éppen ellaggodt öreg; az édes

amyanak igen terhes nyavalyája, melyet vagy éppen terhes állapotjában, vagy pedig csak rövid idővel az előtt szenvedett. — Továbbá, néha éppen a' terhes asszonyokat néha pedig éppen a' méhben lévő magzatokat járványosan rongáló, és sok gyászos gyermekszületeket okozó nyavalyák. — A' hosszas éhség, szomjuság, álmatlanság. — Az ugy nevezett: Rontó Indulatok, a' millyenek: p. o: A' nagy szomorúság, a' szüntelen való félelem, kétségbe esés, reménységében lett megsalattatás; valamelly dologra való szörnyü vágyódás; hazájának vagy feleinek igen buzgó kívánások és sóhajtások; az irigység; gyűlöllség; a' testnek és elmének szerfelett való rongálások 's a' többi. — Az országnak fekvése, és a' levegőnek minémüége is, tehet itt, némü némü rövidebb és hosszabb határt.

---

 §. 55.

Az ilyen késő *Szülemények* igen ritkák. — De az is igaz, hogy igen nehéz, a' méhben való fogadásnak bizonyos és tsalhatatlan idejét mindenkor meghatározni: annyival inkább, mivel néha az is meg történik; hogy némelly véres és ritka természetű Személyek, egész terhes állapottyokban is szüntelen virágoznak: ellenben a' virágzás, más közzben jöhető alkalmatosság szerint való ok által is megzavarodván, elmaradhat.

Hippocrates és *Aristoteles* azt állittyák: „Hogy e' részben, a' fejei szé-
 „méllyek, a' belső részekre letett szé-
 „lek, és vizek által is megsalattatthatnak.

§. 56.

5. *A' meg-halt magzat.* — ki is három helyeken, és háromféleképpen halhat-meg.

A. *Az anyaga-méhében.*

B.

B. *A' Szülés fájdalmi alatt.*

C. *Az eleven és éppen lett születés után.*

A. *Az anya méhében meghalt magzatnak* im e' következők a' Jelei:

1. Az idétlent, vagy a' meghalt magzatot szülendő anyának ajakai kékek.

2. Ábrázattya színe, vérenek személyes mivolta ellen is elbarnult és elfeketedett.

3. A' gyomor, mint a' nagy bajban lévő méhnek, vér és természet-szerént való testvérje, háborog; émeslyeg; és hányhatnék.

4. Az anya tsetsei egészszen megüresedtek; megfonnyadtak.

5. A' has meglappadott és öszveránczolódott.

6. A' köldök béesett; behuzódott és mintegy kormos színűvé lett.

7. A' méhben lévő magzatnak, akár az anyyahasa tapogattassék; akár

pedig a' méhszájja vizgáltassék; semmi mozzgását tapasztalni nem lehet.

8. A' has ha tapogattyuk hideg, a' méhzatskóban lévő vizmiatt; és ugy felpuffadott; mintha a' méh vizibetegséges volna.

9. Szüntelen a' vizelésre és a' más szükségére ösztönöztetik.

10. Az anya akármellyik oldalára fordullyon; a' mosdótsontok között mindenkor némü némü nehézséget, terhet, sőt mintegy követ lenni érezz.

11. Ha ezen veszedelmes *Terhesség*, egy szerentsés *Szülés* nem követi: a' méh-gyümöltse, lassan lassan által változik; vagy:

A. *Egy kövérségből álló darab, téstává*; mellyet is, az ilyen szerentsetlen *Teremtések*, megrothadás nélkül, 10. 20. 's több esztendökig is elhordoznak. — *Bonnet* látott illyent 16 esztendöst. — A' *Vittembergai* Tudósok pedig effélét 46 esztendöst emlegetnek:

ugy szintén a' *Pári'siak*, és egyéb Tudósok, a' mint az illyekről már fellyebb is emlékeztem. — Vagy:

B. *Az illyen méhben, meghalt magzat által változik: egy darab mész-kővé.* (kiváltképpen a' köszvényre és a' fővenyre (*calculusra*) hajlandó személyekben); mellyet hasonlóképpen az illyen szerentsétlen aszszonyi személyek, több vagy kevesebb esztendőig hordozni kénytelenek.

Néha pedig némelly magzatok felől, ezt állittyák némelly Tudósok; hogy az ő anyyoknak méhekben, sok esztendőig, minden változás nélkül elevenen megmaradnak; így p. o. *Mussipontanus*, az ő anyya méhéből igen sok esztendők után vétetettki. — *Tolcsanus* felől pedig azt írják; hogy 25 esztendők mulva szabadultki az anyyaméhéből. — Egy más felől végezetre, ezt olvasom a' Természet-Titkaikról irt Könyvekben, hogy az anyyaméhé-

ből

ből 38 esztendőkre verekedhetettki — Az efféle Régiséges Hagyományok erőltetett hitelt kívánnak! — Vagy végezetre:

C. *Az ilyen méhgyümöltsei rothadásnak indulnak*: tulajdon édes anyoknak végső veszedelmekre. — Mivel az efféle rothadt matéria, lassan lassan a' vérbe elegyedvén: Rothadt hideget, Hecticát, méhbéli - néha pedig azután egész Testbéli - vizibetegséget e-
lébb utobb okoz. — *Jele* pedig: Hogy az ilyen Fehér - Személynek, méhe szájján, szüntelenbüdös, dögszagu, zöldes, kékes, feketés, és mindenféle szinü moslékhoz hasonló nedvesség folyki.

12. Az ilyen *anyaméhében meghalt magzatot*, az anya méhén kívül is, ha a' Törvény - Szék - Doctorát, mindjárt oda hívják, tökéletessen megesmérheti, im e' következő *Jelekből*:

a. Az ilyen anya méhében *meghalt gyermeknek* a' szaga бүдös, mint a' dögé.

b.

b. Bőre kékes, és a' testről könnyen leválló; mivel egészen lepárlott, le-rothadt.

c. A' feje-lágygya minden erőszak nélkül béesett.

d. A' köldöksinor, senyvedt, dög-szagu, és könnyen szakadó.

e. Az egész testén való hus lágy, mállott, pöffedt, fel dagadt; és minden újjnyomásra bésüpped. 's a' t.!!

§. 57.

B. A' Szülés fájdalmai alatt meghalt gyermek' Jelèi:

1. Ha a' gyermek, a' fellyebb bőven előlszámlált, természetes, és szükséges megesmértető *Jelèi* szerint, való-sággal megért.

2. Ha a' *Szülés* felette nehéz, sőt sokáig kinnzó, *természet ellen való, veszedelmes, és mesterséges* volt; a' bábai eszközöket, mesterséges fordítást, sok bajt, huzást 's vonást kívánnt.

3. Ha a' fejelágygya és a' köldök sinor pulsusa megállott.

4. Ha a' leg közelébb előszámlált rothadásnak legkisebb nyoma sins.

5. Ha a' gyermek, és ennek feje, az anyja mosdótsontjait szemügyre vévén, éppen nem képesek (non proportionata.)

6. Ha a' méhszájjára érkezett tag puffadt 's dagadt, kékes, feketés.

7. Ha némelly részeken, különösen a' fejen, a' nagy vergődések miatt, kékes fekete foltok látszanak.

8. Ha az agyvelő tsontyai helyekből, mintegy kimozdullnak; és felette öszve szorulnak.

9. Ha az egész ábrázat, nyak, a' fejnek egész bőre, az ez alatt tavazó vérnek miatta, mind kékes feketés.

§. 58.

C. *Az eleven és éppen-llett születés után, meghalt gyermekeknek Jelci: meg tetszenek.*

1. Az eddig előszámlált mindenkörnyülállásokból.

2. Az anyának az egész terhes állapottyában volt magaviseletéből; p. o. nem emelté, akár önként, akár pedig, a' szükségből, kötelességből ereje felett való terheket,? nem tántzolté felettebb? nem ugrálté? nem fásliztaé hatását keménnyen egész terhes állapottyában? mivel mind ezek által, megronthattya az anya mind magát, mind néha gyümölsét 's a' t.

3. És utollyára, vizsgáltsék meg a' meghalt gyermeknek egész teste, tetétől fogva talpig. — Ha kívülről elegendő okot nem találtnak a' halálra; bon-tassék fel a' meghalt gyermek, és a' Tudománynak reguláji szerént, minden belső Részei szemesen visgalltassanak-meg! a' mint ezen Könyvetskének:

II. RÉSZÉNEK, I. II. III. és IV. Fejezettyekben bőven előadattatik.

---

6. *A' más alá vetett gyermek:* az

1. Midőn valamely istentelen fehérszemély, a' maga rút, idétlen, hibás, beteges, tsudálatos, és nyomorult sött meghalt gyermekét más aláveti; a' másét pedig ellopja. — Erre igen ritka példa történt; Bölts Salamon Királyságának mindjárt az elein; melly megvagyon írva a' Bibliában *1. Kir: Könyvnek 3: 19.* és a' következő verseiben. — Melly dolgot, minekutánna minden alsóbb és felsőbb Törvény-Székek elnem igazithattak, utollyára az ifjú Király eleibe vitetett; ki is azonnal igen böltsen eligazitotta; melly *Gordius* tsomóját sokkal böltsebben ketté vágta: mint valaha *Nagy Sándor:* ezzel magának, nem tsak a' maga Birodalmaiban: hanem e' világnak minden részeiben is halhatatlan hirt nevet, és örökös tiszteletet szerzett.

2. Ez is megtörténhet, kivált a' Nagy Házaknál; hogy a' gyermektelen Uri asz-

szony-

szonyságok, másoktól sajnálván szép örökségeiket; magokat terheseknek adják; gyermek ágyba mennek, és e szerint, valamelly kellemetes és nekik felette megtetszett kis gyermeket, magok alá tétetnek. — Mit nem tehet e világon a' sok pénz! a' sok ajándék!!

Annyival inkább, ha az ilyen Nagy-Aszszonyságok *fattyú terhbe* esnek, üszögöt hordoznak és szülnek?! már ilyenkor igen jó móddal megeshetik.

3. De még olyankor is, igen jó móddal meg történhet, ez a' *gyermektsere*; midőn a' Szülő-anya a' maga Szülöttjét, egy nagy és bizonyos: *Miért, Azért*, két, három, 's több mértföldre is dajkaságra kiadja; holott a' szoptató és nevelő Dajkája, az ilyen gyermek helyibe, vagy a' magáét, vagy jó pénzért a' másét oda taszítja.

§. 60.

7. *Az Első-szülött az, a' ki Törvényes ágyban fogantattván, legelsőben*

nyittyameg az anyya méhét. — Ha pedig a' magzat kettős, hármas, négyes 's a' többi; es *Természetes Szülés* által jönnek e' világra; akkor, az, az *Elsőszülött*, a' ki leg először jöanki az anyya méhébol; azt a' gyermeket a' *Bába* bizonyos *Jegygyel p. o.* valamellyik kezire pántlikát kötven, megjegyyezze! — annyival inkább, mivel nem csak, az *Ó ** és az *Újj-Testamentomi* Irások szerint, mindenkor felette nagy betségben volt az *Elsőszülöttségnek Jussa*: hanem még a' mi *Hazánkban* is, sok *Nemes Familiáknál* meg vagyon a' (*Jus Majoratus*) az *Első szülöttnek* az a' *Jussa*, melly szerint, az egész *Familia* örökségét, ő egyedüll birja, és igazittya.

, §. 61.

Némelly *Ter mészet-Visgálók*, azt állittják: Hogy ha kettős, hármas, négyes 's több gyermek vagyon a' méhben

* 1 *Moss.* 48. 16. 17. 18. 19. 20.

ben: mindenkor a' legerőssebb szület-
 tik legelsőben. — Melly állitást, ám-
 bár más Tudosok tagadnak is: mind-
 azonáltal maga az Isten-Könyve is igen
 szépen láttatik erősíteni 1. *Moss.* 25:
 22. 23. 24. 25. és a' 26 w. holott is vi-
 ágos: Hogy a' *Rebeka* méhében lévő ket-
 tős gyermekek t. i. *Ésau és Jákob*,
 mintegy az ő *Első-szülöttségek* jussán
 egymással túsakodtak; melly túsakodá-
 sok, olly keserves fájdalmat okozott az
 ő édes anyyoknak; hogy keserősége mi-
 att, illyen keserves panaszra fakadott:
Ha így leszen! miért fogadtam az én
méhemben? a' 25. v. világosan mondja:
Hogy posgás, vaskos, és igen szőröss
volt; és ezért nevezték Ésaunak; a' szö-
rösség pedig a' Természet vizsgálók sze-
rént, mindenkor az erősség' jele; erős-
sebb is volt Ésau; mert ámbár Jákob
az ő bátyját Ésaút a' 26. vers szerént
a' méhszájján sarkánál fogva vissza tar-
totta: mindazonáltal az elsőszülöttség-
 ben,

ben, ennyi birkózással és tusakodással is *Jákob Ésaut* meg nem akadályoztathatta. Igaz hát az állítás!

§. 62.

8. *A' kettős, hármas, négyes, 's' többes gyermekek.* — A' Teremtőnek a' leg nagyobb és leg nemessebb állattjai, minden hassal, tsak egy fajzatot hordoznak; és hoznak e' világra; annyival inkább az egész teremtésnek egyetlen egy nemes tzellya és tárgya szerént; az emberi aszszony, többnyire egygyest szokott szülni — Az oktalan állatoknak tsak fél annyi, legfellyebb, a' mennyi fajzattyaik, éppen annyi tsetseik vagynak: a' mi aszszonyainknak pedig az áldott és édes anyai Természet, két melyeket adott, hogy magzattyokat annál bővebben táplállhassák. — Igaz ugyan, hogy ez nem örökös törvényne a' gyakran jáldozó természetnek. Mivel gyakran megesik; hogy az aszszonyok, kettőt, har-

hármat, 's többet is szülnék, még pedig nem egyszerre; hanem egynéhány órák közivel. — Ellenben három, négy öt, sőt több gyermekek is születetnek egy hassal: a' szerént, a' mint 3. 4. 5. 's a' méhben több megért tojások, a' férjfiui mag, vagy legalább annak vékony szeszes göze által, megterhesítettnek.

§. 63.

Itt tzélunkhoz nem léssen idegen dolog megjegyezni:

a. Hogy egy fejérszemély méhetőjástartójában, vagynak 30 40 sőt természetesen és rendszeren 50 tojásotskák, mellyek is egy egy nagyobb borsóhoz hasonló gömbölyű hójagotskák.

b. Ha az anyának, egy tojás zatskójában kelletinél több tápláló tojásos nedvesség taláztatik. akkor ebből származznak, az ugy nevezett: *Váltott vagy tsuda gyermekek.*

c. Ha ez a' megterhesedés rövid idő alatt p. o. egy vagy két hetek alatt

véghez ment 's több rendbéli közösülések által történt-meg: neveztetik (*Superfoetatio*) más terhesség felett való megterhességnek. — Mellyről mindjárt a' 66 §. lészen a' szó.

§. 64.

Meglehetős Kérdés ez is a' Bábkánál: „Hogy a' szülés előtt a' külső „Jelckből, meglehet e' tudni; hogy valamelly terhes asszony, hány magzatokat hordozz méhében? Ezt némelyek állityák; mások ismét tagadják: Mivel, ugymond, a' hasnak daganatját, más egyéb idegen materiák is okozhatják; a' millyenek p. o. a' meg a ludt vér, a' savó, a' vizek 's egyebek, a' külső Jel tehát tsalóka! Ha mindazonáltal, már az egynek megszületése után is, a' has kemény, a' méh felpuffadt-nak látszik; és továbbá ha a' méhszáj-jára újj vizhójjag érkezett: bizonyoss, hogy a' második újj vendég is, az ajtó előtt

előtt állván, kotzogat. Így szokott történni a' hármás, négyes és a' többes magzatokkal is a' dolog.

§. 65.

Ha szintén igen ritkán is, de néha mindazonáltal megesik; hogy ugyan azon vizhójjagban, két, három, 's több gyermekek is tartozkodnak. — Hármás gyermekek voltak Romában amaz három hires *Horatiusok*; hármásak amaz hires *Curatiusok*! a' mint amaz hires Romai Író *Livius* bizonyította. *Plinius* * pedig azt írja; hogy egy bizonyos asszony, 'négy hassal, 20 gyermekeket hozott e' világra. — *Troja Markus Antal* egy Nemes ember' Feleségéről *Ranzanus* azt beszéli; hogy *Messana* várossában egy hassal: hét férjfi gyermekeket szült; a' kik mind felnévedtek, megházasodtak, és gyermeke-

* Plin. l. 7. cap. 3. ubi Delecamp.

Tertullian. l. de Anima cap. 6.

keket nemzettek. — Ugyan ezen városban *Ránzánus* tanubizonysága szerint 1442, egy aszszony egy hassal, kilentz férjfi gyermekeket hozott e' világra. — *Égyptom* Országáról, azt írja *Aristoteles*; hogy itt az aszszonyok többnyire öt gyermeket szülnék egy egy hassal. —

Itt tsudállni lehet, az Isteni Gondviselésnek azon meszsziről erányozó lépéseit és ígéreteit; mellyek az *Abrahám Isák, és Jákob Pátriárák* eránt történtek; az ő nemzettségeknék tsillag módjára lehető megszaporodások eránt; mellyek az Isten' szájjából szármozztak, és végre az ő bétellyesedésekhez melly szépen közelitének vala! Mert ugyan is; imé béviszi az Isten *Jákobot*, tsudálatos és gyászos útakon a' *Gó'sen* földére melly is minden jókkal bővelkődő; azomban az emberi nemzet' szaporodására nézve pedig, egy tsudálatos tulajdonságokkal biró ország még ma is. — A' holott, az *Izráel* 70 lelkekből álló

Haza népe ide számlállván a' József há-
zát is; 215 esztendőök alatt, itt a' Go-
'senföldén, tsak a' 20 esztendőn felyül lévő
férjfiakra nézve, közel 1000000. minodjad
egy millióra szaporodott. * — Egy bi-
zonyos *Katona László* nemes ember fe-
lesége is *Neográd* Vármegyében 1787.
Pünkösd Havának 26 napján, egy has-
sal 6 gyermekeket szült, és mind a' hat
gyermekek nem tsak keresztséget értek,
hanem még azután jó darab ideig el is
éltek. — De sokkal több az, a' mit az
Altorphi Groffnéról Irmertundisról ir-
nak; hogy egy hassal 12 gyermekeket
szült volna. — E' pedig még annál is
sokkal több; a' mit, amaz hires *Flan-
driai Grófnéról Margaritáról* olvasunk:
Hogy 1276 esztendőben, egy hassal 365
gyermekeket, részszerént férjfiakat, rész-
szerént leányokat hozott volna e' világ-
ra, a' kiket *Gvido* Püspök keresztelt-
meg; de ezután tsak rövid időn, az an-
nyok-

* 5. Moss. 10: 22. és 2. Moss. 1: 7.

nyokkal egygyütt minnyájan meghaltak. amint ezt *Junius* * és más egyéb Tudósok bizonyították, — *De Bianchi* és *Vallisner* ezt az egész dolgot mesének lenni állították: mivel, így szólván, soha sem volt még egy Fejér-személynek tojástartójában is több 50 tojásnál; ezek pedig csak lassanként érnek meg egymás után, és egyszerre soha senkiben sem: tehát egész életének lefolytában, semmiféle aszszony 50 gyermekeknel soha többeket nem szült nem is szülhet.

Az efféle példákat lehet olvasni a' *Schott* ** *Bertolin*, és *Schench* Írásaikban. Ugy szintén *Bonnet*nél is ***.

§. 66.

9. A' másfelibe való megterhese-
dés (*Superfetatio*) az, midőn már az
egyszer valóságos terhben lévő személy,
más

* *Junius* in *Batavia* cap. 20.

** *Schott*. *Physic. Curs. libr. 3. cap. 19. §. 1.*

*** *Bonnet*. *Medicin. Septentr. 2. l. 4. p. 4. &c.*

más órában, más napban, más héten, vagy más holnapban; más rendbéli Venusi öleléssel; más rendbéli férjfiui maggal, második, harmadik, negyedik, ötödik 's több gyermekeket is méhébe fogadhat.

Ez az állítás, eleitől fogva, meg lehetős Vetélkedésnek almája volt a' Ter-mesztet-Visgáló Doctorok között; némel-lyek *állitván*, mások *tagadván*.

I. Némellyek *állittyák*, im e' kö-vetkezendő okokon.

a. Mivel sok aszszonyok vagynak, a' kiknek a' megterhesedés alatt, az ő holnapjaik, kisebb vagy nagyobb, fél vagy egész mértékben, kevesebb vagy több holnapokig, fél vagy egész idejéig mindenkoron megjelennek: tehát ezen tsekély nyiláson, a' mag is bémehet.

b. A' megterhesedésre, elégséges a' férjfiui magnak tsak némü némü vékon-nyabb szeszes levegője is: ennyi nyilása pedig mindenkor vagyon a' megterhe-

sedett méhnek is; mellyet világosan mutat, a' terhes méhnek egész ideje alatt való taknyos tisztulása.

c. Sokszor a' második gyermek, egynehány napok, hetek, sőt holnapok mulva születetik: tehát lehetetlen u. m. hogy ezek egyszerre fogantattak volna.

d. *Hippocrates* is, a' mi Pátriárchánk; ha 40 napok alatt történnek az efféle páros ölelések, a' *Másra való megterhesedést* meg engedi; míg tudniillik, a' méh tsira, a' tojás fészekből, a' *Fallopianus* trombitája által, a' méh üregébe bé nem esik.

e. A' hol, a' méh, a' bujálkodó természet játéka által, kettős vagy valamely hártya-rekeszték által, sok kisebb kamarákra felosztatott: mint: a' tengeri vagy mezei nyulakban, kuttyákban, matskákban, disznókban, és egyéb állatokban, Az ilyen esetben, annyi gyermekek fogantathatnak, még pedig külömbb külömbbféle időkben, a'

mennyi kamarátskái vagynak az aszszonyi méhnek: a' minthogy ilyen példákat; emlegetnek is sok Tudós Természet-Visgálók..

f. A' másra való megterhesedés, akkor is lehets (a' mint már fellyebb is említődött) ha az első terhesedés, vagy a' méhen kívül való, vagy fattyu, mint mikor akárminemű matériájú malom, avagy üszög vagyon a' méhben.

II. *Mások ismét tagadják a' másra való megterhesedést; ezen okokból:*

1. Mert ez az állítás, az aszszonyi méh természetét és kötelességét egészen felforgattya.

2. Mivel, mihelyen a' férjfiui mag által illetett, és megterhesedett tojásotska, a' méh üregibe béesik: azon szempillantásban a' fejérszemélynek egész érzőinas alkotmánya tsudálatos, először kedves, de egyszerre minden érzékenységet elfoglaló ájulásba esik; leg közelebb pedig, ez a' felette érzékeny méh,

ezen ösztönre kimondhatatlan zürzavarba jönnek; az egész vérforgás is azonnal más formába öltözik; szája görtsösen öszve rántódik és bezáródik; hogy a' férjfiu mag belőle kinefolyhasson: tehát bé sem mehet oda semmiképpen.

3. A' mi pedig a' bezárlott méhet, és még is a' megterhesedést illeti: az nagyon természetes dolog, mivel akár-melly sebnek ajakai, ha véressek, ha frissek, csak több több erőszak ne érje, magokban mennél hamarább öszveforranak, öszvegyógyulnak.

4. Abból sem lehet kihozni, a' más időbeli *Ismét réávaló megterhesedés*: Hogy különbb hójagba jönnek ki e' világra a' kettős, hármás; négyes, ötös 's a' többes gyermekek: hanem ebből, csak a' következik; hogy mindenik gyermek, magános tojásból formáltatik.

5. Hogy a' kettős, hármos, négyes 's a' többes gyermekek között, egygyik egynéhány órákkal, napokkal, hetekkel

sött holnapokkal, elébb születik, ebből is csak a' következik: Hogy az egygyiknek az ő hártyájában kevesebb tápláló nedvesség volt; mint a' másiknak-Éppen ilyen értelemben vagynak: *Hippocrates Galenus, Zacchias, Valverde 's a' többiek is.*

§. 67.

10. A' Természetnek gondos Buvári: *Üszögnek* vagy *Malomnak* nevezik azt, az aszszonyi méhben, maradó havi vérből öszve verődött, minden bizonyos forma, lélek, és elevenség nélkül való, az, ezzel terhes személlynek sokszor nem kevés bajt, fájdalmat, nyughatatlanságot, sött nyavalyát és halált is okozható testet; mellyet a' jó erejében lévő méh, mint idegen és alkalmatlan vendéget; magából mennél elébb kiakarván küszöbölni, két, három, négy sött nyoltz holnapokig is elküszködik vele, míg tőle meg szabadullhat. Igen

ritkan marad 2. vagy 3. esztendeig, a' mint némelly Természeti Hisztoricusok állittyák; tsak egy példát egy Czinöntőnek feleségét említhetek *Paraeus* után, a' ki az ilyen *Malmot*, 17 esztendeig hordozott méhében: ellenben a' gyenge és magával jól tehetetlen méhet pedig ezen alkalmatlan vendégtől; vagy egyedüll *a)* a' méhet, *b)* a' vizellet utját, *c)* a' *belek tsatornáját* boszszontó orvosságok, vagy pedig a' Doctori, Seborvosi, és Bábai segéd-kezek szabadithattyák meg.

§. 68.

A' *Malom* vagy *Üszög* különböz.

A' *Matériájára* és *Alkotmányára* nézve.

B. *Mivoltúra* és *Helyére* nézve.

A' *Matériájára* és *Alkotmányára* nézve különböz.

1. Mert vagynak tsupa *vérből* állók.

2.

---

a) Emmenagoga. b) Diuretica. c) Drastica Purgantia seu laxantia.

2. Vagynak *Húsból* valók is, melyek tsupa történetből, külömbb külömbb-féle állatoknak állortzájokat jádząk: innen a' természet munkáiban és játékaiban, járatlan, tudatlan, és habonás emberek; az ilyen szerentsétlen aszszonyokat, sokszor felette helytelen keserőségekkel terhelik; nyomoruságokat nagyobb nyomorusággal irgalmatlanul nevelik, előtte így kiáltvánfell: „Jajj bizony, kutyát, matskát, borjút, halat, vagy egyéb tsudálatos állatot szült!?”

3. Vagynak *vérsavóbol*, *vizből*, és *szélből* álló *Üszögök* is; a' millyenek nem ritkán a' zatskos *méhvizibetegségek*.

B. *Mivoltára és Helyére* nézzve is külömböz; mert ugyan is

1. Néha tsak magános és tiszta *Üszög* vagyon a' méhben.

2. Néha egyszerre és egygyütt mind a' *magzat*, mind az *Üszög*.

3. Néha pedig a' méhen kívül, vagy maga az *Üszög*, vagy a' *magzattal* egygyütt.

4. Néha végezetre, az az aludt vérből és husból álló *Üszög*, egészszen béborittya a' méhben lévő magzatot.

§. 69.

Ezen *Malomnak* vagy *Üszögnek* eredetét és okát, a' régi babonás, tudatlan, és szánakozásra méltó Világ; néha a' holdban, néha a' boszorkányokkal, gonosz lelkekkel, és az ördögökkel való tzimborálásban és közösülésben kereste. — Ellenben a' mostani Tudós Világ azt hiszi: Hogy a' *Malom* származik leginkább abból a' havi vérből, melly akármelly ok által, a' rendes járásában megzavarodván, megakadályoztattván; a' méhben lévő egyéb nedvességekkel, néha pedig a' méhben meghalt, és megrothadt méhgyümöltséssel is, öszve elegyedvén megaluszik; megkeményedik; a' méhereiből naponként nevededik; mindenféle formára általváltozik; lassanként a' méhszájját bézárja, és megterhesedést hazúdd.

§. 70.

Az *Órvasi Törvényben* e' sem utolsó *Kérdés*: „A' szüz Leány méhében „teremhet é *Üszög* vagy *Malom*?” Ezt többnyire minden régi és újj hires Doctorok tagadják.

1. Tagadja *Hippocrates* és *Avicenna* és ezek után többnyire minden egyéb Doctorok is: ezt adván *okául*: „Hogy „az *Üszög*, semmi nem egyéb; hanem „a' közösülés után elromlott aszszonyi „tojás: annakokáért az ilyen *Üszögöt* „hordozó és szülő Hajadonok, és Öz- „vegy-aszszonyok, nem igen szép hirt és „nevet érdemlenek.”

2. Amaz nagy *Haller*, az élő emberi test' munkáinak leghíresebb Tani-
tó mestere is, tagadja; mivel ezt állit-
tya: „Hogy a' *Malmok* többnyire tsak
„a' méhbe való fogadás után származ-
„hatnak.” — De akkor is

3 Midőn a' terhes állapot idejében,
a' méh pogátságának egy darabja a' méh-
től

től elvállván, a' méhüregében szerfelett való bőv vér öntődik: mellyből a' *magzat* mellett *Üszög* is származik.

4. Néha pedig az igen véres, és kövér terhes személyeknek méhek' üregében; a' hol a' méhtsira, az ebben lévő vért meg nem emésztheti: ekkor is a' *magzat* mellett *malom* is könnyen formálódik.

5. *Zacchiás Pál*, amaz hires, és még a' mult Századnak elein is élt *Romai Protomedicus* is ezt állittya: „Hogy „a' szüzességgel, a' méhbéli *Üszög* tel- „lyességgel fenn nem állhat: mivel azt „a' méhzürzavarját, a' melly nélkül „semmiképpen *Üszög* sem származhat; „egyedül tsak a' forró férjfiui mag o- „kozhattya; e' nélkül a' méhben, sem „semmiféle forrás vagy a' nedvességek „pe'sgése, sem semmi változás, sem „semminémü meg terhesedés nem tör- „ténhet.”

§. 71.

Az *Üszögnek*, ha a' magzattal egygyütt vagyon; a' terhes állapotnak elsőb holnapjaiban, semmi bizonyos jelei nintsenek: hanem azután az harmadik, negyedik és a' következő holnapokban inkább szembetünők és tapasztalhatóbbak: a' többek között:

1. Az *Üszöggel* terhes személlynek hasa, mindenkor keményebb, és darabos, 's a' nyomó kéznek nem annyira engedő; mint az igaz terhességben.

2. A' hasnak daganattya, már a' harmadik és negyedik holnapban akkora; mint az igaz méhterhével a' 6. és 7. holnapokban.

3. A' *malommal* terhes fehér személlynek a' hasát ha tapogattyák, mindenkor érzékenyüll fájlallya: a' köldök ebben a' terhességben béesett.

4. A' kis hasában is mindenkor némü némü fájdalmas terhet tapasztal; a' mellyet is akármellyik oldalára fordul,
ab-

abban érzi: hanemha a' méhnek valamelyik oldalához ragadott.

5. Az ágyékaiban, lágyékaiban nagy lankadságot: a' vizelésében pedig nehézséget és akadályt szenved.

6. Az igaz terhességben az 5 és 6. holnapokban lágyas és szakaszonként való mozgások vagynak: itt pedig már a' 3 és 4. holnapokban, a' mozgások görtsössök, soká tartók, kemények, egész testben bújdosok, és inakat rángatók; innen a' testnek némely munkáit és kötelességeit megzavarják és megakadályoztatják.

7. Ezért is az ilyen aszszonyok, mindenkor bádjadtak, fonnyadtak, sárgák, rút színben lévők: melyeik fonnyadtak, benne semmi nedvesség sincsen.

8. Az *Üszög* többnyire már a' 3 és 4. holnapokban, a' méhből ki küszöböltetik; ha pedig a' meh ezen holnapokban ettől a' veszedelmes Vendégétől meg nem szabadulhat: néha eltellvén a' kilen-

lentzedik holnap is; a' szülésnek legkisebb Jelei sem mutattyák magokat.

V. *Fejezet: A' tsuda vagy váltott gyermekekről.*

§. 72.

A' tsuda vagy Váltott gyermek az, a' kinek az egész teste, vagy legalább ennek egy valamely tagja, természet rendi felett, és éppen az iszonyodásig, vagy megnevekedett; vagy megkissebbedett; avagy a' fejét kivéven, minden egyéb tagjai, valamely baromhoz hasonlitanak: vagy pedig éppen megfordítva; minden tagjai emberi tagokhoz hasonlók; a' feje pedig valamely oktalan állatéhoz közelit.

§. 73.

A' tsúda vagy váltott gyermekek alkotmányokra nézve kétfélék. a) *Egygyessek* b) *Kettössök vagy Többessek.*

a) *Egygyessek* azok, a' kiknek egy emberi testek vagyog.

b)

b) *Kettősök vagy Többesek*, azok, a' kiknek vagy több emberi testeik vagynak, vagy pedig egy emberi testnek kettős vagy többes tagjaik. — Végezetre azok is *tsuda gyermekeknek* neveztetnek: a' kiknek tagjaik nem a' rendes és természetes helyeken állanak; vagy testeknek külső minéműségre nézve utálatossak és irtóztatók; ilyenek.

1. A kiknek bőrök különös, p. o. tarkás, babos, barom módon szőröss, halhéjju 's a' többi: de az ilyenek azért, mind a' Polgári, mind egyéb emberi jussal bírhatnak.

2. Azok, a' kiknek egy bizonyos tagjok, vagy felette nagy, vagy felette kitsiny, p. o. egyik kezek, lábok, ujjok, fejek, férjfi veszszejek; a' fejrse-mély' tsiklándozója (a' szerelem édes-sége) pötzke 's a' többi.

3. Ha vagy egész testekre nézve igen nagyok; mint az Óriások; vagy igen kitsinyek; mint a' törpék. — A'
melly

melly alkotmánybéli hibák tehetnek ugyan némünémű rövidséget, a' polgári jussban: de azomban az egész emberi just soha el nem törlik.

4. Néha pedig a' természet a' tagokra, és ezeknek számokra nézzve jádzik; e' tekintetben vagy felette adakozó, vagy pedig igen fősvény lévén p. o. ha 6 vagy 4 ujjai vagynak: két férjfi veszszejek vagyon; vagy pedig egy is igen kitsiny 's a' többi. — Az ilyen esetekben az Itélet a' Doctornál és a' Biráknál légyen!

5. Hogyha pedig az életre szükséges tagjaik nintsenek p. o. fejek, agyvelejek, szivek 's a' többi: Ezeknek sem Biró sem Doctor nem kell.

6. Néha pedig a' maga kennyen járó természet, olyan tsúfot üzz, az ő tulajdon szüleményeiből; hogy tagjaiknak rendit öszve vissza forgattya zavarja, így p. o. a' melyet, a' hasat, a' nemző részeket, füleket, órrokat 's a'
töb-

többi. A' mellyek az ilyen szerentsétlen teremtményeket, ha szintén emberi jussoktól meg nem fosztyák is; de a' polgári jusból sokszor egészszen kirekesztik.

7. Némelly anyáknak szüleménnyeit, a' mostoha természet, egész emberi formájából kivetkezetteti; ugy hogy ezek inkább majomhoz, matskához, kutyához, és egyéb oktalan állatokhoz hasonlittanak, hogy sem mint emberhez. — Ide számlálhattjuk, a' kutya - matska - fejü; ló - borju - nyull-lábu; és halfarku tsuda szüleményeket is. De ezekben, ha külömben, a' lélek, és józanokosságnak jelei meg vagynak; külső formátlanságokért, minthogy embertől származtak; az emberi jusbol egészszen ki nem zárhattjuk.

b) Kettős vagy Többes tsuda gyermekek, azok, a' kik ketten vagy hárman fejekkel, melyekkel, hasokkal előlről, oldalról, vagy alfelekkel öszve-

nőnek. — Az illyek, minthogy szörnyű kínos születéssel jönnek e' világra: anyáikkal egygyütt többnyire meghallnak. — Ritka példa, az ilyen tsuda kettős gyermekekről; mellyet amaz halhatatlan Természet-Buvára *Linnaeus* említ, kik is a' hátgerintznek alsó részeikkel, vagy az ugy nevezett: Szent tsontyaikkal, és az alfeleikkel nőttek öszve; egyéb egész testekkel egymástól ellévén válva: azomban különböztek minden érzékenységeikkel, gondolattyaikkal, és akarattal egymástól: mindazonáltal 18 esztendőig éltek egygyütt. — Éppen illyen kettős, és sokáig élt egy pár leányokat szült, a' mult 17-ik Századnak elein Szönyön Komárom Vármegyében, egy Goficz nevü polgár asszony, kik kereszttsontokkal úgy öszve nőttek, hogy mind az emésztett- mind a' vizellet- uttya egy volt nállok.

A' kettős vagy hármás öszve nőtt gyermekekre nézve; mindenkor a' fejek-

jeknek számokra kell tekinteni; a' mennyi a' fő; annyi a' szemelly, annyi az ember, annyi a' keresztség!

§ 74.

A' régi tudatlan Századoknak veszedelmes babonasága; a' mostoha természetnek az efféle idétlen fajzattyaít, tudniillik, *a' tsuda és váltott gyermekeket*, egyedül a' barmokkal, boszorkányokkal, és ördögökkel való tziinborálásnak és közösülésnek tulajdonította: innen sok ártatlan embereket 'Sodomiával; sok ártatlan édes anyákat ördögösséggel; sok ártatlan öreg asszonyokat boszorkánysággal vádolván, megöltek, megégettek, a' mi Hazánkban, mind addig: míg a' kegyelmes Isteni Gondviselés, ama ditsőségessen uralkodó *Mária Theresia* alatt, amaz hires Udvari Doctora *Van Szvieten* által, ezen felette veszedelmes babonaságnak határt nem vetett. — Ki is mint bölts

Filosofus jól tudja ezt: Hogy egy Halandó is, a' Természetnek örökös, sőt még a' Teremtő által is megmásíthatatlan Törvényét, fel nem forgathatta; az állatok nemét el nem változtathatta; más állat-nemével gyümölcsös közösülést nem tehet: jól tudta; más bölts Természet - Vi'ssgálókkal egygyütt: Hogy a' Természetnek ilyen eltévedett és tsufos száleményeinek természetes és eredeti okaik im e' következők:

1. A' felettebb tüzes, forró, lúgsavós forrásba lévő, és akármimódon el fajult férjfiui mag: mint a' többek között, a' férjfi igen hosszas maga megtartóztatása is.

2. A' szerfelett érzékeny, és a' vérrel igen nagyon bujálkodó aszszonyi méh.

3. Továbbá a' méhnek igen szoros, sebes; felette forró, vagy hideg mivolta.

4. Az anyának buja és telhetetlen kívánságai; zabolátlan és rettenetes indulattjai; disztelen és bolond képzelő-

dései; akármelly tárgytól lett véletlen és hirtelen való megrettenései 's a' többek eifélck. — Gyászoss de egyszersmind másokat tanítható Példa, történt nállunk Székes Fehérváron, erre a' dologra, egy terhess Kefekötőnében; ki-nél is, hogy annál nagyobb irgalmasságot, és bővebb alamisnát nyerjen, egy tsonka könyökü koldus; (a' kit mind személyében, mind ezen szokásában jól-esmértem) a' küszöbén kitekintő aszszonynak a' tsonka és meztelen könyökét vetette majd csak nem az órra eleibe; mellynek irtóztató meglátására, éppen hasonló tsonka könyökü gyermeket hozott e' világra Kis - Aszszony Havának 12 vagy Klára napján 1803. — Ezen természetes igasságnak bébizonyíttására, a' napfényhez hasonló példa történt, ismét nálunk, ezen T. Fehér Vármegyében K. Szentpéteren, egy szegény terhes Zsidónén; ki is keszkenővel bekötött fővel, az uttán menvén, valamelly ko-

tsit

tsit elragadó lovak elakarták gázolni; és midőn már a' sebes nyargaló lovak, éppen reá akartak ugrani, hirtelen hátra tekintvén ezen szörnyü megrettenésben fejéhez kapott, és ezen hassal kettős lófejü gyermeket hozott e' világra! — Az anyai jegyekről (*de noëvis maternis* von Muttermälern) Lásd. *

§. 75.

Ezen *Órvosi Törvénynek*' útmutatása szerént, könnyü lészen; akárki- nek, az effele Polgári és Ekklésiai Törvénytisékeken támasztható *Kérdéseket* megfejteti: p. o.

1. *A' váltott vagy tsuda gyermek;* birr é okos lélekkal vagy nem?

2. Vallyon meg lehet é keresztellni; vagy nem? még pedig egygyessel,

I 2

ket-

---

* *Valetudinarium Infantile Hungaricum novum &c.* Auctore Josepho Csapo Nobil. H. M. D. et L. R. Civ. Debreczen. Physico.

kettőssel, hármassal 's a' többes kereszttséggel?

3. Vallyon birrhat é mind az emberi, mind a' Polgári jussal?

4. Azért, hogy valamelly magzat külső formájára nézzve, valamelly okatlan állathoz hasonlít; szabad é azilyen szerentsétlen édes anyának legkissebb szemre hányást is tenni; annyival inkább Törvénybe idézni??

VI. Fejezet: *A' kéttséges vagy kettős nemű gyermekekről (Hermaphroditus és Androgynus.)*

§. 76.

Ezen nevezetek, a' Görög *Etymologia* szerént, mind a' ketten: *Férjfi Asszonyt* jelentenek. Ezen tárgyrol lássunk bővebben!

a. A' Tudós Fűvészek (*Botanicusok*) az *Hermaphroditus* nevezet alatt, a' *Növények országában*, értenek olyan virágot, mellynek mind a' *Kan*- mind a' *Nöstény* - Nemrészei meg vagynak.

b.

b. Az állatok országában pedig jelent, olyan embert, vagy állatot; aki vagy a' melly; mind a' két Nemnek, mind a' kétrendbéli 's a' maga Neme' szaporítására, szükséges és valóságos nemző részekkel bír: vagy a' mint, némelly Tudosok rövidebben szólnak: „A' *Hermaphroditus* az, a' ki mind tselekedhet; mind szenvedhet; vagy más-képpen: *Az Androgynus* az, a' ki, mind mást megterhesíthet; mind más által megterhesíttethetik. A' mint némelly Tudósok a' nyulakról legalább, szentül hitték.

c. Tehát az *Androgynus* nevezet a' latt is, hasonlóképpen, olyan állat értetődik; a' mellynek, mind a' férjfi, mind az aszszony Nemzőrészei megvagnak: mindazonáltal itt leginkább olyan állatot értenek: a' hol akármelly állat, maga magában tulajdon nemét szaporíthatja: de ilyen, az egész állatok-országában, kivéven némelly tökéletlenebb, és a' Növevények-országa' lakos-

kossaihoz láncszemenként közelítő állatokat; a' millyenek: a' sár,- kerti,- gyöngytermő,- trombita,- es a' kősziklákhoz ragadó tengeri tsigák: ugy szintén az ugy nevezett: Platáisz tengeri halak. Továbbá: a' földi - és a' bél- geleszták: ugy szintén, a' nádályok vagy pióczák. — Többek, a' Természet - Buvárai szerént nintsenek, sőt az leghihetőbb, hogy: mennél inkább látszik valamelly állot mind a' két nemet játszani és majmollni: annál tökéletlenebb, mind a' két Nem' kötelességére nézzve: ugy hogy; egy szóval: a' jádzadozó Természetnek ezek valóságos Remekmunkái; és az állatok országában éppen azok: a' millyek a' Növevényekországában, az ugy nevezett: *Flores neutri*, az az sem nem kan, sem nem nőstény virágok. — Rövideden: a' *Hermaphroditusok* és *Androgynusok*, az ujjabb és a' tökéletesebb Philosophia szerént, tsak Vén-asszonyi meséknek tartattnak.

§. 77.

A' régibb világnak Tudóssai a' Doctori Tudományokban, különösen az emberi testnek esméretében (*Anatomiában* és *Physiologiában*) még gyermekek lévén; ugy látszik, hogy: Az *Androgynust* és a' *Hermaphroditust* szentül hitték vala, a' többek között. *Aristoteles*, *Plinius*, *Aelianus*, *Avicenna* és egyebek, az állatok Hisztoriájában, igen sok *Hermaphroditusokat* és *Androgynusokat* emlegetnek; mind az emberek, mind az oktalan állatok között. — *Montuus* egy régi híres Romai Doctor is ezt állittya: Hogy ő maga esmért olyan *Hermaphroditust*, az az, férjfi-aszszonyt; a' kit, minthogy mindenek aszszonynak állítottak, férjhez ment: és férjének egynéhány férjfiakat és leányokat is szült; azomban tulajdon szolgálóit is megterhesítette. — Ugy szintén, *Schenck*, *Veinrich Márton*, és *Riolanus* 1461. esztendőben; a'mint *Zacchias Pál* amaz híres

Romai *Generalis Protomedicus* írja: Skotziának egy bizonyos Várossárol beszél-
lik, ugymond: Hogy ott lett volna, egy
férjfi-aszszony szolgáló; ki is a' Gazdája
Leányával sok ideig egy ágyban hall-
ván, azt megterhesítette; melly bünéért
az odavaló Birák ezt a' szogálót, ele-
venen a' föld alá temették.

Ezek emlegetnek, sok más effé-
le személyeket is, kik sok esztendeig
férjeikkel laktak: azomban más férfi-
aknak Feleségeiket pedig meg terhe-
sítették. —

Mercurialis ismét más hires Ro-
mai Doctor, erőssen állítja, egy *Lar-
ha Miklós* nevü Romai Chirurgussal:
Hogy ők Romában, nem tsak láttak,
és esmértek, egy Er'sébeth nevezetü,
hires és közönséges balsarkú személyt;
ki is Urbinoi születés volt, mintegy 45
esztendős, és kikiáltott *Hermaphrodita*:
annakokáért is ezen Chyurgussal, az
emlitett személyt, Doctori szemekkel,

a' Doctori tudományoknak törvényeik szerént megvizsgálták; ennel, mind a' két Nemet illető Nemzörészeknek, mindennémü tagjait, mind mennyiségekre, mind minémüiségekre nézve, természeteknek lenni találták. — *Credat Judaeus Appella!* Hidje a' Mano!

§. 78.

Ezen sokrendbéli állításoknak okaik im e' következendők:

1. A' természeti dolgokban való járatlanságok a' Régieknek.

2. A' maga kényyén jádzodozó természetnek az ő rendes, szokott, és a' leg közönségesebb járásától, annyira mennyire való eltévelyedése.

3. A' Természetnek bujálkodása, vagy fösvénykedése.

4. A' Természetnek szabados játéka és a' Nemeknek némü némüképpen való feltserélése, A' Természetnek az eféle pajkossága ellen, panaszra fakadott

még

még maga *Hippocrates* is így szólván :
 „*Phoetusa, quae mulierascere non pote-*
 „*rat: inde, barba et vox virilis eidem*
 „*nata est.* — Minthogy, ugymond, *Fe-*
 „*tuza* aszszonyá nem lehetett: annako-
 „*káért bajuszsza, szakálla, és férjfi-sza-*
 „*va lett.*”

§. 79.

A' férjfiuságnak megesmértető Je-
 lei im e' következők:

1. Az egész testnek férjfiui alkot-
 mánya, vastag, tsontos, izmoss, pos-
 gás és vaskos mivolta; eröss, rengző,
 sokszor mennydörgő szava; ábrázattya
 mennél szörösebb, durvább: annál de-
 rekassabb a' férjfiá, melye szöröss, a'
 lélekzet vétellel meg mozdullhatatlan,
 többnyire széles, száraz, nem húsos,
 lapos; tsetsei kitsinyek; bimbói tseké-
 lyek pitzinyek; a' férjfiui indulatokra,
 játékokra és munkákra hajlandó, szive
 bátor és megrettenhetettlen; órra allya,
 ál-

álla , két hónallyai , két lábai közei , és
 a' véghurkaszájja szőröss: ugy szintén ,
 karjai könyekig , lábai térdig , mennel
 szőrösebbek : annál derekassabb férjfiui
 erőre , és bátorságra mutatnak ; fején lé-
 vő hajjszálok vastagok , durvák , rövi-
 dek , és kemények ; mind a' vizellet ,
 mind a' férjfi mag a' veszzsön folyki ;
 a' férjfi veszzsö két hosszszas spongyiás ,
 a' végin egy vastagabb karimás makhoz
 hasonló testekből áll ; ezt az egész férj-
 fi veszzsöt béborittya , egy a' veszzsö-
 nél hosszszabb fel 's alá húzható vastag
 bőr , a' mellynek eleit , egy eröss és egy
 kis gömbölyü sinorhoz hasonló , hártya-
 bol álló kötél , ezen férjfi veszzsö alsó ré-
 széhez kött ; a' férjfi veszzsö fel meredve 4.

5. 's 6 ujjnyi vagy hüvelyknyi hosszszas.

A' férjfi veszzsö alatt , egy vas-
 tag , és a' közepén , mintegy sinorral
 kétfelé osztott bőr zatskó lógg ; melly-
 ben két tyuk tojáshoz hasonló nagysá-
 gu testek , szabadon függenek ; mellyek

is, mennél nagyobbak és keményebbek: annál derekassabb férjfinságra mutatnak.

§. 80.

A' szép Nemnek, megesmértető Jegyei, ezek:

1 Az egész testnek aszszonyi, vékony, kartsu és filegrányos alkotmánya: feje kitsiny; egész ábrázattya vonásai finomok; fején lévő hajjszálak hosszak, lelóggók, vékonyak, puhák és lágyak; az egész testében való tsontok vékonyak és egyenesek; bőre mintegy kihuzódott, sima, vékony, lágy, szöretlen, kényes, kedvességet mutató; a' vér-erek a' bőrön által látszhatók; az egész érzőinas alkotmánya (*Systema nervosum*) igen könnyen izzgatható; innen minden indulattyai mind jobbra, mind balra könnyen hajlók; innen a' szörmentibe való bánásra, egy kis hizelkedésre, egy szép kis könyörgésre, többnyire viasz módra megolvadd szive;

ve; mosolyognak ajakai; szemei az öröm miatt fénylenek tündöklenek; majd ismét ebben a szempillantásban, hővizekkel könnyvezznek; ezért mondja róluk ezt egy gonosz *Poeta*: „*Ut flerent oculos edocuere suos*. A' fehérszemélyek u. m. mihelyt akarják, mindjárt sirnak, ezért mondja *Szent Pál* is: „Hogy a' fehérszemélyek gyenge edények” kétségkívül nem testi, hanem erköltsi értelemben! jól esmérte a' Szép-Nemnek, ezt a' gyenge oldalát; ama minden bűnnek leggonoszszabb mestere, ama legravaszsabb Paraditsombéli *Csábitó* is: azért is nem *Ádámhoz*, hanem egyenesen *Évához* mégyen; egy kétszóval mindjárt lábáról levészi; és a' Teremtőnek szájából tsak most hevenyiben kijött szavát sem hiszi; ilyen gyengék többnyire még ma is a' Szép * *Éva*

szép

---

* Szépnek mondom Evát a' mi legelső Paraditsomi öreg Anyánkat, ama régi tudós Zsidó Rabbinusok után, kik is azt állittyák: Hogy

szép Leánykái; jobbra balra könnyen hajlandók, könnyen jóltévők, irgalmasok és könyörülők: de a' bal oldalak is éppen ilyen érzékeny!! mérgesek, irigyek és boszszuállók. — *Quibus vindicta „bönüm vita jucundius ipsa.* az az, A, „kiknek a' boszszuállás az életnel is édessebb.” — Innen ama régi siralmas Példa beszéd: „*Ira Junonis!* Isten őrizz!
né-

---

az Éva világ Teremtésétől fogva, mind eddig élt Szép nem között minden hasonlittáson kívül leg szebb és leg gyönyörűsegebb személy volt: mivel ez egyenesen jött ki a' Mindenhatónak markából; és ezen remek munkáján, annyival inkább megvetette a' bölts és igen kegyes Teremtőnk minden mesterségét; hogy Ádámnak mindjárt az első tekintettel a' legnagyobb kedvébe és kegyelmébe jöhessen. El is érte a' bölts Alkotó ezen tzellyát. — Mivel mihelyen meglátta Ádám az ő szép Éváját azonnal a' nagy öröm miatt magán kívül ragadtatván, így kiáltott fel: „*Inmár találtnam „hoxzám hasonló társat! ki az én tsontomból való tsont; és az éntestemből való test!* 1. Moss. 2. 23.

„némmely aszszonyi boszszuállástól! de testek' alkotmánya is gyengébb: innen szavak gyenge, vékony, hangos, éles, és mintegy hasító; melyek minden lélekzet vevéssel fuvó módra mozzgó, húsos, domboru, magos; tsetseik kinn állók; bimbói nagyok; a' bimbók udvarai, mennél többet anyáskodtak, szoptattak: annál setétebb barnássak; az órallyok, az állók, a' lábaik' töveik; és a' véghurhasájja szöretlen; a' hasok domboru, köldökök béesett, mennél kövérebb az aszszony, köldöke kerülete annál inkább a' tsésze vagy finzsa formáját jádza; karjain, farán, és tzombjain való húsa ikrás és kemény; allpofái egyéb testéhez nem képesek, hanem sokkal nagyobbak; mivel mihelyen testeknek mértékére eljutottak; testekben két ember táplálására való vért hordoznak; tzombjaik és lábaik szép sűgárok, egyenesek; lábikráik nem vastagok; a' nemző részek tájja szöröss; a' Vénus

hegye, a' kövérebbeknél domborubb magossabb; a' szemérem test egy hosszas nyílás által, két hosszas dombokra, nagyobb ajakakra (*labia majora*) fel osztott, a' melly vágánynak a' felső gödröbe vagon, az ugy nevezett: Csiklándozó (szerelem' édessége, pötzke;) (*clitoris*) ezután a' vizellet uttya, e' mellett minujárt alább a' méhszájja; a' hólnapos tisztulásoknak, és e' világra jöendő gyermekeknek közönséges ország uttyok.

§. 81.

Az *Órvoosi Törvénynek* erre a' tájjára igen helyessen ide illik ez a' *Kérdés*: kik lehettek tehát a' régibb világban azok, a' kiket ök: *Hermaphroditusoknak* és *Androgynusoknak* neveztek? kétségen kívül azok; a' kik a' mi nyelvünkön: *Katuska-férjfiaknak* hivattatnak. p. o. a' kiknek egész testek alkotmánya, aszszonyos, gyenge, kényes-

nyes, bőrök vékony, egész ábrázattok örök allya, állók, melyek, két lábok közze, szemérem testek' és véghurkájok tájjaik, szöretlenek, simák, és kopaszszak; vagy legalább igen igen ritka és csak egynehány gyenge szál szörökkel, vagy pejhekkkel rakvák: indulattyaik aszszonyossak, tsetsebetsén kapdosók; minden kedvek egyedül az aszszonyi játékokban, mulattságokban, és foglalatosságokban telik; gyenge és nyúl szívüek; a' fehér nép eránt soha semmi férjfiui indulatot nem mutatnak: sött vélek a' legártatlanabb egygyességben és társalkodásban meg-vagynak; szavak vékony, hangos sikoltó; igen sok beszédüek; minden nehéz és kemény férjfi munkára alkalmatlanok; innen leg jobban kedvellik, a' konyhai munkát a' szakáttságot, sütést főzést, (én is esmérek a' Vármegyénkben mostan is egygyet illyet) férjfi veszszejek kitsiny, lankadt, fonnyadt, soha fel sem mered;

tsak vizelésre való; a' tökzatskójok majd tsak nem egészszen üresnek tetszik; mivel a' benne lévő tökszékck igen kicsinyek, vékonyak, fonnyadtak, és lágyok.

§. 82.

Ellenben azok az aszszonyok, a' kik régenten *Hermaphroditáknak* és *Androgynáknak* * nevezettek, azok: a' kiknek testek alkotmánya férjfiás, erős, posgás, vaskos, tsontos, magas; ábrázattyok bőre vastag, durva; tekintetek mord szőröss, bajuszossak, szakállossak, ha szintén kevésbé is mint a' férjfiak: mindazonáltal ritka példa, hogy borotválkoznának; hanem inkább tsak ki szaggattyák 's ezzel szemek világát rontyák; szavak erős, vastag, néha mennydörgös is, és némü némü irtózást, kedvetlenséget és idegenséget okozó; melyek széles, lapos, tsetseik testekhez nem képesek; tsetsbimbóik is

igen

* In Genere feminino. az *Aszszonyi* nemben.

igen kitsinyek, és mintegy szárazak; hajok szálai többnyire rövidek, kondorok és durvák; szivek férjfiui bátorsággal tellyes, erejekre nézve is olyak, a' kikhez többnyire ritkák a' hozzájuk hasonló férjfiak; ezek mindenkör inkább a' férjfiui kemény mezei munkát, hogy sem a' szobabéli aszszonyi dolgot választják. Én is esmértem már, ezen T. Fehér Vármegyében, egy Tóth Leányt; a' ki 30. 40. 50. sőt több Kaszások között is, többnyire mindenkörön első kaszás volt; két zsák buzát a' két hónalyla alatt elvitt; télen pedig azután látam, hogy Perkátán a' Tisztelendő Radnits Plébánus Urnál fonyt; de egyéb konyhán lévő fehérszemély munkától felette idegen volt; a' férjfiakhoz kevés vagy éppen semmi hajlandóságot sem mutatott: továbbá az ilyeneknek hasok hosszúkás mint a' férjfiaké, és laposs; a' szemérem testek, a' Vénus hegyek; és az ezekből folyó két hosszú dom-

botskák, vagy (az ugy nevezett nagy ajakak) (labia majora) kitsinyek, mintegy fonnyadtak és leapadtak, öszve huzodtak; a' méhszájja hasonlóképpen felette szük; és mintha nem is anyaságra volna alkotva; annyival is inkább, mint-hogy a' tsiklándozó (a' szerelem édessége, vagy a' pötzök) (*clitoris.*) az ilyen személyeknél, kivált midön a' Vénus tüzetől felgyulladnak, éppen ugy mint a' férjfi veszső 4. 5. 6. újjnyi hoszszu, a' férjfi veszsönél pedig sokszor sokkal keményebb lévén. ezt vissza üti; holnapok vagy semmi sints, vagy tsak igen tsekélly; méhek hasonlóképpen vagy felette kitsiny, vagy semmi sintsen; innen a' Vénus tüzetől éppen nem gerjedeznek: ennekokáért is, mind a' testi közösülést, mind a' férjhez menést, megvetik. — Illyen volt a' *Hippocrates Fetuzája*: illyen a' *Hufeland* * *Mária Dorot-*

* Journal der prakt. Heilkunde 12 B. 3. St.

* Mursinna Journal für die Chirurgie 1 B. 3 St.

rottya Derrierje; a' mint a' Deákok nevezik: *Viragines, férjfi-leányok*.

§. 83.

Lássuk már közelébb: Voltak é a' Természetnek tsupán tsak a' Nemző Részekben személlyesen; olyan különös és szembettünő Játékjai, a' mellyek a' régi Világ' Tudóssait, a' *Hermaphroditus* vagy az *Androgynus* szin alatt megtalálhatták? — Igen is voltak, és még ma is vagynak; a' többek között, p. o. midőn a' tökzatskót, a' közép hártya, vagy középrekesz (*Dartos*), olyan két dombotskák közzé szorult vágányos testé formállya: mint a' fehér-személlyek, Nemző részeiknek, az ugy nevezett: két nagyobb ajakaik (*labia majora*); a' férjfi veszső pedig, egy kis hártya által, ezen vágányba szorittván az asszonyok szerelem édességéhez (*pötzökjöhöz*) (*clitorishöz*) hasonlit: annyival inkább, ha a' vizellet üttya, nem a' férjfi

fi veszsző mákján: hanem ennek gyökerén nyilik. —

Illyen tsalóka *Hermaphroditusokat*, és *Androgynusokat*, sokan és sokat láttak, a' mostani tudós Természet-Vissgáló Doctorok közzül is; sőt látásbéli Tapaşztalásaikat, hiteles Könyvekben, a' következendö emberi Nemzetnek által is adták: a' többek között. —

Parson á medical and critical enquiry into the nature of hermaphroditus. London 1741.

Arnaud. Abhandlung über die Hermaphroditen Strasburg 1777.

Alb. Hallerus. Commentatio de Hermaphroditis, in commentariis Soc. Reg. Scient Göttingensis Tom. 1. p. 1.

Vrisberg. Commentatio de singulari genitalium deformitate in puero hermaphroditum mentiente. In Commentationum Vol. 1, pag 564. Göttingæ 1800.

Home Über Zwitter aus den Philosophical transactions forthe year 1799.

über-

übersetzt von *Roose* in s. Beiträgen 2. St. Frankfurt am Mayn 1802. S. 203.

Ackerman. *Infantia androgyni historia et ichnographia*. Jenæ 1805.

Veszprémi István néhai Tudós Hazánkfia és Debreczen Várossának sok esztendőig volt Doctora is látott illyea Hermaphroditust,

§. 84.

A' Hermaphroditusra és az Androgynusra nézve, im e' következő Jegyekre kell vigyázni:

1. Az 79 §. szerént: a' hol a' férjfiúság bőven le vagyon írva.

2. Ha az a' vágányban lévő test, férjfi veszszőé, vagyon é makja; a' mak' végén megvagyon é a' vizellet úttya?

3. Ennek a' maknak vagyon é bő, tág, és fell 's alá húzható bőre?

4. Ez a' férjfi testet jádzó tag egyarányu vastag é, a' makjánál pedig vastagabb é?

5. A' férjfit meg mutattya, mind teste alkotmányja, mind pedig a' férjfiu erköltsi tulajdonságai; szava, 's a't.

6. Néha pedig megesik; hogy a' gyenge és a' mostanában születetteknek nemzörészeik még tellyességgel ki nem fejtödznck; ezeket tehát még meg esmérni nem lehet: itt lehet a' név adással várakozni, vagy pedig a' Sz. Keresztségben néki kettős nevet adni!

§. 85.

A' *Hermaphroditát* és *Androgynát* e' következőkből lehet meg esmérni:

1. A' 80 §. leirt test és erköltsbéli tulajdonságaiból.

2. Az aszszony vagy a' fehérszemély tsiklándozója, rövid, hegyes, tsutskás, tágas, és fel 's' alá húzzható boriték bőrén sem semmi lyuka vagy nyílása, annyival inkább itt vizellet utya nintsen.

3. A' méhnek vágányában a' szerelem édessége alatt, még két lyukak vagynak, ugymint: a' vizellet uttya, és a' méh szája: ennek szájját pedig előlről a' szüzesség hárttyája zárja bé.

4. Minekutánna a' felserdültségnek esztendeire eljutott a' *Hermaphrodita* és *Androgyna*, a' méhszájján megjelennek a' holnapok; a' más nemnek grátiáját's barátságát vadászsa, és a' férjfiui ölelésre való gerjedelem ötet derekassan ostromollya.

5. Akármelly nagy légyen is a' férfjérszemelly *tsiklándozója*; de ha a' már leirt férfjfi veszső alkotmányával és tulajdonságaival nem bírr; senkit meg nem tsallhat: annyival inkább, mivel ez a' szerelem édessége, néha, kiváltképpen, a' meleg Tartományokban, 4. 's 5. hüvelyknyi hosszúságra is megnevedik.

VII. A' költött és tettett nyavalyák.

§. 86.

Igy neveztetnek azok a' nyavalyák; midőn valamely ravasz, tsalárd gonosz, félénk, rossz lelki esméretű és gaz ember, bizonyos okokból p. o. a' többek között: vagy az alamsna végett vagy valamely dologtól, hivataltól; kötelességtől, vagy valamely büntetéstől való félelem miatt, külömbb külömbb-féle nyavalyákat; és ezeknek nyavalyás jeleit (*Symptomata.*) hazudja, mutogatja, és majmolja. — Hogy tehát a' Törvénszék' Doctora; ezen állorczás Tárgy körül el ne tévelyedjen; és ugy mind magát, mind az Itélő Birákat, b nbe ne ejtse; im e' következendőkre vigyázzon.

1. Kinyilt szemekkel vizsgálja meg, a' *Kérdésben* lévő személynek idejét, állapotját; teste' alkotmányát; erköltsét; nevelését; volt szüléit; szármozását;

sát; születése helyét; hajlandóságát; másokkal való társolkodását 's a' többit.

2. Meglehettek é a' *Kérdésben* lévő személyben, erre a' nyavalyára nézve; mind a' *Készítő*; *Causae proeguminae*, *Diatheses*, *praedispositiones*, *praesemina*) mind az *alkalmatosság szerént való okok* (*Causae procatarcticae*, *Prophases*, *occasionales*)?!

3. Meg vagynak é ennek vagy amannak a' nyavalyának valóságos és bizonyos Jelei?

4. Megvagyon é ennek vagy amannak a' nyavalyának rendes periodussa járása, az az, annak idejében való eljövése, elmulása, és ismét való megjelenése?

5. Különösen vegye gondolóra!

A. Az *Életnek* azokat a' *mun-káit*, (*Functiones vitales*); a' mellyek sem akaratunk, sem hatalmunk alatt nintsenek p. o.

a. A' szív-munkája, ki szélesedése vagy öszve huzása (*systole* és *Dias-tole*) vagy a' pulsus!

b. A' lélekzet vevés (*Respiratio.*)!

c. A' szózat, hang, vagy a' szollás-béli tehettség!

B. A' *Léleknek* vagy az *Elme-nek munkáit* (*Functiones animales*) p. o. A' Képzéletet, *Imaginationem* vel *phantasiam*) Az Emlékezetet; (*Memoriam*) Az Értelmet; (*Ingenium*) Az Itéletet; (*Judicium*) Az akaratot; (*Voluntatem*)!

C. A' *Természetes munkákat* (*Functiones naturales*; mellyek, egész testünkben, minden véredényeinkben, és belső részeinkben lévő nedvességeknek salakját el- és kiválasztyák; és testünkből többnyire, a' szokott négy Országúton kihajtyák, (*Excretoria*).

6. Gyakran, és külömbb külömbb-féle időkben 's mindenkoron más formán kérdőre vétessék: azomban ennek feleletire jól figyelmezzenek!

7. Ha az ilyen embernek állapotta magában szorossan nem kívánna is : mindazonáltal egy kevésbé keményebb és kedvetlenebb *Cura* vagy Orvaslás alá vétessek ! Sőt ha a' személynék , és a' dolognak személlyes állapottya megkívánnya , 's azomban a' Doctor is látta : Hogy lelkiemérete, és lélekbe járó kötelessége sérelme nélkül megeshetik ; annyival inkább néha az ilyen Orvaslás használhat is , az ugy nevezett : *Causticumok*at is előveheti ; a' millyenek : A' *Cauterium* , *Moxa* , *Setaceum* , *Fontanella* , *Vesicatorium* 's a' többi.

§. 87.

Azok a' nyavalyák , a' mellyeket , a' tsalárd hazug , rossz lelkü 's több efféle korpájú emberek hazudni szoktak , leginkább im e' következendők :

1. A' nyavalya törés (*Epilepsia*) mellynek kinyomozása végett , ezekre kell vigyázni :

a. Mikor, és minémü időben jön reá? meddig tart? és midőn a' földre lefelé esik; mint viseli magát? nem tartozkodik é? nem látszik é magára vigyázni? és végezetre pulsusa görtsös é? vagy éppen nem?!

b. Illyen forma próbákat kell tenni!

a. Az orra alá: *Égetett szarvas szarvából* (*Spiritus corn. cervi succinatum*) vagy: *Ammoniai repülő szeszt* ($\ominus$. *ammon. volatilem*) kell sokátska tartani; az orra allyát ezzel meg dörgölni! Vagy az ugy nevezett: *Patikai ptrúszentő port* (*Pulverem sternutatofium*) az orra lyukaiba bőven dugni! ha erre az orrát tekeri 's fatsarja; vagy ptrúszent is: bizonyossan *tettetett a' nyaval; atörés.*

b. Szemeihez égő métsét vagy gyertyát kell tartani! vagy ha setétes szobában vagyon; a' nap világot, egész erejében szemekre eresztetni: ha mind ezekre a' szemfény, valamennyire öszve hu-

dik: annyival inkább a' szemhéjjai is mozognak: *Tettetett a' nyavalyatörés.*

c. Ha a' fülbe nagyot kiáltanak; és erre némelly tagjai mozgásbajönnek: *Tettetett a' nyavalyatörés.*

d. Ilyen környülállásokban, lehet némelly ártatlan szűrő eszközöket is használni; mint a' közönséges tő: ugy szintén tsak mostanában a' §. 86. 7-ik száma alatt említett Seborvosi égeő Szereket is!

2. Így tettetik néha, némelly Istent 's embert tsaló, és a' Paraditsom' átkát elkerülni kívánó földterhei: A' *Szélütést (Apoplaxiam)* Valamelly tagnak elesését; (*Paralysim*) Szent Vitus' Tántzát; (*Choream S. Viti.*) Méhhasnyás görtsöket, - Rángotásokat; (*Spasmos et Convulsiones Hystericas*) 's a' többeket: de a' maga Tudományában jártas Doctort; sött senkit, valaki ezen Könyvetskében jövevény nem lészen: az effélékkel meg tsallni nem lehet.

3. Némellyek: *Vakoknak, Siketeknek, Némáknak, Sántáknak Bénnáknak* 's a' többinek tettetik magokat.

a. A' *Vakság*; akár légyen a' *külső hájogtól* (*Prerygium* vel *Pannus*) akár a' *Belsőből* (*Amavrosis, Gutta serena, Cataracta*); meg lehet esmérni. Ugyan is:

o A' *Külső hájog* miatt, láthat az olyan szemmel, a' hol ez vékony; vagy ha az egész szemén vastag is; de ha a' szemfény vagy a' szemtsillag, a' hájog alól, akár fellyül, akár alól, akár pedig valamellyik oldalról csak kevéssé is látszik: az ilyen szemmel annyira mennyire lehet látni.

oo A' *Belső hájog* is, csak akkor akadájoztathattya a' látást; ha a' szemfény nagyon kiszélesedett; ha a' nagy világosságra tellyességgel érzéketlen; és öszve nem huzzhattya magát; és végezetre; ha a' szemfény már fejeeres, téjszi-

színü : mivel mennél fejérb a' szem-
tsillagja: a' vakság annál nagyobb.

b. A' *Sikettség* is *tettetett*; ha ál-
mából a' lármára, az erősebb beszéd-
re, vagy a' kiáltásra ügyelni fog.

c. A' *tettetett Némát* könnyü szó-
zatra hozni; tsak valami hasznában, an-
nyival inkább bõriben álló véletlen kér-
dést tégyenek néki!

d. A' *tettetett Sántát* vagy *Bénnát*
legtsekélyebb mesterség, a' *Moses* tsu-
datévõ páltzája nélkül; tsak egy kis
mogyoró pejjel is lábra állítani!

4. A' *tettetett Fájdalmakat*; p. o.
a' *Hosszas fő fájást* (*Cephalaeam*) *Has-
tekerést* és *Hasfájást* (*Colicam*) ha iga-
zi, igen könnyen észre lehet venni: az
Evésből, Ivásból, aluvásból, pulsussá-
ból és ábrázattya színéből 's a' többikből.

A' *Vérfolyást* (*Haemorrhagiam*)
meglehet esmérni; az ilyen embernek
pulsusából; szemeik allyokból; mellyek
kékessek; a' meg kissebbedett és bée-

sett szemekből, az elhalványodott ábrázat színéből, az erő fogyatkozásából; a' tagoknak lankadtságokból, az inaknak tsuklásokból; és a' vérfolyás szokott uttyának megvizsgálásából. 's a' többiből!

6. A' *Hazafájdalom* (*Nostalgia*)

az, midőn valaki nem csak akarattya ellen; hanem a' leg-erőszakosabb kényszerítésből, Hazáját, Attyát, anyyát, feleségét, gyermekét, szörnyen megkeseredett szivvel elhagyván; 's ezeknek látásokhoz többé semmi reménysége nem lévén; ezen lévő szörnyü keserősége miatt, sem étele, sem itala, sem álma, sem sohol semmi maradása és nyugalma nintsen: következésképpen szemlátomást fogyton fogy. — Ezen leírásból és egyéb eddig mondattakból, igen könnyen meglehet esmérni: ha ez is *tettetett* é; vagy nem? — Lehet ilyen példákat látni, a' házasságokban, férjhez menésekben, a' rabságba esésekben; a' meszsze földekre és tartományok-

nyokra lett elutazásokban; de leg többeket a' Katonai állapotban 's a' többiben.

7. A' *Boszorkány nyomás*; a' tudatlan és babonás Nemzeteknek, sőt oh fájdalom! még máig is, némelly vén magyar banyáknak nyelveken pengő *Megrontás*; az *ördögökkel való tzimborálás*; az *Éjjeljáró, Hazajáró jó vagy gonosz lelkek*; *Ördögi megszállás 's a' többiek.*

Mind ezek nem egyebek hanem a' régi tudatlan, és paraszt Századoknak, mesés, gyalázatos, az egyetlen egy Mindenhatót, a' maga ditsőségétől megfosztó, a' Hazát sokszor sok és hihetetlenképpen károsító, pogány Eleinktől rüh módra reánk háramlott maradványok, sokszor pedig tsalárd kézfogások!!

a. A' *Boszorkánynyomás* leg inkább és többnyire mindenkoron, a' sűrű, súlyos, a' rothadásra hajló, és többnyire rövid életet ígérő vérnek a' következése.

b.

b. *A' Megrontás*, az ugy nevezett: *Javasoknak*, és istentelen dolog *Kerülőknek*, a' szokott, tsalárd és a' legközönségesebb *Kézzfogásaik*, (*Handgriffe*) *practicáik*; mellyek szerént, szegény, ügyefogyott, és minden szánokozást méltán megérdemlő felebaráttynak tudatlan vakságokkal vissza élnek, ezeknek csak alig pislogó lámpásaikat is eloltyák ezeket bolondittyák, vakittyák, ezeknek az Istentől és a' Természettől még a' meggyógyulásra engedtetett drága idejeket ki nem pótolható károokra ellopják.

c. *Az ördöggel való tzimborálás*, az *ördögi megszállás*, az *Éjjeljáró lelkek*, a' *Holtaknak hazajáró lelkeik*, a' *bölsöbéli gyermeknek egy más fábol való*, vagy, *más rút nagyfejü gyermekkel levő feltserélések*: mindezek, vagy a' tudatlan, vagy pedig az istentelen tsalóka agynak, mesés, nevettséges, babonás és egy emberséges 's okos gondolkó-

kozásu emberhez éppen illetlen költeményei.

VIII. *Fejezet: Az eltitkolt és másokat károsító Nyavalyákról.*

„ §. 38.

Az *eltitkolt Nyavalyák*, azok, a' mellyeket az emberek, sokféle gondolat és tekintet miatt, tagadnak és takarnak; p. o. néha szántsándékból, néha tudatlanságból; néha rossz lelküségből; néha a' szemérem, néha pedig bizonyos félelem miatt; néha valamely tisztségre, hivatalra, rangra; néha ismét bizonyos házasságra való törekedés végett; 's a' többi.

Hogy tehát akármelly Itélő Szék Doctora, a' Törvény Szék tagjait, az igaz, egyenes, hasznos, bátorságos, és az istenes uton vezérelhesse: szükséges néki, minden nyavalyákat voltaképpen, esmérni: mindazonáltal a' *Ragadóss* és a' *Járvány nyavalyák* a' Doctornak
min-

mindenkoron minden más nyavalyák felett való figyelmetességét kívánnyák meg. — Ezek kétfélék.

A. Azok, a' mellyeknek a' levegő a' szekerek, és fogadólok (*conductores*) minden házi eszközök; készültek; konyhai edények; mindenféle ruházatok: de mindazonáltal különösen; a' jüh - bárány - nyúl - róka - farkas - medve - borz - nyest - nyúsz - petymeg - vidra 's a' többi szőrös bőrrel megbéltett, és megprémzett öltözetek; mindenféle, kazi - mir, flanér 's a' többi pamuthból gyapjuból kenderből és selyemből szőtt vásári portékák.

A' Ragadóss nyavalyák leg inkább ezek; ugymint: *A' Pestis*, a' nagy himlő, a' bárány himlő, a' kása himlő a' Skárlát nyavalya, a' Patéts; bélpoklosság 's a' többi egy szóval: minden vérrothadásának bőrön lévő virágjai és kihányásai (*efflorescentiae cutaneae*, vel *exanthemata*) (Ausſchláge).

B.

B. Azok a' *terjedő Nyavalyák* (*morbi contagiosi*,) mellyek az illetés, az egy ágyban való hálás, és a' testbéli közösülés által, mennek egy testből a' másikba által, a' millyenek: A' rüh, a' veszettség, a' szájj sebek, a' vér rothadás, a' Frantzia nyavalya, a' nemző részeknek nyavalyája a' süh (vagy süly) a' hectica, a' házasok között pedig a' köszvény sőt még talám a' vizibetegség is.

§. 89.

Továbbá a' *Másokat megkárosító Nyavalyák* a' mellyeket a' Tudósok, (*morbi imputati*) nevezznek; azok mellyeket némellyek másokra felköltenek, vagy azért; hogy valakit betsületiben, hireben, nevében, vagy vagyonyában megkissebbittsenek, megkárosítsanak p. o. midőn a' telhetetlen atyafiak, hogy annál nagyobb és gazdagabb örökségbe jöhessenek, valamellyik testvérjeket, a' Törvénszék által bolondnak akarják ál-

állítani. — az is megtörténik, hogy: az atyai örökségre ásitózó gyermekek, az édes attyok halálát, már elunván várni, ezt Hypochondriacusnak, Maniacusnak, Melancholicusnak, Lunaticusnak 's több effélének akarják e' Világi birákkal elesmértetni; tsak hogy a' Jószág birtokából ki küszöböllhessék. — Sokszor az is meg esik, hogy: a' Testamentom által az örökségből kizárt atyafiak, a' mellette volt Doctornak, és a' Testamentomban befoglalt atyafiaknak károkra, és gyalázattyokra, azt állittyák: Hogy a' Testáló akkor már éppen nem volt eszinn. — Az is megesik: hogy a' magagyilkossának, vagy a' más gyilkossának attyokfiai, azt állittyák az ő szerentsétlen attyokfia mentségére, hogy: annak vére *Forró nyavalyára, Hagymázzra* egészszen elvult készüllve, hogy: az *Hypochondriacus, Melancholicus, Maniacus, Lunaticus, Haemorrhoidarius* 's a' többi lett légyen; és így

tscelekedetét néki Hazánk bölts Törvényei szerént vétkül tulajdonítani nem lehet.

Az ilyen és az efféle Esetekben, az Itelő Szék-Doctora, a' Kérdésben lévő Személlyre nézve; mind az ő *Anamnestica*, mind *Diagnostica*, mind *Prognostica* Tudományával a' fővenyen és jó kalap alatt álljon! hogy mind az Isten - mind a' Haza - mind a' Természet - Törvényének eleget tehessen!!

IX. Fejezetet A' balgatag, és bűvös bájos, az Isten' - a' Haza - és a' Természet' Törvénye ellen való Orvosok (Javasok Impostorok) tészik.

§. 90.

Azok a' bűvös bájos Orvosok (Javasok) *Agyrtae*, *Circumforanei*; *Circulatores Histriones*: (Quackjalber Marckt; schreyer u. a.)

1. Azok az Olaj áros Tótok, a' kik a' szegény tudatlan Közzséget, a' magok

gok rossz és veszedelmes Szereikkel, mind erszényekre, mind egészségekre, mind pedig sokszor életekre nézve; tetemesen huzzák, vonnyák, károsíttyák, néha pedig gyilkosságot is okozznak.

2. Ide számlállhattyuk, azokat a' dolog kerülő, tsalárdsággal, lopással, ragadozással élő, egész Hazánkban széllyel bujdosso, szüntelen faluzo, és házallo Oláh cigánynyokat; kik a' *Tenyérlineáiból való jövendölést (Chiromantiam)* majjmollyák, ebből a' tudatlan embereket jövendő és szerentse mondással ketsegtetik sok babonával tellyes Házaknál sok szemtelen tselekedeteket véghez visznek; * sok Helységekben sokszor sok károkat okoztak és okozznak: mint nem régiben Várme gyénk déli Szélein fekvő némelly Pusztá kan is efféléket próbálni kezdettek: de T.

Mo-

---

* Tsak azért; hogy az ilyen tsuffá, és bolondá tett Szenéllyeknek szájjokat tulajdon bolondságokkal bé dugván, panaszozkodni, ne merészellyenek!

Modrovich Szolga Biro Ur, ezen istentelenségeknek egy szerre határt vetett; Vármegyénkből ki késértettvén őket seregestől.

Hála légyen az Egeknek! miolta a' szép Tudományok, a' pallérozodás, a' villágosodás Hazánkban is Szerentsés lépéseket téssen; az efféle földterheinek, a' Hazánk kormányaikon ülő Birák is meg lehetőssen sarkogba hágnak; és az ilyen Heréket kebeleikből ki tisztítani igyekezzenek.

3. Ezen Classisba tartozznak, az úgy nevezett: *Javasok* tudatlan de egyszerűsmind ravasz és istentelen *Tsúbitok*, a' millyenek, oh fájdalom! Vármegyénknek némelly Helységekben még máig is lappanganak. Ezek minden nyavalyákat egyaránt *Rontásnak* nevezzenek, mellyel ha több és nagyobb rosszat nem okoznak, leg alább, a' habonaságot, melly is az Istennek és a' Hazának egy leg veszedelmesebb és legutálatossabb ellensége, nevelik. Ezek betegeiket, holmi bold

lond vakitással babrállyák p. o. előttök megállván ajakaik mozognak, ezekre reájok olvasnak; a' betegeket abrontson által bujtattyák; (mint az *Etyeki Varga András*) Illyen patienseket emlithetnék: de characterem meg nem engedi, hogy őket kinevezzem: ámbár mint olyan emberek a' kik az Idvezítő szerént, e' Világnak savai, tükörei, példái, és lámpásai volnának; az illyen tseleketetekkel meg érdemlenék, hogy ezen alacsony lelküségéről, még a' késő Maradéknál is utálatba maradnának. — Továbbá ezek Betegeiket 'sákba kötik, egyre förösztik, a' levegöre és ennek mivoltára semmitsem ügyellvén; kenik, fenik, (ki tudja mivel) zsákokra fektetik, és betegek a' nagy fájdalmak miatt szintén ordittanak, ugy dörgölik; mellyel tagjaikat rongállyák, testekben lévő vér - és élet - ereiket öszve törik, vérek forgását meg rontyák: mellynél mi lehet Istenünk 's Felebarátunk ellen tetemesebb bün!?

Né-

Némellyek, mint amaz hires Doctor *Tissoth* * Molnárja is a' betegek keresztneveiket, egy egy betű hijjával leírván egy kis darab papiroskára, ** ezt zatskoba varják, és ezt a' beteg nyakáha akasztyák : mások pedig ezt, a' tornáztalá a' viz tsöpögöbe leássák. 's a' többi!

4. Illyenek, azok a' Diploma és Tudomány nélkül való Falusi borbélyok, akik a' Felséges Haza és a' F: Fejedelem bölts Rendeléseik ellen, sok Helységekben lappanganak; a' szegény tudatlan adofizető Népet, huzzák, vonnyák, rongállják; ez illyen Haza átkairól, ezt mondja, tsak a' most említett nevezetes *Tissoth*, hogy: „Több embereket meg öllnek ezek mint a' legnagyobb Pestis.” annyival inkább, „mivel u. m. „ellopják a' betegektől azt a' drága és „kinem potolható időt mellyet az Isten, „és a' Természet még nekik a' meggyo-

* Dissertatio: De viribus medicinæ imaginatricibus.

** p. o. Susáuna usánna sánna áanna nna na a

„gyulásokra engedett volna.” — Hol lehet, és ki vallhat ennél nagyobb kárt!!!

Különösen érdemesekké tészik magokat, némelly Hazánkbeli T: Vármegyénknek kormányain ülő bölts Hazánkfiak, és ezeknek Physicussaik, kik az emberiségnek ezen Vértzopó Nadályait; a' Felséges Rendelések szerént kebelekből tellyeséggel ki irtyák. — Ditséretessen elegett tészén ezen Orvosi Törvénynek, a' többek között a' Tekintetes Somogy Vármegyének mostani Doctora és Tábla Birája Tekintetes Vargah István Ur; ki is ezen Tekintetes Megyében az egészség dolgát a' leg szebb és a' leg törvényesebben karbantartya; a' ki az efféle Isten 's Világ tsalokat tömlöczre hányattya, megbüntetteti 's a' Megyéből kihajtattya — Illyen forma *Logikai Dilemma* mellett: „Az efféle ablakon bebujt Orvosoknak u. m. vagy „vagyon elegendő Orvosi tudományok; „vagy nints: ha az elsőbb igaz; könnyü

„nyü ezeknek orvosi diplomát nyerni;
 „ha pedig az utolsobb bizonyos; keressék
 „kenyereket istenesen, és nem felebarát-
 „tyoknak pénzen vett halálokkal. —
 Szivessen igyekezik, ezen Felséges Ren-
 deléseknek eleget tenni, ezen Tekinte-
 tes Fehér - Vármegyének rendes Phisi-
 cussa is: de oh fájdalom! még is találl-
 tannak máig is némelly Helységekben
 efféle konkolyok; mivel talám ez a' mi
 Megyénk földé, éppen olyan bőven ter-
 mi, az efféle idétlen Szüleményeket,
 mint némelly Sárkányokrol mesélik.
 Hogyha u. m. egy fejit elvágják, három
 nő helyibe. — Argusi szemekkel vigyáz,
 az ilyen veszedelmes földterheire Nemes
 Fejérvár Várossának érdemes Physicus-
 sa Tekintetes Khor Ferentz Ur is: in-
 nen vagyon, hogy ez a' Város, az il-
 lyenektől mindenkor mentt, mivel ha a'
 külső Várossokban valamelly rövid ide-
 ig lappangnak is; de itt ugyan állandó

ma-

maradások nem lehet. 'Olvasd meg itt a' *Felséges Rendeléseket* *

X. Fejezet: A' Doctornak a' Patika e-ránt való kötelességéről.

§. 91.

A' Doctornak egy különös, es fő fő lélekbe járó kötelessége, Argusi szemekkel arra vigyázzni; hogy a' helybéli Patikák, a' leg-jobb karban tartassanak!!!

§. 92.

A' Patikának tökéletes mivolta, véghetetlen sok dolgokban áll: a' többek között mindazonáltal, im e' következő büneivel ronthatya meg leginkább a' Patikárius az Orvosi Törvényt, ugymint:

I.

---

* Constituta Regia Regnante Aug. Imp. et Rege Apostolico Jos. II. Politicorum Pars II. de Politia Thomo 1. pag. 16. &c.

1. Legfőben járobb és legszenvedhetetlenebb büne a' Patikáriusnak az; ha ő a' maga Patikájában szüntelen jelen nintsen. Mert ama Példabeszéd: *Oculi Domini saginant equos. A' Gazda szemei hizzlallyák a' lovakat.* A' Patikára nézve, nem tsak örökös lélekbe járó Törvény; nem tsak a' maga tulajdon Háza népére; hanem az egész emberiségre nézve is!! — Annyival inkább

2. Ha a' Patikájába érkező, minden Orvosi Rendeléseket, maga meg nem nézeget, maga szemei előtt nem készítettél, maga nem Signáltattya, nem taxáltattya!!!

3. Ha a' Patikárius szegény: de azomban, mind maga mind Háza népe kevély, pompás, nagyravágyo, modis, bálozo. 's a' többi! Mivel mind ezek, sok rosznak szerző okaik!

4. Ha a' Patikárius fennhéjazo, szelles, haragos, részeges, fősvény, és a' rúit nyereségnek istentelen kívánója: e-

zek a' bűnök is a' Patikáriusban ezer meg ezermás bűnöknek kátfejei!!!

5. Az Erkölsöt Tanító Doctoroknak örökös Példabeszédjek: „*Pietas ad omnia utilis. A' kegyesség mindenre és mindennek hasznos.* — Annyival inkább; ha a' Patikárius, nem példás szelid, jámbor kegyes, és Istentfelő ember; ha minden felebarátyait közönségesen: de mindazonáltal kiváltképpen a' Helybéli Orvosokat példáson és istenesen nem szereti, nem tiszteli; képzelni sem lehet, hogy a' Patikárius a' Közzségnek maga éránt való Közönséges és okos bizodalját meg érdemellhesse meg nyerhesse?! Továbbá

6. A' Patikárius, akkor is tetemesen meg rontya; mind az Orvosi - mind az Isten - mind a' Haza - Törvényét; ha argusi szemekkel nem vigyázz: Hogy a' Patikában lévő emberei (*Subjectusi v. Practicansai*) légyenek a' Hazainyelveken gyakorlattak, szép és jó irok; an-
nyi-

nyiban a' mennyiben tanultak, próbáltak, tsendesek, szép magok viseletűek, emberségesek, szelidek, jámborok, az Orvasokat tisztelők, betsülők, szavokat szentül tellyesítők, nem szelesek nem szerelmesek, a' fejr népekhez nem kapdosok, szemeikkel ide 's tóva nem egerészök; nem ravaszok, nem tolvajok, nem torkosok, nem nyalánkok, nem részegesek, nem restek, nem lusták, nem dologtalanok, 's ezért is nem: *mit miért, mást másért* kiadók (mint magam is szomoruan nem egyszer tapasztaltam) ne légyenek sok beszédűek ujjságkivánok; mindent tudni akarók; töviről hegyire mindent kitudakozódók p. o. *Kinek, minek, és miért ezt vagy amaszt az orvasságot?* — Víz a' szájába!!! itt a' leg szentebb halgatás, a' legszentebb kötelesség!!!

7. Az orvosságos edénnyei legyenek tiszták, tsinossak, szép rendben állók,

8. Az orvosságok mindenféle szük-

séges formákban készen légyenek; hogy egy orvasságot, a' másik helyet, a' restség, fösvenység, és a' tudatlanság miatt ki ne adjanak!

9. Az orvasságok' elkészítését és kiadását, valamelly tudatlan és tapasztalatlan Inassára ne bizza! hogy valamelly veszedelem és halál ne történnyen!!! mivel e' szerént meg eshetne, hogy nem csak a' Patikája zárodnabé; hanem maga a' Patikárius a' tömlöztöt is meg heverhetné.

§. 93.

Hogy pedig a' Patikák körül efféle főbe és életbejáró hibák ne történnyenek, szükséges:

1. Hogy az Orvos-Doctor, a' Helybéli Patikát, minden esztendőben egyszer sött kétszer is véletlenül szorossan meg-visgállya a' mint ezt a' Felséges Rendelések ezerszer meg ezerszer parantsolták és parantsollyák és ennek mivoltáról, a' Felsé.

séges Magyar Helytarto Tanátsnak, az ö igasságos Jelentését tégye!

2. Hogy ha pedig idöközzen olyan eltürhetetlen hibákat tapasztalna: azokat a' Helybéli Törvény - Széknek azzonnal felfedezze! Továbbá.

3. Az *Orvos Doctori - Törvény és Vallás*, ezt is szorossan meg kívánja; hogy: az Orvosok is helyesen, tisztán, és olvashatóképpen írjanak: hogy rossz Irásokkal mind magokat, mind a' Patikáriusokat bünbe ne ejtsék!!

4. Hogy Orvosi Rendeléseiket: *Ne mondják*; hanem *leírják* mint amaz híres *Hoffmann* * Doctor javasolja: mivel a' szónak hasonló hangja meg tsallhattya a' füleket. A' többek között ezen hasonló hangnak igen szomorú áldozattyává lett egy derek ifju személy *Göttingában* is. Egy Doctor a' Patika mellett elmenvén békiáltott; hogy ennek a' Professor Léánnyának számára ad-

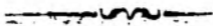
---

* *In Politia Medica et De religione Medicorum.*

adjon Piskolcz salétromát (*Nitrum antimonii*) a' Patikárius pedig értvén (*Vitrum antimonii*) adott. Mivel ez a' Piskolcz-üvegje, egy a' leg erősebb mérgek között, és így a' Professor Léányát egyszerre meg ölte.

A' ki ezen Tárgyrol, bővebben akar olvassni; a' Patikákra és a' Patikáriusokra nézve; igen szükséges és igen bölts Törvényeket szabott amazz halhatatlan II-ik Josef Felséges Fejed: Lásd: *Constituta Regia R. A. Imp. et Rege Apostolico Josepho II. Polit. Pars II. De Polit: Thomo I. paginis 53, 54, 55, 56. — — '60. 61.*

II. RÉSZ.

A' Törvény Széki vagy Szedriai

ÓRVOSI TÖRVÉNY.

E' következő Fejezetekben.

1. Fejezet: Az eleven de most a' törvényes Kérdésben lévő embernek megvizsgálata; a' holt testnek pedig tudományos fellbonczolása:

§. 94.

Az orvosi - Itélő - Széken, e' sem utolsó (Problema) kérdés a' Tudosok között; hogy: Az ilyen nagy és lelekbejáró munkáknak tökéletesítésére, leg inkább kik és hány Személyek kívántattnak meg? Némelyek e' következő négy Személyeket állittyák, ugymint:

1. Szükséges egy Igazzgato (*Praeses*) de ez, ha tsak lehet, olyan Személy legyen; a' ki annyira mennyire

a'

a' Theologiában, leg alább a' Paracleticában, ugy szintén az egész Philosophiában különösen a' Moralisban, jártas keltes légyen; a' mint ezt, a' többek között, amaz hires Doctorok: *Descartes*, *Alberti*, *Meczger*, és *Griesenbech* javasolják: ezeken kívül, szükségesképpen az Orvosi Tudományokban, tudniillik: Az *Anatomiában*, *Physiologiában*, *Pathologiában*, *Botaniában*, *Materia Medicában*, *Chemiában*, *Pharmatiában*, *Therapiában*, *Clinicában*, *Politia Medicában*, és ezen *Medicina Forensisben* diplomatizált Orvos légyen!!!

2. A' második szükséges Személy, egy tanult Seborvos (*Chirurgus*,) a' ki is a' Doctor jelenlétében, és kéz igazgatása alatt; tartozik ezt az Operatiot véghez vinni: a' Sebeket, veréseket, vágásokat, töréseket, és minden külső erőszakos rontásokat, a' Tudományink törvényeik szerént, illendo moddal, és a' mesterségünk eszközeivel, szemesen,

és szorgalmasan meg - vizsgálni; ki-
mosni, helyre tenni, békötözni 's a'
többi: az Igazgato Doctor pedig min-
deneket Irásba helyessen és hitelesen
feltenni vagy feltétetni.

3. Ha pedig a' *méreggel valo
megéttetés* felölli is gyanuság vagyon:
akkor a' harmadik szükséges Személy
lészen a' Helybéli Patikárius: mivel a'
Patikáriusnak, tudni kell, a' Természe-
ti Historiát, a' Chemiát mind Theoreti-
ce mind Practice: azomban a' Patiká-
riusnak meg vagynak mindenféle szük-
séges kemenczéi, Lombikjai, Retortái;
minden chemiai eszközei; azomban min-
denféle Reágensek is kezénél vagynak:
tehát a' Doctornak jelenlétében, és út-
mutatása szerént; minden Üregekben ta-
lált nedvességeket, a' mellyekben leg-
kissebb gyanuság lehet is, a' chemia
szerént meg kell vizgálni!

4. Ha végezetre, valamelly eleven
Fejér-Személy, a' Törvényes Vi'sgá-
lás-

lásnak tárgya: akkor a' Vármegye vagy Város diplomás Bábája is jelen lehet.

§. 95.

Éz is meglehetősen *Kérdés*; az *Ítéltő-Orvosi Törvényben*: Szabad é az, Ítéltő Birónak; a' még eleven, de sokszor halálossan megrongált embernek megvizsgálására; vagy pedig, a' már meghalt testnek törvényes felbonczolására, akarattya szerint, akármelly *Doctort kinevezni?* — Valamint mindenüt, és mindenkor: ugy itt is a' *Filosofusok törvények* szerint, a' környül állások határozhatták meg a' *Feleletet*: ha mindazonáltal:

1. A' rendes *Törvényszék-Doctora* egészes és a' szükséges időre megjelenhet, és meg is akar jelenni; inkább ezt kell hívni; mint más idegent. De

2. Ha a' *Doctor*, e' részben való törvényes szabadságát a' *Birónak* által adja; ugy szabad. — Sött

3. Ha a' megrongált és néha a' halálóssan megsebesített ember, személyesen egy más Doctorhoz viseltettne bizodalommal: az emberiség sött az egész Doctori Filosofia ellen való véték volna; ezt a' kivánságát nem tellyesíteni! Annyival inkább

4. Ha a' rendes Physicus otthon sem volna: holott az ilyen környülállásokkal, legkissebb időhalladékban életveszedelem forog.

§. 96.

Ezen *Fejezetnek Tárnya*; hármás Tekintetben jelenhet meg az *Itélő - Orvosi - Törvény - Széken* tudniilik :

I. *Mint ;eleven ; de néha már félig meg halt ember.*

II. *Mint valósággal meg halt test.*

III. *Végezetre ; Mint már valósággal meg is rothadt test.*

I. *Mint eleven, de néha már félig meddig meghalt ember eránt való kötelességei a' Doctornak és a' Chirurgusnak e' következendők:*

1. Mihelyen az ilyen Szomorú állapot, tudokra adodik; lélekbe járó kötelességek: hogy télen, nyáron; hidegben, melegben; éjjell nappal; semmi idő - Semmi levegő - és semmi éjtszakai-viszontagságok ellenek nem állván, az ilyen szerentsétlenhez, sebessen és lóhalálába n siessenek!

2. Mihelyen az Orvoss Doctor a' Beteghez ellérkezik: azonnal; amaz hires *Aristoteles Első élőjit, és utolsó Halóját; (Primum Vivens et ultimum moriens)* a' *Harvaeus* és a' *Malpighius* Úgro punctumát (*Punctum saliens*) az életnek fáklyáját; az életmunkáinak (*functionum vitalium*) fundamentomát; az egész vérforgásnak (*Circulationis Sanguinis*) egyetlen egy rúgotollát; a' Szívét élleszsze, erősittse, melegittse; a'

tést-

testől bútsúzo lelkét maraszsa; ha szintén nagyon megrongálodott is lakosátóra; ebben, minden Doctori tudományát, tehetségét, Patikai szereit megkisértvén, hasznára fordítván, addig a' meddig csak lehet tartoztassa. — Ritka történet! hogy: az annak idejében, annak mértékével és modjával használt Orvosi szerek; az életet, avagy csak égynéhány szempillantásokig, órákig, napokig; sőt hetekig, holnapokig és esztendőig is ne nyujthatnák! — annyi-
val inkább, mivel a' virgoncz természet, ilyen esetekben, minden lehetséges részre száz szemekkel vigyáz; és kész az életvárát vivó veszedelmes ellenségét; ha a' négy ország utakon nem lehet: más idegen és természet ellen való részen is kikergetni: még pedig annál szerentséssebben; mivel a' hatalmas lélek is, ezzel egy kézre dolgozik; mellynek a' testel való barátságá leg szorosabb és legerőssebb; úgy hogy, ez,

mig

mig teste fenébe és rothadásba nem esik; és a' lélek barátságán egészszen fenn nem hagyott, testét soha el nem hagyja.

Melly rettenetes, és a' *Kain* gyilkosságával, egy rangot érdemlő, égreakiáltó bünbe esik; akármelly Orvoss Doctor: a' ki az ilyen többnyire két 's több emberek fejekbe és életekbejáró környülállásokban; tsak egyetlen egy szempillantást elmulatott is! — Ugy szintén

3. A' szerentsétlent, a' Doctor maga a' Seborvossal együtt, mind külső sérelmeire, mind az élet munkáira, mind az első utakra, 's mind egyebekre nézve szemessen megvisgállya; papirosra tégye vagy tétesse!

4. A' Seb-Orvoss a' vér folyását azonnal elállittsa; sebeit ki mossa; békötözze; tsontjait öszve állittsa; tagjait helyre rakja; a' tövéseket bé polázza 's a' többi. Ezen közzben

5. A' Seb-Orvoss vigyázzon; hogy a' sebekkel, a' fitzamosodásokkal, és a' törésekkel való bánásban, kegyetlen ne legyen; hogy nyomoruságát nagyobb nyomorusággal ne tetézzé; sőt kérdésekkel is, ha tsak ellkerüllheti ne terhelje; hogy halálát ezzel is ne siettesse! — Azomban

6. Az emberiség mellett, az illendő szemérmetségéről is el ne felejtkezzenek!!!

§. 97.

II. *Mint valósággal meghalt test eránt való kötelességei az Orvoss Doctornak és a' Seborvossnak, e' következendők:*

1. Visgállyák meg, valamelly Itélő Székbéli Személlynek jelenlétében; ha valósággal meg halt é? vagy tsak elájult? a' nagy ütés, vagy a' sok vérvesztés miatt?

2. Meg vagynak e' rajta a' halál jelei? p. o. az egész testen lévő bőre

elváltozott-é; a' bőr a' tsontokhoz keményen és mozdulhatatlanul hozzájok ragadott-é? az egész test mint a' fa meg merevedet-é? a' bőr, a' körömök, a' férjfiaknál a' tökzatskó meg kékültek-é? a' fejérszeméilyeknél, a' méh és a' nemzörészek-ajakaikról a' külső vékonybőr legkissebb dörgölésre is lemállik-é? a' bőrön néha initt amott sárga kékes és barnás nedvességgel tellyes hójagotskák vagynak-é? a' has puffad-é? a' test kezd-é forrani? meg vagyón-é a' dögszaga? annyival inkább meg-é vagynak már a' rothadásnak bizonyos jelei? végezetre folyik-é már a' test?

3. Ha meg halt; akkor vizsgállyák meg az egész külső testét, tetétől fogva talpig, kezeit, lábait, hónallyait, lábai közeit, szemérem tagjait; minémü kékségck, verés helyek, ütések, törések, szúrások, fitzomodások, vágások

sok 's a' többiek találtnak ennek minden tagjain!

4. Jól meg vizsgálják, mind mennyiségekre, mind minémüségekre nézve is, azokat a' nedvességeket; a' melyek akár a' sebekből; akár pedig a' természetes lyukakból folynak ki p. o. a' száján, az órrlyukakon, a' füleken, a' méhből, a' vizellet utján, a' véghurkán 's a' t.

5. Meg kell a' sebet vizsgálni, helyére, a' sértő eszközre, minémüségére, és mennyiségére nézve p. o. mennyi újjnyi, mennyi linéányi? továbbá, ha a' seb általható e' vagy nem? végezetre, minémü üregre p. o. a' mely - a' has - vagy a' méh - üregére nyilik e'?

6. Hogy ha pedig a' testnek, már a' külső színén, elegendő okot találtnak a' halálra: akkor a' további vizsgálás éppen nem szükséges!!

7. Jól megvizsgálják, hogy a' sebekben, a' lyukakban, vagy az üregekben

ben, nintsen e', valamely természet ellen valo dolog; idegen matéria; vagy méreg? nintsenek e' valamely részek meggyulladva; öszve rágva, rontva, szagatva, öszve húzzva, rántzollva fodoritva, kilyukgatva? s' a' többi! — Mivel majd a' Természet mind a' három Országában, találltato minden méregnek, más más, tulajdon, és személlyes ereje, munkája, kára, és következése **vagyon.**

8. Joll meg kell a' meg halt testnek külső alkotmányát, annyiban is vizsgálni: ha vallyon nagyon száraz és sovány volt e'? vagy felette el hizott? ortzájja kékes volt e'; vagy sárgás? nem találltattnak e' rajta, ezen halálát meg előzőtt külső vagy belső nyava-lyának némü némü bizonyos jelei? p.o. A' szélütésnek, a' hecticának, a' vizi-
betegségnek, sárgaságnak, némelly bőrnyava-lyáknak; külömbb külömbbféle szakadásoknak (tökösségeknak) 's több e-
féléknek megesmértető béllyegei?

9. Fell kell jegyzeni:

a. Az időt, mellyben a' halál történt, azt; midön a' holt testet meglették; és végezetre azt is; midön ez az Orvosi Törvényes Visgálás véghez ment!

b. Azt a' helyet, a' hol a' holt testet megtalállták; ugy szintén ezen a' helyen, minden lehets környüllállásokat jól meg visgállyon a' Doctor p. o. Ha a' test szabad levegön volt e'; még pedig hidegen, melegen, vagy mérsékletten e'? vizben e', vagy szárazon? a' szobában e'? és itt az ágyon e'? vagy minden ágybéli ruha nélkül? az ágybéli el van é szórva, vagy öszve rakva, nintsen é az ágybéli ruha, vérrel megfestve?

c. A' föld a' hol feküdt, nintsen é öszve tapodva? nem fetrengett é itt a' vérében? leg alább ez a' hely nem véres é?

d. Azon a' helyen; nintsenek é, külömbb külömbbféle színü fürt hajak? ha találtatnak; azokat külön külön

papirosba szedje fel! — továbbá nintsenek é, ezen a' helyen különbb különbbféle ruházatoknak is darabjai? ha vagynak ezeket is jó kézre kell adni!

e. A' test meztelen, vagy ruhában taláztatott é? meg vagyon é egész öltözete; vagy ennek csak némelly része? a' ruhái szorossak é vagy tágok? nem sárosak é,? nem véressek é? nintsenek é meg szaggatva? lyukgatva? vagy valamely éles és széles fejszékkel öszve vagdallva?

f. Azt is szemessen megvi'sgállya! nintsenek é azon helyhez közel; valamely gyilkos fegyverek, p. o. puská, kard, tsákány, balta, szekertze, bárd, kés, ösztöke, furkós bot, kövek 's a' többi! nintsenek é ezek vérrel megfestve; vagy hajjba keverve?

10. Hogyha valamely jövevénynek holt teste, taláztatik meg valahol; ezt mind külső- mind belső-képpen; annyi-val is inkább szorgalmatossan meg kell

vi'sgállni! és legkisebb megesmértető jeleket is papirosra feltenni!

11. Ha az a' ház; vagy hely, a' hol a' holt test eddig feküdt alkalmatlan, kitsiny és setét: ezt a' visgálás és a' fellbontás végett; által kell vinni; de igen tsendesesen, és minden sérelem nélkül, valamelly tágos, szabad levegő egü, és világos szobába vagy tsürbe: ha szoba lészen; vagy jó ásványbeli gözzel * vagy jó kámforos égett borral, vagy pedig jóféle etzettel a' szobát ki gözöllni, sőt a' padlattyát is meg kell harmatozzni! a' szükségtelen embereket pedig a' szobából ki parantsollni!

12. Itt a' ruhájából tsendesesen kikell vetkeztetni: de ugy hogy a' helytelen véle való bánással, valamelly tagjában
újj

---

* A' millyen ama hires *Smyth* és *Morveau* gözze: A' gálitzkő olaj és a' tiszta salétrom pora egyarányu mennyiségéből: *Dr. Christ. Fried: Harles von Gelb: Fieber* p. 16.

új sérelem ne essen; vagy a' mi már meg vagyon, ne nagyobbíttasson.!!

§. 98.

III. *A' rothadásba jött test eránt való kötelességeik az Orvosoknak, e' következendők:*

1. A' rothadt testben tudományos szemekkel vigyázzon az Orvos és a' Seb-orvoss; azokra a' változásokra és színekre, a' mellyeket a' rothadás, személyesen ezekben, vagy ama részekben okozni szokott. — E', végre

2. Eleven emlékezetében forgassa; minden külső 's belső tagoknak és részeknek, mind az ő egészséges (*Physiologicus*) mind az ő beteges (*Pathologicus*) színeket és változásait!

3. Gondolora végyen itt sok egyéb környüllállásokat is p. o. az esztendőnek részét; a' levegőnek mivoltát; a' koporsót; a' sirnak mélységét! — Külömbben, lélekbe és életbe járo ité-

letét, lelki esmérete és betsülete koczkáztatása nélkül, az Itélő - Szék eleibe nem terjesztheti!

4. Hogy ha pedig a' rothadás már tökéletességre ment: mivel ilyenkor már, mind a' maga lelkét, mind` egészségét, mind pedig életét koczkáztathatná: hagyjon békét a' fellbonczolásnak! — Itt tehát az Itélő Törvény - Szék, csak a' külsőkből, a' Tanuk szájából; és minden egyébbb lehető környüllállásokból, igyekezzen az igazságot kinyomozni!

§. 99.

Ezek, e' szerént véghez men-
vén; a' Sebórvóssnak kötelessége ez:
Hogy ezen munkára megkivántato min-
denféle seborvosi eszközöket szedjen - és
készítsen - elő! — Ezen eszközöket pe-
dig ezen *Orvosi Törvényben* nevenként
elöll számlállni; sem ezen Könyvnek
nem

nem czéllya; sem nem kötelességem. Annyival inkább; mivel

a. Ezen munkára, mindenkor Vármegye vagy Váross' rendes Seb - Orvosát, leg alább diplomás Soborvost hívnak meg: a' hol az ilyen Seborvosi eszközök mindenkor tisztán és készen megvagnak.

b. Ollyan Seborvost hívnak, a' ki minekelötte, akármelly Universitásban a' maga Diplomájját meg érdemlette volna: leg alább, az úgy nevezett: *Kis-sebb Seborvosi Munkákat (Operationes Chirurgicas minores)* meg tanulta; és így; nem tsak az idevalo szükséges eszközöket nevek szerént essméri: de minden kétségen kívül, az azokkal valo szükséges *Operatiokat* is tudja. annakokáért ezeket önként elhalgatom. — És nem fogom azt leirni: Hogy a' fő - melyhas - és egyéb üregeknek felbontására; mint kellyen a' testnek közönséges boritékjait, (*Integumenta Communia*) a' tson-

tok-

tokrol lefejteni; a' főkóponyának az ezen, vagy az amazon lévő Varrásos foglalattyán (*Sutura*) mint kellyen, ilyen vagy amollyan vágást tenni! — végezetre, az egész agykoponyáról, mint kellyen a' bőrt lehuzni! — holl, hogy, és millyen fűrészszel kellyen ezt körös környüll lefűrészellni?! 's a' többi!

II. Fejezet: A' Visum-Repertumról, vagy az Orvosi Vís-gálmányról egy átallyában.

§. 100.

A' Visum-Repertum semmi nem egyéb, hanem valamely, kegyetlenül megverettetett, halálra meg-Sebesítettett, sokszor tsontyaiban is öszverontatott, néha pedig éppen, egy erőszakos halállal meg is holt testnek, és ennek minden tagjainak; akár Ekklesiái, akár Polgári akár pedig Katonai Birák által meg hívott Doctor és Seb-orvoss által; némelly Tisztviselőknek jelenlétekben, véghez ment

ment törvényes megvizsgálását, és felbonczoltatását az Orvosnak véleményével és Itélettételével egygyütt, előado hiteles Tanubizonyság - Levél.

§. 101.

Az Orvosi Vizsgálmánynak tehát előljáro Tulajdonságai, ezek:

1. Valamellyeket a' Doctor, ezen alkalmatossággal, az ott vólt Tiszteknek jelenlétekben, látott, hallott, és tapasztalt, ennek, mind azt szentül magában kell foglalni és előadni!

2. Világossan, 's kinyílt szívvel, minden részre hajjlás nélkül, és a' legjobb lelkiesmérettel, kitégye, ezt a' sokszor, sok emberek fejekbe- és életekbejáro vélekedését és itélettételét!!!

3. Ezt is szorossan meg - kívánnya az igaz és filosofiai *Órvisi Törvény*; hogy ennek leírásában, a' legzsebb, és a' legtermészetesebb rendet kövesse, hogy az Itélő Birákat öszve ne zavarja. Továbbá:

4. Kerülyön, minden haszontalan szoszaporitást; két értelmü beszédet; és az orvosi Tudománnynak tulajdon igéit p. o. a' *szent tsont*, a' *lofark*; a' *Görög delta Δ musculus a' korona-vagy nyil-varrás* 's több százak és ezrek ilyenek! hanem inkább, az ilyen Mesterség igéit, adjaelöll környüll irással: Mivel a' Közönséges Gyűlésekben, az ilyen Relatiojával semmi kedvet nem nyérr; sött magát, vagy mint egy kevély, vagy pedig mint egy gondolatlan ember meg rovattya! kinevetteti!

§. 102.

A. A' *Főnek* felbontásában e' következőkre vigyázzunk:

1. A' haját le kell nyírni óllóval; ezután az egész fejet leborotvállni.

2. Az egész fejj bőrét meg visgállni, nem meg gyulladt e'? nem dagadt e'? itt vagy amott nem bé horpadt e'? nem sárga, nem kékes, nem fekete;
vagy

vagy nem zöldes; nem mindenféle színű e'?!

3. A' szemei béestek é; vagy fejből kidülledtek? a' szemegolyobissa tág e'? és az ujj nyomai benn maradnak e'? továbbá a' szemek veressek e'? nem veressek e'? a' szeme-fénnye (*vagy tsil-lagja*) öszve huzodott e'? vagy kiszélesedett?

4. Orralyukaiból, szájjából, és füleiből, nem foly e' vér, epe, savo, genyetség vagy más nedvesség?

5. Alsó 's fellső ajakai sárgák, zöldek, kékek vagy feketék é? szája nyitva vagyon é; vagy bezárva? nyelve nem dagadott é ki félig, vagy egészen szájjából? vagy pedig fell görbedett a' szájj-padlása felé?

6. Ezután vizsgálja meg; hogy a' szájjban, orrlyukakban, vagy fülekben, nintsen é; valamelly veszedelmet okozó eszköz bészurva?

7. Végezetre; a' főnek bőrét (vagy közönséges takarékját) *integumenta communia*) lehuzzván: ennek minden sérrelmeit és sebjeit kell szemügyre venni! p. o. a' seb ütött; vágott; szúrott; vagy tört é? ezután a' sebnek tájjékát, formáját, hosszúságát, mélységét; üregét, kerületét; ajakait; fenekének szí-
nét, ezt ki mossván, jól megvisgállyá; nints é benne valamelly idegen test? p. o. üveg, vas, kö, vagy rongy darab, 's a' többi?! — továbbá, ezen sebbel, minémü inashusok (*musculi*), vér- vagy élet-erek, érző erek, inak 's a' többi sértődtenek meg, és mennyire!? Végre az *agykaponyában lévő velőt*, ennek golyoait, ezeknek mivoltát is meg kell nézegetni!!!

§. 103.

B. Minekutánna az agy-kaponyáját; ennek velejét, és az orczát már jól megvisgálták: A' *nyakat* és a' *szájj-üregét* kell vizsgálóra venni! még pedig

1. A' *nyak*, nem szerfelett rövid é? vagy hoszszu? vékony é; vagy vastag?

2. A' bőr alatt lévő véredények, nintsenek é tavazo, vagy aludt vérrei felette meg dügüllva? vagy éppen üresek? nintsen é a' nyakon kívül valamely szembetünö zöldesség, kékség, feketeség, és külömbb külömbbféle idegen színőség? martzangolás, szúrás, vágás, vagy akárminémü szembetünö sérelem?

3. Ezután a' bőrt a' nyakról lehúzni; és a' bőr alatt fekvö nyak-ínas húsait, ereit, inait, vér- és élet-ereit megvi'sgállni; és mindeneket hűségesen papirosra fell jegyezni! — Továbbá

4. Ez is véghez menvén: ekkor az alsó álltsontot ketté fűrészellvén, a' *szájjüregében* lévő részeket kell visgállóra venni! a' millyenek p. o. a' fogak-ágya, a' fogak mind a' két sorban, a' fogak belső részei: a' nyelv, a' szájj-padlása, a' nyelvtsapja, és mondolái: a' lélegző gé-

gégefeje; bellyebb, a' nyelögége feje és a' nyelö-gége; 's a' többi!

§. 104.

C. A' *melynek* vizsgálásában lássuk:

1. Nintsen é, a' *mely*-börén valamely szembetünö sérelem, seb, marczangolás, törödés, zöldesség, kékség, feketeség? 's a' többi!?

2. Nem rendkívül széles é? vagy keskeny? nem szerfelett domboru é? vagy laposs sött béesett a' *mely*?

3. A' fejer-személyeknek tsetseiket is jól meg kell nézegetni; és mind a' két tsetsek ajkait is szorgalmatossan! —
Továbbá

4. Itt is a' Seborvosi Tudomány törvényei szerint, a' *melynek* közön-séges külsö takarékját le huzzván; a' *mely* tsontot; a' válpe retztzeit; (*kúltsots-kákat*)(*claviculas*) és az oldaltson-
tokat; jól meg kell visgállni! nintsen itt tö-rés? valamely tsontnak helyéből való

taszittása; tsontfene; tsont kidudorodás, elportzogosodása; szárazzsága; töredékenységége! 's a' többi — Végezetre

5. A' *mely üregét* ki nyitván, az ebben lévő tüdöket, és az ezeket béborító hárttyákat kell meg nézegetni! nem felette nagyok é; vagy igen kitsinyek? nem felette fonnyadtak é? — nintsenek é benne valamelly szembe-tünő sérelmek, rothadás, tüdökövek, * (*calculi pulmonales*) régi mirigyek; zatskós daganatok, vér- vagy élet-érr szakadások, fekélyes sebek; fene 's a' többi? — Az is szükséges

6. Hogy a' *tüdök hárttyáját* is megvi'sgállyák! nintsen é megsértve; meggyulladva? nints é a' *tüdöhárttyákban*, sok vér, vérsavó; genyettség, vagy a-
kár-

---

* Illyen tüdököveket egész életemben tsak egyszer láttam négyet mindenik 3 vagy 4 búza szemet, nyomott; ezeket ezen Fejér Vármegyében fekvő S. Keresztur nevű Helységbéli betegem köhögte - ki.

kármelly más nedvesség? és nem nőtt é a' szívhez? — Egy úttal

7. Az általrekesztő hárttyát (*Diaphragmát.*) legalább ennek felső színét is, jól meg lehet vizgálni!

§. 105.

D. A' mely üregében lévő Szívet; melly is minthogy mind természeti, mind erköltsi értelemben vétettvén, leg nemessebb tagja az embernek: tehát állapotjának meg vizsgálása is, meg érdemli a' leg nagyobb szorgalmatosságot. — Lássuk annakokáért is:

1. A' Szívet külső formájára nézve, nem természet felett nagy é; vagy rendkívül kitsiny? nem szerfelett kemény é; vagy lágy? nem felette búzog é vérrel? vagy éppen vér nélkül való és lankadt? Továbbá millyen színü? barnás vörös é? vagy halavány? Sima é; vagy darabos? sovány é; vagy felette kövér? — ezután, nints é meg-

sértve; vagy meg sebesítve? és a' sebjé, mind mennyiségére, mind minéműségére nézve millyen? — Ennekutánna

2. A' *Szívet* ketté vágván; ennek kamarátskáiba is szemessen bé kell tekingetni! hogy ennek mindenféle turgjei, természetes; vagy természet felett való állapotban vagynak é? — Nintsenek e' benne valamely búbortsékok, növevények, vagy a' *szívnek* balgyomrotskájából eredő *Nagy élet ér* (*aorta: sive arteria magna*) nem portzogós nem tsontos természetü é?

§ 106.

E• Vi'sgállyuk meg a' *Hasnak*; a' *Kis Hasnak*; a' *Nemző Részeknek*, külső állapottyokat! — Nintsenek é, ezeknek külső takarékjokon, valamely szembetünö, és a' természet rendén kívül való változások? a' millyenek p. o. a' különbbféle szakadások (*tökösségek*) kifordult és lelóggó kisebb 's nagyobb
mél

méh zatskok (*Prolapsus uteri*) májj főtök (*maculae hepaticae*) sömörök, belpoklosság (*elephantiasis*); szörnyü és régi májj- és lép-daganatok; (sérvések) (*Infarctus hypochondriaci*) has daganatok, még pedig ezek kemények é; vagy lágyak? hangzók, ujjunkhegye begyét vissza tsapók, vizhabmódra hánykodók vagy habzók; a' vér ereknek, az egész has külső bőrén kitetsző kékségek; a' bőr alatt való, vagy az egész has üregét elfoglaló vizibetegség; valamely veszedelmes kékségek, fekete folatok; vértavazások, vérkiöntések 's a' többiek!?

A' *Nemző-Részeket*, és ezeknek, minden rejtegjeiket ki nyílt szemekkel megvi'sgályuk! ha nem találtnak é ezekben is valamely természetbéli, vagy nyavalyás alkotmánybéli hibák? a' mellyek a' halált annyira mennyire siettethették? a' millyenek, a' vágott, metszett, szúrt, lött, külső,

belső, mély, tsavargós, gyulladot, meggenyettiségedett, vagy már fenebe is ment sebek! — továbbá; ezekkel a' sebekkel, minémü ínas husok (*musculi*) inak, érzőerek, vér- és élet-erek, tsonatok sértődhettek meg és mennyire?

§. 107.

Mindezeknek külső megvi'sgálások után, a' Seborvos, a' *mely tsontnak* alsó részével egyesült *Kardportzogótól* (*szivgödörtől*) a *cartilagine xyphoidea 's ensiformi*) késével a' bőrt hasítani elkezzdvén, a' köldök bal oldala mellett egyenes lineavágással, egész a' szemérem test szörös tájjékáig (vagy a' szemérem test tsontyai öszvefoglalásokig) fel hasítsa! ugyan ilyen vágást tégyen a' köldökön aloll; egygyik lágyéktól fogva a' másikig: de ugy, hogy a' *has üregében* lévő belső részeknek nagy zatskójok vagy böndőjjök (*Peritonaeum*) éppen maradjon! — ezután
mind-

mindjárt ezen a' zatskón is egy kis lyukat vágván, ujjait ezen hasitékba bédugván, ezt is vigyázzva hasítsa fell' s a' többi.

§. 108.

Ezen nagy böndőben lévő, minden belső részeket, vizsgáljunk meg; mind fekvésekre, mind minémüésekre mind mennyiségekre, mind minden egyéb mivoltokra nézve, ugy szintén az ebben lévő nedvesség is, természetes é, mind színére mind mennyiségére nézve? nints é ebben természetén kívül sok vér, vérsavó, víz, genyettségek és egyéb nedvesség?

§. 109.

Ha kívülről valamely *szakadás* (vagy tökösség) látszott: belölről sokkal inkább kitetsző lészen ennek valószínűsége: tudniillik; mekkora? minémü részek, dolgok, matériák, és ned-

ségek vannak benne? nem nőtt e' valamelyik részhez? és melyikhez? nintsen e' ennek a' szakadásnak bétömlőtözése; (*incarceratio*) meggyulladás; genyettségesedése, vagy fenésége?

§. 110.

Akárhol, és akármilyen légyen ez a' *Szakadás*; mindenkor fel kell a' zatskójját vágni! és ugy kell meg vizgálni, a' benne lévő dolgokat és nedvességeket p. o. vér, vérsavó, vérviz, fejevér, epesár, genyetség, vizellet, emésztet vagy akármí egyéb vagyon é ebben? és mind ezeknek is, mind mennyiségeket, mind minémüésegeket jól meg kell vizgálni; gránra; nehezékre, latra és fontra kell vetni! sött még ezeknek eredeteokról is gondollni kell!! Hogy nints é ezekben a' *Szakadások*ban, valamely kelevény, seb, ideható szúrás, repedés? továbbá azokat a' belső részeket, a' melyeken ezen *Szakadások* vagy-

nak, nem rágta é ki, valamely tsipös matéria, vagy genyettség?

§. III.

Minekutánna, mind ezeken, mintegy fútolag által mentünk; már most a' *Has üregében* lévő minden *belső Részeket* személlyessen és egygyenként vizsgáljunk meg! — Lássunk annakokáért

F. A' *Belekről* mellyek kétfélék:

I. *Vékony* és II. *Vastag Belek.*

I. A' *Vékony beleknek* hájjtakarékjok, az ő hasonlatossága miatt neveztetik, a' bölts *Felbontzólok* (Anatomi) nyelveken; *Háló hártyának* vagy *Takaréknak*; ámbár nem lyukatsoss is mint a' háló (*Epiploon, Omentum, Rete, Reticulum, et intestinorum operimentum*) ezt is meg kell nézegetni!

A' *Vékony belek* az ő személlyes tulajdonságokra nézzve, háromfeleképpen nevezik; ugymint:

1. *A' tizenkettős vagy tizenkét újni*, (*duodenum*) az ő 12 hüvelyknyi hosszúságáért, eredd a' gyomornak alsó vagy jobb szájából; és ugyan tsak a' gyomornak jobbjára felöll; de ennél fellyebb az epezatskó szájánál fekszik.

2. *A' böjtöss*, (*Jejunium*) vagy az *üress* vékonybél. Azért hívják így, mivel ez, többnyire *üress*: és valamennyivel pirosskább, mint a' szomszédbelek: — ez fekszik a' köldök tájékán.

3. Az (*Ilium vel Ileum*) *tekervényes* vékonybélnek, azért nevezik; mivel ez igen sok egymás hátán fekvő tekervényeket tsináll a' köldökallya tájján: annyival inkább; mert 21 tenyérnyi hosszú. — Ez a' szomszédgyainál fehéresebbnek látszik; és végezetre az úgy nevezett: *Vastag Vak* bélbe nyilik.

Mind ezeket is kinyilt szemekkel meg kell vizsgálni: Ha meg vagyon é az ő természetes mivoltok, szinek, fekvések, állapottyok? nintsenek e' megsért-

sértve, meg sebesítve, szúrva, meggyulladva, dagadva; genyettségesedve, fenésedve 's a' többi?

II. *A' Vastagbelet* is három szakaszszokra osztják a' Természet-Visgálók; és mindenik osztálynak tulajdon neve vagon; ugyan is:

1. Az első osztályt nevezik *Vak* (*Caecum*) bélnek; ez származik, az úgy nevezett *Tekervényes* (*Ilium* vagy *Ileon*) vékony bélből: ennek széle és hossza mintegy 4 hüvelyknyi: fekszik a' jobb lágyékban; és ugyan itt reá dül, a' lágyék tsont (*os ilei vel os innominatum*) széles szárnyára. *Vaknak* nevezik, mert vastag és mintegy setét, a' sok taknyotkozó ikrás húsok miatt (*glandulae pituitariae*) — ezen *Vak* bélnek fenekéhez nőtt, egy jó nagy gelesztá-hoz hasonló *kis tsatorna* (*processus vermiformis*) 4 hüvelyknyi hosszu és egy hüvelyknyi szélességü: melly ezen *Vak* bélbe nyilik, 's ennek sok nedvességet és taknyot szolgáltat.

2. A' második vastag bél neveztetik *Colonnak*, az ő nagyságáért (Κωλον tag) ez nagyon bőv, vastag, erőss, és leg-hosszabb minden belek között: ez fél's alá járkállván az egész has üregében, sok tekervényeket tsináll: ezért is ez a' bél, legnagyobb tanyájok a' szeleknek és a' *Colicákna*k; sőt ezen bétől vészi ez a' nyavalya a' maga nevét is. — Ez származik a' *Vak* bélből, a' lágyékban; a' jobb vesén felmegyen, a' jobb oldalban, éppen a' májig; a' májj, és a' gyomor alatt, egyenesen a' lép-hez keresztül; ott a' baloldaltsonok alatt lévő mély szegeletben, egynéhány fordulatokat tévén; innen lemegy a' bal lágyékba: holott ismét egy fél karikát formáll a' moszdó tsonok között, az utolsó hát gerintz tsigájáig; a' hol az *Egyenes* bélbe végződik. — És így osztán

3. A' harmadik osztály neveztetik *Egyenes (Rectum)* bélnek; melly (a'
mint

mint most mondán) a' lágyéknak utolsó hát gerintzénél, a' *Colon* vastag béltől származik; és végződik a' *Seggen*. — Ez minden vastag belek között, legszélesebb, leg egyenesebb, leg tágabb és legkövérebb. — A' szent- vagy kereszt-tsontnak, és a' fartsiknak (*vagy lófarknak*) *os coccygis et cauda equina*) belső oldalán fekszik. — És így a' férfú testben, az *Egyenes vastag bélnek* hátulsó oldala a' szent- vagy kereszt-tsontra (*os sacrum*) és a' fartsikra (*os coccygis*) fekszik; előlről pedig a' vízi hójagra, a' *szívforma kapus-ikrás-húsrá* (*glandula prostata*) és a' *magzatskotskákra* (*vesiculae spermaticae*) támaszkodik.

A' fejjérszemélyekben pedig előlről a' méhre, és ennek szájára fekszik.

A' *Vastag beleknek* hájtakarékjok (*mesocolon*) vagy *Fodorhájj* is, meg érdemli az Orvasoknak az ő legszemeszebb és legszorgalmatossabb vizsgálásokat!

kat! — ugy szintén a' *Vastag beleknek* külső belső mivoltokat; sőt a' benne lévő matériákat is, ha a' gyanúság és a' kötelesség ugy hozza magával, hasonlóképpen jól meg kell nézegetni!

§. 112.

G. Ezután a' *Májjat* és ennek, mind a' felső domboru hátát; mind pedig az az alsó és a' gyomrot nagy részént béborító üresess hasát, az ezen hasához ragadott: *Epezatskóval* egyetemben jól meg kell vizsgálni; ugy szintén az *epének* mennyiségét és minéműségét! — Továbbá a' *Májjon* fellyül lévő, az ugy nevezett: *Felmenő üres nagy vér eret* (*Vena cava ascendens*) ugy szintén a' májj alatt fekvő: *Kapú nagy vér érnek törökét* (*truncus venae portae*), ekkor el-vagdallván, a' maga módja szerént, a' májnak 4 köteleit (4 *ligamenta*): a' *májjat* bétakaró recze - vagy hálóforma hájjhártyát is fellhasítván, ebből a' máj-
jat

jat kivévén, ezt mind minémüségére,
 mind mennyiségére nézve jól meg kell
 nézegetni! — továbbá nem ragadott é;
 a' természet szokott rendin kívül, vala-
 melly más belső részhez? nem felette nagy
 é? annyival inkább, mivel ez a' természe-
 tes állapotban is; minden belső részeink
 között leg nagyobb; néha több fontokra is
 megnevekedik: ellenben ismét nem fe-
 lette kitsiny é? nem szerfelett kemény
 é; mirigyos és dagadozott é? nintsenek
 a' májj külső színén, vagy benne, hol-
 mi vízzel, savoval, vérrel, genyettség-
 gel és levegővel telyes hójagok és zats-
 kók; májkkövek? daraboss é, vagy si-
 ma? *haragoss veres* é; a' melly ennek
 a' természetes színe, vagy halavány? nem
 felette puha é, lágy é; vagy éppen
 porhanyó? — ezután a' *májj* sérelmeit
 is, meg kell vizgálni, mind mennyisé-
 gekre, mind minémüségekre nézve!!

H. Ugy szintén a' *Gyomornak* fekvését, takarékját, külső minémüségét, és mennyiségét 's a' többit; kell jól szemügyre venni! továbbá üressé? vagy pedig eledellel, levegővel, vízzel, savóval, vérrel, genyettséggel, vagy pedig valamelly zürzavar és mindenféle szintjádzó nedvességgel tellyes? ez millyen szagú? ennekutánna millyen és mekkora seb és sérelem vagyon kívül 's belől? e' végre a' *gyomorot* is annak módja szerint kell szépen fell nyitni! és nem öszve marczangolni! hogy e' szerint a' *gyomorban* lévő mindennemű nedvességeket, és a' természet szokott rendén kívül lévő mindenféle tünetenyeket, Doctori tudománya és lelki esmérete szerint papirossra fell jegyez-hessen!

Végezetre a' *Gyomorral* szomszédos részeket sem kell látatlan hagyni

ni! a' millyen a' többek között; az egész emberi testben, a' leg nagyobb és a' leghúsosabb *Ikráshús* (*glandula pancreas*), melly a' *Gyomor* alatt keresztül, a' 12 *újjnyi bélnek* görbe oldalához ragadott; 's a' *máj* és a' *Lép* között való üreget foglallya ell.

§. 114.

I. • A' *Lép* a' hasnak baloldalában, a' mint a' 11-dik és 12-dik bal-oldaltson-
tok végződnek; a' gyomor alatt, a' máj-
nak általellenében fekvő, nyelv- vagy
tojásforma hosszúkás; vérrel tellyes;
veresből-kékes; néha pedig *halavány ve-*
res, belső rész: melly ha a' gyomór
üress nagyobbak; ha pedig tele vagyon
kissebbnek látszik. — Ámbár ez, a' töb-
bek között nem annyira, nemes és szük-
séges rész: mindazonáltal, ez is meg-
érdemli, hogy az Orvósi Visgálás el ne
melözze!

K. A' két *Vesék*, két *halavány-veres* kemény, babformájú, a' belső részeknek közönséges zsákjokon (*peritonaeum*) kívül; a' hát gerintzek mellett kétfelől lévő völgyekben és lágyékokban fekvő; négy hüvelyknyi széles, és 5 vagy 6 hüvelyknyi hosszú belső részek.

1. A' jobb *Vese*, a' májj' és a' *Colon* vastag bél alatt lakik.

2. A' ball *Vese* pedig a' lép, a' gyomor, és a' nagy *Ikráshús* alatt felelyebb, a' *Colon* vastag bélnél fekszik.

3. Mindenik *Vese* felett, vagyon egy egy *Ikrás hús* (*glandula suprarenalis*); mellyek is nem egyebek, hanem két üress, *veressből-barnás* és nedveséggel tellyes három szegeletű testek.

Jegyezzd meg! Ezek a' *vesék* felett való *Ikrás-húsok* a' méhbéli magzatban nagyobbak a' *Veséknél*: a' meglett emberekben pedig hová továbbá mindenkor kisebbek lesznek.

Ezeket szintén úgy, mint a' *Veséket* joll meg kell vizgálni fekvésekre, formájokra, nagyságokra, színekre, alkotmányokra nézzve? nintsen é ezekben valahol valamelly seb, szúrás, sérelem, szakadás, vágás, metzés; gyulladás, genyettségesedés, fene? nintsenek é a' vesékben kövek (*calculi renales*)? — annyival is inkább, mivel a' Vesékben, és minden ezekből származó 's ezekkel legkissebb egybeköttetésben lévő részekben; leg kisebb sérelem is sokkal veszedelmesebb: mint a' kármelly külső 's belső részekben!!

§. 116.

L• Ezek után következnek a' két *Vizellet - Csatornák* (*Ureteres*); mellyek nem egyebek: hanem két erőss, és egyes hártyából álló, gömbölyeg, mindenik a' maga tulajdon *Vese mosdójjából* vagy *Vizellettartó zatskójából* (*pelvis ureterum*) eredő, majd tsak nem ü-

resnek tetsző, egy arasznyi hosszú ilyen S formára, a' vizellet hójjagja felé leszálló; a' Vizellet hójjagjának hátul-só és also részét, a' szájja felé egymástól 2 hüvelyknyire általfúró csévek. — *Celsus* egy régi híres Doctor, ezeket az ő fejér szinekért: *Fehér ereknek* nevezte.

Visgáltassék-meg ezeknek alkotmányok is, ha természetes e állapotok, vagy éppen nem? — nem felette szorossak é; vagy éppen bé is rekedtek? nintsenek é meg sértve, megsebesítve, meggyulladva? 's a' többi!

§. 117.

M. A' *Vizellet-hójjagja* (*Vesica urinaria*) egy eröss, nyulható és öszvehúzzható hártýából álló, hosszszas-gömbölyeg zatskó; melly is a' mosdó tsont üregének első oldalában; a' belső részeknek *közönséges és nagy zsákjokon* (*Peritonæum*) kívül: A' ferjfiakban hátulról az *Egyenes vastag bél* (*Intestinum*

num rectum) előlről pedig a' *mosdótsontok* (*ossa pelvis*) között fekszik. — A' fejrészénéllyekben hasonlóképpen előlről a' *mosdótsontok*; hátulról pedig a' méh között lakik; es a' *méhnek* oldalát nyallya.

Ezen belső résznek is vizsgálják meg személyes mivoltát, hogy; üressé és öszveesett; vagy tellyes és kifeszült? továbbá ennek fekvését, színet, nagyságot, és mindennemű állapotját felljegyezzék! ennekutánna nintsen é valahol valamelly seb, sérelem szúrás, gyulladás, genyettségesedés, rothadás, vagy fene? még pedig, hol, millyen, és mennyi? nintsenek e' a' *vizellet hójagban* kövek, főveny, savó, vér, genyetség 's a' többi?!

§. 118.

N•Azok a' *Nemző Részek*, mellyeket az áldott Természet minékünk ajándékozott; mennél mesterségesebbek, é

lönösebbek: annál figyelmetesebb vizsgálást érdemlenek.

A. A' Férjfiui testben; a' férfi vesző (virga virilis); az elsőbőr (praeputium); az ebben lévő mak (glans); a' tökzatskó (scrotum); ebben lévő két tökszékek (tanubizonyoságotskák (testiculi); a' magköteletskek (funiculi spermatici); a' maghó jagotskák (vesiculae spermaticae); a' vizellet tsatornája (urethra). — Ezeket jól meg kell nézegetni; ha természetes vagy nyavalyás állapotban voltak é? nem forgottak é ez előtt valaha valamely veszedelmes nyavalyákban, a' mellyek ezen erőszakos halált érlellhették és siettetthettek?! és most hol, millyen, és mennyi sebek, sérelmek, szúrások, metzések, vágások, gyulladások, 's a' többi, találatnak é kívül és belől?!

B. Az aszszonyi Nemző-részek különösen, mennél nagyobb tanyáji az érzőereknek; és mennél mesterségesebb mivei

mivei a' Teremtőnek: annál szemesebb vizgálást érdemlenek; mivel annál titkossabb sebeik, sérélmeik és veszedelmeik történhetnek.

a. *Külsöképpen*: a' millyen p. o.

A' *Venus hegye* (*Mons Veneris*) a' szemérem nagyobb ajakai (*labia majora* (a' tsiklándozo (szerelem édessége (*clitoris*), a' kisebb ajakai (*labia minora; nymphae*); a' vizellet utjának nyitja, (*urethra*); a' méhszájja (*orificium vaginae uteri*) — szem ügyre kell venni!

b. *Belölről* pedig azt az érzékeny méhet kell kiváltképpen megvizgálni! a mellyről a' Doctoroknak régi Példa-beszédjek ezt tartya. „*Uterus sexcentorum malorum causa est.*“ A' méh számtalan nyavalyáknak az óka. — Ez egy üress, hosszukás, körtvélyformájú palaczkotskához hasonlito zatsko; melly a' Vizellet-hojagja és az Egyenes véghurka között fekszik. — A' sztüz léánykákban sött a' gyermektelen fehérszemélyekben is,

is, akora forma, mint egy nyers füge; vagy egy hosszúkás középszerű körtvély. —

Ez a' *méh*, nem volt é valaha valamely nyaralyás állapotban; meddig, mil-
lvenben, és mennyiben? — most pedig
nem terhes é; nints é kifeszülve; nints
é benne valamely viz, savo, vér,
üszög, szél-vagy vízi-betegség? nem
nött é oda valamely szomszéd részhez,
és mennyire? milyen ennek egész al-
kotmánya, formájja, nagysága, fekvé-
se? mint vagyon ennek nyaka? meg
vagyon ennek az ö 5. 6. vagy 7. hü-
velyknyi hosszúsága? nints é elsza-
kaszta; megsebesítve, meg szúrva meg
vágva, nem lejáro é; nints é bé-vagy
ki-fordullva? — ennek utánna ezt fell-
nyitván, ennek belső részeit is jól meg
kell vizgálni, a' milyenek p. o. A' Fal-
lopius trombitájja (*tuba Fallopii*); a' to-
jas fészkei; (*ovaria*) 's a' többi!

O. *A' Hátgerincz-tsigája (a' test-ágassa vagy oszlopa (Theca vertebralis).* — Minthogy külső 's belső érzékenységeinket nagy részént azon 60 érzőereknek köszönhetjük; mellyek *a' Hátgerincz vetőjéből* származznak; és az egész testre elszéllyednek: tehát ez is megérdemli *a' figyelmetes Doctori vizsgálást; hogy tudniillik:*

a. Az egész *Hátgerincznek* bőrét jól megvi'sgályák; nintsen é *a' külső bőrön* valamely vagy ütés? kékség? törődés; *a' bőralattvaló vértavazás; szúrás; lövés; rontás, sérelem, seb, nints é valahol valamely tö bészúrva? 's a' többi?! — Mivel, ez is halált okozhat.*

b. *A' bőrt* lehuzzván, nézegessék meg *a' tsontokat* is nem találztatik é ezen, ezeknek ágas bogas, görbés és lyukatsoss részekeiken, valamely törés, szurás, sérelem, ficzomodás, rothadás,

hol mi kinövések , kitsútsorodások , tsontfene s' a' többi?!

III. Fejezet : *A' Visum - Repertum' vagy az Orvosi Vi'sgálat' formájáról.*

§. 120.

Ez a' következendőkben áll : ugy-
mint

1. A' Homlok Irás ez légyen!:

Visum - Repertum

Infrascripti , ad Insinuationem homicidii 7-mo Sept. 1810 in Oppido Moor contingentis , ad Investigationem cada-veris Medico-forensem , ad Locum memoratum nosmet illico contulimus. — Ubi cadaver tunc intumulatum , verum ob legalem Inspectionem inde effossum , tumbaque aperta , in eodem sequentia adivenimus ; scilicet :

1-mo Totum os frontis , una cum ossibus nasalibus , dorso securis , per ictus aliquoties crudelissime repetitos , in frustula conquassatum.

2-do

2-do In dextro cranii osse parietali, scissuram securi acuta 5 pollices longam ad lobum cerebri penetrantem, vidimus.

— Porro

3-tio Scissura æque 5 poll: longa, in regione occipitis infrauriculari, lobulum auris dextræ auferens, in lobum cerebri penetrans, carotidem externam, insimul venam jugularem externam dissecans. hincque absolute lethale nullaque arte Medica aut chirurgica sistibile sanguinis profluvium (hæmorrhagiam) causans, adinveniebatur.

4-to In regione colli jugulari, punctura profunda pariter periculosa adfuerat; porro in variis corporis plagis, variæ, scissuræ, ictus, contusiones, majores minoresve excoriationses innumeræ visebantur. — Quare, causis absolutæ lethalitatis jam externe tantis, seque sic offerentibus ulteriori Inspectioni legali (obductioni) sponte supersedebamus — Tanto autem majori
etiam

cum jure; quum propter vulnera sub
Nro. 1. 2. potissimum vero 3-tio absolute
lethalia, mortem hic, omnibus etiam
remediis Medicis aut chuirurgicis, nulla
ratione prævertere potuisse, Inclytæ Sedi
Judiciariæ humillime referimus, propria-
que manus subscriptione confirmamus
Albæregiæ die 8. Octobris 1810.

Joannes Molnár.

Í. Comitatus Albensis Phys. Ord.

Josephus Amon.

ejusdem Chirurgus Ord.

Orvosi Vi'sgállmány,

Alábbirtak, Sz. Mihály Havának 7-ken 1810-dik eszt. Moor Mező Városában történt gyilkosságnak törvényes megvizsgálására kimenvén a' már akkor eltemettett: de a' Törvényes Visgálás végett, ismét felásatott holt testben im e' következő tetemes sérelmeket találtuk, ugymint:

1-ször Az egész homlok' tsontot, az Orr-tsontokkal együtt, fejsze fokával apro darabokra öszve zúzzva.

2-szor A' főnek jobb felől való Faltsontyán, éles fejszével vágott, 5 hüvelyknyi hosszúságu az agyvelőre beható, mintegy 2 hüvelyknyi egymástól elnyiló, és az agyvelő megmezitelenítő széles nyílás öttlött egyszerre szemeinkbe Továbbá.

3-szor A' főnek hátulsó részén a' jobb fül alatt, éppen olly halálos vágásra találtunk; mellyel a' jobb füllnek le-

ben

bentyüje is egészszen levágodott; a' belső nagy nyak élet érr, és a' külső nyak vér-érr ketté vágodtak; a' melyek közzül is, az elsőből, tellyességgel halálos, és seminémmű orvosi és Seb-orvosi segedelemmel meg nem állithato vérözön származzni szokott.

4 szer A' nyelvő gégé tájján is, igen mély és veszedelmes szuras történt; ugy szintén a' testnek külömbb részein külömbbféle vágások, kékes feketés ütések, rongálások, nagyobb és kissebb bőrön lévő sérelmek láttattak.

Mellyre nézzve, minekutánna, már a' testnek külső színén is, mind minémüségekre nézzve ennyi, és illy tellyességgel halálos sérelmeket találunk: a' további Törvényes felbonczoláson, a' Doctori Filosofíanak minden törvényei szarént, önként felhagytunk: annyival is inkább; mivel az 1. 2. és kiváltképpen a' 3 szám alatt elő adott sebek, mindollyak ; sőt mindenik egyen

gyen olyan volt; mellyek ezen szeren-
tsétlen ember társunkon megtörténvén,
erről az erössakos halált, semminémű,
orrvosi patikai, és Seb-orvosi segedel-
mes eszközök el nem háritthatták. ezt
a' Tekintetes Törvény Széknek kötele-
sen és alázatosan jelentyük, és kezünk
aláírásával megrösittyük Fejérváron
October 8-kán 1810.

Molnár János msk.

ezen Tekint. Megye
rendes orvossa

Aschner Josef msk.

ugyan ezen Tek. Megye
rendes Seb-orvossa.

IV. Fejezet *A' Sebekről, Utésekről, a' főnek, a' szivgödörtájjának, hátgerincz tsigájjának még-rázásáról, vagy megrendüléséről, töréséről és ficzamosodásáról s a' többiről.*

§. 121.

A' Seb akármelley húsos résznek, valamelley éles, kemény, fa, üveg, tsont, vagy vas eszközzel esett; friss, véres, vagy erőszakoss egymástól való elválasztása vagy elszakasztása.

A' kelés ellenben valamelley hússos résznek; nem friss es véres, nem külső és erőszakoss eszközzel: hanem a' felette eröss, tsiposs, rothadt, sülyöss, köszvényess és franczúss; vagy más efféle nyavalyás minémüségé által okoztatott egymástól való elválasztása.

§. 122.

Az *Orvosi Törvény* szerént, a' *Sebnek* vizsgálásában, im e' körethezandókra, vigyázzanak az Orvosok.

1. Millyen helyen és részen fekszik? p. o. husban, vagy húson, vér- vagy élet-éren, érőereken; inakon, belső részeken, és személylesen millyeken?

2. Alkalmatoss Seb-ovasi eszközzel vizsgáltsék meg a' Seb: nagy é; vagy kitsiny? szélés é; vagy keskeny? hoszszu é, gömbölyeg é; vagy szegletes? mély é, és vallyon nem valamelly üregbe nyiló é; vagy tsekély, és tsak a' börszinén való? egyenes é: vagy görbe, és tekervényes? nintsen é valamelly vagy tsavargoss és tsöss mély üregje?

3. A' Sebet minémü erővel, erőszakkal, eszközzel és készülettel ókozták.

4. A' Seb újj é; vagy már régi, és meg is öröködött?

5. A' Seb meczzett, vágott ütött, szúrt, puska; vagy éppen megmérgezett eszközzel okoztatott?

Továbba a' nehezebben gyógyithato, és veszedelmesebb *Sebek*, é követketkezettek :

1. A' gömbölyeg és kerekdéd szájjú *sebek*; mivel ezeknek ajakaik nehezebben és sokkal későbben nőnek - öszve.

2. A' szúrt, mély tavazó vér, innen szabadon kinem folyhatván; annál nagyobb gyulladás; a' nagyobb gyulladástól; nagyobb és bővebb genyettségesedés; a' nagyobb genyettségesedésből, a' vérbe több genyettséges materia bé szivodik, mellyből bizonyos lassu halál vagy sokszor helybéli tsont fene származik.

3. Az ütött, rontsolódott, és puska *Sebek* leg veszedelmesebbek: mivel ezek által igen sok részek öszve rontattanak, és az ilyen *Sebek* szörnyű vért ontanak: annyival inkább ha a' testben némelly idegen testek is benn maradnak; szörnyű gyulladásokat okozznak; a' nagy
gyul-

gyulladásokban, bő genyetttség származik, a' bő genyetttség az egész vért elborítja, ezt rothadásba hozza; a' rothadás pedig elebb utobb halált okozz annyival inkább; mivel.

4. Az ilyen megsebesedéssel, némely nemes tagok, gyakran igen megrendülnek, rázódnak, szaggattattnak; némely tsontok öszve zúzodnak; nagy darab husok vagy tagok elvesznek.

5. Az olyan *sebek* is igen veszedelmesek; a' mellyekhez sem kézzel; sem orvassággal hozzájuk férni nem lehet.

6. Az igen gyenge kis gyermekeken; beteges rossz vérű, és nyavalyáikból tsak most lábodozo embereken; a' megélemedett öregeken, és a' terhes Személyeken történt *Sebek*, a' többek között veszedelmesebbek.

7. A' méreggel megkent, vagy ebbe hémártott fegyverrel okozott *Sebek* is igen veszedelmesek.

§. 124.

A' *halálöss Sebek* háromfélek;
tudniillik:

A. A' *Telleyességgel halálöss.*

B. A' *Magokban halálöss.*

C. *Tsak történet szerént halólöss Sebek.*

§. 126.

A. A' *Telleyességgel halálöss Sebek* azok; a' mellyeket sem a' Természet, sem a' Seborvosi Tudomány még eddig soha meg nem gyógyithatott. — Illyenek azok, a' mellyek a' testünkben levő érzőereinknek egész alkotmányát, és ennek munkáit öszve zavarják, elrontják p. o. Az *agyvelőnek*, az *agyvelőtskének*, a' *hoszszuvelőnek* (*medullae oblongatae*) az egész *hátgerincz tsigája velőjének sebjei*; a' *vándorlo* vagy a' *nyolczadik pár érzőerr* (*octavum pár 's*
va-

vagum pár nervorum) a' nagy oldaltsont köz érzőerr-) *nervus intercostalis*) sebje; úgy szintén a' *Sztv*-és az általhártya'- (*diaphragmatis*) érzőina nagy megsértése.

2. Azok a' nagy *Sebek*, a' mellyek a' vérnek, a' szivből való kítaszittását, és a' szivbe való vissza-folyását: következőképpen az egész verforgását megzavarják, megakadályoztattják. p. o. A' szivnek és ennek gyomrotskáinak (*ventriculorum*); fületskéinek (*aricularum*) öbleinek (*sinuum*) á' nagy életereknek (*aortae*) a' nagy Vérereknek (*Venarum cavarum*) a' tüdő nagy vérereinek (*venarum pulmonalium*) sebjeik: úgy szintén, mind azon élet-és Vér-ereinek sérelmeik, a' mellyekhez, semmi Seborvosi kéz hozzájok nem férhet, a' millyenek p. o. az agyvelőben (*cerebrum*) az agyvelötskében (*cerebellum*) és egyébb tsontok között.

3. Azoknak a' nemes részeknek nagy sebeik; a' mellyek a' lélekzetvételekre szükségesek p. o. A' lélekző gégenek (*aspera arteria larynx 's trachea*), a' tüdőszárainak (*bronchiorum*); a' tüdöknek; az általhártyának; sőt a' mely üregnek egygyik tüdejire béható nagy sebje is *tellyességel haláloss*: mivel ezen lyúkón bérohano levegő által a' tüdő öszve nyomattattván ki nem feszülhet, és így magába a' levegőt bé nem eresztheti.

Más, az a' Seborvasi munka (*Operatio Chirurgica*) melly a' *Tüdőszárak fellbontásának* (*Bronchiotomia*) nevezzetik.

4. Ide tartozznak azok a' sebek is; a' mellyek a' Tehérvérkészítést (*chylopoësis*); következés képpen a' testnek szükséges táplálását megakadályoztattyák: a' millyenek p. o. A' nyelő gége szájának, (*pharinx, Fauces*) ennek szárának (*oesophagus, v. tubus alimentaris*)

egész elmecczése, a' gyomornak nagy sebjei; a' vékony és vastag beleknek öszve szagatásaik, úgy hogy, ezeket többé özve varni nem lehet: a' lágyékszatornájjának (*cisternae lumbaris*) Ez nem egyéb, hanem egy tojásformájú palaczkotskához hasonló, fehérvérttartozatskotska; melly az utolsó hátgerincz tsigájánál, és a' lágyék első 's második tsigájánál egy szegeletben fekszik. Továbbá a' melyüregében lévő Fehérvér úttyának (*ductus thoracici*); a' fehérvér vékony fehér ereinek (*vasorum lymphaticorum*) sebjei, ámbár lassanként öllnek is meg bennünket: de mind azonáltal a' szent igaz; hogy elébb utobb bizonyossan megöllnek.

5. Azok a' Sebek, a' mellyek olyan vér- és nedvesség-ontást okoznak; a' mellyet meg lehet akadályoztatni; vagy ha egyszer valamelly üregbe kiöntödtének; ezekből ki nem lehet üríteni p. o. az agykoponyában (*cranium*);

a' szivzatskóban (*pericardium*) esett sebek; a' Mely-Has + Mosdo - tsontoknak üregeiben, a' sebek miatt, öszve gyült vér, és egyéb nedvességek: az epezatskonak (*cystis fellea*) ennek uttyának (*ductus cysticus*) nagy sebjei: mivel az efféle tsipös tavazo nedvességek, mennél hamarább rothadásra menvén, az egész testben rothadást vagy fenét okozznak.

6. *Tellyességgel halálöss sebek* azok is; a' mellyek a' vizelletnek a' vérből való elválasztását akadájoztattják p. o. a' vese élet ereinek (*arteriae renales*); a' vesékikrás husainak (*glandulae suprarenales*); a' vese mosdoinak (*pelvis renales*); a' vese tsévéinek (*uretheres*); és a' veséknek (*renes*), sebjei: annyival inkább a' Vizellethojagjának (*vesica urinaria*) sebje; mivel ezen lúgsóss nedvességnek a' vérbe való elegyedése; az egész vértésztajját mennél elébb rothadásba vagy fenébé hozza.

7. A' méregbe mártott, vagy ezzel békent fegyverrel okozott *sebek* is *Tellyességgel halálossok*; a' millyenek még ma is, a' *Scytháknak*, és némelly *Asiai Nemzeteknek* *vipera* mérgével békent fegyvereik.

Jegyzés A' *Vipera* mérgéből 10, 20. 's 30 tsöppöt is le nyellhet valaki a' gyomrába, élete veszedelme nélkül: ellenben a' vérbe csak 1. vagy 2. tsöppöt eresztvén, egyszerre meg öll.

§. 125.

D. *A' magokban haláloss Sebek*, azok; a' mellyek annak idejében és modjával való orvaslással meg gyógyulának: magoknak hagyattatván pedig halált okoznak a' millyenek:

1. Az olyan Vér-és élet-ereknek nagyobb *sebjeik*, mint p. o. az oldal-közz-a' czomb-a' térdhajlás- és a' karr-életereknek: a' hol a' vérfolyást mindenkor meglehet állítani: nem lévén
pedig

pedig jelen a' Seborvass, a' Sebesnek meg kellett hallni.

2. Még az Agy - Mely - Has - és a' Mosdotsontok - üregében való *sebek* is, csak akkor *halálosság*; midőn a' Fő-megfurás (*Trepanatio*); a' melyfellnyitás (*Paracentesis*), 's a' többi által, a' vér és nedvesség ki nem tsapoltatthatnak.

3. A' köldök sinor megköttetésének elmúlasztása is: *Magában halálöss seb.*

4. A' gyomornak és a' beleknek sebjeik is, *illyenek*; mivel ha mindjárt jól bé- és öszve-varják ezeket; vagy ha annak idejében, és modja szerént: *Mesterségés Segg (anus artificialis)* nyitattik, a' sebbe esett embernek élete megmaradhat.

5. Úgyszintén, némelly nemessebb részekben lévő idegen testek is; csak akkor okozhatnak *halált*: ha ezeknek, valamely tanúlt és hűséges Sebervasi kéz; ajtot nem nyitott; ámbár nyithatott volna is.!!

6. Az olyan érzőereknek *sebjeiket* is, ide számlállhattyuk; a' mellyek a' *Sebesnek* nagy görtsöket és inas rángotásokat szoktak okozni: mivel a' hűséges Orvass és Seborvass, a' szükséges és jó orvasságokkal, annak idejében, és mértékekben ezeknekis eleit véhetnék!

§. 128.

C. A' *Történet szerént haláloss Sebek* azok; a' hol vagy a' *Seborvassnak* tudatlansága 's egyéb fogyatkozása; vagy magának a' *Sebesnek* engedetlensége 's rendeletlensége; vagy a' *Gondviselőknék* restségek 's vigyázatlanságok, vagy végezetre mind a' *három* részről esett tetemes hibák, az ilyen szerentsétlent erőszakossan koporsóra szállittyák.

§. 126.

A. A' Seborvassnak hibái; ilyen formák a' többek között; mellyekkel az Orvasi Tervényt meg rontyák.

1. Há a' *Sebet* mindennemű lehető idegen testől, jó eleve és annak idejében ki nem tisztítja; a' millyenek a' többek között: p. o. akármelly száalka, üveg - vagy vas - darabotska, golyobis; sok srét; puska - vagy akármelly fegyver - töltés; a' felettebb bőv, annyival inkább a' méreg, vize bűdös és rossz genyettség; a' meg aludt vér; 's a' többi: vagy végezetre; ha a' nagy vérfolyást meg nem allítja.

2. Há a' *Sebnek* megvi'sgálásában, meg tisztításában, és békötésében a' *Seborvass* kegyetlen; mivel így nyomornságát nagyobb nyomorusággal tevézheti; és a' külömbben tsekély sebet is, halálloss gyulladásba és fenébe hozhattya.

3. Ha az agykoponya - Mely - Has - és Mosdotsontok - üregében lehető akármilyenű nedvességeket; mennél előbb ki nem tisztítja: mivel így, az egész vér, mennél előbb rothadásba mehet.

4. Há a' *Sebet*, minekelötte a' *Seborvass*, minden idegen testöl, megtisztítaná, bé gyógyítja.

5. Sokszor az is megtörténik: Hogy a' Beteg a' megsebesítéssel igen sok vért vesztes; azomban ekkor, agyveleje, gyomra, szivtájja, minden belső részei is igen megrázodnak: egy szóval: A' betegnek egész állapotja, igen gyenge igen veszedelmes (*status nervosus, asthenicus*): mindazonáltal a' tudatlan és vigyázatlan *Seborvass*, mindent, valami tsak a' tüzetrontó orvasságoknak egész határában vagyon: * p. o. az érvágás, hánytató, hasathajtó, klisztir, hivesítő orvasságok; a' gyomrot gyengítő hidegítő sok italok, főtt vizek, herbathék: igen gyenge és sovány asztal, tsömört és undorodást okozó italok és ételek 's a' több e'ffélék: mindezeket mondom, rontására és veszedelmére fordítja a'
be-

---

* In toto ambitu methodi antiphlogisticæ.

betegnek: mivel az ilyen beteggel való bánással (*curával*) a' testben hátra maradt minden tüznek és az életerőnek leghissebb szikrátskájját is elolta, és így a' *Sebet* mennél előbb rothadásba és fenébe hozza. * Ezért is

6. Azon kell lenni minden kitelhető moddal és igyekezettel! Hogy a' szív erősödjék; a' hideglelés naponként gyengüljön; a' rothadásnak és fenének háttár vetődjön! Évégre a' többek között.

7. Az Első útakra, tudniillik: a' gyomornak és a' belek tsatornájjóknak tisztaságokra is fő fő gond legyen! mivel ezek, az ilyen félelmek és fájdalmak között, igen könnyen megromolnak, eltisztátalanodnak: ezekből azután, a' másod utak is, tudniillik: a' fehér- és a' veres vér is megromlanak, mellyek végezetre a' beteget bizonyosan rothadt Hideglelésbe ejtik. — Végezetre

4.

---

* A' gyenge beteg, ilyen két ellenséget meg nem győzzhet.

8. Azon légyen az Orvass; hogy betegét szóval is biztassa, és tellyes tehetsége szerént bátorítsa: halgatván amaz hires Poëtára Ovidiusra, ki is éppen egyet ért vélünk, így énekellvén:

*Spes bona dat vires, animum quoque
spes bona firmat.*

Vivere spe vidi qui moriturus erat.

A' hit, a' remenység, szivünket vidittyá.

Haláltól szabadít, éltünk meg ujgittyá.

Abetegnek a' legjobb erősítő és rothadásnak ellentálo eledeleket és ita-
lokat, valamennyire tsak személlyes ál-
lapattya kívánnya, p. o. bort pálinkát,
bőrlevest, satóth, serlevest, joféle mar-
ha hús levest, savanyú eledeleket; ha
a' gyomor jó és tiszta jól főtt, 's a' többi,
adasson. — Mivel, ha gyenge és vé-
retlen betegét, jól nem tartya; jó és
balsamos gyógyító genyettség sebjébeu
nem lehet; jó genyettség nélkül pedig
soha egy seb sem gyógyullhat meg!

§. 127.

B. A' Sebbe-esett beteg' részéről
megeshető hibák p: o:

1. Há a' betegnek tudóję vagy mind a' két tudõi meg volnának sértve: mindazonáltal akár önként, akár feledékenységbõl akár szükségbõl kiáltozzna; lármázzna; hegynek sebessen menne; futkosna; danullna; énekellne; fúvó muzsikával jádzána; nevetne; tubákollna; ptrüszszögne, 's több és egyéb effélékkel tüdeit erõltetné!

2. Ha a' feje, meg vagyon üttve, rázzva, zavarva, rendülve, vagy sértve: mindazonáltal magát gyakran hajtogatná, ugrálna; fejit ide 's tova hányná 's vetné; holmi kemény gondolatokkal törné, gyötrené; melancholizálna; tanullna olvassna 's a' többi! annyival inkább, ha kotsin vagy szekéren hordoznák!

3. Há a' *Sebbe* esett, az õ nagy phántásiaiban, a' kötést sebjeirõl le hányná; 's emiat halálöss Vérontásba essne,

4. Néha pedig a' beteg vérében vagyon a' hiba p. o. ha a' vére igen sóss,

igen-

igen tsipöss, igen vékony, és rothadásra hajló; 's a' többi! azért is leg kisebb sérelem is halálöss vérfolyást, és fenét okozzhat: innen vagyön; hogy neha ujját egy kis tövel meg szürván, ebből olly nagy gyulladás kerekedik; hogy e' miatt a' fene egész vérét elfuttya, és meg kell néki hallni.

5. Némelly nyavalyák után, a' tson- tok úgy elporhanyosodnak; hogy ezek leg kisebb erőszakra, ütésre, úgrásra, egy gyenge tántzban mint a' pozdorja úgy öszve törnek: az illyen testben leg kisebb sebetske is halált okozzhat. — *Argusi* sött ezer szemekkel vigyázzanak, téhat az efféle esetekben, minden Or- vasok és Seborvasok; és itt mind az *Anamestica*, mind a' *Semejotica* Tудо- mányokat elővegyék, egész határo- kban használlyák!

6. Az *Orvasi Törvény-túdok* az *Anatomia*-út mutatása után, láttak; mint a' papiross ollyan vékony egyke-

ponya tsontyaít: könnyü az efféléket legkissebb vágással és ütessel is öszvetörni; és az agyvelöt halálössan megsérteni!

7. A' *Phisicusok* csmérik az emberi természetet arról az oldalról is: melly szerént vagynak olly félénk, olly nyulszivü, olly érzékeny, és olly tsudálátos természetü emberek: hogy az ilyen esetekben nem a' nagy ütés, nem a' nagy verés: hanem a' szerfelett való megrettenés, elijedés, szívmezdöbbenés, a' vérforgásnak hirtelen való fennakadása: vagy pedig ellenben, a' vérnek, szörnyü boszszonkodás, boszszuság, és haragmiatt lett fellforrása után, szelütés ölimeg az embert.

Jól emlékezem, azon esetre, midön két cigányok, ezen Tek. Sz. Fehérvármegyében öszve veszvén, a' harmadik pedig elakárván ezeket egymástól választani; a' hegedü vonoval egygyikhez legyitvén, de éppen nem harag-

haragból; azt agyon ütötte; (amint az emberek akkor mondták; vagy ezen esetről közönségesen szollottak). — Holott ez, a' természetnek legkeményebben fellvont húrja szerént is; tellyess lehetetlenségnek látszik! Hanem ez igaz; hogy a' nagy megrettenés miatt az emberek hideglelésbe esnek; elájulnak, meg merevednek, meg némullnak, meg bolondullnak, vérrel izzadnak, egyszerre meg öszüllnek, meg hallnak sött az oktalan állatok is meg döglenek; lásd! *

8. Az is megtörténik néha: hogy az ilyen hirtelen való halálnak az *oka* és *magva* már régen megért, az ilyen emberben: és ez a' mostani megsértése vagy megsebesítése, tsak egy ártatlan *alkalmatosság szerént való oka* volt éppen most történt halálának.

R

§.

---

* Museum der vunderfollen Magazin Seite
181. ismét 235.

C. A' Gondviselőkhnek részekről történhető hibák is igen nagyok: Mert ugyan is; megteheti az Orrvass; a' maga részéről a' leg szorgalmatosabb, és a' legböltsebb rendeléseket; rendelheti néki a' legjobb leghasznosabb, és legszükségesebb orvási szereket: a' magával jól tehetetlen beteg is, lehet a' legengedelmessebb és a' legjobb Patiens: de ha eléggé hűséges 's szorgalmatos éjjeli nappali gondviselés és tisztázás éránta nintsen; mind ezek füstbe mennek; és vege a' szegény betegnek! — Innen igen helyesen ide illik, a' Böltseknek ama bölts és örökös Törvénynek: *Bonum ex integra causa; malum ex quohibet defectu.* Imét: *Omne trinum perfectum! alle gute Dinge sind drey.* — Die gute Bedienung ist der dritte Doctor.

§. 129.

Az *Orvasi Törvényben* mindenkor helyet érdemell a' *Pathologusoknak* ezen Kérdések: „*Ez vagy amaz sebess ember, az ő sebje miatt halt e' meg?*“ vagy pedig inkább, tsak a' sebet követő környüllállások (*symptomák*) miatt? — Ezen *Problema* megfejtése végett; minden Orvass; Argusi szemekkel, a' legnagyobb figyelmetésseggel, és jó lelki esmérettel vigyázzon: hogy; ezek vagy amazok a' nyavalyás jelek (*symptomata*); az ő *Doctori Philosophiája* szerént; ezen ejtett *sebnek* valóságos, természetes, és minden idő halladék nélkül szükséges követői e'; vagy nem? — Ha az *első* igaz: úgy mind ezeket egyedüll a' *sebnek* vagy inkább a' *Sebesítőnek* lehet tulajdonítani: ha pedig az *utolsobb* igaz; úgy a' halált, más egyéb, és ezt már rövidebb vagy hosszabb idővel megelőzőt dolgok okozhatták: következés képpen a' *megsértőnek* tulajdonítani nem

lehet. — — Példával mind a' *Kérdés*, mind a' *Felelet*, világosabb fog lenni! p. o. Sebesítsék, üssék, vagy rázzák-meg nagyon a' főt! — ennek valóságos, természetes és minden időhalladek nélkül való következései, és személyes nyavalyás jelei (*symptomata*) é következendők: A' fő fájás, fő szedülés, föld-re leesés; rövidebb vagy hosszabb elájulás; azután, szemkáprázás, setétülés, szemgörtsök, rángotások, szem-vagy szájj-félre huzása; szájkeserősége; fülltsenges füllzigás; nem hallás, elkábulás; bolondulás, álmoság; sött mély és szüntelen való álomba merülés (*lethargus*); szörnyő hortyogás; tsúklás; gyomor émelygés, okadás: Röviddeden: Külső 's belső érzékenységeknek megzavarodások; kezeknek 's láboknak meghülések; körmöknek megkékülések, 's a' többi; a' sebnek és a' sebes tagnak minémüségé és mennyisége szeréni.!!

Igy kell minden egyéb sebekről is gondolkodni! — Mivel tudjuk az *Anatomiából* és *Physiologiából*; Hogy valamint minden testtagjának, más, és személyes alkotmányja, ereje, kötelessége és munkájja vagyon: úgy a' *Pathologia* és *Semejotica* szerént; minden tagnak; más, és személlyes sebje; és minden sebnek más, és személlyes symptomai vagynak.

§. 130.

Az eddig mondottaknak természetes *következései* tehát tsak:

1. A' Doctornak és az Itélő Biráknak az ő itéleteket; a' sebnek halálos mivoltára nézzve; tsupán tsak a' sértő vagy gyilkoss fegyvernek külső formájától, mekkorra, és millyenvoltától függeszteni éppen nem lehet. — De

2. A' sebnek mennyiségétől és minémiségétől; úgy szintén a' megsebésített tagnak, vagy tagrészének nemess,
vagy

vagy nem nemess voltától sem lehet tsak magától. — Továbbá

3. A' sebet követő halálnak rövidebb vagy hosszabb időre lett halladásától sem szabad. — Mind azon által

4. Ha a' megsebesített a' sebje után, tsak harmad napig nyomorogjon is; már a' gyilkosnak némelly Jurista Pátronusi, ezt az ő bünéből mentegetni akarják; és a' halálnak okát nem ott és nem úgy keresik, a' hol és a' mint keresni kellene.

5. Mások tsak 8 napokig kívánnák, hogy még élne és kinlódna a' szegény sebes beteg: már ekkor gyilkossókat minden büntől üressnek és mentnek lenni akarják.

6. Némelly gyilkoss pártfogoi, a' 10-dik napban keresik az ő gyilkossoknak ments - vagy oltalom - várát. —

7. Más Itélő Birák pedig, még egy-néhány holnapok után is üldözik szegény felebaráttyoknak gyilkossát; és igasságos boszsz-

boszszuállást kívánnak rajta, mind az Isten mind a' Haza, mind a' Természet, mind végezetre az Orvasi Törvény szerint, állani. — Útollyára és

8. Hogyha a' sebnek, a' megsebesítéssel okozott nyavalyás következései (*symptomata*) egész esztendeig tartottak is; és a' megsebhedett egy esztendő múlva halt is meg: az ilyen gyilkoss fejére, esztendő múlva, is halálöss Sententiat mondtak a' *Longobárdusok*. — és igen természetesen, böltsen és méltán is!!

9. Es végezetre a' történet szerint való sebsítöt pedig, akár hallyon meg az ő sebesse, akár nem: mindenféle Törvény mentegeti. Maga az Ur Isten, világossan meg parantsolta Mosesnek: Hogy a' történet szerint való gyilkosoknak, a' Kanaán földén 6 olvasd hat mentő - vagy oltalom - várokat rendellyen; a' hová szaladván, életek menten maradhasson!! '*

A

---

4 Moss: 35: 11, 12. 13. 14. 15. verseiben.

A' Tagoknak különkülön és személyes Sebjeiről.

I. *A' Koponyának sebjeiről.* mellyek é következendők :

1. *A' koponyának megmezitelenítése* , melly is akkor történik ; midön valamely félszakütés által, a' koponyaböre lehúzódván, a' mezitelen tsont, gondviselés nélkül, könnyen tsontfenét kaphat: azomban ilyen nagy ütés alkalmatosságával, az agyvelő is könnyen nagy rázást, rendülést szenvedvén, időjártával, elébb vagy utobb könnyen halált okozhat.

2. *A' koponya meghasadása* az, midön a' tsontok, az ő foglalásaikban, a' nagy és erőszakos ütés miatt, egymástól ellnyillnak: és úgy mind azon által; hogy a' tsontok egymást érik.

3. *A' koponya meg törése*, az; midön a' tsontok egymástól annyira ellvállnak ;

nak; hogy a' nyilást kézzel tapogatni és látni lehet.

4. *A' koponyának ellenhasadása, vagy ellentörése, az;* midön a' nagy ütés által, nem a' meg üttetett; hanem a' szomszéd kaponyatsont, nyilik-vagy törikmeg. — Ezeket, ha az agyvelő meg nints sértve: maga a' természet meg gyógyítja.

5. *A' koponyatsontyainak kemény megütése,* mindenkör veszedelmes; mivel a' tsontokban gyulladást, genyettségesedést, fenét, a' kemény anyának, (*durae matris*) a' kaponyától való elválását, ebben, az agyvelőben, és ezeknek ereikben sérelmet, és így elébb vagy útoobb, halált okozzhat.

6. *A' koponyának megrázása és megrendülése,* az; midön valakit valamelly erőss ember üstökénél fogva keményen meg-rázz; vagy keményen pofon vágg; vagy elesvén, fejét keményen megüti; vagy pedig valaki valamelly lágy és puhafa

hafa durungal valakit föbe ütt; ez is az 5-dik számalatt előszámlált okokra nézve, sinlödö nyavalya által, elébb vagy útohb életünknek keserves véget vethet.

7. *A' koponyának béhorposztása a' meg - lett embernél, mindenkoron tsont töréssel járr: a' tsetsemöknél pedig, tsak béhorpadd vagy béhajoll. Ez is ámint kissebb vagy nagyobb; a' szerént kissebb vagy nagyobb; ártatlanabb vagy veszedelmessebb nyavalyás tüneteményeket okozzhat.*

8. *A' koponyabőrén esett különbbféle sebek p. o. a' metszett, vágott, törödött, és szúrt sebek. — Az első három sebeket, többnyire maga a' természet meggyogyittya. — A' szúrt seb sem veszedelmes, ha, nem mély: ha pedig az agyvelöre béható; többnyire elébb vagy útohb halált okozz.*

§. 132.

II. *Az Agyvelőnek szintén úgy sokféle sebjei vagynak. De*

1. Ha ezek, *tsekélyek*, ha *vágott* és *metszett* sebek; nem veszedelmesek, és többnyire maga a természet meggyógyítja őket.

2. Ha pedig *mélyek*; ha szintén egy kis *tövel szúrt* sebek is; többnyire halálóssak; még pedig mennél *mélyebbek*: annál hamarabb halálóssak. — Mivel a Természet oltalmazó fedele alá rejtett nemes részek közzül: annál többen sér tetődnek meg!

3. Az *agyvelőnek*, és ennek 3 *Kérgeinek* vagy *Hártyáinak* * meggyulladások; melly az erőszak után, néha mindjárt, néha később a' hetedik, vagy a' tizenhetedik napon élet veszedelemmel érkezik. — Néha ezt mindjárt *Szélütés* követi. — Néha később a' halál. —
Néha .

---

* A' leg felső hártya, kemény vagy jó anya (*dura meninx vel dura mater*) a' második: pokbáló hártya); *tunica aranea*, vel *arachnoidca*) a' harmadik kegyes anya (*pia mater*) az Anatómusok szerint.

Néha pedig a' genyetség a' fülön vagy a' füleken, avagy más utakon kifolyván, a' beteg meggyógyúll. — Néha ilyen esetekben, a' kemény vagy jó anya a' koponyától elválík; — néha pedig öszve szakad; néha pedig holmi széles kék fekete fenés föltokkal tellyes; néha végezetre a' fellbonczolásakor az agyvelő külső kérgét (*durammeningem vel durammatrem*) genyeltséggel egészszen béborítva talállyuk.

4. *Az agyvelőnek megrázása vagy megrendülése*, az a' veszedelmes sérelem; melly az agyvelő munkáit elrontya; az ettől függő érzékenységeket, mozzgásokat eltörli; sokszor vér-és életereket meg szakaszt, a' mellyből vérkiöntést, vértavazást, szélütést, fővizi vizibetegséget 's egyebet okozz, a' nélkül; hogy kívülről ólly tetemes sérelmet lehetne észre venni.

Ezen agyvelőmegrázását; az ezt követni szokott nyavalyás jelekre (*symp-*

tamata) nézzve; három grádusokra kell fell osztani. Ugyan is

a. A' leggyenyébb megrázásnak jelei ezek: A' fő fájás, főszédülés; a' szemeknek káprázások, ideig való meghomályosodások, elgyengülések: de a' mellyek előbb vagy utobb elmullnak.

*b. A' keményebb főmegrázásának je-
gyei:* A' rettenetes és sokáig tartó főfájás; főszédülés, gyakor elájulás, megmerevedés (*syncope vel deliquium animi*); nyavalyatörés; fül zúgás, fülltsengés, nagyot hallás, megsiketülés; néha a' szaglás megtompulása; a' szemeknek megmerevedések, szélütések; meghomályosodások; meggyogyithatatlan belső hályogok, és örökös vakság.

c. A' legkeményebb fő megrázásának jelei: az élet- és a' vérereknek elpattanások: innen a' vérnek, a' szájjon, órrlikakon füleken, és szemeken való rohanó folyása, és végre az oriás lépésekkel siető halál.

5. *Az agyvelőnek öszve nyomása*, melly meg esik; mindön az agykoponya üregében, akárminmodon, vagy a' vér; vagy a' vérsavó, avagy a' gyulladás után szármozott genyetség kiöntöddven; az agyvelőt meg nyomja. A' hol jegyezzd-meg!

a. Ha a' kiöntött vér, az agykoponyatáblája és a' *kemény anya* között tavazz, (a' melly igen gyakran megesik) éppen nem veszedelmes. — Ha pedig

b. Ez a' tavazo vér, a' *kemény anya*, a' *pokhálo*, és a' *kegyes anya* alatt, az agyvelőben, ennek hasatskáiban, és a' fenekén tavazz: a' szomorú követke-zések miatt, mindenkor igen veszedelmes. — Annyival inkább;

c. Ha egy bizonyos helyen, egy megszünés nélkül való *nyomo*, *nehéz*, *tompa*; de egyszers mind, *igen kemény* és *érzékeny fájdalom* vagyon; úgy hogy, az ilyen szerentsétlen, mind álmában, mind azonkívül, akarattya ellen is oda apdoss. — Továbbá d.

d. A' fő szédülés, ájulás, kábulás; a' fülzugás, a' fültsengés, nagyothallás; a' szemeknek megmerevedések, néha szüntelen való rángotások; a' szemtsillogoknak kitágulások, kiszélesedések; álmoság, mélyálom; hortyogás; és azon részeknek, a' hol a' vér tavazz elsenyvedések, érzéketlenségek, a' tapintásra hidegségek, szélütések és meghalás.

§. 133.

Az Orvasi Törvényt tudok, ezt állittyák; hogy: *Az agyvelőnek megrázása*, ennek *öszevenyomása* vagy *megnyomása* között im e' következő különbségek vagynak, úgymint:

1. *Az agyvelő megrázását*, a' már böven elől számlált nyavalyás tünetnyek mindenkor nyomba követik: az *öszevenyomást* vagy a' *megnyomást* pedig később, tudniillik, sok (minuták) szempillantások, órák, napok, sőt néha hetek, és holnapok mulva jelennek meg a' nyavalyás jelek.

2. Néha az *ősze* - vagy a' *meg-nyomás* után, a' természet időt nyervén, az ilyen tavazo nedvéseget a' test szerentsésen, és minden szomorú kövötkezés nélkül béiszsa.

3. Ha pedig bé nem issza, vagy bé nem ihattya: akkor egyedül tsak a' bölts és az alkalmas Orvasi segedelem mutathat, a' bizonyos halál ellen, egy bátorságos kikötöhelyet.

4. Hogyha pedig, akármelley tavazo nedvesség, az agyvelöben; ennek hatskáiban; és fenekén vagyon: akkor, sem a' természetben, sem az Orvasi mesterségben, a' halál ellen, semmi mentsvár sem léssen.

5. Néha végezetre a' főnek sérelmei: az élet- és a' vér-ereknek az érző-inaknak (*Nervorum*) atyafiságos lineáján; a' belső részekben is, p. o. a' tüdökben, a' szívben, májban, lépben, és egyebekben, gyulladást, és holmi örökös sinlödő nyavalyákat, tudniillik: a' külső 's
belső

belső érzékenységeknek szembetünö hibáit; szélütést; száraz - vagy vízi - betegséget; örökös görtsöket, tagoknak reszketegségét (*tremulam*) belső hájagot, vakságot 's a' többit okozhatnak.

III. *Az Abrázat sérelmeiről.*

§. 134.

Illyenek: A' *homlok*nak; az *orc*ának: az *órr*nak; az *ajak*nak; a' *száj*nak; a' *száj* üregének; a' *nyelv*nek; a' *szem*eknek; a' *füle*eknek, a' *nyálozás*, vagy a' *nyálathozó ikrás husok*' és a' *rágáseszközeinek sebjei*; ezek ugyan az életet el nem oltyák: ezt mind azon által, annyiban a' mennyiben alkalmatlannabbá és nyomorultabbá tehetik.

IV. *A. Nyaknak sebjeiről.*

§. 135.

Ez, a' *bőr*ön; a' *husos részen* (*musculus*) és az *ikrás husokon* (*glandulae*) kívül; e' következő nemes részekből áll; a' *millyenek* p. o.

1. A' 7, az az, *hét tsigákból álló nyak-gerincz*; ennek üregében (vagy barlangjában) lévő *Tövisses velőjével (medulla spinalis vel oblongata)* együtt.

2 A' szájüregének fenekén nyíló *két lyukak* tudniillik: Az 5, az az, öt karikákból álló *Lélekző-(Larynx, Trachea, seu aspera arteria)*, és ennek háta megett fekvő *nyelő-gége (Pharynx, Fances seu Oesophagus)*,

3. A' 4. az az, *négy Nagy érzőerek (4 majores nervi)*.

a. A' 2. ÷ két *vándorló érzőerek (2. nervi vagi)*.

b. A' 2. ÷ két *oldalközi érzőerek (2. nervi intercostales)*.

4. A' 4. ÷ *négy nagy életerek (4. magnae arteriae)* a' mellyek közzül.

a. A' két *külső álomhozó, gégekbe járó vagy gégekbe fellhágo (2-ae arteriae externae caroticae, soporales seu alias Laryngeae et Pharyngeae)* életerek.

b. A' 2. *belső álmhozó agyvelőre felhúgó életerek*; (2. *arteriae internae soporales Caroticae seu cerebrales*). Itt vagyon .

c. A' Tövises életer is (*arteria spinalis*).

5. A' nagy 4. ÷ négy *vérerek* (*Venae 4. jugulares*) mellyek közzül hasonló képpen vagynak:

a' *Két külső nyakvérerek* (*duae venae jugulares externae*).

b. *Két belső nyakvérerek* (*duae venae jugulares internae*).

§. 136.

A' *Nyaknak sebjei* szintén ollyak és annyifélék, mint egyéb tagokon; p. o.

1. A' *bőrön való tsekély sebek* minden veszedelem nélkül vagynak.

2. A' *fő*, - az *alsóáll-* a' *nyelv-* a' *nyelvfélholdformájú tsontotskája* - (*os hyvides*); a' *lélekző-* a' *nyelögége szájja*, *húsoss részeinek* (*musculorum*) sérelmei:

a' fő forgatását, a' rágást, a' nyelést, és a' szozatot meg ronthatyák: de halált tsak történet szerént okozhatnak.

3. A' *metszett, vágott* és a' *tsekély sebek*; itt is többnyire minden veszedelem nélkül vagynak: ha tsak valamelly személyes hibájja, ezen sebet elnem veszedelmesítette!

4. A' *szúrt sebek* kiváltképpen ha egyszers mind *mélyek* is, mindenkor és mindenütt a' legveszedelmesebbek. — Sokszor ennek megütése is halálos.

§. 137.

A' *Nyak nemessebb részeinek sebei* e' következők:

1. A' *nyakgerincz velőjének (medullae spinalis)* sebje; akár vágás, akár szúrás, akár metszés által történt: de ha magát a' *velőt* érdeklette: mivel ezt azonnal *Szélütés* követi: *Tellyességgel haláloss.*

Minthogy azomban, valamint a' fő: úgy ez is szenvedhet a' sérelmen
ki-

kivül; ütést, megrázást, vagy megrendülést; még pedig mennél közelebb, a' *Hosszú* vagy a' *Tövisses velöhöz* (*medulla oölongata seu spinalis*): annál hamarább halált okozhat! — mivel ilyenkor is, a' kiontott vér, a' vérsavó, a' genyettség; és végre az eltört, vagy kifczamodott nyakgerinez tsigája; halálossan meg nyomhattya az ebben lévő velöt.

I: M: A' félficzamodását, ha hamar érik: igen könnyen helyre lehet tenni!

2. *A' nyakgerincz tsigás* vagy az *álmhozó belső (carotis) életérnek sebje*; minthogy a' vért itt meg nem lehet állítani: *Tellességgel haláloss.*

3. *A' külső álmhozó vagy (carotis) életérnek sebje is: Magában haláloss: de minthogy ezt egy tanult és hűséges seb-orvasi kéz, lekötheti: Tellességgel halálossnak nem állithattjuk.*

4. A' lélekzögege ajtajánál (*Adámalmájánál: (pomum Adami)*) felmenő élelérnek (*arteria laryngea*) sebje is igen veszedelmes, és ottan attan *halálloss*.

5. A' külső nyakvérérnek (*venae jugularis externae*) sebjét; minthogy annak modja szerént öszve lehet szoritani; és lelehet kötni, nem veszedelmes. — De

6. A' belső nyakvérérnek sebje (*venae jug: internae*) mindenkor felette veszedelmes. •

7. A' Vándorlo és az oldalközi nagy érzőereknek (*vagorum et Intercostalium nervorum*) sérelmeik, mindenkor *Teltyességgel halállossak*. — Oka; mivel ezek nélkül; sem a' tüdők, sem a' sziv, sem pedig a' hasüregében lévő belső részek, szükséges munkáikat éppen nem tehetik.

8. A' nyakpereczzeinél eredő; is innen ismét a' *Lelekzögege szájához (Larynx. aspera arteria, fauces)*; vagy az *Adám álmájához (pomum Adami vel cartilago*

tilago thyrridea) visszaterő eröcrknek (*nervorum recurrentium*) meg sértések nem halálöss: hanem a' szozathangját többnyire, meggyogyithatatlanul elvési.

9. A' lélekzögégének sebjei leginkább e' következendö bajokat okozzák; úgy-mint:

a. Ha a' szájj üregébe a' nyelveti-gazzgato tsont felett (*os hyodes*) a' sebek béhattnak: a' nagy vérfolyáson kívül; a' levegö, a' nyál, az étel és az ital, azon a' seben keresztül kifolynak.

b. A' seben kijövö levegö a' bőr alatt Szélkorságot okozz.

c. Nagy szórekedtséget és szotalan-ságot is hozz magával. De azomban az is igaz;

d. Hogy tellyességgel gyógyithatok az itt és ezen modon esett sebek. — Hanem

e. A' lélekzö gégefejének (*capitis asperae arteriae vel laryngis*) sebjei; mi-vel

vel sokkal érzékenyebbek; górtsöss- és inasrángotással járó hurutot okozván; sokkal veszedelmesebbek.

10. A' Nyelögégének, v. az eledelek tsatornájjának (*Pharyngis seu Oesophagi*) sebjei sem halálosság; de tsak ugyan veszedelmesek; azért:

a. Mivel a' nyelvöge, a' lélekzögégének háta megett fekszik. — Innen

b. Sokkal mélyebben; következés képpen, ennek sebjei is mélyebbek: és így ezen sebekkel több részek sértetődnek meg; annakokáért is:

c. Hogy minden megsértetett részek; minden következés nélkül, tökéletesen meggyógyuljanak, ritka szerentse!

11. A' Puska sebek (*lőtt sebek*); valamint a' testnek minden egyéb tagjaiban; úgy a' nyakon is, a' *metzett* és a' *vágott* sebeknél veszedelmesebbek. — Mivel a' szomszéd részeket sokkal veszedelmesebben öszve marczangolják.

V. *A' melynek sérelmeiről.*

§. 138.

Ezek kétfélék: *A. Külsők*

B. Belső sebek

A. *A' külső Sebek* ezek:

1. *A' bőrön való, és a' bőralatt lévő szövevényt (textum cellulosum); úgy szintén, az inas husokat érdeklő, tsekélly, vágott, metszett, és hasított sebek: a' mellyek, csak valamely más okból, p. o. a' vérnek romlottsága, a' megmérgezett eszközz, a' gondviseletlenség miatt 's a' többi; nagy gyulladásba nem jönnek; éppen nem veszedelmesek.*

2. *Itt is, valamint minden egyéb részeken, a' mély, a' szúrt, a' tört, és a' púskasebek, a' többek között mindenkoron kegyveszedelmesebbek.*

3. *A' nagy melybeütés, a' melymegrázása; ezek után, a' tüdőkben lévő élet-*

let - és vér-ereknek megpattanások, ezekből a' vérkiöntés; a' vérokádás; vérköpés; vérfolyás; vértavazás; a' tavazo vérből, gyulladás; a' gyulladásból genyettség; a' genyettségből, rothadás vagy fene, a' rothadásból, halál következik.

4. A' nagy *élettereknek* megsértések :
 ha szintén *külsők is halálossak*. p. o.

a. Az *állperez életérnek* sebje; a' mint sok szomorú példák bizonyítják.

b. Az *Oldaltsontköz életérnek* sérelme is *Magában haláloss* ha alkalmas Seborvosi kéz egyszerre nem éri; még pedig annál inkább; mennél közelébb esik a' seb, a' hátgerincz tsigájához; mint ezen életérnek eredetéhez. De

c. A' *melytsont* vége felé való *seb* is, veszedelmes: mivel ott ez az *Életér* a' *Tsetsbimboéleterébe* nyilik.

Ezt a' sebet pedig e'következendő jelekből lehet megesmérni:

o. A' helyének és fekvésének személyes mivoltából.

oo Hogy az *Oldaltsontközzéleteréből* ki folyo *vér* szép *világoss*: de nem olyan *haboss*, mint a' *tüdökből* ki folyo *vér*.

ooo. Hogy ezen sebből *ki lövellő* *vér*: nem a' *lelekzet* *vevéssel*; hanem a' *pulsussal* tart.

5. A' *külső Csecséletér* sebje is; ha szintén *külső* is: mind azon által ha nem *Tellyességgel*; de bizonyára *Magában* *halálöss*. — Kiváltképpen

6. Az *aszszonyoknál*, ez a' *Csecséletér* sebje; mindenkor *veszedelmesebb*: mivel itt könnyen következhetik *gyulladásból* *genyettségesedés*; a' *genyettségesedésből*, *mirigyess keménységek*; a' *mirigyess keménységekből* igen *veszedelmes* és *többnyire* *gyogyithatattlan* *Csecs-rák*: ha tsak egy *tanult* és *alkalmatos* *Seborvosi* *kéz*, ezt jó *eleve* *gyökerestől* *kinem* *irtya*.

7. A' *mely-és* az *Oldaltsontoknak* *bétöréseik* és *békorpadásaik* is *többnyire*
há-

halálosság: mivel a' a' tüdöket öszve nyomják; ezeknek hártyaikat boszszontyák; gyulladásra ingerlik; a' gyulladás után genyettség; a' genyettség után pedig rothadás, vérköpés; nehéz lélekzés, zihálás (*asthma*); hectica, melyvi zi betegség: mind ezek után egy lassu; de bizonyoss halál következik.

8. Valamint a' *Nyakgericz* - úgy szintén a' *Hátgerincz* - *tsigáinak* egész kifíczamodásaik, eltöréseik, és sebjeik egygyaránt *halálosság*.

B. *A' melynek belső Sebjeiről.*

§. 139.

Ezek, tsak akkor veszedelmesek; tsak akkor *Tellyességgel halálosság*, ha mélyek; ha az üregbe béhatok; és ha ezek által, ezen üregben lévő nemes részek meg-sértődtek.

A' melyüregébe béható sebeket, ezekből lehet megessmérni!

1. Ha a' levegő, minden bé- és ki-
lélekzéssel, némű némű tortyagó han-
gal jár ki-is bé, a' melyüregéből, és
idebe.

2. Ha mely sebjéhez tártván a' gyer-
tyát, ennek lángját lobogtattya.

3. Ha akármelly befetskendezett
nedvesség, ki felé nem foly.

4. Ha a' *sebmérő* (*Seborvasi vékony-
tő*) ebbe bébotsáttattván, ebben egy-
szerre mint-egy ell-vagy bé-merüll.

§. 140.

A' *melyüregében*, e' következen-
dő *nemes részek* sértetődhetnek meg;
ngymint:

1. A' két tüdök; minthogy, ezek
legnagyobb helyet foglalnakell: leg több
veszedelmeknek is vagynak kitétetve;
a' millyenek.

a. A' külső erőszak, a' nagy esés,
a' nagy ütés által lett nagy *megrázások*,
a' nagy ereknek *megszakadásak*: a' hon-
nan

nan a' vérköpés, a' vérókádás, a' vérnek ezen üregben való tavazása, a' tavazo vér meggyulladásá, ennek gennyettségesedése, ebből az egész vérrothadása, fenéje, a' melyvizikorság 's a' többi és így elébb vagy útoobb egy bizonyos halál.

6. A' tüdöknek *megnyomások*; melyet vagy a' versavó; vagy a' seben által a' tüdökre bérohano levegő; vagy a kiöntödött vér okozz. — Illyen seben a' *melyfèllnyitással* (*Paracenthesis*) sem lehet semmit segíteni: ha tsak a' kifolyo nedvességnek okát nem gyógyithattjuk.

c. A' tüdöknek sebjeik is kétfélék: tudniillik.

α. Tsekélyek és a' *külső szinen valok*, mellyek magokban meggyogyullhatok.

β. Mélyek, a' nagy erekre, és a' tüdök száraikra béhatók; ezek *Tellyességgel halállossak*.

§. 141.

Az élő emberben a' *Tüdök sebjait* megesmérhettyük:

a. Abból: hogy a' megsebesített; azzal és szüntelen szárazon köhög.

β. A' sebből kifolyó vér, szép világospiross, és haboss.

2. A' *sztvzatskojjának tsekélly* sebjei is, éppen nem *halálossak*: de a' *mélyek*, és a szívzatskóban vértavazást okozok: *Telleyességgel halálossak*. — Így szintén.

3. A' *sztvnek* sebjei: még pedig, a' mély sebek, ha a' *sztv* kamaráiba és gyomrotskáiba behatnak; azok az embert egyszerre megölik.

4. A' *Kereszt-rekesz (diaphragma)* (Ez az a' vastag hártya, a' melly a' melynek üregét, a' Has üregétől elvasztya) sebjei is: *Telleyességgel halálossak*: azért:

a. Mivel ennek sok érzőerei miatt (*nervi*) véle együtt, az egész agyvelő is veszedelembe jön.

b.

b. Az ezen felmenő nagy életernek (*arteriae magnae*); az alájövő nagy üres vérérnek (*venae cavae descendens*); az eledelek tsöjjeének (*oesophagi*); a' páratlan vérérnek (*vene azygos*); és a' Fejérvértsatornájának sebjei is (*ductûs chyli ferri* vel *ductûs thoracici*) *Telleyességgel halállossak.* — Mivel

c. Ennek megsértésével, mind a' *Lelekzés* (*Respiratio*) ez az életnek legszükségesebb munkája; mind az emésztettnek a' testből való kiküszöbölése, mind a' magzatnak kihajtása telleyességgel megakadályoztatik.

5. A' *Tüdök Közzfalának* (*Mediastini*) nagy sebje is; mivel e' miatt, mind az eledelektsöjje; mind a' nagy eletér; mind a' páratlan vérér; mind pedig a' Fejérvértsatornájja szenvednek: *Telleyességgel halálos.*

VI. A Has üregének sérelmeiről.

§. 142.

Ezek kétfélék: I. *Külsők*. II. *Belsőek*.

I. A *külsők* valamint egyebütt, itt is sokfélék; mert ugyan is:

1. Essnek a *bőr színén való tsekély, metszett, vágott* sebek; mellyek is, nem veszedelmesek!

2. A *mély; szúrt; tört és puska* sebek: mivel nagy szakadásokat, tökösségeket, gyulladásokat, és tööss sebeket okoznak, sok részeket öszve marczangollnak; nagy vér- és élet-ereket öszveszagatnak; mindenkor veszedelmesek. — De

3. Az *ütött, vert és a' rongált* sebek leg veszedelmesebbek, mivel szél-ütéseket, szakadásokat, gyulladásokat, rothadásokat 's fenéket 's a' többi: ezek után pedig elébb vagy utóbb bizonyos halált okoznak. — Sött

4.

4. Sokszor egy 's két a' máj- és a Lép- tájja kemény megkenése; ugy szintén egy 'csekély külső Hasbaütés sokszor sokaknak halált okoz. — A' mi több!

5. Még a' *Hasüregébe* beható sebek is csak abban az esetben veszedelmesek: midőn olyan nemes részek sérődnek meg; a' mellyek valamelly nedvességnek bőr kiontását, és tavazását okozzák.

6. Végre az is megtörténik: hogy sok *mély és nagy* sebek is, egy tanúlt, próbált, alkalmas, és hűséges orvosi kéz, idején 's korán, az áldott természetnek, segítségére jöven, szerentsésen meg gyógyúlnak.

§. 143.

A' Hass-üregének belső sebjei e' következők.

1. *A' belső részek' nagy zsákjoknak (Peritonaei); a' belek' Takarékjoknak (Omenti); a' vékony beleknek tartalék hártyájok (meseraei); és a' Vastag*

tag belek' fódor Hájjaiknak (mesocoli); sérelmeik nem veszedelmesek; ha tsak valamelly gyógyíthatatlan *Életér* sérelme, gyúlladása, 's a' többi, nem követi!

2. A' *gyomornak* sebje; melly is annyi érző-és élet-ereknek legnagyobb tanyájok lévén, többnyire: *Telleyességel halálloss.* Ezt a' sebet a' többek között, ezekből legbizonyossabban meg lehet tudni; ugymint:

a. A' seben az eledelek és italok kifollynak e'? Továbbá

B. A' sérelmet e' következők nyomba követik; tudniillik: a *gyomor-émelygés*; a' hányás; a' véres székezés; a' nagy bádjadság; szívnehézség; szív-dobogás; fülzúgás, fültsengés; elajulás; a' hideg verejtékezés; csuklas; inas ránkátás; kezek 's lábok meghülések, körmeik megkékülések; a' *Hippocrates* ábrázattya; végre a' halál.

A' halál pedig annál Oriásabb lépésekkel siet.

a. Mennél keményebben megrázódott, és megütődött a' gyomor a' megsebesítés alkalmatosságával.

b. Mennél nagyobb a' *gyomron* esett seb.

c. Mennél nagyobb, több, és nemesebb véredények, és érő-erek sérteődtek meg.

d. Mennél több vér és nedvesség folytki a' has üregébe.

e. Mennél közelebb esett a' seb, a' *gyomornak* felső vagy alsó szájához.

f. Mennél tellyebb volt a' *gyomor* eledelekkel, midőn megsebesítettett.

g. Ha pedig a' környülállások, a' 143 §. előszámlált nyavalyás jelekkel (*symptomata*); minden punctumokban mások, és különbözök: akkor a' seb, vagy *Magában*; vagy *tsak történet szerint*; de *Tellyességgel* ugyan *halálöss* nem lehetett volna.

§. 144.

3. *A' Beleknek* sebjeik, e' következendő esetekben veszedelmesek és *halálosságak*; tudniillik:

a. Ha a' seb, éppen a' gyomor alsó szájjánál esik.

b. Ha a' belek, két 's három helyeken is, egészszen ketté vágattak; ketté szakadtak. — annyival inkább

c. Ha a' sebnek mivoltát, még más idejáruló állapotok is veszedelmeztették p. o. a' többi között: ha a' belek a' megsebesedéskor, valamelly régi, és megsült emésztettel tellyesek voltak; ha a' megsebesedett ember, ez előtt; már felette fekete, erős, tsipős, sós, rothadt, súlyös, tsúzós, köszvényes vérü volt; ha a' testén némü némü kihányás volt; ha ez előtt nem régiben hasbéli vizibetegségben is vala; ha fazékas, ha festő, vagy egyéb külömbb külömbbféle mérgekkel bánó mester; és továbbá, akár éppen ezért; akár pedig tulaj-

laj'on teste és vére alkotmányá miatt gyakran a' kolikában kinlódott.

d Ha a' sebek olyan beleken esnek, a' mellyeknek tüzes természetü szomszédjaik vagynak; a' millyenek p. o. a' máj, a' máj alsó hézagjában fekvő epezatskó; a' vesék; a' vesék tsévéi; a' vizellet hójagja; 's ezek miatt hamar gyulladásba, genyettségesedésbe és fenébe esstének. — Igaz ugyan, hogy:

e. Néha; ámbár igen ritkán is, a' beleeknek sebjeik, vagy magok között; vagy a' szomszéd rész sebjevel, szerenstésen öszve nőnek; és így: *halálosság* nem léznek.

f. És végezetre, néha pedig még a' Véghurka szájja (a' természetes emésztett uttya is,) ugy elrongáltatik, hogy a' ganéjnak más útat kell nyitni: ha Seborvasi mesterség által történik; *mesterséges seggnek* (*anus artificialis*) nevezik: de néha a' természet maga is nyitt alkalmas útat.

§. 145.

A' belek' Sebjeiknek jelei e' következendök.

1. A' szüntelen való helybéli belfájdalom, égés, tsipés, löktetés, gyulladás 's a' többi.

2. A' hasnak fájdalmas feszülése.

3. A' Sebből kifolyó eleven, aludt, és fejr-vér (*chylus*).

4. Mind a' vizellet, mind az emésztet véros.

5. A' seben ganéj-szag jön-nki.

§. 146.

4. A' *Májjnah* vaszedelmes és halálos *sebjei* ezek:

1. Ha ennek, mint külömben' is tüzes természetü belső résznek sebje után, nagy gyulladás 's ennek következése támadott.

2. Ha ennek sebje mély; annyival inkább ha a' *májj* állattyába; és ennek epezatskójába beható. — a' honnan

3. Ha mind a' vér mind az epekiöntése bőv.

4. Ha a' májj, valamelly külső nagyobb vagy kisebb megütés, nyomás, meg rázás, vagy megrendülés által; a' megsebesedés alkalmatosságával meg rongáltakatott.

§ 147.

A' Májj személyes Sebjeinek különös Jelei ezek:

1. Ha a' seb, epével elegyes vért önt.
2. Ha a' has ürege felpuffadott és kifeszült.
3. Ha a' fájdalmak éppen a' jobb váll lapoczkáig, és a' nyakik felhatnak.
4. Ha a' hányás epés és véres; ugy szintén a' vizellet és a' szék is.
5. Ha a' sárgaság az egész testen lévő bőrt elfutotta. — annyival is
6. Ha a' májnak állatbéli hibája, daganattya, mirigyos volta, és porhanyossága is ide-járult.

148.

5. *A' Lépnek sebje* veszedelmes és halálos mindenkoron.

1. Ha külső szlnén való, és tsekély is: de ha nagy gyulladás követi.

2. Ha a' seb mély vagy valamely más állapot által a' millyenek: a' daganat, dugulás, keményedés, mirigyek, gyulladás, genyettség, 's a' többi, ez előtt meg volt rongállva; és ez az egész belső rész, természet ellen elfajult.

§. 149.

6. A' májj és a' lép között, a' gyomor alatt fekvő, legnagyobb *ikrás-húsnak* (*Pancratis*) nagy sebje is; mint-hogy ebben, igen sok *élet* - vér - és *érző* - erek (*nervi*) öszvejönnek: azomban ennek megsértésével; igen sok jó és szükséges nedvesség és vér kiöntődik: *Tellességgel halálos.*

§. 150.

7. *A' Veséknek sebjeik*, mind tüzes természetekre; mind fekvésekre, mind formájokra, mind alkotmányokra mind állattyokra nézzve; valamint más
bel-

belső részekben: itt már sokkal inkább különbözőbbek: — *Halálosság* ezek

1. A' mellyek ha szintén *külsők*, *tsekéllyek* is: de minthogy ezen belső részek, az egész emberi testben lévő lúgsónak tanyái sőt mívhelyei, ezek mindenféle gyulladásra, rothadásra és fenére szerfelett hajlandók.

2. A' *puska*, *szúrott*, *lőtt*, *mély*, és *szakadást okozó* sebek a' vesékben *Telleyességgel halálosság*: mivel ezek által, sok vér és vizellet kiöntődik a' Has üregébe, mellynek természetes következése a' halál.

§. 151.

A' *Veséknek sebjait* személyessen e' következendökből esmérhettyük meg: — Ugyan is

1. A' lágycókban többnyire szüntelen való, égető, szúró, éles, löktető és éppen a' tökszékekig elható fájdalom vagy.

2. A' megsértetett oldalfelől való tökszék görtsössen fell felé rántódik.

3. A' vizellet mindénkoron vérrel elegyes.

4. A' gyomor fájj; háborog, éme-lyeg, és hány: innen még a' fő is kábúll, a' szoros atyafiság miatt.

5. A' has felpuffad, kifeszűll; és ha a' halál meg nem előzi; a' vizi be-
tegséget elnem kerűli.

§. 152.

8. *A' Vizellet tsöinek vagy tsatornáinak sebjei is halálössak.* azért:

1. Mivel ezek tellyesek sok Élet-vér- és érzö-erekkel.

2. Mivel a' vizellet tele lúgsóval, és némü némü rothadt levegövel.

3. Mivel ezek nélkül, a' vizellet elborittya az egész has üregét, és a' vért.

4. Ezen okokból; a' sebet egy veszedelmes gyulladás, genyettiségesedés, rothadás, vagy fene; ezt pedig egy elkerülhetetlen halál nyomba követi.

§.

§. 153.

9. *A' Vizelet zatskójának sebjeiről* jegyezzük meg:

1. Ha *frissek*, ha *metszettek*, nem *halálrossak*; a' mint ezt a' szerentsés *Kökimetszés (Lythotomia)* is *mutattya*.
De

2. Ha *törődött*, ha *szaggatott*, és ha *puska*-sebek mindenkoron *halálrossak*. — Mivel

3. Ezek által a' vér és a' vizelet, az egész has üregét elönti.

4. Néha minden seb nélkül; a' külső nagy ütés által is, a' *hójjag* halálross gyulladásba jön: mellyből előbb vagy utóbb halál következik.

§. 154.

10. *Az aszszonyi méhen esett sebek* is veszedelmesek, és többnyire *halálrossak*.

1. Az elöl és hátul lévő; forró, lúgos, erős és csipős nedvességgel telyes

szomszédjai miatt: p. o. a' vizellet hó-
jagja és a' véghurka miatt.

2. Mivel a' méh, az érzőereknek
egy legnagyobb tényájok az aszszonyi
testben; ezért is felette igen igen érzé-
keny: innen ezen legkissebb seb is fe-
lette fájdalmas; a' nagy fájdalom pedig
mindenkor nagy gyulladást, a' nagy
gyulladás sok genyettséget; ez hirtelen
rothadást, mellyből ismét siető halál
következik.

3. Mivel az élet - és a' vér - erek-
nek is, a' méh igen nagy szállások: an-
nakokáért középszerű seb is tenger vért
öntt. — Kivált

4. Ha a' seb a' felserdültségnek esz-
tendei után; a' hószám idején történik. —
annyival inkább

5. Ha a' méh terhes; a' szüléshez
közelgető; vagy éppen a' szülés fájdal-
maival küszködő: ilyenkor mindenfé-
leképpen kettős a' veszedelem.

6. Sokszor a' goromba kezü Bába is a' Szülés alatt; kivált a' *Fordítás* alkalmatosságával; a' méhben: *szakadást felfordulást, lejárást*, és halálos gyulladást okozhat!!! —

§. 155.

11. A' *Férfiui Nemző részeknek sebjek*, mellyek a' Has üregében vagy-
nak p. o. a' *mag'sinegeknek* és a' *mag-
hó jagotskák*nak: *Telleyességgel halálos-
sak*. — Mivel olyan véromlás támad,
a' mellyet meg nem lehet állítani.

§. 156.

12. A' *mosdó csontoknak*, a' *lág-
gyék gerincz tsigáinak sérelmeik*, *töré-
seik*, *nagy megrázásaik*, *rendüléseik*, *ü-
téseik*, többnyire *halálossak*; a' már
sokszor mondott okokért.

§. 157.

13. A' *kezeknek* és *lábaknak sebjek*
többnyire gyógyíthatók; még pe-
dig annál inkább, és annál szerencsés-
sek-

sebben: mennél távolabb esik a' *seb*, az *élet*- és a' *vér-ér* törökéhez: és ha halálossak is, csak *Magokban* vagy csak *Történet* szerint léznek halálossak.

A' *Tellyességgel* halálossak azok a' nagy *élet*- és *vér-ereknek* *sebjek*; ugymint:

1. A' mellyek ott sértetnek meg, a' mint valamelly üregből kijönnek: mivel az ő öszvehúzó erejek miatt, ezen üregbe azonnal bábujnak, és itt a' nagy vérontást, semmimódon meg nem lehet állítani; p. o.

a. Illyen a' *Tzombéleterének* (*arteriae Cruralis*) sebje; a' *Pupártius* kötelekjén (*super ligamento Pupartii*) fellyül. — Illyen

b. A' hónaly alatt való *életérnek* sebje; a' mint a' mély üregéből kijönn: mivel itt a' Vérfolyást, sem a' *Lekötés* (*per deligationem*), sem a' *Tagnak* elvágása által (*amputationem*) semmimódon elállítani nem lehet: következés-

kép-

képpen az ebből kiomló vér, az egész mely üregét elönti; és az életnek nemes munkáit azonnal előli.

2. *A' kezeken és lábokon esett szúrt, törtt, szakadt, ütött, mély, és puska-sebek; kiváltképpen, ha a' tsuklókon essnek azok a' sebek: az itt könnyen történhető gyulladás, genyettségesedés, rothadás, fene; a' hús lerothadás, a' tagnak elszáradása, mozzdulhatatlansága, és a' meghalása miatt; mellyből az egész testnek halála is elkövetkezik, többnyire halálossak.* — Néha pedig

3. *Az érzőinaknak öszveszagatások miatt, egyszerre haláloss görtsökbe esik a' Patiens (vagy beteg).* — Ollykor pedig

4. *Az is megesik; hogy valamelly nagy Életeren a' nagy ütés miatt, p. o. a' térdhajlás alatt való élet vagy verő-éren, olly Tsomóss vagy zatskóss daganat (aneurysma) származik: mellynek, ha a' Seborvasi kéz jókor eleit*

nem veszi, előbb utóbb halált okoz. —
Mivel

5. Mennél nagyobb ez az *életérnek zatskója*; ebben a' vér aunnál rosszabbúl foly, és akadozz: melly miatt itt kelevény; ebből pedig hamar: *Tsontfene (caries ossium)* támadd. — Neha pedig.

6. Ezen *zatskóban* lévő aludt vérből, a' megrázás, vagy megrendülés által, egy darab elvállván: a' vérforgást egészen elzárhattya: mellyből ismét halál következik.

7. Ezen *életérzatskós daganattya (aneurysma)* ha elpattan; sokszor egyszerre meg öll. — Kivált:

a. Ha ezen *zatskoss daganatnak*, mind a' hártyájja, mind külső bőre egyszerre elpattan: ha csak a' vérfolyás a zonnal elnem állittathatik. — Ha pedig

b. Ennek csak a' belső hártyája pattan el: akkor az egész bőrallyát elbo-

U

rit-

rittya a' vér: mellyből ezután egy lassu; de bizonyos halál következik. —
Ha végezetre

c. Ezen *Életér zatskóss daganatya* az életereknek némü némü hibás és nyavalyás mivoltokból származott: akkor semminémü Seborvasi segedelemnek (*Operatio*) helye sem lészen.

8. *A' kezeknek és láboknak eltörések és kificzamodások* éppen nem halálössak: mindazonáltal, vagy a' *Seborvass*; vagy a' *beteg*; vagy a' *Gondviselőknék* hibájok miatt; sokszor *Történet szerént halálössakká* vállhatnak.

V. *Fejezet: A' Mérgekről és a' megétetésről.*

§. 158.

A' *mérgek* a' Természet mind a' három Országainak, azok a' *természetes* és *mesterséges* hozományai és lakossai: mellyek az élő testhez; akár kívül; akár belöll; hozzá férkezzvén; ennek igen nagy, sött néha tellyességgel

gel kipotolhatatlan kárt okoznak; ezt előbb vagy utóbb, néha minden fájdalom nélkül vagy elaltatják; vagy pedig a' legrettenetesebb kinok között ölik meg.

§. 159.

A' *mérgek*, a' többek között a' következő úton és módokon ártanak leginkább; ugymint:

a. Ételben, italban, vagy orvaságban, ezt megétetvén vagy megitatván.

b. Klisztirban a' véghurkán befetskendezvén.

c. Az órrlyukakon tobák gyanánt felszivatván.

d. A' lélekzögégén mérges testből füstöt tsinállván. Ilyen példát látott *Zacchiás Pál* a' Romai Pápa Doctora is.

e. A' fülektüregén, valamely mérges dolgot ezekbe tsepegtetvén.

f. A' méhszájján, vagy a' vizellet utján, ollyas mérget befetskendezvén.

g. A' bőr által; az egész testet, egynéhányszor valamely kenőttel bekennvén.

h. Hajj porral; valamely mérges hajjporral fejét gyakran hintegetvén.

i. Fördő által, valakit egynéhányszor mérges fődőbe ültetvén.

k. Füst által, a' millyet sok mérges testekből gerjesztenek sok tudatlan rossz lelkü, javas Vén-Aszszonyok, szegény hoszszas nyavalyában sinlödő felebaráttyoknak örökös veszedelmekre.

l. Mérges testekből haláltokozó gözt gerjeszteni legkisebb mesterség.

m. Némelly mérges dolgoknak megszagolások miatt is, meghallhat; legalább örökre elromollhat az ember. — Illyen szomorú példa történt ezelött mintegy 1788-dik vagy 1789-dik esztendőben Beregh Vármegyében, a' Tarpai erdőben, a' hol egy derék Uri ember; bizonyos szükséges dolga végett Hintójjából le szállván az erdő szélben

leüllvén egy mérges gombának történet szerént esett hosszas szagolása miatt, egyszerre elájult, elesett, elhalt annyira: hogy az Inassa és Kotsissa mintegy megholtat feltévén a' hintóba, 's Bereghszász felé vivén; tsak ugyan nagy nehezen és sokára életre jött: * de tökéletes eszére soha sem jöhetett,

n. A' tudatlanság pedig talám legszámossabb embereket megölli: midön tudniillik, a' tudatlan és vigyázatlan *Seborvasok*; annyival inkább az úgy nevezett: *Javasok*; az orvosságnak sem erejét nem esmérik; sem mértékét nem tudják; sem idejét meg nem határozhatják: annyival inkább, hogy a' nyavalyához és személlyesen ezen orvossághoz, szükséges diétát rendellyenek; ezt tőlök kivánni sem lehet,

o.

---

* Tekéntetes *Kolosvári Sámuel*' szorgalmatos orvoslása által, kiis ezen Tek. Beregh Vármegyének akkor rendes *Physicus*a volt.

o. Némellyek pedig némü némü ártatlan tudatlanságból öllnek meg másokat méreggel. — Nem régiben történt itt Szekes Fehér Vármegyében ilyen tragædia; (mellynek magam szemmel látott tanúja vagyok) hogy t. i. egy bizonyos Aszszonyság *Rósnikából* vagy *egérkőből* (*Arsenicumból*) magának Orzakenötsöt készíteni akarván; ezt egy nagy fazékban erőssen főzzte a' tűznél: azomban ezen mesterségét senkinek tudtára adni nem akarván; a' Szakátsnéja ezen fazékból (minthogy a' viz egészen tisztának látszott) ételeit ártatlan tudatlanságból feltöltvén, az egész Ház nép, olyan veszedelembe esett; hogy ha hamar én mint Doctor nem értem volna; az egész Ház-elébb vagy utóbb kihalt volna. *

p.

---

* Ezen méreg ellen való Orvasság (*antidotum*) a' négy annyi meleg vízben feloldozott szappan. p. o. 1 font szappan, 4 font meleg vízben, ebből *Hahneman* szerént egy meglett

p. Némelly mester embereket pedig egyedül a' magok tulajdon kézmivek, és mesterségek miatt öllmeg a' méreg; személylesen azokat a' kik, mérges színeket és mázokat tsinálnak, ezekkel dolgoznak, a' millyek különössen a' *Fazékasok Festők* 's egyebek. Itt Fejérváron is halt meg már egy Fazékas betegem az ugy nevezett Festők colikájában (*colica pictorum*).

Igen tanátsoss és hasznos volna, az efféle mester embereknek: ha minden reggel, sőt napjában kétszer is, kezek fejeit olajjal bekennék! ezen kívül; ha minden nap egyszer 's kétszer is olajos eledelekkel élnének!!

§. 160.

I. *Matériájokra nézve a' Mérgek sok félek; ugyan is:*

1.

---

ember, igyon minden 4 minutumban 1 finzsányit; és így 2 óra alatt igya meg ezt mind. Jok minden olajos, tejes és kövér Klisztirok, ételek és italok, az eczet és a' lúgsók 's a' t.

1. Némellyek természetes *mérgek*: de mindazonáltal, főzéssel, sütéssel, szárasztással, porrá töréssel, keveréssel, 's egyéb Chemiai munkák által; az ő mérges tulajdonságaikat egészen levetkezik; és a' legjobb orvosságokká válnak.

2. Ellenben, más magokban ártatlan dolgok pedig; az illyes kézzbeforgatással, elegyítéssel 's a' több efféle munkákkal; mérgekké válnak, mint p. o. a' *kényeső*, a' *konyhasó*, a' *salétrom savanyu* 's a' többi ártatlanok: de ha a' *salétrom savanyuhoz*, negyed rész *konyhasó savanyut* elegyítettünk, ebből lésszen a' *választóvíz* (*Aqua Regia vel Aqua Regis*) melly szörnyü méreg. Így az *eleven kényesőből* egynehány latot sőt félfontig is bé lehet olajba venni, minden veszedelem nélkül; sőt akár vízben, akár borban, akár pálinkában, mind egy! egy szóval: semmiféle orvasságból sem lehet egyszerre ennyit béven-

venni oly ártatlanul mint ebből: de azomban, ha konyhasósavanyuban feloldvasztyuk; akkor: *Tüzzel megemelt rágó kényeső* ($\frac{8}{+\Omega}$ *corros.*) lézszen belöle; melly méregből 3. vagy 4. árpa szemnyi is megöll, 's a' többi (a' mint majd alább meg láttyuk)!

3. Némellyek pedig tsak bizonyos környülállásokban; bizonyos idejekben; bizonyos országokban; bizonyos földön egy vagy más bizonyos égabrontsa alatt *mérgek*: külömbben ártatlanok. p. o. némelly növevények Olasz országban, mint a' többek között: a' *Rhus toxicodendron*, egy bizonyos fa- vagy tsemetene is mérgessek: nállunk pedig éppen nem mérges. — Némellyek a' völgyekben *mérgesek*; a' hegyeken pedig ártatlanok, mint p. o. egy *vad salátaneve* — némellyek ismét gyenge korokban eledelek: vénkorokban mérgek; mint *béka virág* (*Ranunculus sceleratus*) sött

4. Még az embereknek természetek, nevelések, lakóhelyek, élés módok, szokások 's a' többi is; igen nagy külömbbséget tésznek a' *mérgekre* nézve; ugy hogy lassanként sok mérget is megehetik és megihatik az ember, minden élete veszedelme nélkül p. o. az *Opium* nekünk kitsiny mértékben, mély és veszedelmes álmod, kábolást, inasrángotást, sött halált okoz: a' Törököt pedig 60 70 80. sött több tsöp *Opium* is; jó katonává, és a' halált a' leghidegebb vérrel megvető nagy vitézzé teszi.

§. 161.

II. A' *külsőmivoltokra* nézve a' *Mérgek* kétfélék; ugymint: **A** *Láthatók* **B** *Láthatatlanok*.

A A' *Láthatók* vagynak a' *Természetnek* mind a' három; t. i. **A**. *Az állatos* **B**. *A' Növényes* és **C**. *Az Ásványos* **Örszágaiból**; a' mint **alább** meg láthatni!

B

B *A' Láthatatlanoknak* mondatnak
 a' Természet mind a' három Országai-
 bol való *Gőzök*; ugymint:

A *Az állatos mérges Gőzök*, p. o.
 a' bészárt, és a' tisztátalan 's veszedel-
 mes betegekkal tellyes Ispotályoknak
 gőzök; a' fris és eleven körös bogarak-
 nak testekből kijövő szag: ugy szintén
 némelly tsudálatos természetü és gör-
 tsökre hajlandó emberekre nézve a' *mats-*
ka és *egér* szag: mellytől egyszerre el-
 ájulnak, elhallnak. Ha valaki tudva és
 önként, másnak ellenére és rontására,
 tsak ezekettsелеkeszi is, az *Orvosi Tör-*
rényt nyilvánóságossan megrontotta: mi-
 vel senkinek egészségét, és életét, még
 tréfából sem szabad koczkáztatni! —
 Már pedig az ilyen *gőzök* a' lélekze-
 tet elnyomják; az érzőerekben az élet-
 erőt eloltyák; sokszor tsömört undoro-
 dást, hideglelést, hányást, elájulást,
 és halált is okozhatnak. —

B. *A' Növevényes országbeli gőzök* is, halált okozók a' millyenek p. o. minden mérges növények' gőzeik, a' mint a' 159 §. m. száma alatt való példa is bizonyította; ilyenek a' *bürök*; *nyers kender*, *diófa* 's a' többi. — Sőt a' legjobb szagok is megzavarják némelyeknek egészségeket. — Az Orvasi Historiák sok olyan példákat emlegetnek, a' kik a' sáfránnyal teljes zsákokon fekvődvén megholtak, a' mint *Hippocrates Galenus* és *Aristoteles* bizonyították: sőt némely érzékeny Személyek a' legdrágább és legkedvesebb szagu olajokkal megkenvén hajokat, e' miatt szörnyű főfájásba, szemeik vérességbe 's egész testek inas rángatásba esnek: ha szintén magok, ezeknek okát nem tudják!!

C. *Az Asványos gőzök* is igen veszedelmesek, a' többek között; igen könnyen halált okoznak.

I. *A' rosnika vagy egérkő (arsenici) gőze*, ezt a' gőzt meg lehet esmér-

ni a' több *ásványos gőzök* között; im ezekből, u. m.

a. A' foghagyma szagból.

b. A' vízben és egyéb hideg testekben egy kis fejer vékony bőrötskét formálnak ezek a' gőzök.

c. A' bűdöskö májj fel oldozzványában, barnás fenékhányományt tsinálnak.

d. Az efféle gőzben kinlódo ember felfuvódik, görtsökbe, inasrángotásba esik, 's ugy hallmeg.

II. A' bűdöskö gőzzének éppen ezen most előszámlált következései vagynak.

III. Az ón gőzei a' *Festők colicáját* okozzák (*colicam pictonum*) a' mellynek megesmértető bélyegei a' többek között: Az egész has üregét, a' lágyékokat, és a' hátot elszaladgáló kegyetlen fájdalmak: de a' melly fájdalmak a' nyomásra nem nagyobbodnak; a' köldök, és a' véghurka szájja mennél nagyobb a' nyavalya: annál inkább bé húzódnak;

a' has fenn akad, az emésztet száraz, juh vagy ketske ganéj golyobisokban nagy erőlködéssel mégyen el: izzadsága hideg; kezei lábai gyakran érzéketlenek, megmerevedtek 's a' többi.

IV. *A' gáliczkő savanyu gőzeit* meg lehet esmérni különösen a' bűdöskő szagról; továbbá, hogy a' Vas, és a' réz edényeket személyes és tulajdon rosdájokkal vonnyákbé; a' szemeket és az orrlyukakat tsipik 's marják; végezetre az ezüstöt is megbarnittyák megfeketítik.

V. *A' tűznél megemelt rágó Kényeső* ($\frac{8}{+ \Omega}$ *corros.*) gőzei, a' szemeket tsipik, mardossák, gyulladásba hozzák; és nyálozást okoznak.

VI. *A' kényeső készitményeinek egyéb gőzölgései* is hirtelen való nyálozást és torok gyulladásokat okoznak. — Végezetre sokféle porok vagynak; amellyeket, ha az emberek, tobákgyánánt fel szivják, külömbb külömbbféle veszedelmekbe essnek. p. o. igen ve-

szedelmes por a' közönséges tobák köz-
zé elegyített *opium*: mivel ez az agy-
velőt elkábítja, kisebb 's nagyobb ve-
szedelembe ejti.

VII. Végezetre vagynak a' gőzök
között is, szinténügy *Kábitók*, *fojtók*,
csipők, *rágók*, *égetők* 's a' többi.

§. 162.

III. Származásokra nézve a' *Mérgek*
háromfélék; ugymint:

1. *A' Természetes mérgek* p. o. az
egerkő (*arsenicum*); a' bürök (*cicuta*)
a' farkas répa, farkas bab, farkas gyö-
kér (*aconitum*)(*vel uva versa*); 's a' t.

2. *A' természet rendén kívül való
mérgek* mint p. o. A' veszettség mérges
matériája a' kutyában, és ennek nemé-
ben vagy familiájában (*myasma hydro-
phobicum*) a' melly önként származik
csak ezen állat fajjában.

3. *A' mesterséggel készült mérgek*,
mint p. o. A' kénveső majd minden *ké-
szitményei* nagyobb vagy kisebb mér-
ték-

tekben mind halálos mérgek: holott az eleven kényszerítő (amint fellyebb a' 160 §. 2 száma alatt említettem) a' legártatlanabb orvosi szer; ugy szintén a' piskolcz (*antimonium*) magában igen ártatlan: de ha Konyhasó savanyúban felolvasztyuk: akkor ebből leszén a' piskolcz vaja (*butyrum antimonii*) melly szörnyü méreg. — Így szintén ha a' kényszerítőt konyhasosavanyóban felolvasztyák: ebből leszén a' Tüzzel megemelt rágó kényszerítő ($\frac{8}{+2}$ *corrosiv.*) olyan méreg, mellyből egynehány á' paszemnyi akárkit is megöll: ellenben ezen rettenetes méreg; ismét Lúgsoval öszve elegyítettvén, újra ártatlanná, leszén. Továbbá az ezüst magában ártatlan dolog; sőt némelly Természetvizsgálók ennek némü némü *érzőereket erősítő* orvosi erőt tulajdonittanak: de ha ezt a' salétrom savanyuban felolvasztyák, leszén belöle: pokolkő (*Lapis infernalis*); ha végezetre ezt a' pokolkövet ismét a-

kár-

kármiben felolvasztják, ez az olvasztván egy a' legátkozottabb mérgek között; 's a' t.

§. 163.

IV. *Hazájokra nézve a' mérgek ismét háromfélék; ugymint:*

A *Az Asványbéliek.* **B** *A' Növevénybéliek.* **C** *Az Állat országbéliek.*

A *Az Asványbéli mérgek ismét háromféleképpen ártanak; tudniillik:*

A. Némellyek eszközképpen a' magok keménységekkel, alkotmánybéli mivoltokkal, hegyes, éles, és vágó vagy metsző sarkaikkal vágják és sértegetik a' testet p. o. a' kemény, és az imigy 's amugy öszve tört tüzkövek, üvegek, akár kívül akár belől férjenek a' testhez; azt halálossan megrongálhattják.

B. Masok, a' magok eross tsipöss, és rágos mivoltokkal, mardosák, boszontyák, és gyulladásba hozzák a' testet; ennek hig részeit pedig megritkítják, rothadásra készítik; és így, mindenképpen az élet erőt le-rontyák, és

a' halált sürgetik, siettetik. Illyenek p. o. akár a' magokban lévő; akár pedig más ásványokkal öszve kötött némelly *savanyúk*, tudniillik: a' gáliczkő - a' Salsotrom - a' konyhasó savanyuságok; ugy szintén ezen utolsókból álló Királyviz (∇ *Regia*) Ezek nagy mértékben megölő mérgek: ha pedig vízzel, illendőképpen meghigittyák, vagy kis mértékben adják; a' legjobb orvosságok. *

C. Némellyek végezetre, érzőinainkat elkábitván, megtompitván; belső részeinket bétömvén béduggatván nedves részeinket megsűrítvén, megaltatván, kötelességeik tellyesítésében halálossan meggátolják, és lassanként elébb vagy utóbb ölik meg a' testet. Illyen lassu és alattomos *mérgek* e' következők; ugy mint: A' fekete ónból való görög fejer, vagy kendőző (*cerussa plumbi*, vel *sa-*

* Ezek ellenvaló orvosság (*antidotum*) sokféle p. o. A' bűdöskő májj, a' lúgsó, az olaj 's a' t. Ha pedig hirtelen és még az első utakon éri az Orvos az okos hánytató, basat bajtó &c.

turni η); a' fekete ónnak pora (*magisterium plumbi vel Saturni η*); miniom vagy a' fekete ónnak mész vörös pora (*minium*); Lithargiriom, vagy félig üveggé égett fekete ón (*Lithargyrium*); a' fekete ón czukra (a' fekete ónból erős eczettel lerágott por) (*Saccharum Saturni η*) ezt az ő édes iziért nevezik a' Chémicusok Czúkornak; a' zinkum, és a' fekete ón gáliczköve (a' fehér gáliczkő) (*Vitriolum zinct vel plumbi*); A' fekete ón finom pora (*extractuma*) (*extractum plumbi vel saturni η*); Amaz hires, az ugy nevezett *Toffa* * vagy *Neápolisi Viz* (*Fejér egérköből és fekete ón cukrából készített, igen kedves édes izü: de a' leg gonoszsabb lassu és alattomos mérég*); A' fekete ón cukrával (vagy egyéb készítménnyel) megszeplösített (*meg mérgesített*) (*mangoni-*

X 2

sa.

* A' *Toffa* nevü feltalálónéjától, ki is előbb *Palermoban* azután pedig *Neápolishan* árulgatta ezt a' vizet *Bár: Sz. Miklós* mannája neve alatt.

satum) bor; egy szóval: a' fekete ónnak, akár savanyukban, akár vizekben lévő feloldozványai; ennek minden lehető kigőzölgései; idevalók: a' minden fekete ónnból, és ezzel öszve elegyített matériából való edények; ilyen *méreg* a' *mész* is akár oltott, akár pedig oltatlan lett légyen az! ilyen a' nyers és égett gipsz (*gypsum crudum aut ustum*) és minden mész kövek, 's a' többi!

§. 164.

Ezen előszámlált, és több efféle lassú és alattomos *mérgéknek* előbbi vagy utóbbi veszedelmes munkáik; és halálos következéseik; a' többek között im e' következendők: minden belső részeinknek megdúgulások (*infarctus viscerum omnium*); az élet, - vér- és fe-jérvéredénnyeinkek öszvehuzások öszveszorítások; az egész vérnek és minden nedvességeknek megsűrűdések, megaluvások; a' hasnak és a' vizelletnek megszorulások: kegyetlen kolikás fájdalmak; az érzőinaknak naponként való gyen-

gülések; a' külömbh külömbbféle tagoknak elesések; kezeknek és láboknak összehuzások; görtsök, inasrángotások, a' tagoknak szüntelen való reszketések (*tremula*); az egész testnek fonnyadása, száradása; lassu tolvaj hideglelés; az egész emberi test erejének szembetünö tsökkenése, és mind ezek után következő bizonyos halál.

Jegyzés! Minden fekete ónbéli tsalárd *mérgeknek*, a' legbizonyosabb *Felfedezőjök*, az ugy nevezett: *Hahnemann* próbálló nedve (*Liquor Hahnemanni * probatorius*) (a' mellyet alább böven meg lehet látni) ebből, a' Kérdésben lévő gyanus borba, elegendöt tsepegtetvén, az egérkö és a' fekete ón a'
meg-

---

* Ezt a' Tudóssak külömbözö módokon készitik; p. o. Némellyek a' büdöskö májjához, (*Hepar Sulphuris*) bor követ, mások borkö esszentiáját, kol többet hol kevesebbet. Jó próba a' letsepegtetett borkö olaj [is. (ol. ☐ per deliquum).

megzavarodott nedvből, a' fenékre setét felhő formában lehull. Ebből a' fénkhányománbeli porból, eleven szénre hintvén egy részt, a' füstfoghagyma szaga megmutattya; ha egérkö is, volt ezen elegyményben.

§. 165.

Lássunk már személyyessen, és egygyenkent az *Asványországbeli mérgekről*, a' millyenek különössen a' fél-érczek (*semimetalla*) oxydák, közép savanyuságok p. o.

1. Az egérkö (*arsenicum*) és ennek következő nemei, ugymint:

a. A' termés egérkö vagy Kóbáld (*Cobaltum*) ez az a' közönséges légyetető (*pulvis muscarum*) (Fliegenstein).

b. A' veres egérkö (*arsenicum rubrum*); ezt a' vörös egérkövet oltatlan mész porával öszve elegyítvén; ezzel tisztittyák le némelly napkeleti nemzetek orcájokrol a' szört és szakállat; és ezt ők hívják *Rusmának*.

c. A' fejer egérkő (*arsenicum album*) ez, czukor fejärségü, édes izü, kevésse tsipös, és vas szagu; a' vizben könnyen felolvadható; leginkább ezzel szoktak sok gonosz lelkü emberek, másokat megétetni.

d. Arany glét, arany sárگا, sárگا egérkő (*Arsenicum flavum, Auripigmentum, Sandaracha*) ennek mintegy heted része büdösköböl áll. — Ha pedig

e. Ezen egérkőnek mintegy ötöd-része büdöskö: akkor ez *Rubint színü vörös*; és ekkor: *Realgár* a' neve.

f. Hogy ha pedig ezen Egérkőnek tized része büdösköböl áll: akkor ennek czitrom szine léssen (*Arsenicum citrinum*) és ezt jól megkell különböztetni a' *narants színü egérkötöl* (*Auripigmentum*) mivel ezen *czitrom színü egérkőnek* mérges volta megszelidithetetlen.

2. A' fekete ón (*plumbum saturnus h*) és ennek minden lehető oldozzványai, készitményei p. o. a' fekete ón
czuk-

czukra (*Saccharum Saturni*) 's a' többi igen sokak, amint fellyebb a' 165 §. c. betüje alatt böven meg lehet olvasni!!

3. A' Rézz (*Cuprum*, ♀ *Chemicis Venus*) és ennek készitményei ezek:

a. Az Ammoniai Réz (*Cuprum Ammonicale*) ez közz savanyu; melly áll; a' gáliczkő savanyuban feloldozott, és az ammoniai só szeszivel lehányatott Rézből. Ez $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ árpa szemnyi mennyiségben több szép gyógyító tulajdonságokkal biró orvosság.

b. A' gáliczköves rézz, vagy kék gáliczkő (*Cuprum vitriolatum seu Vitriolum caeruleum*) Ez is közz savanyu mellynek alkotó részei: a' rézz, és a' gáliczkő (vagy a' catholicum) savanyu.

c. A' réz zöldje (*Viride aeris seu acetis aeris*) közzsavanyu, mivel ennek az állatós részei is. az eczet és a' rézz.

4. Az Eleven kényeső (*Argentum vivum, Mercurius, Hydrargyrus virgineus vel Hydrargyrum virgineum*) Ez magában

ban tellyességgel ártatlan: de a' készül-
ménnyei mind mérgek; ezek pedig leg-
alább VI. vagy VII. vagynak, tudniillik:

1. Az ásványos szeretseny (*Æthi-
ops mineralis*) áll kényessöböl és bü-
dösköböl.

2. A' tüzzel megemelt rágó kény-
esö ($\frac{9}{4}$ s. *hydrargyrus sublimatus corro-
sivus*) a' konyhasó savanyuban vagyon
az eleven kényesö feloldozzva (*Murias
oxydi perfecti hydrargyri*).

3. A' rágó, vagy emésztö viz
(*aqua phagedacnica*) ez a' tüzzel mege-
melt rágó kényesönek, az oltatlan mész-
vizében való feloldozvánnya.

4. Az édes kényesö (*Merc. v.
Hydr. dulcis*; *Calomel* vel *Aquila alba*)
ez áll: az eleven kényesöböl, és a' tüz-
zel megemeltböl. Ide való

5. A' fenékre lehányt fejer kény-
esö (*Merc. præcip. albus*) Ez áll: A'
salétron savanyuban feloldozott; és a'
konyhasó savanyuban lehányt eleven
kényesöböl. Ez különös Chemiai munka!

6. A' fenékre lehányt veres kényeső ($\frac{8}{+ \frac{8}{\text{F}}}$ *ruber*) Itt is éppen, a' salétrom savanyuban (vagy választó vízben) oldoztatik fel az eleven kényeső; mint a' legközelebb való testben: tsak hogy, már itt az oldozó nedvet, tüzzel kergetik el. — Ezen méregnek le vagy kirágó ereje vagyon.

7. A' Hahnemannnak elolvadó kényesője ($\frac{8}{+}$ *solub. H.*) Itt hasonlóképpen a' salétrom savanyuban (vagy választó vízben) olvasztyuk fel előbb az eleven kényesőt: és mész vízzel hánnyuk le fenékre.

5. A' Piskolcz (*Antimonium* & *vel Stibium*) ez is ártatlan: de az ébből való 8 készitmények, többnyire mind mérgesek, u. m.

1. A' Piskolcz szerecsennye (*Aethiops Antim. v. stibialis*) Ez áll: eleven kényesőből és nyers piskolczból.

2. A' piskolcz aranyos büdösköve (*Sulphur aurat. antim.*) Ez készül: A'

for-

forró vízben felolvadt, és azután a' nyugodalomban fenékre lehányt; nyers piskolczból és lúgsóból.

3. Az Ásványos Kermes (*Chermes mineralis*) áll: nyers piskolczból és állandó lúgsóból.

4. Az Izzasztó piskolcz (*Antim. diaphoreticum*) Ez áll: a' nyers piskolczból és a' kemény tűznél elpattogzott salétromból.

5. A' Rulánd áldott vize (∇ *benedicta Rul.*) és a' Huxhám piskolczos bora (*Vinum antim. Huxhami*) Ezek mind a' ketten készülnek: a' piskolcz üvegének a' borbán való feloldozványából.

6. A' piskolcz üvegje (*Vitrum antim.*) Nem egyéb hanem az úgy nevezett piskolcznak királyotskája; avagy világossabban megmagyarázva; a' Chemiai mesterséges kemény tűznél, az öntő edénynek fenekére leszállott minden salakjától önként megtisztult; és itt üveg formába öltözött piskolcznak leg-

nemessebb essentiája, valóságos java; vagy inkább a' legkeményebb mérge!

7. A' Hánytatóborkő (*Tartarus emeticus* vel *Tartris lixivæ stibiatus*) Ez áll: a' Piskolcz üvegjéből; midőn a' borkő savanyuban feloldozzuk; és minden nedvit a' tűznél el gőzöltettyük.

8. A' Piskolcz vaja *Murias stibii oxydati* vel *Butyrum antimonii*) Ez készül: A' konyhasó, savanyuban feloldozott piskolcz királyotskájából, némelly paikában vagyon még:

a. Piskolcz salétroma is (*Nitrum antimonii*).

b. A' Piskolcz' büdösköves mesze; a' piskolcz fejer mesze; Algeroth pora; Élet kényesője (*Calx stib. v. Ő-nii sulphurata*, Ő *Algerothi*; *Mercur. v. Hydrargyrus vitæ*) (*Életkényessőjének* rosszul nevezik; mivel ebben legkisebb kényeső sinsen. Ennek állató részei ezek; ugymint: A' megégetett és finom porrá tört tsigatekenő pora 10 rész: büdös-

döskő 4 r. piskolcz 3 r. mind ezeket finom porrá törvén, öszveelegyítvén, chemiai tűzhöz teszik, 's a' többi.

6. A' Fattyú ón vagy Czink (*Zinkum*) Az ebből valo készülmények, im e' következendők.

1. A' czinkum mesze, vagy virágja (*Calx zinci vel flores zinci*); készüll a' tűz által való megemeléssel!

2. A' czinkumos vagy fejér-gáliczkő (*Vitriolum album vel Vitriolum zinci seu Sulphas zinci*).

3. A' Tutia (*Tutia Alexazdrina*) és a' Fejér semmi (*Nihilum album*) ugy szintén az ugy nevezett *Pompholix*; Ezen három Patikai testek, tsak névvel különböznek egymástol: de matériájokra nézve mind egygyek: mivel mind a' hárman, az első szám alatt lévő *Zinkum meszéből* (*Calce Zinci*) állanak.

7. A' sárga arany (*Aurum in Chemia Sol ☉*) ebből vagynak:

a. A' királyvizben felolvasztott arany (*Aurum in aqua Regia solutum*) (*Murias auri*) nem egészen helyes neve.

b. A' menydörgő arany (☉ *fulminans*, vel *ammonias* ☉*i.*)

8. Fejér arany (*Platina weisßes Gold*)
Sött igazán *Téjszinü arany*nak kellene nevezni, az ő valóságos színére nézve. Ezt legelsőben 1749-dik esztendőben találták fel Amerikában.

9. Az ezüst (*Argentum in Chemia Luna*) ebből vagon:

a. A' Pokolkő (*Lapis infernalis seu Nitras argenti*) Ez semmi nem egyéb hanem a' salétrom savanyuban vagy választó vízben felolvasztott ezüst; a' melynek olvasztó nedvét (*menstruum*) a' tűz által elrepitik.

10. A' Gáliczkő (*Vitriolum*) többnyire öszve vagon rézzel, vassal, és onnal elegyítve, ebből való *Testek*:

a. A' fejér gáliczkő (*Vitriolum album*) ez áll: zinkumból és gáliczkőből (a' mint már említődött).

b. A' kék gáliczkő (*Vitriolum caeruleum*) áll: rézzből és gáliczkőből (erről is volt már emlékezet).

c. A' zöld gáliczkő, vagy Grisbán *Vitriolum ferri* vel *in Chemia Mars seu ♂* vel *Vitriolum viride* áll: vasból és rézzből.

11. Az Ássványbéli Savanyuságok, (*Acida mineralia*) igen sokan vagynak; a' többek között.

a. A' Gáliczkő savanyu (*Acidum vitriolicum seu Catholicum*) közönséges vagy Catholicumnak, azért hívják a' Chemicusok: mivel ez leg több ássványoknak felolvasztójok (*menstruum*).

b. A' salétrom savanyu, a' választó viz (*Acidum nitri seu aqua fortis*).

c. A' konyha só savanyu (*Acidum salis gemmae muriae seu salis culinaris*) 's a' többiek.

Mind ezek által, igen sok erőszakos halálok történtek öröktől fogva.

12. Az Égető lúgsók (*Acida alcalina*) is igen mérgesek, a' millyenek p. o. a' többek

a. Az Ammoniai savauyu (*Spiritus salis amm*).

b. Az Ammoniai só virágjai (*Florens salis ammoniaci*).

c. A' megégett szarvas szarvaszeszsze (*Spiritus cornu cervi succinatus*) 's a' többi.

Jegyezd-meg! A' legnagyobb és legkeményebb mérgekből is igen jó Orvasságok vállnak: ha annak módjával annak idejében, 's mértében élnek ezekkel. — Innen igen böltsen mondja, ama bölts és hires Doctor *Arneman* * Egy jó lelkiismeretű, egy vigyázó, és egy tapasztalt Orvoss Doctor kezeiben még az Egérkö (*arsenicum*) is megszűnik méreg lenni!! —

§.

---

* Justus Arnemannus prakt. Arzneymittel lehre Seite 179.

§. 169.

A' *Növevények' Országbéli mérgek*, sokkal számossabbak; mint az *Assvány-Országbéliek*: mindazonáltal a' szomorú tapasztalás szerént; inkább tudatlanság miatt, hogy sem szántszándékkal öllnek meg ezekkel másokat. — Illyenek a' többek között p. o.

1. Az Opium, vagy a' Fejérmákszárleve (*Opium*) melly is annak ideje, módja, és mértéke szerént jó orvosság: külömben halálos méreg. — Ellenben a' Törökökben szivet éllesztő és bátorságot gerjesztő eszköz.

2. A' Fekete és fehér Eclénd vagy bolondító-fü (*Hyosciamus niger et albus*.

3. A' vizibürök (*Cicuta aquatica*) ez is felette mérges. A' többi két nevei sinsenek méreg nélkül: azért kell vigyázni; hogy az ehes marhákat olyan kertbe és akolba ne rekeszszék; a' hol sok bürök vagyon: mert külömben nagy kár eshetik a' marhákban: a' mint ezt

N. Körösön laktomban 1795 esztendőben, egy ittvaló közzbirtokos Titl. Farkas Ferencz Urnak aklában, magam szemimmel láttam, és ha oda nem mentem volna: mind a' kilencz vagy tiz tehenei meg döglöttek volna; hármát már a' dögléstől semmiképpen meg nem menthettünk.

4. A' Mérges fekete cseresznye, Farkas cseresznye; Natragulya; (*Belladonna*; *Atropa belladonna*; *Solanum furiosum*) — ez is igen gonosz gyümöls.

5. A' Maszlag, Tsudafü (*Stramonium foetidum*; *Datura*; *Nux metalla*;) ennek minden része mérges; 's e' miatt sok szomorú esetek történnek; mind az emberek; mind az oktalan állatok között: annakokáért mindenféle Birákat, és okos Elöljárókat, mind az Orvasi Törvény; mind a' felebaráti szeretet, lélekbejáró hivatallyok szerint, arra kötelez; hogy az efféle mérges Növényeket, Helységekéből gyökerestől kiirtassák.!!!

6. A' Borostyán tseresznye szilvafa (*Prunus laurocerasus*) ennek levelei is mérgessek.

7. A' Vadócz (*Lolium temulentum*) ha megnem öll is: de legalább fő fájást fő szédülést, kábulást, szem káprázást, fullzugást, elme tompulást, tagok reszketését 's a' többit, bizonyosan okoz.

8. *Farkas répa; farkas gyöker, farkas bab; farkas méregfü; Négylevelűfü; gyökere elfordúltfü; vissza forduló szöllő; elforduló szöllő; Mérges fü; (Aconitum)*. Még a' Poéták is mérgesnek állittyák, *

9. A' gyüszü virág, gyüszüfü; ujjnyifü, ujjfü; (*Digitalis purpurea*).

10. A' Dohány (*Nicotiana, Tabacum, Hyosciamus Peruvianus; Herba Nic. rustica*).

Y 2

11.

* Így Ovidius in *Metamorphosi*.

• *Lurida terribiles miscet aconita noverca!*

Mérges farkas répát a' mostohák főznek

Ha bé nem adhatták, készítik el göznek.

11. Ebtéj; Kutyatéj, Farkastéjj, Tejesfü
Euphorbia, Esula; Tithymalus Lathyris).

12. Béka virág; Boglár virág; Sö-
mörfü; Békafü; Égető lángosfü; Sebe-
sitő vagy hójjaghuzó fü; Lator koldus;
Hollóláb; Kakas láb; (Ranunculus sce-
leratus, pratensis acris) — Ez ifjabb
vagy gyenge korában mérges: vénebb
korában pedig sött mihelyt kinyilik, a-
zonnal szelidebb.

13. Sártök (*Colocynthis*).

14. Fekete; Fejér, és sárga vagy
büdös Hunyor (*Helleborus niger et al-*
bus) Ez a' régi tudósoknál igen hires
és mintegy tsudatévő orvasság volt; *
ha szintén mérges is: de a' mostaniak
sokkal kevesebbre betsülik.

---

* mint ama Poëta is ditséri :

Helleborum frustra quum jam cutis atratumescit,

Poscentem videas; venienti occurrite morbo!

A' fekete húnyor már tsudát nem tészen

Midön a' bőr kékül 's vérrothadás készen!

Nyavalyád' elein menny hát a' Doctorhoz!

Hidd el hogy elébbi egésségedre hoz!

15. A' vetett kender (*Cannabis sativa*) — ennek a' szaga igen kábitó. — Innen sok olyan szomorú példák történtek: hogy a' kik csak az akkor kinövött kenderen, ajtó 's ablak bezárva lévő épületben hálnak; a' szelítés miatt gyakran meghallnak.

16. A' felfutó fü, Folyófü, Siriai harangfü (*Convolvulus Syriacus; Scammonia, Scammonea, Scammonium, Scammoneum*). Ez nő Szíriában, Misiában, és Kappadoziában, ezen növény gyökerének felső végét megvágván; abból szívárogi bizonyos téjszinű nedvesség; melly idő jártával meg keményedvén: *Skammonium gyántájának (Resina Scammonii)* nevezik.

17. Az Europai Kopottnyakfü, Mogyoró allya (*Asarum Europaeum*).

18. Az ellenséges erdei káposzta; (*Scandix infesta*).

19. Vadvenyége; Szalukfü, Venicz, Fejér venicz (*Clematis alba*).

20. Pettegetett borjulábfü, Sülyfü, Áronszakálla, Németh Gyömbér (*Arum maculatum*).

21. A' Nagysárfü magva; az ötúju fü magva (*Ricinus communis*). — Ennek magvát a' Patikában; *nagyobb Kaptapucziának* (*Cataputia major*) nevezik. Ennek magvából az Anglusok igen sok Olajt ütnek, és a' Patikában; *Sárfümag olajjának*, a' *Kristus tenyere olajjának* (*Oleum ricini; oleum palmae Christi*) nevezik.

22. Jatropha manihot (*Jatropha manihot*). — Ennek gyökere 15 vagy 20 hüvelknyi hoszszu; a' leve mérges. — Még több mérges Növevények (plánták) is vagynak: én itt csak a' nevezetesebbeket akartam előszámlálni Hazamfiai-nak hasznokra!

§. 167.

A' *Tsemetéknek és az Élőfáknak* is lássuk e' következő *mérges nemeit* ugymint:

1. Vadborostyán (*Daphne meseraeum*). — Ez 4 vagy 5 hüvelknyi, vastag répa forma, Tsemete. Ennek mindenféle részei mérgessek.

2. Kigyófa (*Strychnos colubrina*). ezen fa gyümöltse is mérges.

3. A' Varjúszem vagy kigyófa (*Strychnos ; nux vomica*) mérges és az emberen kívül, minden hussalélő állatot egyszerre megölli.

4. Kámbogia fa (*Cambogia*) ennek gyántájának a' Patikában: *Gutta gyánta* (*Gummi guttae*) a' neve.

5. Rhus mérgesfa (*Rhus toxicodendrum*) ezt tartják némelly nagy Uraságoknak kertyeikben, ennek szép formájáért, és ékességnek okáért. — 's a' t.!

§. 168.

A' Gombák között felette sok mérgessek vagynak; úgy hogy, némelly Természet-Vissgálóknak tapasztalások és állítások szerint: A' Gombáknak ötöd része méreg nélkül nintsen; annyival

inkább: mivel minden gombáknak, minden magvak egyedül a' rothadás; felette nehezen emészthetők; hamar halálos tsömört okozók; semmi tápláló erő bennek nint-en; nem is lehet. — Itt a' nevezetesebb mérges gombák közül némelly következőket említtek; tudniillik.

1. A' piros hátú gomba; vagy piros galocza (*Agaricus ruber*).

2. A' kék hátú gomba; vagy kékes galocza (*Agaricus violaceus*)

3. A' zöldhátú galocza (*Agaricus viridis*).

4. A' barna galocza (*Agaricus torminosus*).

5. A' méreg gomba; vagy légyölő gomba (*Agaricus muscarius*) — Ez Augustusban, száraz homokos dombokon, réteken, és legelőkön, egész őszig terem. — Sok szerentsétlenséget okoz. — Könnyű megkülömböztetni t. i a' kalapja, bolthajtásos, és barna; de világos szinnel pettegtetett, a' szára fehéres, a' szaratövin; más kis gombátska nőll,

az ize mardosó keserű; szaga bűdöss. --
Ha vízbe ázztattyák, a' legyeket meg-
öli. 's a' többi megesmértető jegyei!!

6. A' ganéjj gomba; vagy bagoly
gomba (*Agaricus fimetarius*).

7. A' bors színű gomba; vagy ke-
serű galambicza (*Agaricus piperatus*).

8. A' mezei sárga színű gomba (*A-
garicus campestris flavus*) 's a' többiek! —
Mind ezeket többnyire az elől számlált
szinekből megesmérheti a' szemes és vi-
gyázó ember.

§. 169.

A' Növények Országbeli mér-
gekről tartzuk meg!

1. Hogy a' Természetnek ezen Or-
szágában felette sok mérges növények
találkoznak: úgy annyira;

2. Hogy ezen mérges Növények
mintegy 30 familiákra osztatnak fell:
és itt a' mérges Növények közül, min-
den familiából, többnyire leg inkább
csak egy, a' legesméretesebb és a' melly
leg-

leginkább a' lábunk alatt forgó, említődik.

3. Hogy ezek a' Növények, ámbár mérgessek: mindazonáltal a' magok idejekben, mértékekben, és módjok szerint; jó orvasságok lesznek.

4. A' Növényeknek mérges vagy szelid mivoltok (a' mint már fellyebb is említődött); sokat különböz: a' levegőre, a' termő földekre, a' miveltetésekre; az idejekre; a' részeik kifejtődzésekre, a' nemzetek szokásokra vagy élésekre, a' vélek való bánásra 's egyebekre nézve p. o.

a. A' *Rhus toxicodendron* Olaszországban mérges: nálunk pedig szelid és ártatlan, és a' kertek ékességére tartják.

b. A' *Béka virág* 'mennél ifjabb annál mérgesebb: és mennél vénebb: annál szelidebb.

c. A' *Játropa manihot* nagy répának mérges levét az Amérikiak kifatsarván, ebből a' gyökérből ezután igen jó izü kenyeret sűtnek magoknak.

d. Az *Opiumbol* a' Törökök egy
 letnak negyedrészt, az az 60 's több
 arpa szemnyit is, megisznak egyszerre,
 és jó kedvek vagyon tölle. — Egy *Glau-*
ber nevü hires Doctor pedig azt írja:
 Hogy ö esmért olyan embert; a' ki más-
 fél esztendeig, minden napon 2 quintlit
 az az 120 árpa szemnyi *Opiumot* emész-
 tett meg, minden rosz és veszedelmes
 következés nélkül. Továbbá:

5. Vagynak bizonyos személy és
 nembéli mérgek is p. o.

a. A' *Varjűszem* (*nux vomica*)
 (Stráfenaugen) az emberen kívül minden
 hussal élő állatot egyszerre megöll.

b. Az *Aloes* a' farkasoknak, ró-
 káknak, kutyáknak és ezeknek fajokra
 tartozó minden állatoknak méreg: más
 állatoknak pedig orvasság.

c. A' vizikömény, bubuitska, vagy
 bösövény (*Cuminum aquaticum*, *Phel-*
landrium aquaticum; *Cicuta palustris te-*
nuifolia) a' lovaknak szélütést és hirte-
 len

len való halált okozz; a' mint amaz halhatatlan *Linnaeus* bizonyítja: az ökröknek vagy a' szarvas marháknak pedig semmit sem árt, ha képesint legelik.

d. A' Ketskefü, Vadketskefü (*Doronicum*) a' kutyákat megöli: a' vadketskéket, patsirtákat, és a' fetskéket jól táplálja.

e. A' bórs (*piper*) a' disznóknak méreg: a' szárnyas állatoknak Orvosság.

f. A' keserű mondolák (*amygdalae amarae*) megölik a' tyukokat; méreg a' matskáknak, rókáknak, farkasoknak, és kutyáknak: az embernek pedig éppen nem árt.

g. A' bürök magvai (*Semina cicuta*) megölik a' fáczányokat és némelly szárnyas állatokat: más madarakat pedig jól táplálnak, a' millyenek p. o. a' veréb és más apró éneklő madarak.

h. A' beléndekfü (*Hyosciamus*) ennek gyökerét a' disznók minden ártalom nélkül megeszik: más hidegebb vé-

rü állatokat pedig megölné, szintén úgy az embert is.

§. 170.

V. A' Természet mind a' három Országában lévő mérgek ; a' legközönségesebb értelemben felosztattnak. I. *A' tsipöss, égetöss és rágóss.* — II. *Kábitók*; III. *Kábitótsipössek.* IV. *Szárasztók.* V. Végezetre *Eszközbéli mérgekre.*

1. *A' Rontók*, az az, a' *tsipöss, égetöss és rágóss* mérgek, akármelly tagot megérrnek, azt boszontyák gyulladásba és rothadásba hozzák; azomban az egész vért feloldozzák, 's e' szerént a' halált előbb vagy utóbb érlelik, siettetik. — Illyenek

1. Az *Ásványok Országából* a' többek között többnyire a' *kényesöböl*, a' *Piskolczból*, a' *Rézből* 's a' többiből való *Készítmények*; ilyen az *Egérkö* is.

2. *A' Növények Országából* a' *Kutya téjj* és a' *Béka virág* 's a' többiek számtalanok.

3. Az *Állatok Országából* a' *Körös bogár* 's a' többi.

§. 171.

Ezen *Rontó méregnek* az eleven testben való *Jelei* im e' következendők; ugymint: A' szájjnak egész üregében, a' nyelő gégében, a' gyomorban nagy égetés; a' szívtájján nagy bádjadság és szorongatás; a' gyomornak öszve húzásai fájdalmai, szörnyü hányás; has menés; megolthatatlan szomjuság; föszedülés, és elájulás; ezeket a' hideg izzadság; a' görtsök, az inas rángatások, a' fene; és végre, többnyire 6 órára vagy 24 órára elkövetkezik a' sok és rettenetes kinok után a' halál.

A' *Vizellet utján* im e' következendő nyavalyás jelek vagynak; tudniillik: a' gyulladás, nehéz vizellés (*Dyschuria*); ennek Tsepegése (*Stranguria*) ennek egészszen fennakadása (*Ischuria*) némelly üregekben, és részekben a' vizelletnek tavazása; ezekben lévő vizi-
be-

betegség: szédelgés, elájulás; elhalás; álmatlanság; elsárgult és halálszíntű ábrázat; nehéz lélekzés; lélekzet elmara-
 dás, fenn akadás; görtsök, tagok resz-
 ketése, inasrángotások, *Szárdonius* ne-
 vetés (*Risus Sardonicus*); szivdobogás;
 eszeveszettség; a' sebes, rendeletlen és
 egyenetlen pulsus; most a' külső és bel-
 ső fenének jelei, hideg veriték, imitt
 amott a' testen kékes és feketés foltok;
 a' *Hippocrates* ábrázattya, melly is a'
 Doctorok szerint e' következőkből
 áll, tudniillik: Az órrczimpák bé vagy
 öszve essnek; az egész órr megvéko-
 nyodik, formája megváltozik, az az,
 keskeny, hoszszu, és hegyes lészen; az
 órr lyukak ollyak, mintha barnás vagy
 kormos porral bévolnának hintve: a'
 homlokbőre neki huzódik, fényes, szá-
 raz, kemény; és ha tapogattya valaki,
 mint szintén elakarna törni; a' szemek
 golyoji béestek, kiapadtak, aprók, benn-
 ülők; ugy annyira, mintha mindenik a'

maga vapajaba elakarna bujjni; innen a' vapak nagyon uressek, és nemu nemu borzasztó tekintetet okozznak: a' szemek uvegessek, az az, mintha üvegen látszanának által: a' vakszemek bestek, volgyesek; a' fülek lebbentui hidegek, oszvehuzodtak, fonnyadtak; karimai ki fordultak; az egész abraza-
ton lévő bor setét sárga, kékes, fekete színu, sött feketés; egy szóval: a' legesmerossebb emberét is, első tekintettel akárki is alig esmerheti meg. Mind ezeket tsalhatatlanul és nyomba követi a' halál.

§. 172.

II. *A' Kábitó meregek jelei e' kovetkezendok; tudniillik: minden kül-
so és belso erzekenyseinknek megtom-
pitasok, megzavarasok, és megoldok-
lések; a' nagy álomba való merülés,
sött mintegy halálos álom; szornyu hor-
tyogassal való aluvas; az egész test min-
den tagjainak meg gyengülések, resz-
ke-*

ketések, főkábulás, főfájás, föszedülés, elájulás, elhalás; szemkáprázás, szemrángotás; tagoknak érzéketlenségek, megmerevedések, inasrángotásaik; gyomor émelygés, étel nem kívánás; étel nem emésztés; gyenge, egyenetlen, kinnmaradozó, hangyás (az az mintha hangyák, mászkálnának a' Pulsust tapogató ujjunk bögyealatt) kétske modra ugráló, és egérfarku *Pulsus*. Néha Szélütés; néha pedig holtig tartó, és meg gyógyíthatatlan Megbolondulás. Illyenek leg inkább a' *Növények Országában* e' következő mérges növények: u. m. A' Beléndek (*Hyosciamus*); A' Natragulya (*Atropa Mandragora*); A' maszlag vagy tsúdafü (*Datura* vel *Strammoneum foetidum*); A Kábító vagy bódító Ebszöllő; *Solanum insanum*); A' Vadócz (*Lolium temulentum*); A' mérges saláta (*Lactuca virosa*); A' borostyán, tseresznyefa levelei (*Folia Laurocerasi*) A' fehér mákmézzgája (*Opium*) 's a' többi.

Igen nagyon érdeemes *Kérdés* ez; *Az Orvasi Törvényben*; Mellyek az erőss méreggel megöletett testnek *Külső's Belső Jelei?*

A' külső Jelek Leginkább ezek, ugymint: Az egész órtza-, nyak-, mely- és a' has- bőre zöld, kék, barna; sött fekete foltokkal tarkás: — az ábrázat és a' has fell puffadott fel fúvodott. — az ajakak feketék; — a' szájj ürege meggyulladott; — a' nyelv szájjából kidagadott; az omban kék, barna, sött fekete; — az egész test egyszerre rothadásra indull; és ennek egész bőre lehámlik.

A' belső Jelek: A' nyelvögege, a' tizenkét ujjnyi bél; a' májj és a' lép kék, barna, és fekete foltokkal tellyesek; sött némelly helyeken lyukatsosak is; a' tavazó vér megaludt, büdöss és feketés; imit amott fenés és rothadt büdöss nedvesség tavazz; a' gyomornak egész belső bőre le málik; a' sziv fekete
vér-

vérrel tellyess. — Néha pedig az egész gyomor, belek; az ezeket béborító fodorhájj; a' sziv, a' májj, a' lép, és a' vesék mind megfonnyodtak; vagy mind ezek a' belső részek öszve húzódtak. — Néha végezetre a' méregnek némelly része, még ekkoron is a' gyomorban van: melyet ki kell venni, és a' Chémia szerént meg-visgálni! Különösen az *Opium* által meg öletett emberi testről ezt is meg kell jegyezni! Hogy ez nem csak hirtelen meg rothadd; hanem az egész vér; sok bölcs Természet-Vísgálok tapasztalások szerént; el higúll; néki vékonyodik, és folyoss marad a' halál után 'is.

§. 174.

3. *A' Kábitoss - Rontomérgek*, mind érzőinainkat meg tompittyák; mind minden belső részeinket, égetik, tsipik; rágják; rontyák kilyúkgatyák: innen ha nagyobb mértékben akár kívül, akár belől, a' testhez férkezzhetnek; minde.

nütt, de kiváltképpen a' belső részekben, veszedelmes gyulladásokat rothadásokat, fenét és halált okoznak. Érzőereinkben pedig, mindenféle lármákat, zürzavarokat, és sokszor gyógyithatattlan hibákat tézszsnek; ilyenek: A' Varjuszem (*Nux vomica*) A' mérges fekete tseresznye (*Atropa belladonna*) — A' dohány (*Nicotiana, Tabacum*) A' vízi mérges bürök (*Cicuta Aquatica virosa*) A' mérges gombák (*Fungi venenati*).

§. 177.

4. A' Szárazzto mérgek, a' testhúsának szálkáit, főrróságokkal, minden szükséges nedvességtől meg fosztyák; ezeket öszve huzzák; pődrik; ránczosítják; a' vérünk tsatornáit bé dugják, meg-rekesztik; ilyenek különösen a' *Fekete ón* és ebből valo *Készüllmények*.

Az ilyen nagyobb mértékben lenyelt méregnek, az eleven testben lévő jelei, e' következendők:

1. Mindjárt vagy leg alább egynehány szempillantások mulván, a' nyelv és a' száj szemlátomást és érezhetőképpen száradd.

2. A' gyomrában, és a' belek csatornájában iszonyu kinzo fájdalmakat szenvedd.

3. A' hasa, kiváltképpen a' köldökén keresztül, ugy a' hátához szegeződik; mintha vas lánczal keresztül szoritának vagy által szegeznék.

4. A' hasa fennakad, vagy megszorúll: a' véghurka szájja pedig ugy behuzodik; hogy az ujjával is alig érheti ell az ember.

5. Szomjusága szörnyü nagy, és éppen megolthatatlan.

6. Hideglelése először tsak kis borsozással kezdődik: de ezután mindenkoron nevellkedik.

7. A' Pulsusa (szivverése) kemény és öszve- húzódott.

8. A' feje fájj; kezeit és lábait szörnyü fájdalmak hasogattyák mellyek miatt az egész test görtsöss.

9. Néha elméjje is meg háborodik. Utollyára.

10. Inas rángotások, tagoknak meg merevedések; ezeket követi a' Szélütés, ezt végezetre a' halál. — Ezt a' nyavalyát a' Doctorok nevezik: *Festök Kolikájjának (Colica Pictonum vel Pictorum:)*

§. 175.

V. Az *Italokat* is sokan sokféleképpen szokták meg mérgesíteni. Ugyan is; némellyek; tudatlanságból; mások istentelen nyereség kívánásából; némellyek végezetre gyilkoss szándékból: de leg' veszedelmesebb a' lassú méreg; melly alattomban emészt bennünket; és lassu halált okoz. p. o. Némelly istentelen bor-kupeczek, és Kortszárosok; hogy az ő vadsavanyu vöröss boroknak kellemetesebb szint, és édesebb's kedvesebb izt adhassanak; az ugy nevezett: *Fekete on czukrot (Saccharum saturni)*
ele-

elegyitenek borokba. — A' melly bor a' többek között ilyen forma károkat okozz ; ugymint :

1. A' gyomorban azonnal bizonyos égetést okozz ; ezt öszve huzza , kiszárazztya. Innen

2. Minden appetitussát elveszi ; ha eszik is tsak szokásbol tselekszi. ezért.

3. Az eledelek a' testet nem táplállván , ennek naponként száradni kell.

4. Továbbá a' test Reszskedésbe (*Tremulába*) esik ; hamar Szélütést kapp.

5. A' beleket is , a' fájjdalmak miatt valo görtsök húzzván , gyakorszorulás , kólikát , égetést , rágást szenvednek. — Végezetre.

6. A' test lassanként megemésztödvén , mind ezeket a' nyomoruságokat , egy lassu halál követi.

§. 176.

A' Bornak az efféle megvesztegetését ; (*Mangonisatioját*) a' Chémia szerint , külömbb külömbbféleképpen lehet
fell-

fellfedezni; sőt még ezen méregnek mind mennyiségét, mind minémiségét is meg határozni; tudniillik:

1. *A' Konyhasónak Savanyuságát*, tsepegtessék az ilyen *Ónnal* meg vesztegetett borba: az edény fenekére, azonnal leverődik az ugy nevezett: Onszarv. (*Plumbum corneum seu h̄ corneus*).

2. *A' bórköolajját* az ilyen borba tsepegtetvén, ha ez homályoss és zöldessé válik; gyanus a' bor: de ha etzetet töltvén a' borba; az elébbeni szép piros vagy veres színére visszaváltozik a' bor természetes: hogy ha pedig nem; meg vagyon a' bór szeplösítve.

3. Amaz hires Doctor *Hahneman* bórprobájával; a' melly e' következendőköl áll; ugmint:

Végy: Büdöss kö májját (Hepar ♁)
2 Köntinget.

Bórkö krisztályát (Christalli ☐) 7 köntinget ezekre tölts a' *Farenhajt Melegmérőjének 90dik* grádussán
lé-

lévő folyói meleg vizből; egy Polgári fontot: ezt az elegymént rázógasd minden megszűnés nélkül X szempillantásig (*minutumig*): ezután hadd állani mérséklett hives levegőben: ekkor tsendesen szürd le ezt a' téjjszinü nedvességet; azután egy négy rétükalmár vagy itató papirosson szürd - vagy tsepegtesd által, ez léssen amaz hires *Hahnemann bórprobáló higsága* (*Liquor probatorius Hahnemanni*).

Ezen Zavarékból ennekutánna, akármikor ilyen gyanus esett történik

Végy 1. egy részt — — — — —

A' próbálando borból 2 részt — ezeket ismét 2 szempillantásig rázogasd: ha meg nem zavarodik; ezen Elegységben, az ártatlan vason kívül semmi sints: ha pedig megzavarodik: akkor vagy Ón, vagy réz, vagy egérkö; vagy végezetre, mind a' három vagy benne.

4. E' pedig amaz halhatatlan emlékezetü *Hahneman* Doctornak még sokkal bizonyosab bőrprobája; tudniillik:

Végy! Bőrkö eszszentiáját ($\ominus$ *essentialis* $\square$).

Büdöskö májját (*Hepar* $\triangle$ *idest sulphuris*) $\overline{aa} \div$ egyaránt $1/2$ köntinget. Ezekre tölts tiszta folyó- vagy esső vizet, 8 latot: ezeket X szempillantásig (mintleg közelebb a' 3dik szám alatt is tselekedtünk) meg szűnés nélkül rázogassd: ezután hagyjadd ezen zavaréket 24 oráig valamely hives helyen tsendessen; de a' mennyire tsak lehet, féll oldalra fektette, állani!

Eddig az egész nedvben lévő, oldozvány, a' fenékre lehányattatván, az Oldozó nedv (*menstruum*) által látzobbá leszen: Ekkor ezen edényt, lassatskänn, még jobban oldalára fektettvén; ezt az egész nedvet, igen igen tsendessen, kisebb edényekre lekell szürtsöllni; 's ezen *leszürtsölt Nedv* leszen,

szen, az a' ditséretes *Hahneman*' Doctor
Bórprobája.

§. 177.

A' *Megszeplösített bórnak*, a' *Mé-
reggel megelegyített*, sütt, akárminémü
gyanus Nedvességnek vagy *Higságnak*,
a' *Chemiai probájja*, e' szerént mennyen
véghez! ! Tudni - illik!

A' legközelebb valo 176 §.nak 1. 2.
3. de különösen a' 4; számja alatt leirt
apro edényekre a' szükséges mod sze-
rént le szürétsült *Bórproba nedvből*; egy
tisztá, száraz, fejer ruhával kitörült vé-
kony, világoss, kristály üveg pohárba;
tölts *egy Részt* p. o. 1. latot. — A'
probállando borból vagy *higságból Két-
részt.* 2 latot —

Ezen Kavarékot, egy tisztafából
vagy üvegből valo lapátotskával egyne-
hány szempillantásokig kevergesdd: azu-
tán hadd mind addig tsendessen állani,
és hígúllni, ! mig ezen higság általlátz-
zóvá nem léssen. — Mire ez az egész

munka, e' szerént véghez mégyen: már akkorra, minden veszedelmes és mérges ásványokat, és ércz nemeket, a' millyenek p. o. Az ón a' réz a' rósniika vagy egérkö, a' kényesö és a' Piskolcz mérges készitménnyei homályos barna és feketés színü pórformában, ez a' Bórproba, az üveg pohár fenekére lehánnyt. — Kivévéen az emberi testnek ezt a' legkedvesebb baráttyát, a' Vasat, ezt éppen nem illeti, fellsem olldozza.

Igen hasznoss és szükséges Orvasi Eszközz, ez a' Bórproba minden Patikában; a' veszedelmes Orvasságoknak; a' Méreggel lett megétetéseknek; és a' Borok megszeplösítéseknek kinyomozásokra, megvizsgálásokra.

§. 178.

A' Timsót, a' borban fell lehet fedezni; leg alább is négyféle Chemiai öldozók (*Menstrua*) által, a' millyenek a' többek között p. o.

a. A' Lugsok ($\ominus$ *Alcalin.*)

b. A' gáliczkö savanyu ($\dagger$. $\oplus$. seu $\dagger$. *catholicum*).

c. A Nehéz föld fell oldozzmánnya (*Solutio* ∇ . *ponderosae*).

d. és végezetre, a' Mész-viz (Δ . Ψ) által.

C *Az Állatok Országbeli Mérgek.*

§. 179.

A' Természetnek ezen Országában is számosságok a' Mérgess Állatok; különösen azok között, a' mellyek a' vízben és a' szárazon egyaránt élnek, vagy a' Kettős, életük (*Amphibia*) A' kigyók (*serpentes*). A' Bogarak (*Insecta*) az az, ezen Déák szó szerént: A' bévágott vagy vékony derékúak. A' Férgék (*Vermes*) — Némelleyek még a' Varas békákatis (*Bufo*) mérgeseknek tartják.

I. A' Kigyók között, különösen ezek

ezek a' Familiák a' mérgesek, ugy-
mint :

a. A' Csörgő kigyók nemzetsége,
a' mellyben legnagyobb, legrettenetesebb
az ugy nevezett: *Iszonyu tsörgő kigyó*
(*Crotalus horridus*) ennek mérge egy-
néhány szempillantás alatt, meg öll
akármelly állatot.

b. A' kúrta vagy a' Zömök kigyók'
familiája; a' hol legnevezetesebb, és
a' közönséges tapasztalás szerint leg-
mérgesebb is; a' *Pápa szemes kigyó*
(*Coluber Naja*) Mivel némelly, Ter-
mészet-Visgállok állittások szerént; an-
nak lehelletére, és párájára; a' fárol a'
madarak lehullanak. — Annyival inkább
a' mérge szörnyü lehet!

c. A' Vizi kigyók *familiája*; a'
melly mérges Nemzetségben, A *vizivi-
pera kigyót* (*Vipera aquatica*); az ő
mérges voltáért: *Vizitsörgő kigyónak*
(*Crotalus aquaticus*) nevezik a' Tu-
dosok,

II. *A' Bogarak között*, tsak egyetlen egy Fajj a' mérges; a' mellyben a' mérges Személyek, e' következendok:

a. *A' Körös bogár (Meloë Cantharis)* ez leg hamarább és leg inkább a' Veséket és az egész vizellet utját támadja meg; ezt hozzá gyulladásba; a' melly gyulladás, minthogy leg veszedelmesebb az egész emberi testben; és ez leg sebessebben elkészítettetheti koporsonkat.

b. *A' Májusi-vagy a' réz színű Meloë (Meloë majalis)*. Ennek mérge is leg inkább a' Vizellet utját ostromollya.

c. *A Kékszinű nagy Meloë (Meloë Proscarabaeus)* ez is éppen azon az úton szokott ártani.

Ezen két utolsobbak, nagy, puha, lágy, és szárny nélkül való Májusholnapi Bogarak; mellyeket ha valaki markába fell vészen, minden tsúklóiból vagy ízeiből bizonyoss sárgás, olajoss

nedvesség folyki ; melly az újjainkat sétét sárga színnel festibé. -- Ezekből a' *Majusi bogarakból* vagy *Isten teheneiből* a' mint ezeket a' közönséges Magyarok nevezik) tsinált orvaságot, a' *Burkus Tudosok* 1777 esztendőtől fogva, a' veszett kútya , harapás ellen igen ditsérik: de azomban semmi tsúdát sem téssen! ! nem is tehet, semminémü Orvosi Filozofia szerént; kiváltképpen azon az úton és módon, a' mint az ugy nevezett Javasok ezt esz közöllni szokták!

§. 180.

III. Sokszor sok magokban ártatlan *Allatok*, *bogarak*, és *Férgék* között is némellyek; némelly mérges füvekkel, vagy ezeknek mérges harmattyaikkal 's mérges eledelekkel éllvén; magok is mérgesekké lésznek. p. o.

1. *A méhek*, nagy szárazzságban, az éhségtől kényszerítettvén; a' mérges füvek virágjaikból valo nedvességből, mérges mézet tsinálnak; mellyel, mind

magoknak, mind másoknak, kész veszedelmet és halált okozhatnak. Úgy szintén.

2. A' *Kétskék* is a' kutyatejet megévén, mérges tejet adnak.

3 Éppen így romlanak meg Sokszor a' *Tsigák* és a' *Rúkok* is, az ő mérges eledeleik miatt. — Nem külömben.

4. Midön, a' nagy viz áradások után a' *Sertések* döglött hallal élnek, husaik igen meglentsésednek.

5. Sött a' bik-makkon hizott *Sertéseknek* húsók, sem olly egészséges; mint a' tsermakkon, vagy egyéb jó eledelekkel ki-hizzlalt *Sertéseké*. Mivel az ilyen bik-makkos *sertés* husa; különösen a' *Hypochondriacus* férjfiaknak, és a' Méhanyás (*Hysterica*) Fehérszemélyeknek, a' kiknek az ő érzőereiknek alkotmányok, szerfelett érzékeny és felette ingerelhető: igen gyakran sött többnyire: gyomorfájást (*Car-*

dialgiam) fő fájást, fő szédülést; fülzúgást szemkáprázást, elme tompulást, tagok reszketését, inasrángatást, szélütést, egy szóval: a' méhnek és minden érzékenységeiknek Zűr-zavarjait okozza.

§ 181.

Midön valamely embernek méreggel lett megégetése felöll *gyanuság*; annyival inkább *Kérdés* támad: Hogy a' Törvény szék bünbe ne essen!! szükséges; hogy a' Törvényszék Doctora in a' következendőre vigyázzon ugymint:

1. Ez a' szerentsétlen, egész életében, milyen életü ember volt, a' legszavahihetőbb emberektől mennyen végére!

2. Életében legközelebb halála előtt vidám, vagy szomorú, és nem fekete vérü ember volt e'? nem volt e' eszelöss? nem volt e' kétségbe esett? nem vallott e' mostanában nagy szégyent vagy kárt; nem élt e' rut, és visszálkodo éle-

letet Házastársával? nem volt e' valaki megesküdt ellensége?

3. Igyekezzen a' környülötte volt embereket is, erköltsökre nézve, jól meg esmérni: hogy nem férhetne e' ezekhez ilyen forma gyanuság?!

4. Egésséges volt e' ez előtt; és nem hirtelen 's egyszerrejött e' ez a' változás? továbbá, ezt a' hirtelen való változást, nem valamely más dolgok okozhatták e'? mint p. o. Az elmének rettenetes indulattyai, a' millyenek:

a. A' hirtelen való felgyulladás, megharaguvás szörnyü megboszonkodás, a' véletlen és szörnyü szomorü hir halálson lett megsomorodás — a' mod nélkül való öröm; 's e' miatt való nagy kiábálás, hahotállás, 's a' többek; ilyenek! 's ezek miat történhetö Szelütés!?

b. A' szerfelett megizzadt testnek hirtelen való meghülése?

c. A' szörnyü nagy és sürü pipa füstel telyes szobába való mulatás; és

az ebben valo hálás, 's ebben valo borozás: kiváltképpen forro kánikulai napokban; vagy pedig erőssen befűtött szobában. ?

d. Illyenek továbbá: a' sebes táncz; a' sebes menés; a' sebes nyargalodás, vagy ereje felett valo nehéz terhek emelése, vivése, kiváltképpen forro nyárban; vagy sebes szél ellen.

5. Vallyon más egyebek is; a' kik azon egy helyen, és ugyan abban a' házban és szobában laknak; azon egy kéz mivben és munkában foglalatoskodnak; azon eledellel és itallal élnek; nem tapasztallnak e' magokban, illyen illyen forma, legalább erre készittő nyavalyás jeleket?!

6. Szemessen vizsgáljon meg, minden szoba - és Konyhabéli eszközöket, tserép - czin - réz - és vas - edényeket; a' mellyekben, az eledeleket és italokat főzik, készítik, hordják, és tartják!! nintsen e' azokban, valamelly ón = és

rézz = rosda; akár a' tisztátalanság; akár pedig más egyéb okból!?

7. Szemessen vizsgálja meg ezen szerentsétlen Háznak kertjét is; nintsenek e' ebben némü némü mérges növények!?

8. A' Sinlödötől, vagy a' környül lévőktől értekezni kell azon lenyelt dolgoknak mind menyiségére, mind minémüségére nézve! mind ezeket szorgalmatossan, és minden hiba nélkül fell kell jegyezni, Hogyha pedig a' lenyelt dolgoknak, még valamelly része megvayon; ez a' test, a' Természet birodalmának akár melly Országából valo lett légyen is az, ezt a' Doctori Tudomány törvényei szerént, az akkori valóságában mindjárt keménnyen meg kell vizálni! — vagypedig az annál is helyessebben lehető, megvizálás végett, alkalmas edénybe tévén; ekkor lekell petsételni; — ugy szintén.

9. Ha lehet, mind azt, valamit ezen *Sinlödö*, a' méregnek lenyelése u-

tán, kiokádik, vizell, vagy székezz: külön külön edényekre kell szedni, és minden edényeket, a' Doctor, tulajdon petsétjével lepetsétellyen!

10. Mind azokat a' nyavalyás jeleket, a' mellyeket a' Sinlödö, és a' körülötte lévőök vallanak, hasonloképpen szorgalmatossan fellirván, azonnal lepetsételje. — Ha pedig

11. Már meg holt, vagy azután tsakugyan meghall; a' holt testet az Orvosi és Seborvosi Tudomány törvényei szerént felbontván, mennél hamarabb meg kell vizsgálni!!

§ 182. .

I. Minekelötte pedig, a' valamely testnek üregében talált méregnek, Chemiai Vizsgálásához kezdenénk, e' következőkre Argusi szemekkel vigyázzunk;? ugymint:

1. Valami, a' Gyomor üregében vagy; azt nem valamely fa, czin r z, ezüst, és mázoss: hanem potczellán,
vagy

vagy üveg edénybe kell fel merni.

2. Szemessen meg kell vizsgálni; nintsen e', a' gyomorban; vagy a' vékony bélszájában, valamely akárminémü idegen matéria, mint p. o. sár vagy egyéb! ? és ezt is külön edényre tegyék!

3. Ezután a' gyomornak, és a' vékony bél szájjának belső hártáját le vakarván, ezt is külön edénybe tegyék! úgy szintén:

4. Ha abban, a' mit a' gyomrából halála előtt ki okádott; valamely más idegen matéria, p. o. fővény, vagy föld nintsen, töltsék egy üveg edénybe az elebbeni le vakart hártával; ha pedig meg vagyon zavarva; ezt is külön üveg edényre kell tölteni!

5. Azoknak az eledeleknek, italoknak, és orvosságoknak, vagy más egyéb dolgoknak maradványi is; melyeket a' Szerentsétlen, a' bévett méregnek Jelei előtt lenyelt; ezeket is külön

lön üveg - vagy porcellán - edénybe vegyék !

6. Minthogy pedig a' mérget a' testbe nem tsak a' száján viszik bé (amint már fellyebb is említődött): de a' vég hurkán, néha a' méh száján; néha kenés, néha főrösztés által, néha pedig más sokféle utakon: annakokáért, ezeket a' részeket is jóll és szemessen meg kell mindenkoron vizgálni !

7. Az egész Chemiai vizgállásban, a' legnagyobb vigyázással kell lenni: annakokáért is, mind a' feloldozo; eszközöknek (*menstruorum et Reagentium*) mind a' feloldozando testeknek; az edény fenekére leszállott dolgoknak mennyiségét és minémüségét; ugy szintén a' levegőnek, végezetre ezen egész munkára meg kívántatott viznek, mind mennyiségét mind minémüségét tökéletessen papirosra kell tenni !

§ 183.

II. Azon materiával, a' mellyet, vagy thalála előtt kiokádott a' 182. §.

4-dik számja szerint: vagy halála után a' gyomor üregében találtatott, az 1-ső szám szerint; és a' mellyek már egy gránig meg vagynak mérve; e' következő Chemia szerint kell vélel bányi; ugymint:

1. A' Lombikon (*alembicum*) leeresztett; avagy a' tellyességgel tiszta esővizet, erre töltvén ezt elegendőképpen meg kell higitani!

2. Ezt a' higságot, több külömbb kisebb, de széles szájjú üvegekre le töltögetvén, hadd állani egy vagy két oráig tsendessen: ekkor a' viz tetején fenn úszkáló kemény részeket, tsont- vagy fa kalánnal le kell szedni, és egy porcellán tányérra kiteríteni: azomban ezen higság edénnyét igen tsendessen félre döntvén; ezen higságot, más tiszta edényre igen lassan le kell szűrötskéllyi; és meg kell tartani! de a' fenék seprőnek is jó gondját kell viselni!!

3. Ezt a' porcellán tányéron kite-
ritett, és meg szárított dolgokat; jóll
meg kell vizgálni; nem a' szokott ele-
deleknek maradványi e'; nem gombák;
nem gyökerek; nem apro gyümölsze-
mek; vagy végezetre nem más vala-
melly mérges növényeknek magvaik
é? — ezeket is tökéletes mivoltokban
le kell írni, és papirosra tenni!

4. Ha a' Helybéli Physicus (Doctor)
vagy már szemei gyengeségek; vagy
szaglása tompasága, vagy éppen elvesz-
tése; vagy egyéb érzékenységeinek
gyengeségek miatt; vagy végezetre a'
Chemiai edényeknek, készülteknek, és
más szükséges eszközöknek, nem létek
miatt; mind ezeket eléggé meg nem vis-
gállhatná: ilyenkor ezeket, jóféle égett-
borral megtöltött üvegekbe bezárva;
minden szükséges körülállásoknak le-
írásokkal, az *Orvosi Facultásnak*, a'
megvizsgáltság végett küldje által!!

5. Hogy ha pedig a' leirt mod szerint; a' félre tett, megszáritott, megvisgált, és le is irtt kemény matériák, bővebb mértékben volnának: akkor ezekből egy részt husban, vagy kenyér belben; kutyának, matskának, vagy egyéb állatnak vagy bé kell adni! ha ez az állat rövidebb vagy hosszabb idő mulva okádik, hasmenésbe, szélütésbe, inas rángatásba esik, vagy meg is döglik. — Nagyon és méltán gyantani lehet: *Hogy az emberre nézve is halálos mérég volt* — De azomban jól meg kell jegyezni!!!

6. Hogy: a' Természet birodalma, mind a' három Országában, az állatokra nézve, sok familiás sőt személyes mérgek vagynak: (a' mint már fellyebb is emlitem, mintegy 8 vagy 9 ilyen forma mérges testeket: mindazonáltal a' *Közönségnek* annál nagyobb hasznára, itt ismét többeket is említeni fogok):
p. o.

a. *A' büröknek gyökerét* a' kutyák orvasságul meg eszik: majd minden egyéb állatoknak pedig megölő méreg.

b. *A' büröknek szárát* a' ketske sött néha a' jüh is magára nézve ártalom nélkül megeszi: más állatokat meg öll: hanem hogy a' tejek, ilyenkor fette egészségtelen.

c. *A' büröknek magvait* jó izün meg eszik a' madarak: az embernek halált okoznak.

d. *A' Vadócz, lizlallya* a' sertéseket, a' ludakat, réczéket, tyúkokat, és galambokat: az embernek pedig nyavalyát sött halált okoz.

e. *A' farkas répa (aconitum)* a' lovaknak ártatlan eledel: az embernek pedig tsak egynehány árpa szemnyi is halálos: de igen kitsiny mértékben jó orvasság.

f. *A' kutya téj* a' ketskének eledel, más állatoknak pedig halálos méreg.

g. *A' Terpentin* a' matskákat és a' galambokat megöli: az embert nem; sőt mind kívül mind belől orvosság.

h. *A' kerti cziprusfa olaj*, hasonlóképpen a' matskákat és a' galambokat megöli: az embert nem.

i. *A' bodzafa bogyójától* a' tsirkék megdöglenek: az embernek jó eledel, sőt jó orvosság!

k. *A' bors (piper)* a' malatzoknak döghalál: a' szárnyas állatoknak pedig, úgy szintén az embereknek, jó gyomrot 's szívet erősítő és melegítő orvosság.

l. *A' Kámfor* a' matskákknak, madaraknak, békákknak, bogarakknak, és férgeknek méreg: az embernek pedig egy a' leg jobb, a' legfőbb orvosságok között.

7. Ha a' felolvasztó vagy feloldozó avagy a' higitó folyamánynak allyán a' 182 §. 2 dik számja szerint, valamelly porforma fenékseprő vagyon: ekkor ennek egy részét kivévén, ivó papirosra

ki-

kiterítvén, meg kell száríttani! ennek szagát nem bűdöss, - nem húgy, - nem ércz, - nem foghagyma szagu é 's a' többi egyebek; jól meg kell kémlelni! 's ezt azonnal papirosra voltaképpen felírni! — ezután a' színét; ha fejér, fekete, piros, bársonyszínü, kék, vagy zöld e'? 's a' többi szint is feljegyezzeni! Továbbá ezt a' fenékseprőt is, mind mennyiségére, mind minémiségére nézve, minden *külső 's belső* érzékenységeinknek segedelmével hasonlóképpen fontolóra kell venni! p. o. nyúlós é, ragadós é? vagy inkább 'siross, olajoss? takony e' vagy inkább genyettség? a' két ujjaink között, kemény; szúross; nehezen porozzható é? vagy pedig igen könnyen, és egyszerre puha porrá változtatható? és ezen porban, nintsenek é némelly fényes; zöld, kék, narantszínü, citrom színü. világos piros, vagy setét veres, barnás, vagy éppen fekete porszemek? ezek pedig ércz természetü

nehéz, vagy ellenben, gyenge fúvásra is; mint p. o. *kőrös bogár* porszeméi elrepülök!?

8. Sött a' gyomor belső falához ragadott, és erről levakart *pórsepröt*, lombikon le eresztett elégendő; de egyszersmind bizonyoss mértékü vízzel, meg kell higitani; ezt kalmár papirosi által ereszteti: a' papiros szűrőben fennmaradott *fenéksepröt*, egy gránig (árpa-szemnyig); sött a' gránnak fél, harmad, vagy negyed részéig is meg kell mérni! — ezt ismét, valamint tsak éppen mostann az 7-dik szám alatt jelentettem, *szagára, színére, mennyiségére, és minémiségére* nézzve, igen szemesen meg kell vizgálni! különöss edénybe tenni! — a' *szűrőn* által szivárgott nedvességet ezen §nak 2-dik számja alatt lévő higsághoz kell tölteni!

9. Minekutánna a' 2-dik és az 5-dik számok alatt elválasztott seprök ki esmértettnek; papirosra az ő személlyes
mi,

mivóltok szerént kiterítettnek. A' 2-dik és a' 7-dik számok alatt az ivó vagy kalmár papirosból való szűrőn által leszivárgott nedvességek, a' 2-dik szám alatt lévő edénynek fenekére leszállott allyával, egy edénybe fel rázattatván öszve elegyítettnek; ez a' nedvesség ivó papiroson által eresztődik. Ha ez a' nedv az ö taknyos, nyúlóss, és sűrű mivolta miatt; ezen a' *szűrőn* által nem menne: akkor letsepegett vízzel meghigitott tojás fejerit ehez elegyitvén, meg kell főzzni: de úgy hogy a' főzés közzben a' levegőbe fell repüllő gőzz *szagának* személlyes mivolta, a' 8-dik szám szerént fel irattassék: az öszve állott tojás fejére rongyait, ezen nedv tetejéről, tiszta tsont vagy fakalánnal leszedjék; a' többi higság pedig meghüllvén, a' tudvalévő *szűrőn* által leszivárgattassék. A' leszivárgott folyománynak *szine*, *szaga*, *világos* vagy *homályos* volta; *nehézsége* vagy *repülöss tulajdonsága*, *mértéke*,

ke, mennyisége egy gránig sőt fél, harmad, vagy negyed rész gránig, 's egyéb tulajdonságai, mind szorgalmasan és hűségesen papirosra fell irattassanak! Végezetre ezt is egy különösen megjegyzett, sőt bé is petsételtetendő edénybe tegyék.

Ennek meg maradtot fenékseprőjjét ismét papirosra ki terítsék; megszáritsák, megesmértető Jelei szerént fellirják: különösen megjegyzett és megszármolt edénybe félre tegyék!

§. 184.

III. Valamelly papiros *szűrőn* által szivárgott Folyománnny' személyyes mivoltának, Chemiai meg - vizsgálásában; leg elsöbben is annak kell végire menni: hogy abban a' 183 §. szerént való nedvességben, melly a' gyomornak üregében taláztatott; nintsen e' még a' többek között elegyedve, bizonyos *Savanyú, - Lúg- vagy közép só?*

§.

A' 165 § a' 11. szám alatt említett három familiájú *Savanyúságokat* vagy *Sókat*; a' Természet három Országai között, akármelyikből legyenek is ezek költsönözze: im e' következő bizonyoss és tsalhatatlan megemérettő bélyegekből lehet meg esmérni, és megkülömböztetni; ugymint:

1. A' *Sávanjú*, akár légyen 1. *Egygyes*, - akár *Lúg* - akár pedig *Közép*: de ha a' két állato (alkotó) részek között, a' *savanyú* az uralkodóbb: a' *kék* szint mindenkor *vörösre* változtattya; így p. o. A' violának *kék* szirupját. — A' napra forgó *kék* tincturájával készített *kék* papirost, mind *vörössé* teszi.

2. Továbbá a' *középsó*, vagy *közép savanyu*, mint a' többek között: A' *bor-kő sava* (+. ☐.) A' *gáliczköves agyag* (*argilla* ⊕-ta) vagy a' mint a' közönség nevezi a' *Timsó* (○) minthogy a' *Savanyúság* ezekben bővebb: ezek is hasonlóképpen a' *kék* szint *vörösre* tserélik.

3. Ugyan ezt tselekszik még az Ásványok Országából való *közép sók* is, valahol csak a *Savanyuság* felesleg való, mint a többek között: *A' megemelt rágó kényesőben* (☿- ω *corros.*) *Az egérköves savanyúságában* (+ *arsenicum*).

2. *A' Lúg-Savanyúk*, a' *kék* szint *zöldre* változtatták.

3. *A' tökéletes közép-sók*, vagy *Savanyúk* semmi változást sem okoznak a' színekben.

§. 186.

IV. A' *Sók* vagy a' *Savanyuságok* kikereséseknél *módja* ez: Hogy ha az ivó papirosból tsinált *szűrőn* által, leszivárgott nedvességben; valamelly *Savanyút* lappangani gyanítottunk: akkor ebből, mint egy két kalányi folyományba tsepegtessük a' *letsepegett borkő olajt* (*Ol. ☿. per deliquium*) és ezenközzben vigyázzunk:

a. Fell forr e' ez az elegymény, vagy éppen nem?

b. Vétt e', vagy hány e' fenékseprőt vagy semmit sem. ?

a. Ha ez a' zavarék felforr; de semmi fenékseprőt sem tsináll: ez azt jelenti: „Hogy az ebbe a' nedvességbe tsepegtetett savanyúhoz; itt és most semminémü ércz savanyuság atyafisággal nem viseltetik: (ehez hozzá magát nem köti, nem adja;) hanem szabadon és magánossan marad: akár légyen ez, a' *Növevények'* - akár pedig az *Ásványok-Országából* való; mint a' többek között itt lappanghat a' *Rósnika savanyu* (+ *arsenici*).

b. Ha pedig ezen nedvesség, ezen *borkö olaj* által, sem fel nem forr; sem pedig fenékseprőt nem hány, akkor kétségen kívül, ebben a' nedvben; vagy tsak Szénsavanyu (+ *carbonicum*); vagy fejer egérkö (*arsenicum album*) lappang.

§. 187.

V. Minthogy a' méreggel való megétetésre, leg inkább a' Matériálista boltok-

tokban található *Egérkő fejér virágját* (*Flores arsenici albos*) kétség kívül, ennek kedves iziért, fordittyák: ellenben az olyan kedvetlen izüeket, a'mel-lyek istentelen állorczájokat mennél e-lébb lehuzznák p. o. mint: az igen e-röss, égető, és mérges: *Gáliczkő-Sa-létróm- és Konyha-Savanyuságokat* ép-pen nem használlyák.

Ezt a' *Fejér Rósnika virágját* (*Flores arsenici albos*) pedig; a' *letse-pegett borkő olajjal* (*Ol. ☐. p. del.*) (a' mint most a' 186 §. említődött) min-denkor szerentséssen fell lehet fedezni: ha ezt az *olajt* a' próbálandó nedves-ségbe ezen nedvnek jól lakásáig tsepeg-tettyük: jóllakott e' pedig már ez a' nedv? ebből tsalhatatlanul meg fog lát-szani: ha ezen próbálandó nedvbe, a' *Napraforgó kék tincturájával készített kék papirost* belé mártván, ezt megve-resiti.

Ezt a' *letsepegett borkő olajjal*, e' szerént jóltartott zavaréket, két egy-

arányu részekre fel osztván , két egykora edényekbe töltvén; mindenikét bizonyos számmal , és bizonyos jeggyel meg kell jegyezni!

§. 188.

Ezutánn a' *Letseprgett borkő o. lajjal* jól tartott zavaréknak egy részit, üveg edényben , mind addig gyenge tűznél kell tartani; mig ezen zavaréknak a' színén , bizonyos *Sóvar* megjelenend. — Azonközben , a' tűznel lévő gőzölgés alatt; vigyázni kell a' szagra; hogy ez a' gőz élőállat szagu é? vagy kábitó az Opiumtól? avagy más kábitó füvektől? vagy erős égető borszagu? vagy foghagyma szagu , a' rósnikától? vagy olly szagu mint a' kikeresü mondolákat nyelt? 's a' többi!!

Mihelyt pedig a' Zavarék tetején a' *Sóvar* megjelenend: ezt a' zavarékot azonnal hives helyre kell tenni: mint a' millyen nyáron a' pincze levegő , a' krisztályozás végett.

§. 189.

Ez is véghez menvén; ekkor a' zavaréknak, az edényben maradott hig részét letöltvén, a' kristályokat az edényből késsel vagy egyéb eszközzel tisztán levakarván, tökéletesen meg kell mérni; ezután jól megvizsgálni: hogy a' 184 §. említett három *Savanyuk* közül; mellyik itt a' Törvényes kérdésnek személyes Tárgya? így p. o.

1. Ha a' gyomorban: *Gáliczkő savanyu* volt! tehát e' szerént az itt lévő Chemiai munka szerént; most itt *Gáliczköves borkő* (☐. *Etus vel sulphas lixivae*) származott: a' mellynek is megismértető Jelei im e' következők:

a. A' hideg vízben nehezen olvad fell.

b. A' melegen is a' maga kristályozása vizében, hasonlóképpen fellnem olvad.

c. Reá töltvén a' *Nemfüstölgő gáliczkő olajt*, ezen zavarékból semmi savanyu gőz ki nem fejtődzik.

d. A' forró vagy igen nagy melegen, a' kristályok széllyel pattognak.

2. Ha pedig a' gyomorban *Salétrom savanyu* vala: akkor itt ezen Chemiai munka által, *Salétrom* (*Nitras s. Θ -as lixivae*) születik. — Természetes jelei ezek:

a. Kristályjai hideg vízben is könnyen fell oolvadnak.

b. A' melegen, a' maga tulajdon kristályozása vizében is széllyel olvadnak.

c. Reájok töltvén, a' *nemfüstölgő gáliczkő olajját*; veresses sárga gőzöket botsáttanak.

d. Eleven szénre vettetvén, lángal, de foghagyma szag nélkül való ropogással, tűnnek el.

3. És végezetre, ha a' gyomorban, *konyhasó savanyu* találtatik: akkor ebben a' Chemiai öszve kelésben: *A' Szilvius emésztő savanyujja* (*Sal digestivus Silvii seu Murias lixivae*) születik: ennek személlyes jegyei:

a. A' hideg vízben, ennek kristályai könnyen fel olvadnak.

b. A' melegen, a' maga tulajdon kristályozása vízében széllyel nem olvadnak.

c. Reájok töltvén, a' *nemfüstöl-gő gáliczkő olajt*; sáfrán - vagy mint mikor, ujjaink között megmor sollyuk a' diofa leveleket, olyan szagu fejer gözöket, botsátnak ki magokból.

d. Eleven szénre vettvén, láng nélkül széllyel pattognak.

§. 190.

Midőn a' *Napraforgó kék tincturáját* (*Tincturam caeruleam Heliotropii*) a' 187 §. szerént; nem valamelly ércz savanyu: hanem az *egérkő fejer mesze*, veres színre változtattya: ha ez, a' reá töltött *Letsepegett borkő olaj* által; sem fel nem forr; sem fenéksepröt nem hány: akkor a' kigözölgés alatt is, a' zavaréknak felső színén *Sóvar* sem támad: hanem *Rósnika májja* (*Hepar ar-*

senici) származik. Melly is, nem egyéb; hanem egy tsömör szagu, bárnás piros (májj színü) ragadós és enyves tészta, melly is meg hüllvén, kemény és töredékeny lészen. — Ezt az *Egérkö májját* meg kell mérni, és a' további vizsgálás végett. egy edényben el kell tenni.

§. 191.

Ezek is meg történhetnek, ha szintén ritkábban is:

1. Hogy a' gyomorban lévő nedvesség, a' *Napraforgó kék tincturáját*, veres színre változtattya.

2. Hogy a' *Letsepegett borkö olajjal* fel forr: de fenéksepröt nem hány (a' 186. §. az *a.* betüje szerént); — azonban ebben a' gyomor nedvességében semmi mérges *ércz savanyusintsen*: hanem tsak orvasságul bé vett *eczet*; vagy a' meg evett téjéből; avagy magából a' gyenge gyomorból kifejtödzött állatos Savanyú: mindazonáltal a' *Megétetés* még is meg történhetett légyen a'

Kábitó Növényeknek . és ezekből való nedvességeknek nagyobb mértékben lett bévételek által.

3. Az is megtörténik: Hogy ezen gyomor nedvességből, a' *Letsepegett bor-
kő olaj* által; inkább, vagy kevésbbé kristályozódható *Sók* is származnak. —
A' mellyeknek:

a. Ha egy harmad részit eleven szénre vettyük; néki dagad; pörkölt szagu lészen; (*odor empyreumaticus*) és elébb vagy utóbb hamuvá válik: végre hová tovább a' hamuban lévő *só* vagy *savanyu* elolvadván; ismét párluggá (*alcali*) által változik.

b. A' másik harmad részre; töltsenek: *nem füstölgő gáliczkő olajját*; hogy a' belöle kifejtődző *savanyúnak* szagát ki lehessen érezni!

c. A' harmadik harmad részét, fel kell elegendő *Tsepegett* vízben olvasztani vagy inkább higítani; és ebbe *mész* vizet tsepegetni: hogy ha lészen e' fenéksepreje?!

Hogy pedig a' gyomor'-nedves-
ségben felolvadt és ezzel öszve ele-
gyedett *Kabitó mérgeket*; a' millyenek
a' többek között; p. o. A' fejmák méz-
gájja (*Opium*); a' borostyán tseresznye
vize; a' mérges matska mézz gyántái
(*gummi-resinae*); mint p. o. a' gummi
gutta; meglehetősen kiesmérhessük! e-
zekre vigyázzunk!

1. A' gyomor' nedvességnek külső
jeleire! a' millyenek ennek *szine* és *sza-
ga*! ezután a' gyomor' falainak miné-
müségére! p. o. nem meggyulladtak e';
nem sebesebb e'? 's a' többi!

2. A' főzés alatt, és a' gyenge tűz
által lehető megsürités alatt millyen gőz
fejtődik ki!?

3. Ennekutánna, azt a' megsüritett
nedvességet; melly a' *Sók kristályai-
tól*, vagy az *Egérkö májjától* meg ma-
radott: vagy ha sem illyes *Sók krisztál-
lyaik*, sem illyes *Rósnika májja* magát
itt

itt nem mutattya: akkor a' megsüritendő nedvesség' kigözülgése után még megmaradott matériát, erőss égett bor-nak megmért mennyiségében ázztassuk és olvaszszuk fel! Továbbá:

4. Ezen erőss pálinkában lett felolvasztéknak *szinét, szagát, világoss vagy homályoss mivoltát* joll feljegyezzük; erre letsepegett vizet töltsünk! — Ennekutánna:

5. Ha ez a' felolvaszték megzavarodik; és ha a' gyánta benne ellválík: akkor ennek *szinére, ragadósságára, könnyen gyulladhatóságára*; és a' főzés alatt ki fejtöddző *szagára* figyelmezzünk! — Ha ez a' gyánta sokatska lenne; valamelly tsekély, és veszendő kis állatnak bélehetne adni; és a' dolog következését, egész Doctori figyelmetességgel elvárni, fell jegyezni! Továbbá jegyezzd meg!:

6. Hogy ha ezen erőss pálinkában lett fell olvasztáss által; tsak az epének
gyán-

gyántáss része választódnék el: akkor ez az egész égett boros olvasztvány, a' tsepegett vízzel való öszve elegyítés után is, általlátszható, és zöldes marad.

7. És végezetre; ha ezen Elegyedék tetején; némü némü olajj tseppek uszkállnának: ezeket kalánnal le szedvén; 's a' tenyereink között dörgöltetvén, egész tehetséggel ezeknek szagokra ügyellyünk!

§. 193.

Az olyan matériára; melly az erőss égettborban sem olvad fel: erre: Egygyes tsepegett meleg vizet (*∇. deft. simplicem*) kell tölteni!: és ha tudni akarjuk; hogy; ezen elegyedékben, nintsen e' valamely állatok' Országából való enyv? ehez: Letsepegett gúba főtt vizet (*∇. deft. gallarum.*) elegyittsünk; ez az állatos enyvét azonnal edény' fenékre hányva: melly hányománnynak mennyiségét, úgy szintén egyéb megismerhető jeleit is fel kell jegyezni!

§. 194.

Ezen matériának, (a' 193 §. szerént) melly az erősségett borban sem olvad fel; egy részét, a' *Letsepeget bor-kö olajjal* jól tartván; (a' 187 §. szerént) jól reá kell vigyázni: ! ha vagy on e' ebben *Egérkö*, és mennyi? E' végre:

1. Ezen keveréknek, egyik részébe az egygyes letsepegett vízben véghez vitt: *ammoniai rézzenek olvadékját* (*solutionem cupri ammoniacalis*) tseppenként töltögessük: ! ha *Ro'snika* vagy on benne: akkor ennek hányománnya (*praecipitatum*) zöldes sárga lészen: melly fenékhányománnynak vizét, annak módjával le kell venni; ezt a' tudva lévő mód szerént megszáritani, és végre megmérni!

2. Egy részit ismét eleven szénre kell hinteni!: ha *Egérkö* lappang benne: füste feje, és foghagyma szagu fog lenni.

3. Ezen Kérdésben lévő gyomor nedvességnek, egy bizonyos részire; tölthetünk az: *ammoniai Sónak égető palinkájából* is; ha itt, mint a' rézzenek egyéb savanyuival, semmi kék hányománnny nem származik: akkor tiszta lézen ettől.

4. Éppen ezen próbája vagy az *Egérkö májjának* is; mellyről emlékezet vagy a' 190 §. — Végezetre

5. Ha pedig sem ezen nedvességnek az ő megsűrítése; sem az ammoniai réz feloldozvánnyának ezzel lett elegyítése által: a' *Ró'snika* jelenlétének semmi nyomai nem volnának: akkor ezt a' próbállandó nedvességet, nem kell az *ammoniai rézzenek felolvasztékjával* jól tartani: hanem inkább a' 191 és a' 192 §§: elő adott Tapasztalmányoknak rá-májára vonni! ha nintsenek e' itt más, akár mérges, akár pedig ártatlan testek!?

§. 195.

Ha a' gyomor üregében találtott; és kalmár papirosból tsinált szü-

rón által szivárgott higságba, *letsepegett borkő olajt* elegyítvén, ez fenékseprőt hány: ekkor ezen higságnak nagyobb részét, nem kell a' *tsepegett borkő olajjal* öszve elegyíteni: annyival inkább jóltartani (a' 192 §. szerént); hanem ezen vízzel meghígított gyomor nedveségét; e' következendő Tapasztalmányokra kell fordítani; ugymint:

1. A' higságnak egy valamelly mennyiségét tsepegtessék: *Egy tiszta és fényes vas pléhre!* ha ezen réz-var származik: bizonyos, hogy ezen nedvben réz lappang. — Ugyan ebből

2. Tseppentsünk egynehány tseppeket: *Egy tiszta és fényes réz pléhre!* ha ennek a' pléhnek, a' tseppek alatt fekvő táblája olyan fejér színre változik, mellyet ezen réz pléhről könnyen ledörgöllni nem lehet. — Vagy ha ezt a' rézz pléhet, más ezüst pléhvel öszve dörgölik: akkor néha ez a' rézz pléh ezüst színt öltözik magára. — De ha ez

az ezüst- szín, a' rézz pléhet tüzzben jól megmelegítvén, eltűnik: ekkor ezen higságban feloldozott kényeső vagyon.

3. A' gyomorban találtatott, álombikon letsepegett, az ivó papiroson által szívárgott nedvességnek, egész megmaradott mennyiségét, az *Hahneman próbáló nedvességével*, vagy az ugy nevezett: *Májjóss vízzel (aquâ hepaticâ)* jól kell tartani: az az; ebből, mind addig kell a' vizsgálendő nedvességbe tsepegetni; míg ez a' nedvesség zavaross, és fenék allyat hánnyni meg nem szűnik.

Világosítás (Scholion). Ezt a' *Próbáló higságot (Liquorem probatorium)* (a' mint már fellyebb is említődött) a' Természet titkai után járó Tudósok sokféleképpen készittik: de mindazonáltal ez a' készítésének módja, minden egyebek között, legegyügyübb, és talám legjobb is; p. o.

Vigy!

Végy! Büdös köves mészföldet v. lúgsót; (∇ calcar. Δ -ta)

Bórkövet (*Cremorem* $\square$) aa.

az az: egyaránt 1. könt. $\div$ 60 gr.

Jegyezd meg! Némelyek ezen utolsóból 15 gránnal többet többet, az az 75 árpa szemnyit vesznek; az elsőbb 60 gránhoz. Ezeket az alkotó két részeket (*ingredientia vel partes constitutivas*) öszve elegyítvén, tölts ezekre; 12 lath (vagy fél Doctori avagy Anglusi font) lombikon letsepegett egygyes vizet (∇ *dest. simplicem*); ezen elegyményt rázogasd bédugott üvegben mind addig, míg megszűnvén a' rázástól, az edényfenekéről, viz buborék jönn fel; e' meglévén, ezután hadd állani mind addig míg az oldozó nedv (*menstruum*) homályos; míg az oldozvány részetskéi az edény feneké felé szá linkozznak; és míg az edényfenekére gyülő hányománnyminden szempillantásban vastagszik; a' higság azonközben szemlátomást által

látszhatóbbá leszen: azonközzben, a' színe mindenkor olyan marad mint a' téjjé, szaga mint a' záptojásé; mellyek is ennek természetes béllyegei! — Továbbá

4. Ezen hányománnynak (*praecipitatum*) színére joll kell vigyázni! — Hogy ha ezen elegyménnyben eleintén sárgás barna felleg látszik: melly annakutánna mindjárt *fejéreddni* kezd: ilyenkor itt, ama gonosz *megemelt rágo kényeső* ($\text{ϝ}\text{Ω}$ *corrosivus*) bujjkáll: és ha ekkor ezen nedvességnek tsak egy tsekély részébe: *Letsepegő borkő olajj* tsepegtetődik; ezen elegyménnynek hányománnya *tégla színü* leszen. — Melly kémiai munkálódás alkalmatoságával:

5. Ezen hányománynak mennyiségére is azért kell vigyázni: hogy ha töbetske lejénd: ezt *borkőporral* öszve elegyítvén; agyaggal béborított *görbe nyaku edénybe*, erőss tűznek ki kell tenni! ekkor az *Elfogadóban* (*in exci-*

pulo chemico), az *Eleven kényesőnek* golyóbiskái fognak szembe tűnni; ezen *Elfogadónak* nyakában pedig *Tzinobriom*, *Veres szín*, v. *Sárgányvér* (*Cinnabaris factitia*) fog meg jelenni.

§. 196.

A. Ha ezen higságban *réz* vagy on : ez meg-tetszik :

a. A' 195 §. az 1. számja alatt véghez ment chemiai munkából : midőn t. i. a' tiszta és fényes vas pléhen *réz-var* származik. — Világos onnan is

b. Ha amaz hires *Májj-viz* által, a' fenékhányomány barnás fekete színű léssen ; azomban ha erre a' hányományra, minekutánna a' tüzznél megtüzeseedik, 's meghüll ; egy üveg pohárban a' *Szalamiai sónak égető pálinkáját* ($\Omega \Theta$ *amm. caust.*) reá töltik , és ez szép kék színre változik.

§. 197.

B. Ha ezen, a' 195 §. 3. számja alatt ismét meg ismét említett nedvességben : *Hánytató borkő* olálkodik. Ekkor ha

a. Erre májvizet töltenek, de a' tudva lévő mód szerént; ennek *fenék-hányománya* téгла színü vagy *Ércz-kermes* lészen. — Hogy ha pedig

b. Ezen téгла - vagy kermes színü *hányománnyt* a' *Vasnak* *reszelmenyével* (*Limatura ♂*) öszve elegyítvén, zárt tégellybe kemény tűznek ki tészszük: ez a' piskoloznak igen töredékeny királyotskájává, vagy Eszszentiájává (♂ *regulussává*) válik.

§. 198.

C. Ha ezen nedvességben: *Ezüst* (*argentum vel luna ♀*); ha *Fekete ón* (*plumbum v. Saturnus ♁*); ha *Fejér ón* (*Stannum*); vagy ha *Vas* (*Ferrum, Mars ♂*.) lappang, ilyenkor:

1. A' *májviz* által, fekete *hányománny* származik: mellyből, ha finom szén- és tragacantha - porral tészttát tsinálunk, ezt egy szén porral tellyes, és jól bézárt tégelyben, kemény tűznek ki tészszük: ezen chemiai munka által, az

eléb.

elebbeni higságban lappangó *Ezüst*, és *Ón*, golyobisokban tűnnek előnkbe, de az itt bújjkálló *Vas*, elebbeni formájára soha vissza nem tér; hanem csak ugyan olyan: *Vas szeretsénné* (így nevezik a' Chemicusok ezt a' Szüleményt az ő tulajdon fekete színéért) (*Aethiops Ő-li.*) átalváltozik; melly a' *Magnese-nek* mindenkor engedelmeskedik.

§. 199.

D. Ha ezen nedvességben feloldozott: *Fejér gáliczkő* (⊕ zinci) tanyáz: akkor az elebbeni §. említődött *Chemia* szerint:

a. Itt egy fejéres barnás, egy kevésbé sárgás fenék hányománný származik — Ezt pedig

b. A' 203 §. lévő chemiai munka által; az elebbeni állattyára vissza lehet hozni. — Hogyha pedig

c. A' *fejér gáliczkövet* rézzel össze elegyittyük: ekkor *Velencei réz* (*Aurichalcum*) születik belőle.

§. 200.

E. Ha a' már számtalan említett nedvességben: *Egérkő* (*Arsenicum*) ólálkodik: ilyenkor

1. A' májviz által ezen higságnak hányománnya narants színű sárga lesz. —

2. A' melly hányománnyt, ha az ember, egy tiszta és fényes réz pléhre teszi, és eleven szénre tartya (a' 194 §. szerint) foghagyma szagot botsát magából. — És

3. Ezen a' rézpléhen pedig, maga után olyan színes motskot hágy; a' mellyet, nagy fáradsággal is alig lehet ledörgölni.

§. 201.

F. Ha továbbá az esméretes nedvességben *Föld* (∇) találtatik: akkor a' tudva lévő Chemiai próba után; a' hányománny olyan fejér lesz: a' mellyet még a' szénporral sem lehet elébheni állattyára vissza hozni.

§.

§. 202.

G. Ha a' sokszor mondott mód szerint elkészített gyomor nedvességben lapangó *Savanyu*; a' benne lévő állatos valóságot feloldozva tartya: ekkor az ebbe elegyített, *Letsepeget borkő olajja* ezen elegyményben pejjhes hányományt tsináll, De itt jól meg kell jegyezni:

1. Hogy a' *Letsepegett borkő olajt* ebbe a' nedvességbe éppen a' jóllakásig kell tsepegtetni (a' 195 §. 3-dik számja szerint)

2. A' nedves hányományt ki kell választani, és ki szárítani!

3. Eleven szénre vetni; és jól reá vigyázni: hogy fel dagad e'? mint az állatos valóság fel dagadni szokott?

4. Az eleven szénen égvén; vagyon e', szarv - vagy tóll bűdös füstye?

5. Egészsen elégvén, nehezen válik e' hamuvá?

§. 203.

H. Minthogy pedig az Állatok - Növények - és az Ásványok - Országok-

béli mérgeken kívül: még némelly ártatlan *közz* vagy *közép savanyuk* is (+. *media s. neutra*) elegyedhetnek az ilyen gyanus gyomor nedvességbe. Azért is

1. Az ilyen hányományokból a *szűrőn* által leszivárgott hígágot, a' már egynéhányszor (a' többek között a' 192 §. 2. számja alatt) említett mód szerint, az az, a' gyenge tűznél leendő főzés által, meg kell süriteni; hogy az ebben lappangó *savanyú* annál erősebb legyen!

2. Ezen *savanyuba* a' *borkö olajt* egész a' jólakásig kell tsepegtetni!

3. Ezen elegyménnyel, úgy kell bánni, mint a' 188 §. parantsollya; még pedig mind addig; míg csak a' *Sóvár* magát nem jelenti.

§. 204.

I. Néha a' gyomorban találtatott, lombikon leeresztett 's elégendő, de egyszersmind bizonyos mértékű egygyes vízzel megritkitott, és a' kalmár papiros

szűrőn által szivárgott nedvességben; nem *Köz savanyu*; hanem inkább a' 184 §. szerént *Lúg só* bujjkáll. Mivel az *állatok- Növények-* és az *Asványok-* Országokbéli mérgeken kívül; a' milyenek kiváltképpen a' többek közötté következendők, ugymint: Az *Egérkö* (α—o)! a' *Réz* (♀); a' *fekete ón cukra* (7μ η.); a' *Vas gáliczkő* (⊕ ♂); a' *kényszerő* és a' *piskolcz készitményei* többnyire: lehet a' gyomorban *Szappan v. Égető lugsó* (⊖ *causticum*) annakokáért ezen gyanúss nedvességnek megvizsgálása végett, e' következendő *Chemiai Tapasztalmányokat* kell eszközölnünk; ugymint:

1. A' tudva lévő mód szerént megritkitott, és által szűrt gyomor nedvességnek égygyik részibe, tsepegtessük a' *Szalamiai rézzenek vizes oldozványát* (*solutionem aquosam cupri ammoniacalis*); még pedig: ha ennek hányománnya sárgás zöld lészen; mind addig hell ezt a'

Sza-

Szalamiai vizes óldozványt, ezen nedvességbe tsepegetni; míg tsak ezen elegyménnynek olldozványos sepreje az edényfenekére lehányodni meg nem szűnik; és az elegymény annyira mennyire minden szempillantásban által látszhatóbbá nem lészen. — Továbbá, az e' szerént az edényfenekére leszállott *Egérkövet* megkell mérni; és a' 194 §. 1. 2. 3. 4. és 5. számjai alatt elő adott *Tapasztallmányoknak* sinor mértékekre kell vonni! — Ha pedig:

2. A' *Szalamiai rézzenk vizes olldozványa* által, semmi sárgás zöld hányomány nem szármozik: akkor ehez a' *Lúgos elegyménnynek* egy részéhez; mind addig elegyittsük a' *Konyha sósavanyut*, míg a' *Violának kék szirupját*, *Veresre* nem változtattya. — azomban vigyázzunk arra:

a. Hogy ha ezen *Elegymény* között, a' *lúgsavanyuban feloldozott réz lappang*: akkor a' *fenékhányomány* rézből

ből fog állani; mellyet meg mutat ennek sárgás zöld színe.

b. Ha pedig a' *Fekete ón cukra* (Z. h.) bújkáll ezen elegyményben: akkor a' fenékseprő színe, az aludt téjhez fog hasonló lenni: ezt pedig megszarittyuk, *szénporral és lúggal* öszve elegyittyük, 's e' szerént keménytűznek kiteszszük; elébbeni állattyára, az az, az ő fekete ón valóságára vissza térr.

c. Ha az előszámlált *érczek* közül végre az utolsó, a' *Vas gáliczkő* ólálkodik ezen elegyményben: könnyen meg történhet: hogy a' *Konyhasó savanyu*, tsak némelly részben is fenékre hánnya. Továbbá

d. Hogyha a' gyomorban lévő nedvesség, *Lúgos* tulajdonságot öltöz magára, a' hozzá elegyedett *Szappantól*: akkor a' *Konyha savanyu* a' zsirt a' *Lúgsótól* elválasztván, ez a' megmelegített nedvességnek tetején fog uszkálni; a' mellyet is tsont kalánnal leszed-
vén

vén 's meghűtvén, magát és természetét megmutattya. Vagy pedig

e. Ha a' gyomorban lévő állatossaknyot, a' *Lúgsók* fel oldozták: akkor ez, a' Konyhasavanyuban, pihek formájában hanyódik le a' fenékre; melyet is a' 202 §. 1. 2. 3. 4. és 5. számjai szerint kell meg-visgálni!

§. 205.

K. A' *Lúgsó* természete meghatározása végett: ezen nedvességhez *Konyhasavanyút* kell tölteni: a' melly két *Savanyukból*, az ugy nevezett: *Középső* származik; a' melly elegyménnynek hanyománnya, ha a' szűrőn által elválasztódik, megsűrítettik, kristályokká válik. — Még pedig

1. Ha ezen elegyménnyben: *állandó lúgsó* vagyon: akkor ennek kristályai négy szegűek (*crystalli cubicae*). Az is pedig

a. Ha a' *Konyhasavanyuval*, *Növény lúgsó* találkozik öszve: ezen egybe

be kelésből a' *Szilvius emésztő* vagy *Hidrelelést* üzö sójja (közép só) származik (*urias lixiviae vel lixivii*).

b. Ha a' *Konyhasavanyú* mellett *szék-só* (*Soda*); vagy az *Ásvány Országbeli* só vagon: ezekből támad: *Konyha só* (ez is *közép só*)(*urias sodae*).

* Ezen két *Középsavak* egymástól e' következőkben különböznek, u. m.

a. A' *Konyhasó*, akár hideg, akár pedig meleg légyen; ennek feloldozó vi-ze; mindenkoron, három annyiban tö-kéltetessen fell olvadd: és éppen ez az oka; hogy ennek feloldozványa a' többek között nehezebben kristályozódha-tó. — Ellenben

b. A' *Szilvius emésztő*, vagy *Hidrelelést* üzö *sava*, nehezebben olvasztha-tó: de könnyebben kristályozodható; még pedig négyszegéletű kristályokban ha szintén ezen kristályok nagy részben regulátlanok is.

2. Ha ezen nedvességben *szalamia*, vagy *reptülő lúgsó* vagon: akkor

a' *Konyhasavanyuval* egygyütt ezekből:
Szalamia só lészen

A' *Szalamia sónak* megesmértető
 béllyegei ezek

α. A' kristályai pih formák.

β. A' tűznél elrepülnek, minden fog-
 hagyma szag nélkül.

3. Ha ezen nedvességben a' Lúgsón kívül; még valamely *állatok országbeli mérgek* lappanganak: ezeknek is nyomokba lehet akadni; ha a' kristályozás után fenn maradott nedvességet; és ha azt a' vizet is, mellyet a' kristályoknak meg mosásokra fordítunk, a' 193 §. és a' következőkben lévő *Tapasztalmányoknak* rá májokra vonnyuk!

§. 206.

L. 4. Ha még az élő emberben gyanított *ásvány mérgek* ellen, ennek az embernek valamely *Lúgsót*, mint az ilyen mérgek ellen való orvasságot beadtak: akkor az *ásvány* mérgeknek meszeik; kivévén az *Égérkövet*, a' gyomor oldalai-

laira mint porok reájok ragadnak: tehát ezeket a' gyomor hártýáiról le kell vakarni; és különös szorgalommal megvisgállni.

§. 207.

M. Ha ebben a' gyomorban volt nedvességnek sem *Savanyu* sem *Lúgoss* tulajdonságát nem tapasztallyuk a' 210. §. út mutatása szerént; akkor itt lapanghat.

1. Vagy valamelly *Kábitó méreg* mint p. o. az *opium*.

2. Vagy a' *körös bogár tincturája*.

3. Vagy *Salétrom*. — Vagy végezetre

4. Az *Egérkő*, mint *középső*.

Mind ezeknek kinyomozásokra ilyen lépéseket tegyünk:

a. A' gyomorban találtatott nedvességnek külső jeleit szemesen megvisgállván 's papirosra tévén: gyenge tűzznél szárítsuk ki; ezenközzben ennek szagára; és minden szembetünő változásai-

ra vigyazzunk, 's mindeneket feljegyezzünk!

b. Ha ezen nedvességnek színén, valamely *köver bőrötske* származik: ezt üveg vagy porcellán edénybe le kell szedni. Ennek

c. Ha valamely, fejrémák mézgás (*opiumos*) szaga vagyon: színe pedig fehéres barna; és ha a' kutyának adván tőle megdöglik: ekkor hitelesen lehet gyanítani: hogy *opium* volt. — Ha pedig

d. A' megsürités után, nem *bőrötske*: hanem valamely más testekből *kihúzott nemessebb tészta* (*massa extractiva*) formáltatik: ezt is jól meg kell vizsgálni: ha nints e' benne *Egérkő májja* a' 194 §. szerint. — Hogy ha

e. Az *Egérkő májjának* semmi nyomain nintsenek: akkor az *állatos mérgeknek* nyomozásokra kell minden próbákat meg tenni a' 192 §. szerint.

§. 208.

Ha a' gyomor nedvességnek süritése alatt, ennek színén valamely sós

börötske (vagy *sóvar*) formáltatik: ekkor ezt a' nedvességet, ki kell a' kristályozás végett hivesre tenni: és ezen kristályokat két részekre osztani.

a. A' Kristályoknak egygyik részét lombikon leeresztett egygyes vízben oldozzuk fel: ezen oldozványba pedig a' *Szalamia réz vizes olvasztékját* tsepegtessük hogyha ennek hányománnya sárgából zöldellössé válik: akkor a' 197 §. 1. 2. 3. 4. és 5. számjai szerint, itt *Egérkövet* is kereshetünk.

b. A' Kristályoknak pedig más részetskéjjét vessük eleven szénre: hogyha zörgéssel széllyel pattog; *Salétrom* léssen. — Ha pedig nem zörög, tsak széllyel düll; néki dagad, és szenet hágy maga után; itt *állatos só* fog lappangani.

c. A' még fenn maradt majd tsak nem fele kristályokra, tsepegtessünk: *Gáliczkő savanyut!* — Itt

α Ezen Chemiai munka alatt, a' kifejtődött savanyu gözzből: világos-

san észre vehettyük a' *Savanyúnak* jelenlétit.

B. A' *középsőbol* pedig; hogy *Lúgsónak* is szükség itt bujkállni!

§. 209.

N. A' gyomorban talált; vagy a' kalmár papirosból tsinált *szűrőben* fenn maradt keményes matériát; miképpen kell a' Chémia szerént megvizsgálni? meg láthatni e' következőkből:

1. Ezen keményes matériát, ennek külső tulajdonságai szerént, leirván, 's megmérvén, erre 15 olvasd: tizenötszörnél valamivel több erős égett bort töltsünk; jól bézárt üvegben ázztassuk; ennek edénnyét azon közzben gyakran felrázogassuk;

2. Az *Egérkönek* feloldozására 70 sött 80 annyi égett bor szükséges: mivel kevesebb oldozóban; mihelyen az oldozvány kihűll: minden fenékhányománnal azonnal eltűnik.

3. Ha ezen égettboros oldozványban; *állatoss* vagy *növevényes gyánta*

találkozik: akkor ez szines lészen: a' mellyhez, ha lombikon leeresztett egy-
gyes vizet töltünk; megzavarodik; és
ezen edényfenekére; vagy gyántához
hasonló; vagy valóságos gyánta, vagy
legalább gyulladó valóság hányódik le.
Továbbá

4. Ezen égettboros oldozványnak
*szagát, színét, és világos voltát felje-
gyezzük!* — Ugy szintén:

5. A' viz által lett lehányomány-
nak hasonlóképpen *szagát, színét, nyá-
los vagy húzos mivoltát* is papirosra
feltegyük!

6. Minden tehetségünk és tudo-
mányunk szerént meg vizsgállyuk: ha ez
nem hasonló e' a' *Körösbogárnak*, a'
Jalappának és a' *Skammoniomnak* égett
borral kihuzott gyántáikhoz!?

7. Gyujtsuk meg; és azomban
vigyázzunk; ha könnyen vagy nehezen
kap e' tüzet? és miképpen ég? vallyon
a' lángollás előtt, nem olvad e' el, mint

az olaj? vagyon e' és milyen a' szaga? lánggal ég e'; és milyen színü lángal? a' szene felpuffad é? és végre könnyen hamuvá válik e'; vagy nehezen? és végezetre sok hamva lészen e'; vagy kevés?!

§. 210.

Ha a' gyomor nedvességnek fekéksepreje fehér lészen; és két ujjaink között puha föld porának, vagy pedig szúross fővenynek tetszik: akkor nem kell égett borban ázztattni, mint a' fellyebb való 209 §. említődött: külömben az égett borban való ázztatás tellyességgel szükséges: ezután a' tudva lévő elegyménnyt leszivárogtatván; a' fell nem olvadott, és a' papiros szűrőben fell maradott részetskéknek megismerető jeleit, fel kell papirosra jegyezni; tudniillik:

1. Ha az *Egérkö tserepess*: akkor ennek pora feketés barna lészen.

2. Ha ez a' szűrőben fenn maradtott keményes matériának pora *fejér téjjszinü*: akkor ez az *Egérkö mesze*.

3. Ha ezen matériának pora *sárga citrom* vagy *narants színü*: ezt *Aranyglétnek* (*Auripigmentum*) nevezik.

4. Ha ez a' porrá tört matéria *piros, rubint színü*; *Réalgár* a' neve. — Ezek egymással annyiban megegygyeznek; hogy: a' tüznél mind a' ketten elrepülnek. Ellenben ezek egymástól szembetünöképpen különböznek is *szinekre szagokra* és a' *büdöskönek mennyiségére* nézve.

a. Mivel az *Aranyglétben* több lévén a' *büdöskö*; a' *szine* sárga, innen némellyek *sárga Egérkönek* is hívják; a' *szaga* *büdösköves*.

b. A' *veres Egérköben* (*Realgárban, Szandarachában*) pedig kevesebb a' *büdöskö*; innen *szine* piros, *rubintszinü*; *szaga* foghagymás. Terem *Erdélyben* is

5. Sárgás a' pora, az *ásványos Turbithnak* is (*Turpethum minerale*)

6. Sárga téglá színű az *ásványos kermesé* (*Cermes minerale*) vagy másképpen *Charthusianusok pora*.

7. Narants színű piros a' *piskolcz aranyos büdösköve* ($\Delta \odot \delta$.)

8. A' *Vas ochra* színére nézve két vagy háromféle: t. i. *veres*, *barnás* és *arany színű sárgás*.

a. Safrány vagy arany színű; az ugy nevezett: *Megnyitó vas sáfránnya* (*Crocus ♂ aperitivus*).

b. A' veres sáfrány színűt nevezik másképpen: *Terméss vas sáfránynak* (*Crocus ♂ nativus*). — Itt jól meg kell tovább jegyezni!!

c. Ezt a' nevezetet: *Ochra*, a' Chemicusok igen széles értelemben veszik: mivel az érczeknek minden meszeit *Ochrának* nevezik, p. o. vagyon a' *Vasnak* (*Ochra ♂*; a' *Zinkumnak*) (*Ochra zinci s. ♀, calaminaris*); a' *Réz-*
nek

nek (*Ochra ♀ s. viride montanum*) —
 's a' többi. De tartsd meg ezt is!

d. Ezeket mérges voltokért, a' Doctorok belső vagy Orvasi haszonra nem fordittyák: hanem leginkább a' mesterségekben, mint a' külömbb külömbbféle szép színekre használlyák.

e. A' *Vas ochra* matériájára nézve háromféle:

a. A' melly porformában vagon ezt is *Vas ochrának* hívják

β. A' melly nedves fenéksöpröképpen jelen meg, ezt: *Sáros vas Ásványának* (*minera ♂ lutosa*) nevezik.

γ. A' melly sűrű, kemény, és szálkás matériában jelenn meg, ezt hívják: *Vérkőnek* (*Haematites*) Blutstein.

9. Veres színű, a' *Fenekre lehányt kényeső* (☿☽ *ruber*)

10. Zöldellő kékes, a' *Rézznek mesze* (*Calx cupri ♀*).

11. Fekete színű, a' *Vas mesze* (*Calx ♂*). Úgy szintén

12. Fekete, a' savanyuval jól tartott, vagy valamelly öszve húzó szerrel öszve kötött *Ezüst* (*Argentum, Luna s. ☽*).

13. Feketés, a' *kényeső* és a' *bismuthum* vagy *Vissmuthum* hányománya is; ha olyan *Savanyuk* által p. o. a' *gáliczkő* a' *salétrom* - a' *konyhasó* savanyui, ugy szintén az *eczet* által, hányodott le a' fenékre.

14. Fejér, a' *piskolcz* hányománya; mellyet, a' most említett *Savanyúkban* fel oldozunk: és a' *piskolcz vajából* (*butyro ♂*) viz által lehányunk.

15. Fehér, az édes *kényeső* (*♀ dulcis*).

16. Fehér, a' fenékre lehányt fejér *kényeső* (*♀☿ albus*).

17. Fehérek, a' *zincum* virágjai (*Flores zinci*).

18. Fehér, a' valamelly *savanyu* által lehányt *ón* (*oxydum ♁*).

19. Fehérek, a' *savanyuk* által megtisztított *földek*.

20. Fehér, a' magnesia (*magnesia*).

21. Sárgás fehér, az ásványos vas, vagy a' barna kő (*Ferrum mineralisatum*).

§. 211.

Ha az Ércz vagy ásvány mérgek ellen való orvasságul; valakinek valamely *Lúgsót* vagy *Lúgsavanyút* adtak bé: akkor a' gyomorban, bizonyos fenékre leverődött ásvány meszeit lehet találni; még pedig

1. A' kényesöss oldozványokból való meszes Leverődék (*praecipitatum*), ragyás, rosdás, sárga, vagy fehérszinü.

2. Az édes kényeső hányománnya (*praecipitatum* ☿) barnás fekete.

3. A' hánytató borkő meszes allya (*Tartarus* ☿*emeticus*) mindenkoron fehér.

4. A' fehér- vagy a' Zinkum - gálliczkő meszes fenéksepreje is mindenkor fehér színü.

§. 212.

Ha továbbá, az ásvány mérgek ellen való orvasságul, a' *büdöskő máj*

oll-

olldozvánnyát adnák bé; és az efféle orvasságbul, a' gyomorban, bizonyos büdös kő szesz (*gaz hepaticum*) fejtödznék ki: akkor a' gyomorban lévő nedvességnek záp. tojás szaga lészen; és az oldozványokból, tsak a' mostan említett külömbféle színü ásványoknak megszék hányódnak le fenékre.

§. 213.

A' gyomorban találkozó, és már a' 214 §. említett kemény matériát, e' következendő együgyü chemiai Tapasztalmányoknak rámajokra kell vonni; ugymint;

A. Ezen száraz matériának egy harmad részit; egy eleven szénen jól megmelegített réz pléhre kell tenni. — Hogy ha

1. Ezen chemiai munka szerént, itt foghagyma szagu fejer gőz fejtödzik ki. — Továbbá

2. Ha ezen rézpléhre ragadott foltot nehéz ledörgölni.

3. Hogyha pedig a' fényes tiszta és meleg vaspléhre, mintegy fehér felhő gőz ragad. — Ha mind e' három chemiai próbák itt szembetűnők: tsalhatatlan dolog; hogy itt az *Egérkö mér*eg lappang.

B. Ezen matériának második harmad részit; a' lombikon leeresztett egyes viznek 80 annyi részében, keményen fel kell forralni; sött főzni! kihűteni! — és ha a' fenékseprő *nem fehér* a' millyennek az *Egérkö meszé*nek kell lenni: hanem barnás fekete, vagy hamuszínű, vagy pedig veresses sárga: akkor egy kevés Királyvizet (∇ *regiam*) kell hozzá elegyíteni! — Ennekutánna az e' szerént megfőtt; és a' fenékseprőről annak módja szerént lehúzott ollodozványba lassanként a' *Szalamiai réz vizes oldozvánnyát* kell tsepegtetni, a' 194 §. 1 száma szerént; ha ezen chemiai próbára a' fenékhányomány *zöldes sárga* lészen: egy itt lappangó *Egérkö mér*.

mérget jelent. — Még pedig, ha kevés fog lenni, a' Fenék leveredménnye az *Egerkőnek*: ekkor ennek jelenlétét, az *A.* és *B.* alatt lévő Tapasztalványok szerint, könnyen felfedezhetjük!

C. A' poros allynak ezen utolsó harmad részét, két fényes réz pléhek közé tévén, ezen módon; a' holt szén finom pora között; Tégellyben, mind addig kemény tüznél kell tartani; míg fényes tüzes nem léssen: ekkor az itt lappangó *Rósnika*, ezen Tégellynek fenekén bizonyossan meg fog jelenni; és könnyű fog lenni, az ő természetes tulajdonságaiból kiesmérni! — annyival inkább hogy még ezen fényes réz pléhek is, magokra ezüst *Tzint* öltözni fognak.

§. 214.

Ha a' 213 §. *A.* betüje alatt emlitett, és vizgálandó fenékseprőnek első harmad része, a' réz pléhről elrepüll; a' nélkül; hogy ezen chemiai munka alatt,

latt, leg kisebb foghagyma szagu fehér gözt botsátana; vagy ezen réz pléhen, feketés motskot hagyyna: akkor ezen matéria között: vagy a' *kénysző mesze* (*calx ☿*); vagy pedig, kivéven az egy izzasztó piskolczot (*☽ diaphoreticum*), bizonyossan a' *piskolcz mesze* (*Calx ☽*) fog itt lappangani.

§. 215.

Hogy pedig azon tsak most emlitett, és itt ólalkodó két ásványoknak mérges meszeiket; tudniillik: a' *kényszőét* és a' *piskolczét* egymástól megkülömböztetthessük, jó lészen

1. Ezen *fenékallynak* meg maradott részét a' *Királyvizben* (*▽ regia*); vagy a' savanyu szeszszel gazdag *Konyhasó-savanyuban* (*+ muriaticum oxygenatum*) feloldozni! — ezen oldozványban pedig letsepegett egygyes vizet elegyíteni: ekkor a' *piskolcznak mesze* fehér színben száll-le a' fenékre: a' *kénysző mesze* pedig, melly nem egyébb; hanem a' *Meg-*

emelt rágó kényeső, az oldozványban megmarad. — Továbbá

2. *A' második próba*: Ha ezen oldozványba fényes réz pléhet mártunk: ekkor ha a' *Kényeső mesze* bujkáll itt; tehát ezen rézpléhet, a' fenékre leszállott *kényeső ezüst szinnel* mázollyabé. — *A' piskolcz* ugyan ezt a' pléhnek természetes rézz színét, *hamu színre* változtattya.

§. 216.

Ha a' poros és kemény fenékallynak egy része a' 213. §. *A.* betűje szerint, a' tüzes réz pléhez hozzá ragad: akkor, ha ez veres volt, vagy eleintén *sárga*: de ezután a' tűzz melegénél ismét *veressé* lészen: itt bujkállhat, vagy az *Egérkö savanyuja*, vagy más *ásvány*, vagy végezetre valamely föld. — Ezenközzben vigyáznunk kell, tellyes tehetségünk szerint ilyenkor, a' *színre*, a' *gőzre*, *szagra*, és minden lehető változásokra, mellyek ezen chemiai

miai munka alatt történnek. — Továbbá: a' fenekseprőnek megmaradott egész részét pedig oldozzuk fell: *megmelegített konyhasó savanyuban*; a' mellyhez a' főzés közben töltünk: *Letsepegtetett egygyes vizet*; és ekkor is vigyázzunk az oldozványnak *színére*; a' mellybe minekutánna megülledik, tsepegtesünk a' felyebb leirt, és már sokszor említett *Epés vizből* (∇ *hepatica*) és bányunk véle a' 194 §. és a' következők szerént. — A' melly rész pedig a' *Szűrőben* oldozatlan hátramarad: elegyítsd öszve: *Tragacantha-mézzgaborkő- és holtszén-porral*; 's egy bezárt Tégellyben kemény tüzhöz tegyék! itt azonnal megtetszik: mitsodás ásvány: ezüst, réz, ón, piskoltz 's a' többi mutatya e' magát?

T O L D A L É K.

§. 217.

Ambár már, mind a' *Mérgek-*
ről, mind a' *Méreggel* lehetõ megéte-
 ke *tés-*

tésről; mind a' Gyomorban találkozó mérges nedvességeknek chemiai vizsgálásokról, bőv utasítást láthattak az olvasok: mindazonáltal még avagy csak *némellyekre* nézve is; hasznosnak ítélem: Hogy a' gyanus *Eledelekről*, *Italokról* és *Orvosságokról* 's a' többiekről valamit szollyunk; még pedig:

1. *A' gyanus eledeleket*, a' mellyekkel, a' Kérdésben lévő szerentsétlen, azon idő előtt és a' tájban élt; a' Természet - birodalma akármellyik Országából lettenek légyen is azok: szintén úgy mint a' gyomorban lévő nedvességről fellyebb az 181 182 183 és a' következő §§§. szollottunk; minden Chemiai vizsgálások és Eszközök szerént, meg kell vizálni!

2. *A' gyanus italokat* is, olyan próbák alá kell vettnünk; a' mint a' lombikon leeresztett vízzel meg ritkított; és a' szűrő papiroson általszivárgott gyomor nedvességről a' 188 és a' következő §§-ban bőven meg lehetett látni.

3. Midőn a' *bévelt Orvasságok* e-
ránt, támad a' halálos gyanuság; akkor
az Orvassnak *Recipéje*, *Rendelt orvas-
sága*, a' legbizonyosabb útmutató. —
Ebből nyilván ki fog világosodni!

a. Ha vallyon az Orvasságnak:
menyiségében, *minémiségében*, *mérté-
kében idejében*, *módjában* 's a' többiben
esett e' a' hiba? De itt az is szintén ugy
szembe fog tűnni; ha

b. A' Patikáriusnak restsége, vi-
gyázatlansága, gondviseletlensége, fös-
vénysege, vagy az istentelen nyereség-
nek vétkes kívánása okozta légyen, ezt
az egész szerentsétlenséget!

4. Az eddig előlszámlált mérgek-
nek *Chemiai Visgálását*; véghez viheti
akármelly *Diplomaticus Patikárius*, az
Orvos Doctornak útmutatása szerént,
akármelly *Tisztviselőknék* jelenlétek-
hen!

VI.

VI. *Fejezet: Az ártatlan tsetsemőknek erőszakos megölettetésekről.*

§. 218.

Ámbár eleitől fogva; minden Országoknak Kormányjaiban ülő bolts Igazgatóknak, különös és kiváltképpen való gondjok volt ez: Hogy ezen ártatlan vérkiontásának; ezen égrekiáltó véteknek, tsak annyira mennyire is határ vetődjön; ezért is minden Elöljáróknak keménnyen megtiltatott: Hogy az megessett személyeket bünökért, nem tsak megbüntetni; de bünöket még tsak szemekre hánnyni is éppen nem szabad: mindazonáltal oh fájdalom! ez az ártatlan tsetsemök megölések igen gyakori, igen szomorú, és gyakran igen nehéz tárgyak az Itélő székekben ülő Biráknak!!! mivel az ilyen szerentsétlen teremtmények ezer meg ezerféleképpen elvesztik ártatlan Szüleménnyeket: azomban leggyakrabban ilyenforma mázokkal palástolják istentelensége-

geket, p. o. *Hogy ők idétlent szültek; hogy az ő magzattyok éppen a' szülés kinnyai között halt meg; hogy a' hosszassan kinlódo szülés alatt nagyon elvergödvén, alig élhetett egynéhány fertály órákat; hogy a' köldök kötele meg vagy le nem köttetvén, 's e' szerént minden vére elfolyván, erőszakosan meg kellett néki hallni 's a' többi!* — Annakokáért is ezen *Orvasi Törvényben*, a' legsarkalatossabb *Kérdések e' következők* egymint:

- I. *Vallyon a' magzat már a' méhnek üregében? Vagy*
- II. *A' Szülés alatt? avagy végezetre:*
- III. *A' Szülés után hosszabb vagy rövidebb időre halt e' meg?*

§. 219.

I. Ámbár már azon jelekről, a' mellyekből meg lehet esmérni: *Hogy a' magzat már még az ő anyja méhében meg holt;* más helyeken is szollottunk: mivel mindazonáltal, ez igen nagyon
lé-

lélekbe járó dolog; itt ismét egész lehetséges határában előadni méltó lé-
szen. — Lássunk annakokáért azon e-
lölljáró, és az anyát ezen idétlén szü-
lésre elkészítő okokról, a' millyenek a'
többek között:

Anamnesis.

1. Nem volt e' ennek a' megholt
magzatnak anyja, egész terhes állapot-
tyában e' következendő rontó okoknak
alávetve? a' millyenek a' többek között
p. o. Ha egész teste alkotmánya felet-
te gyenge az anyyának, ha igen ifjú,
ha szerfelett érzékeny; kivált a' méhe:
annyival inkább, ha már többször is i-
détlent szült; ha felette véres: ha a' tü-
zes, és vértforraló italokkal és elede-
lekkel nem tsak élt; hanem vissza is
élt! ha a' kis hasát valamelly istentelen
vén aszszonnyal kenette, marczangol-
tatta; ha az idétlén szülést okozó or-
vasságokkal gyakran élt; a' millyenek
a' többek között p. o. Az *Istenfa* vagy

Se-

Seprőrúta (abrotanum); *Czitrom-vagy méhfű (melissa)*; *ménta (mentha)*, *Ruta (Ruta graveoleus)*; *Farkas alma, Hézag gyökér vagy Likazsir (Aristolochia)*; *kerti cziprus (Sabina)*; *Sáfrány (Crocus)*; 's egyéb vizellet utját bosszontó orvosságok. — Különösen pedig a' felette kemény *Hánytatók* és a' *Ila-sathajtók*: a' testnek szerfelett sebes mozgások, mint p. o. a' sebes tántz; a' szörnyü erőlködés; az igen nagy és nehéz emelés, az egész erőből való kiábálás, ordítás, és éneklés, A' szörnyü indulatok, mint: a' rettenetes harag; szörnyü félelem, megrettenés, megijjedés; szörnyü sirás, megkeseredés, szomorodás; szív- és lélek gyöttelelem, melyek a' mi Édes Idvezitőnk ábrázattyaiból is véres izzadságot fatsartak ki. Továbbá a' hason történt külső erőszakok mint: a' has szorongatás, kemény has fáslizás, kemény hasra esés; hasba ütés, igen gyakran való kemény és durvakö-

zösülés. — A' méhgyümöltésének valamely éles eszközzel lett megsértése; *electrummal* vagy *Galvanismussal* való durva megüttetés; valamely méregnek megevése vagy ivása. Külömbféle nyavalyák; különösen a' szüntelen való hányás; hasmenés; bélfájás (*Colica*); vérhas; gortsös és rázós hideglelés. — Ha a' méhre külömbféle nyavalyás matériák magokat letették; és ezt felette kocrán öszve huzták, a' millyenek: A' süliyös, csúzos, köszvényes és franczus matériák 's a' többi. — Illyen 's efféle környülállásokban, könnyen ellehet hinni: *Hogy a' magzat még az ő anyja méhében meghalt* — Annyival inkább

D i a g n o s i s.

2. Ha akár a' hasát, akár a' méhszájját vizsgállyuk: sohol semmi mozgást nem tapasztalunk: de ez még nem egészen bizonyos jel: mivel sokszor némely méhszájján tanyázó szelek és méhanyás görtsök miatt, magok az asz-

szonyok azt gondollyák: hogy a' gyermek mozog benne; holott már régen megis halt: ellenben néha semmi mozgást nem tapasztalnak, a' méhgyümöltse beteges lévén; azomban a' magzat még is elevenen jön e' világra.

3. E' pedig majd legbizonyosabb *Jele a' méhgyümölts' halálának*: Hogy az ilyen fejr személy; a' mosdó tsonatok között mindenkor alkalmatlan fájdalmat okozó terhet tapasztal: még pedig mindenkoron abban az oldalában, a' mellyikre fektében fordul.

4. Néha, a' méhben lévő sok vizek, a' méhet nagyon kifeszítvén, ezek is megsalhatnak. — annyival inkább

5. Mivel a' méh gyümölts' meghalásával; a' has mindenkoron megszokott essni: és ha tapogattyuk olyan hideg, mint a' Vizibetegségben lévők hasa lenni szokott. Továbbá

6. Valamint a' Vizibetegségben: ugy szintén ezen *méhgyümölts' halálával* is,

az ilyen aszszonyokat a' vizelésre való ösztönözés szüntelen kinozza. — Ez is bizonyoss

7. Hogy az ilyen aszszonyoknak tsetseik megfonnyadnak; a' köldökök behúzódik. Ide járullnak: a' méhben történt halál után, az ebben heverő idegen test miatt támodott gyomor bajai, a' millyenek: a' szüntelen való gyomor-fájások; gyomor émelygések, a' hányásra való erőltetések, sőt valóságos hányások; gyomor gyulladások, rothadásba 's fenébe való esése. — Végezetre és

Prognosis.

8. Ha ezen nyomoruságoknak a' Szülés véget nem vett: tehát az ilyen méhgyümöltse, néha egy darab kövérségre; néha egy darab mész földre; néha végezetre olyan rothadásra ellfajullni szokott; melly az anyát is, elébb vagy utóbb bizonyossan sirba temetni fogja. — Mivel ez az idegen test a' méhet megtámadván mennél elébb gyulladásba hoz-

za; a' gyulladásból méhrák támad; a' méhrák vagy méhrothadás. az egész has üregét és vért elfuttya; ezt lassu hideg-
lelésbe hozza; mellyből egy sinlödő nya-
valya, a' sinlödő nyavalyából pedig e-
lébb utóbb halál következik. — Utollyá-
ra ez is egy bizonyos *Jel*, hogy:

9. Az ilyen méhből, mindenféle színü, ugymint: sárgás, zöldes, kékes, feketés, rothadt vérrel elegyes büdös szagu matéria szivárog ki. — *Ezek az anyára nézve való Jelek!*

§. 220.

Az Annya méhében meghalt magzatnak Jelei, e' következendök: a' teste dögszagu; külső szine kékes; a' felső vékony bőrötskéje imitt amott könnyen lemálló; a' feje lágygyai minden külső erőszak nélkül béestek; a' köldök sinor fonnyadt, könnyen szakadó és büdös; az egész testhusa széllyel málló, felpöffedett; a' méhpogátsa fonnyadt, fenés, vér nélkül való, sött rothadt. —

Ez ilyen Jelesen, csak akkor építhet az Itélő Szék Doctora, ha a' testet friss vóltában láthatta: nem pedig akkor, mi-nekutánna az ilyen test, a' föld gyom-rában már egynéhány napokig hevert!

§. 221.

II. *Ha a' magzat a' szülés alatt halt meg*; meg lehet tudni e' követke-zendő Jelekből; ugymint:

I. *Az Anyára nézve*; a' méhgyü-möltse meghallhat; ha a' *Szülés* nehéz, sokáig gyötrő, ha természet ellen való és a' hol kézzel és eszközzel munkás fordítást kell tenni: ha a' magzatnak fe-je, melye, Vállai felettébb nagyok és szélessek: annyival inkább; ha az egész magzat teste, és a' mosdó vagy méh-csontok között, semmi egyarányuság nintsen: végre, ha az anya állva szül-vén, valamelly fára vagy köre ejtette-le; a' mint ezen Tárgyrol a' 49. 50. 's a' többi §§. látni lehet!

II. *A' gyermekre nézve* többnyire és leginkább ezen Jelekre kell vigyáz-

ni; ugymint: Ha az egész test, annyi-
val inkább némelly részek, mint p. o.
az orcza, a' fő, és vállak, és némelly
más részek, a' bőr alatt megtört és ta-
vazó vér miatt, sárgás zöldek, kékek,
vagy feketések: a' koponya tsontok ösz-
ve nyomódtak, ékformára állanak.

§. 222.

III. Ha a' *Magzat elevenen szü-
letett e'; és azután a' Születés után hosz-
szabb vagy rövidebb, természetes vagy
erőszakos halállal halt e' meg? e' kö-
vetkezendő Jelekből lehet megismérni!*

1. Leg először is arra kell vigyáz-
ni; hogy *érett* volt e' a' *magzat*, kö-
vetkezésképpen *életre való e?* e' végre
meg kell a' *hosszát* mérni, vagyon e'
18 vagy 19 hüvelknyi? ezután a' *nehéz-
ségét*, vagyon e' legalább 6. 8. vagy 9
font? az egész testén lévő bőr, de leg-
inkább az orczáján sűrű e; keményets-
ke e'; pirossas e'? a' bőre alatt vagyon
e' valamelly kis kövérség; vagy pedig ol-

olyan ránczoss, mint a' vén aszszonyok bőre? vallyon a' felső bőrötske is sűrű e'? vagy még gyenge vékony, általlát-szó, és könnyen lemálló? kezein és lábain való körmei elég keménynek é; vagy lágyok, vékonyak e'; és mintegy hártya formák? a' haja sűrű e'; hosz-szu e'; szálai kemények e'; vagy tsak szőr formák, lágyak, és rövidek? a' iü-lei kemények e'; porczogosok e'; vagy vékonyak és hártya formák? az egész teste eléggé húsos e'? a' testnek minden tagjai eléggé hoszszak e'; vastagok e'; tsontyaik kemények e'; formájok minden módon meg vagyon e';? a' fő elég nagy e'? és a' többi tagokkal egyarányos e'? a' fő lágyai szélesebbek e'; nagyobbak e' mint kellene; vagy pedig éppen képesek? a' köldök sinor eléggé kemény e'; vastag e'; és nedves e'? vagy pedig vékony, fonnyadt; senyvedt, erőtelen és szakadós? végre ha férjfiu a' magzat; a' tanuk (tökegolyói

testiculi) le szállottak e' a' tőkzatskóba'; vagy még az ágyékokban vagynak?!

11. Meg kell ezt is jegyezni: Hogy azok az *Erőszakok*, mellyek által, némelly Tigris fajzattyai, az ilyen ártatlanokat, alig léptek bé az élet küszöbén: innen ismét kitzaszittyák; ezek az *Erőszakok* mondom négyfélék:

a. *A' durvák és mindennek szembetünők.*

b. *Ravaszak, titkossak, és ollyak a' mellyek szemessebb vizgálást kívánnak.*

c. *Az élet legelső és leg szükségesebb eszközeitől, mint p. o. a' lélekzet vételtől 's a' többitől lett megfosztattatás.*

d. *A' kisdedek igen ritkán ölettetnek meg mérgekkel!*

a. *A' durva és szembetünő erőszakok* ezek p. o. A' testnek nemessebb vagy nemtelenebb részein esett, nagyobb vagy kissebb sárgás, zöldes, kékes, és feketés ütések' és verések helyei: tse-

kéllyebb vagy mélyebb, nagyobb vagy kisebb sebek: valamely tagnak el- vagy bé-törése; kificzamodása; helyéből való kitekerése; az egész bőrszine kékes, sárgás, viaszsinü, halavány, halottszin, a' millyen a' vérnek elfolyása után szokott lenni: a' fő koponyáról kisebb vagy nagyobb, egy vagy több helyeken lenyúzott bőr: a' főnek kidudorodott, vagy béesett lágygyai; ezeken esett kékség; szúrás, gyulladás, ezeknek erőszakos öszve-szorítások, öszve-nyomások. — Ezután vizsgálja meg, nintsenek e' a' száj üregében, ennek belső részein; az óron, az órtnak lyukaiban, üregeiben; a' fülekben; az alifel pofái között; a' véghurka száján, és a' nemző részekben, valamely nagy *Erősza-koának* nyilvánóságos nyomai? nem látszanak e' az egész hát gerincz tsigáján végig kékség, gyulladás, kificzamodás, törés, rontás, marczangolás; nints e' ezek közzé valahol valamely szeg vagy

tő

tő beszúrrva? nintsenek e' a' nyakon körös környüll valamelly sárgás, zöldes, kékes, és feketés foltok; a' millyeket okozni szokott: a' nyaknak akárminémü keményebb öszve szoritása öszve markolása? és innen az egész orcza setét kékes; barnás piros, és felpuffadt a' köldöksinor elvált e' a' méhpogátsától, vagy nem? levolt e' köttve, vagy nem? a' köldöksinor, a' gyermek hasától, két újnyira volt e'; (a' mint szükséges) elvágva; vagy éppen a' hasánál?

b. A' ravasz titkos és ollyas Erőszakok, a' mellyek szemessebb vizgálást kívánnak; ilyenek p. o. Ha a' gyermeket éhel; büdöskö füstel; vagy más sokféle rosz és mérges levegővel ölik meg: ha vizes edény felett, vagy vízben szülik el; ha a' mély árnyékszékre mennek szülni! Az ilyen és az efféle Esetekben vigyázzon az Orvos Doctor!

a. A' szülést természetesen megelőzni és követni szokott személyes Jelekre!

β. Olvassa meg: *A' külömbféle erőszakos halálnak nemeiről* szóló, és a' legközelebb következő VII. *Fejezetet!!*

α. Végye elől az egész Doctori Filozofiáját, tapasztalását!!! De továbbá hogyha a' fején sárgás zöldes, kékes, barnás, feketés, és mindenféle színű ütések, öszve nyomások, törések és rongálások látszanak: akkor ezt mondhatya az anya: *Hogy ő állva vagy éppen a' padlás lajtorjáján alá jöttében szülvén, a' fejével fára, vagy köre nagyot esett; azomban a' mosdó tsontok között is nagyon megszorult: de mind ezekre könnyü mind a' Kérdés mind a' Felelet!*

Végezetre megöllerhetik az ilyen ártatlant, tsak egy tövel is; ezt a' feje lágygyaiba, orrallyukaiba; a' rostás tsontba; a' füleibe; a' száj üregébe; a' nyak nagy vagy hosszú velőjébe; vagy akárhol a' hátgerincz velőbe mélyen beszurván, 's benne hagyván!

c. Ha az élet legelső és leg szükségesebb eszközeitől meg fosztyák; a' millyenek p. o.

a. A' melengetés; ezért is jóll meg kell vizgálni: hogy az ilyen test, hol és hogy találtatott? nem volt e' hideg vízben? hideg földön, vagy kövön, bé volt e' takarva? — Sött halálos görtsöket, és inasrángotást, és hirtelen halált okozhat az is a' kisednek; ha kemény télben, hideg templomben, és hideg vízzel keresztelik meg!

b. A' jó levegőtől való megfosztás által is, könnyü az ilyen ártatlan tse- tsemöt megölni. — Továbbá

c. Ha az alsó állkapczát keményen fel- vagy öszve- nyomják; ha az orrlyukakat öszve szorittyák; ha a' száj- ját sárral vagy földel betömik; vagy ruhával béteritik: ha a' torkát csak gyen- gén öszveszorittyák: melyit megnyom- ják. — Sött

d. Megfojthattya a' nyakára tekeredett köldök'sinor: sokszor a' szájj üregében, a' lélekző fejbén, öszve gyült takony: némellyek állítások szerént, a' méh- vagy a' gyermek- böv vize is megölheti az ilyen ujjonnan születetendöt.

e. Ha pedig méreggel ölték meg: könnyü az, ez előtt való V. *Fejezetnek* út mutatása szerént; ezen veszedelemnek nyomába hággni!

§. 223.

Hogyha a' magzat, *sem az anyja méhében; sem azon kívül a' Születés alatt, meg nem halt:* néha ezen eseteken kívül, még *kétféleképpen* jöhet e' világra; tudniillik:

I. *Minden lélekzet vétel nélkül.*

II. *Úgy; hogy a' tagok mozgásán; a' testnek melegségén; a' pulsuson kívül: lélekzetet is vészen!*

I. *Minden lélekzet vétel nélkül jönn a' magzat e' világra* akkor: midön

t. i. a' gyermektartóban (a' búrokban) születtetik: midőn elájullva, elhallva, születtetik; midőn a' méh szájából, egyenesen a' vízbe esik. — Illyen esetekben; ha csak hiteles és elégendő Tanuk nem találtatnak: a' kik szemeikkel látták; hogy a' méhen kívül, a' született gyermeknek tagjai mozogtak; hogy pulsusa és szive vert és dobogott; hogy testének a' lelkes melegsége megvolt: különben hitelesen bé bizonyítani nem lehet: Hogy a' *Gyermek a' születés után* is élt volna: közetkezésképpen az anyját is az *Orvasi Törvény* szerént, büntetni éppen nem lehet. — Mindaazonáltal illyen környülállásokban, a' melyet felbontván, legelsőben e' következőkre kell vigyázni; ugymint:

1. A' melly gyermek, soha *lélekzetet nem vett*; ennek tüdei kitsinyek, öszve szorultak, sűrűk, keményes kékek, mint a' májj setét veresek, sőt harnák; a' melyüregét félig meddig sőt

har-

harmad részig töltik bé; a' sziv-zatskót bé nem takarják: sőt egészszen a' hát gerinczekre feküdvén; a' szivnek előlről való oldala egészszen mezeitelennek látszik.

2. Ebben az esetben az ilyen testekében, ezen három fő fő nemes részek t. i.: a' tüdök; a' melyikrás hus; (*glandula thymus*); és a' sziv; a' viznél személlyessen nehezebbek: ennekokáért is a' vízbe vettetvén, egyszerre leüllnek: de ez a' próba tsak addig igaz, mig a' tüdök frissek és ujjak, mig éppek és egészségesek; ha a' levegőt önként, és a' bün palástolás végett a' tüdökbe mesterséggel bém fujták: de ha el rothadtak; ha takonnyal, és vérrel természet felett meg teltek; ha mirigyessek; ha genyettséges zatskókkal; (*empyematibus*) és ha tüdökövekkel tellyessek: a' viz fenekére szintén ugy leüllnek.

3. Az olyan kisdedeknek tüdeiket, a' kik soha *lélekzetet nem vettek*, ha vag-

dallyák is, nem pószszógnak, nem tsikorognak; az élet ereiből is semmi vér ki nem foly: ha tsak az anyjának valamelly halálos ellensége, rossz lelküségből, ezen tüdökbe, levegőt és vért benem fújjt.

4. Ha pedig az ilyen kiseded, még tsak igen igen kevés lélekzetet vehetett: vagy pedig a' Születés kinnyai között elájullván 's elhallván, levegőt fújjtak a' lélekzögégéjébe: ilyenkor tsak a' bal tüdő áll le a' vízbe.

5. A' melly kiseded soha sem lélekzett; ebben a' mely- és a' has üregét elrekesztő hártya (diaphragma), mindenkoron igen magassan áll.

6. Arra is szemessen reá kell vigyázni! ha a' vizellet, és az emésztet nem ment e' el, az ilyen kisededtől? mivel ezek mind a' ketten, tsak a' hosszabb lélekzetvételnek természetes következései!! Ámbár az is megtörténik; ha szintén igen ritkán is: hogy a' Szülés-

lésnek kinnyai között, mind ezek erőszakossan kinyomatnak az ilyen ártatlannak testéből; ámbár soha lélekzetet nem vett is!

§. 224.

II. Ha pedig a' magzat, az ő tagjai mozzgásán; testének lelkes melegségén, élet-ere verésén, szívének dobogásán kívül, még lélekzetet is vett: ezt halála után is meg lehet esmérni, im e' következeudő Jelekből; ugymint:

1. Ennek tüdei kiszélesedtek; megnöttek; a' melyüregit bétölttik; a' szívet béborittyák; a' tüdők színe fehéres, világos veres: a' tüdők állattya pedig lyukatsos, ritka, rostás és spongyiás forma. — E' végre

2. Légyen egy jó mély és tágos edényben tiszta és se nem *hideg* se nem *meleg* víz készen!

a. A' *víz hideg* ne légyen, mivel ez, öszve huzzván, minden testnek szálkáit, itt is hibát tehetne az egész tapasztalványban.

b. De azomban, ez a' viz meleg se légyen; sós se légyen, tisztátalan se légyen; mivel ezek a' vizek személyniesen mind könnyebbek.

Ha az olyan kisednek, a' ki már élt és lélekzett, melyét fel nyitván; tüdeit, szivét és melyikrás husát kivévén, a' lélekzögégét és a' nagy ereit leköttyük: és egy tiszta se nem hideg se nem meleg vízzel tellyes mély és tágos edénybe vettyük, mind ezek fenn fognak úszkállni a' viz tetején. — Ide járull ez is:

3. Hogy a' melly kised már élt és lélekzett: ennek tüdei, midön ezeket késsel vagdallyák és darabollyák; tsikorognak, a' tüdök lyukaikban lévő levegő miatt: a' tüdőknek életereiből pedig világos piros és habos vér folyki, Egy szóval!!! soha és sohol sem kell a' Törvény-Székeknél álló Orvos-Doctoroknak kinyiltabb Árgusi szemekkel vizgyázniok, mint ezen VI. Fejezetben elő forduló környülállásokban!!!

VII. *Fejezet: A' külömbféle erőszakos
Halálnak Nemeiről,*

A. *A' maga tulajdon gyilkosságáról:
(De Suicidio).*

Az Orvasi Törvényt Tudók, ezen gyilkosságnak okait két rendbélieknek lenni állittják; ugymint:

I *Az Erköltsi okok.*

II. *A' Természetes okok.*

I. *Az erköltsi okok* számossak, a' többek között mindazonáltal ezek; ugymint: A' babonaság (*Superstitio*); a' vallásbeli vakbuzgóság (*Fanatismus*) a' nagy inség, szükség, szegénység; szorongatás, nyomorgatás, sattszoltatás; a' bolond nagyra vágyás, kevélység; a' végső kétségbe esés; a' nagy gyalázattól és büntetéstől való félelem; a' bolond és vak szerelem, az életnek semmibe hajtása 's a' többek egyebek!!!

II. *A' Természetes okok* is felette sokak, a' többek között p. o. A' szerfelett éles és kínzó fájdalmak; a' mellyek

lyek csak egynéhány órák alatt is megutáltathatták velünk az életet; kiváltképpen a' főnek, és a' hasnak fájdalmai és nyavalyái: a' májnak és a' lépnek dűgulásai; a' vakaranyér; a' feketevérűség, a' bódulás, az eszelősség, a' bolondság; az álmatlanság, a' szomjuság, az éhség, a' részegeskedés 's a' többiek!

§. 226.

Az emberek igen igen sokféleképpen megölkhetik magokat, így p. o. a' szurt- vágott- tört- és puská sebek által: ha magosságról leugranak; továbbá a' kik magokat megfujtyák; akár bűdöss köves, akár pedig fojtó levegővel; mint a' mustos pinczében; mint a' dohos veremben, mint a' most ki meszelt és hűfűtött szobában; ugy szintén a' vízben: ugy a' ki erit megvágja, vagy megvágattya, 's bé nem köti, vagy bé nem kötteti; vagy a' kötést önként feloldozza: a' ki önként mérget vészen bé

a'

a' millyen a' többek között: A' választó viz, a' gáliczkő olaj, a' Rósnika az *Opium* 's a' többi, a' mint már felyebb az V. Fej. bőven láthatni.

1. A' szúrt sebekben; jól kell vigyázni a' sebeknek hajlásaikra és meneteleikre; hogy magának a' gyilkosnak kezére eshetett e'; vagy éppen nem? és így nem más valaki tselekedte e'?

2. A' vágott sebek, a' magok gyilkossáiknak többnyire a' nyakokon esik és ritkán a' hasokon; a' mint némelly tudós Természet-Visgálók a' többek között ama hires *Meczger* állittyák. — De azonban más akárki is ejthet a' nyakon halálos sebet.

3. A' puská sebeknek hasonlóképpen a' menetelekre vigyázzanak! az illyek ritkán lövik magokat melybe és hasba: hanem leginkább föbe, a' szájjokba, és a' felső áll lapotzkákba. Azomban

4. Az illyen szerentsétlennek a' puskapor füstitől feketések az ujjai: és

a' halál után, a' puska, vagy a' kezében, vagy pedig többnyire a' holt teste mellett vagyon..

5. A' kik *magassról le ugranak*; vagy egyszerre meghalnak az ő belső részeiknek szörnyű megrázások miatt; vagy később a' tagoknak öszvetőréseik, szakadásaik, tsuklásaik, és a' belső részeknek öszve szakadásaik miatt. — Azt pedig, hogy maga önként úgrott e' le; vagy más valaki taszitotta le; ezt semmi testén lévő Jelekből, ki nem hozhatni!

6. Ha pedig valahol akasztott embert találunk: mindenkor fundamentomossan lehet gyanítani: hogy maga magát akasztotta fel; hanem ha sokan ezt egy akarattal tselekedték! — már az ilyen esetben, a' maga oltalmazásának némü némü jeleit a' testén észre lehet venni!

7. Néha a' felakasztott és a' külömbféle módon megfojtott embert, reggel

gel az ágyban talályák: de az ilyen halálnak jelei nyilvánosságosak. — Annyival inkább

8. Ha az ilyennek, a' nyakgerince kitsuklott, és kitért: bizonyos; hogy ezt nem maga hanem más tselekedte.

9. Néha az emberek a' fojtóss és rossz levegő miatt fulladnak meg; néha a' meg mérgesített fáklya füstje miatt háltnak meg; a' minthogy ilyen példát amaz híres Romai Doctor *Zacchiás Pál* is emlitt.

10. Ha pedig valaki felől gyanúság támad; hogy maga magát, vagy más valaki öllte meg ötet: erről az Esetről már bőv utasítást láthatni, ezen *Résznek V. Fejezetiben*.

§. 227.

B. *A' megfojtásról (Suffocatio).*

Ez meg esik, ha a' lelekzet akármilyen módon meg akadályoztatik p. o. a' millyenek: A' nyaknak akármilyen módon lett kemény megszorítása; az ugy

nevezett Ádám almájának (*aspera arteria, Larynx, Trachea*) a' hüvelyk ujjal való kemény bényomása; a' melynek kemény megnyomása; a' viz alá 2. vagy 3. szempillantásokig való lebuktatás, le nyomás: a' torok gyulladás, torok fájás; torok bédagadás: vagy ha a' lélekző gégebe akármelley idegen test bé esett; és itt azonnal nagy köhögést és a' tüdők száraiba halálos gyulladást okozott; vagy ha a' lélekző gégét valamelly fojtó és szorító gőzök elfogták; mint a' megáporodott levegő; mint a' bűdöskő füstye; mint az életés levegő (*Δ vitalis*) szűkvolta 's a' többiek.

§. 228.

A' megfojtás vagy a' Szélütés által történt halálnak megesmértető jelei e' következendők; ugymint: Az egész orcza veres, kékes foltokkal telyes; fel pöffedt és feldagadt: a' főnek vagy a' homloknak minden erei sinor modra fel- vagy ki-dagadnak, majd ki pat-

pattannak: szemei kidüllednek fejei vérel fordulnak fell: a' szájj üregében; a' lélekző gége fejiben; (*Larynx Trachea, aspera arteria*); a' tüdők száraiban (*bronchiis*), tajtékos savó tavazz: a' tüdőknek minden ereik vérrel dugállyosak: a' szívnek jobb gyomrotskája (*ventriculus cordis dexter*); ennek kamarátskája (*atrium*); a' tüdő életér (*arteria pulmonalis*); a' felsőbb és alsóbb üres nagy vérérrel (*Vena cava superior et inferior*) egygyütt; az öszvegyült vér miatt kifeszültek; a' mëlly vér fekete és tellyes megáporodott (vagy holtzén levegövel)(+ *carbonico*). Ellenben a' szívnek bal gyomrotskája (*ventriculus cordis sinister*); ennek kamarátskája (*atrium*); a' tüdő vér-ereivel (*venae pulmonales*); és egyébb nagy vérerekkel, a' benne lévő kevés vér miatt, öszve estek, meg lappantak: azonban az ezekben lévő vér is fekete, és tele megáporodott levegövel.

§. 229.

C. *Kötéllal vagy Zsineggel való gyilkos megfojtás (Strangulatio)* az; midőn valamely külső erőszak a' tüdeinktől minden levegőt elzár. — Mint mikor p. o. a' szájat, és az orrlyukakat, valaki kézzel, szalmával, sárral, földdel, ruhával, akármely ágybelivel, a' nyelvnek vissza vagy felnyomásával bedugja: vagy midőn a' lélekző géget kézzel vagy kötéllel keménnyen öszve szorittyák. — Néha pedig az ilyen módon megzsinegelt ember nyakáról, a' kötelet vagy zsineget leoldozván, hogy az Itélő Széket megtsalhassák ágyra tesszik: mintha más halál' nemével halt volna meg. De a' 228 §. előszámlált jeleken kívül; még im e' következőkből lehet megesmérni; a' millyenek p. o.

1. A' kötélnek vagy zsinegnek veresses, zöldes, sárgás, kékes, és feketés foltyai: ha pedig a' nyakon, csak a'

kötélnek vagy zsinagnek fehér nyoma látszik, minden más idegen szín nélkül; azt jelenti: hogy a' zsinaget vagy a' kötelet ezen nyakra a' halál után kötötték.

2. Az ábrázat kékes, barnás és feketés foltokkal tellyes, pöffedt, és dagadt: szemei véressek, veressek, kidülledtek, a' kupaikban alig férnek meg.

3. A' főnek különösen a' homlok-nak minden vér erei kifeszültek kidülledtek: ugy szintén a' kegyes anyának (*piae matris*) minden eretskéi igen meg telltek, a' tüdeik hasonlóképpen igen kifeszültek. — Itt is

4. A' szájban, a' lélekző gége főben, ennek száraiban (*bronchiis*) habos savó tavaz.

5. A' vizellet, és az emésztet, akarrattya ellen és kívül is elmegyén tőle.

§. 230.

D. *A' vizbe való fulladásnak jelei* ezek :

1. Az általhártya (*Diaphragma*)(az az, az a' hártya, melly a' melyüregét

a' Has üregétől elválasztva) igen nagyon le vagon nyomva; a' has fel-puffadt; még pedig mennél tovább a' test a' viz alatt mulatott, a' puffadság annál nagyobb.

2. Itt is meg vagnak sok azon jelek, mellyeket a' *Megfojttásról* említettünk.

3. A' lélekző gégefőben (*aspera arteria, trachea, et larynx*) a' lélekző gégében; vagy tüdők két száraiban, vagon egy kevés habos nedvesség; melly is öszve vagon elegyedve a' tüdőkől kigözülgött levegővel; és azzal a' vizzel, mellybe békfulladott.

4. Egy igen hires Természet-Buvarja pedig azt állittya: „Hogy a' vizben fulladott testnek legbizonyossabb jele az; hogy a' vér ebben higan marad: ha pedig a' vér nem hig: akkor az az ember más halál nemével halt meg: és halva vetették a' vízbe. De azomban ezt is jól meg kell tartani:

5. Hogy a' *Vizbefulladás*on kívül; az erőszakos Halálnak még két Nemei vagynak; ugymint: *A' mennykő ütés*, és az *Opiummal való megölés*; a' hol a' vér halál után is higan maradni szokott. — Ezekben mindazonáltal az egyéb természetes környüllállások, a' személyes különbséget könnyen megtehetik.

§. 231.

E. *A' Mennykő ütés által okozott halálról.*

A' mennykő, olyan levegőben készült irtózztató, az egész természetet megreszkettető tünemény; melly vagy az érzőinaknak erőszakos megrázások; vagy a' *megfojtás*, vagy a' *Szélütés* által, minden testben különböző, és más más kárt, nyavalyát, veszedelmet, sőt halált szokott okozni. — Ezen halálnak megesmértető bélyegei ezen következők t. i.

1. A' testnek külső bőrén különböző színű tarkaságok; zöldes, kékes,

kormos, és feketés égett foltok, 's sűgárok látszanak; gyakran a' hajjnak és az egész ruházattyának nagyobb része is el-pörsölődik.

2. Néha ilyenkor csak meg reszket a' test minden más veszedelmes következés nélkül; néha a' mennykötől megütetett úgy fekszik az ágyon, mintha a' köszvény húzta volna össze; néha pedig külömbféle külső és belső nyavalyákat hágy maga után.

3. Néha a' meghalt test, és ennek minden tagjai viasz módra mindenfelé hajjlanak.

4. Közönségesen igaz; hogy a' mennykő ütött test; egyszerre rothadásra indul!

5. Minthogy az ilyen testben lévő vér higan marad; az élet- és a' vér erekből kiöntődik; és imitt amott tavaz.

6. Gyakran az illyeu embert, a' mennykőnek ereje, csak meg rázza, meg reszketeti, 's e' miatt a' szél megütvén meg hall; minden külső romlás jelei nélkül.

7. Néha minden belső részeket meg-
ront, a' külsőket épségben meghagyván:
innen egy hosszas sinlődő 's elébb vagy
utóbb halálos nyavalyába ejtí.

8. Néha ugy tapasztallyák: hogy
minden tsontokat megront, és porha-
nyókká téssen.

9. Néha ismét ugy tapasztallyák:
hogy a' tsontokban minden velőt meg-
emésztí; az érzőinakat megfonnyasztya,
megrontya: ezért is minden külső Ér-
zékenységek megszűnnek; a' millyenek:
*Az Érzés, Szaglás, Hallás, Látás, Ta-
pogatas, Szóllás.* de még a' belső Ér-
zékenységek is megromlanak, 's meg-
bolondulnak 's a' többi.

10. Némellyek azt is állittyák: hogy
az embert és akármelly élő állatot, a-
pró darabokra öszve szaggattya: mint
Gróf Szirmai Hajdujáról beszéllették,
Zemplin Vármegyében 1783 esztendő-
ben: a' mit némelly Physicusok talám
nem is hihetnek.

11. Néha pedig az öltözetet éppen meghagyván, az egész testet porrá megemészti; mint: a' 17-dik Században Magyar Országban Szathmár Várossában egy bizonyos Leányzórol írják: ugy szintén ama hires és Fő Romai Doctor *Zacchiás Pál* is az *V-dik Leo Pápa* idejében egynehány ilyen példákat emleget. *

12. Még azt is beszéllik a' Természet Buvári: Hogy a' mennykő, a' gyermeket az anyja méhében megöli: az anyját épségben és életben meghagyván: ellenben néha az anya meghall: a' magzat pedig a' méhben éppen marad: a' mint *Plinius* írja egy *Mártia* nevű fő fő Romai Asszonyoságról.

13. Néha az ember zsebjében és selyem erszénnyében a' pénzt meg emész-

---

* Sőt a' Sz. *Hieronimus* az *Ésaiás* Profécziájja magyarázattyában tellyességgel ezt állítja: Hogy a' *Senakérib* táborában azon 185000 emberek is ilyen halállal haltak meg, ruháik éppen maradván *Esai. 37: 36.*

mészti: az erszénynek békét hagyván, mint *Seneca* és *Plinius* írják.

14. Néha a' kardot a' hüvelyben megemészti: a' kard hüvelyknek semmi baja nem lévén, *Plinius h. 2. cap. 51.*

15. Néha a' hordókban lévő borokat megrontya: a' hordók éppen maradván: sött a' hordókból a' bort is kiszárittya a' mint szól *Plinius*.

16. Sött olyan eseteket is emlegetnek némelleyek; hogy a' menykő a' viz alatt a' hálókat megégette. Ugy szintén

17. Némelleyek olyan mennyköveket is emlegetnek; a' mellyek a' ruházatoknak csak színeket változtatyák meg.

18. Néha az öltözeten lévő ércz; az az: arany, platina, ezüst, aczel, réz, czinn, ónn 's egyéb érczelegymény gombokat leolvasztya; a' ruházatok és az ember éppen maradván. — Innen mindenkor meg kell visgállni! nem voltak e', az ilyen mennykőtől megütett testen sok gombok? zsebjében sok pénz,

pénz, óra, kés, aczél 's a' többi? mivel mind ezek, ezt a' levegői rettenetes tűneményt, annál nagyobb erővel, mint baráttjokat magokhoz huzzák; 's ezen emberben annál nagyobb kárt és veszedelmet okozhatott. — Ezek szerint igen jó és tanácsos volna tehát: a' nagy sok, és gyakori mennydörgéseknek idején mind az effélék nélkül ellenni.

19. *Seneca* a' Természetnek ama bölts Buvárja, *Naturae libr. 2. cap. 40.* a' mennyköveket, nemekre nézve, három rendekre osztja fell tudniillik. *a.* némelleyek *fúrnak*. *β.* mások *széllyel szaggatnak*. *γ.* mások ismét *égnek*. De ugyan ezen könyvének *cap. 31.* Véghetetlen sok és különbbféle munkáit, és tulajdonságait számlállya elő a' mennyköveknek. *p. o.* a' többek között: 1. Hogy a' boros hordó a' mennykő által széllyel töretvén, a' bor harmad napig megáll és széllyel nem foly. 2. Hogy a' mennykőtől megütetett embereknek

és állatoknak fejeik mindenkor arra esnek le, a' merre a' mennykő elfutott: az élőfák ellenben ilyen esetben hátat fordítanak. — A' mérges állatoknak és mérges kigyóknak testeik; a' mennykő ütés után, minden mérgeket elvesztik: és csak ilyenkor; különben pedig soha sem teremhetnek ezekben férgek.

20. *Márkus Herennius* Romai Tisztviselő emberről azt írják: Hogy ezt tisztá lévén az égnek egész kárpittya, és fényes nappal ütötte meg a' mennykő.

21. Ismét *Seneca* * *Titelmann* ** és *Reisch Gergely* *** ezt beszélnek a' mennyköveknek igen igen tsudálatos tulajdonságaikról: Hogy ezek; a' kardot a' hüvelyben; az aranyot az erszényben;

---

* *Seneca Nat. libr. 2. cap. 52. 53.*

** *Titelmann In Philosophiae compendio libr. 6. cap. 11.*

*** *Greg. Reisch in sua Margarita philosophica libro nono, capite vicesimo. vid. D. Simonis Majoli Dies caniculares de meteoris.*

ben; a' lábokat a' tsizmákban, ugy meg emésztik: hogy a' kard hüvely, az erszény, és a' tsizmák azomban tellyességgel éppen maradnak. — A' boros hordót öszve törvén, a' bort meg-fagylal-lyá; vagy inkább ennek bört tsinálván a' bor, hordó nélkül meg áll: de aki ebből iszik; ettől azonnal vagy meg hall, vagy meg bolondúll. — Az embernek és akármelly állatnak belső részeit porrá és hamuvá változtattyák a' menykövek: a' testnek külső színén pedig leg kisebb foltot vagy nyomot sem hagyván. — A' halónak a' vízben való részét meg emésztik: a' vízből kinn lévő részek éppen maradván.

A' Természetnek ezen véghetetlen, tsudálatoss, és rettenetes Tüneményeiről; azért kívántam ezen *Orvasi Törvényben* bővebben írni: hogy az efféle Esetekben, az Itélő Tisztviselők és Orvasok annál inkább száz sőt ezer szemekkel vigyázzanak!!!

F. A' Megfagyásról

Mennél gyengébb, iffjabb, véretlenebb, és erőtlenebb az ember: a' hideg annál hamarébb megrontya, elrongálja 's meg fagylalya, Innen a' tse-tsemöket hamarább meg öli; mint a' felserdülteket: és ezeket hamarább, mint a' meg lett embereket.

A' Megfagyásnak munkái e' következők:

1. A' bőrt az ezen, és ebben lévő élet- és vér- ereket, és érzőinakat, támadjameg legelőször. Ez az oka:

2. Hogy a' bőr alatt lévő legkissebb élet- és vér erekben a' vér tavazzván, az egész bőrön kékes foltok látzanak. — Továbbá

3. Mivel a' bőr alatt lévő kis érzőinakat is meg támodja és megfásittya ettől vagyon, hogy a' nagy hidegben, minden tapogatásbéli érzékenségünk meg tompul.

4. Melly megtompuláss ezután meghattya az egész érzőinainknak alkotmányát; melly miatt ismét lassanként minden *Külső és belső érzékenségeink* is megtompulnak elbágyadnak.

5. Szívünk elszomorodik öszve húzódik; vérünk forgása gyengül: innen egész testünk el-lankad. — ezt

6. Nyomba követ egy igen édes álmra való hajjlandóság, düllöngés sőt éppen az elájulásig olly mélly álomba merül; melből ha csak erőszakal vagy mesterséggel fell nem költik: halálos álomba merült, sőt bizonyosan meg is halt.

A' Megfagyásnak Jelei.

1. A' Testnek közönséges takarékjában lévő apró véredényekből vér meg-fagyván; ezen takaréknak (vagy bőrnek) (*integumentis communis*) színe setét veres, kékes, barnás és feketés lészen.

2. A' Testnek minden tagjai meg merevenednek, tsonntá válnak.

3. A' mellyekben fekvő vér edények pedig, kiváltképpen az agyvelőben lévők, az adakozó vérforgás vagy folyás miatt; vérrel szerfelett megtellvén, az elpattanásig kifeszülnek innen vagyon, a' többek között a' szörnyü mélly, álomra való hajjlandóság 's a' t. Igy tehát:

4. Az efféle halállnak leginkább kéztzeres okai voltak:

a. A' testnek minden szükséges és lelkes melegítől való megfosztattatása.

b. A' véredényekben lévő vértava-
zása miatt való születés.

G. A' Fojjtós levegökröl; (*De A-bus mephiticis*).

§. 233.

Ezek a' levegök a' lélekzésre nem tsak alkalmatlanok: sött mind tüdőinket, mind szivünket, munkás hi-

vatallyaikban megakadályoztatják; elődöklik; sőt tellyességgel megölik.

Illyen levegők p. o. A' Mustos pin-czében, a' dohoss vérmeekben; az igen mély kútakban; a' most kimeszelt és azoknak keménnyen befütött szobában akár honnan és akármimódon támadt nagy sűrű füstben; az ujjanon fellrakott és mindjárt befütött kályhagöze; a' büdös köves meleg ferdők levegőjje; a' zöld és a' nyers kender szaga; így szintén a' Diófa szagatájja (*atmosphæra nucis*) 's a' többiek!

A' melly levegők a' természet-Bu-várinak nyelvek szerént, a' többek között a' következendöképpen nevezettnek, ugymint: fojrtos levegő (*Δ asoticus*); Szénsavanyú levegő (*Δ + Carbo-nicus*); a' gyulható levegő (*Δ inflam-mibilis*)

Az illyen halállal meg holt testnek:

1. Éppen azon *jelei* vagynak; a' mellyeket a' 227 § a' *Megfojtásról* mon-dottunk

2. Ha valyamely szénfüste vagy széngőze miatt fulladott meg akkor a' lélekző gége, és a' tüdő szárai kormossak.

3. Az ilyen halálnak nemiben gyakran a' szélütésnek is némü némü jeleit tapasztalni lehet.

4. Az ilyen halál alkalmatosságával, külömbféle nedvességek, p. o. Vér, viz, levegő, genyettség 's a' t, a' melyüregibe kiöntödvén, a' tüdöket öszve szorittyák: amint eat, a' melyüregének felnyitása, világossan meg mutattya.

H. *Az Éhen és Szomjan való meghalásról.*

§. 234.

Itt tsak melleleg emlitem: Hogy minden állatok között leg rövidebb ideig szenvedhetik az éhséget, személyesen a' *Maggal elő madarak*: mivel ezek 2 leg fellyebb 2 és $\frac{1}{2}$ nap alatt éhel mind meg döglenek: — ellemben a' *Gyíknek* az a' fajja a' mellyet a' természeti Historicusok *Kameleonnak* ne-

vezz-

vèzznek (*Linn. Lacerta Chamaeleon*) minden eledel nélkül egy fertály esztendeig is él. — *Golberry* tapasztalása szerint, egy ilyen *Kameleon* gyík, az ő öt bezárt gyíkjai között, minden eleség nélkül 114 napokig élt: de utoljára tsupán tsont és bőrből álló tsontváz lett. — * Kétségen kívül innen támodott az a' mese: Hogy ez az állat levegővel él; holott ennek a' rendes eledele bogarakból és férgekben áll. —

Anderszon Sándorról egy Skotusrol azt olvasom: Hogy ez egy rakás szalma alatt 5 hetekig élt éhenn és szomjann. **

Ez a' halál minden egyéb erőszakoss halálnak nemei között legkinossabb mivel az ezt megelőző kinok természet ellen valók, és igen nagyok.

Hh

§.

---

* *Museum der wunderfollen Magazin.* Th. 1. p. 48.

** Ugyan itt, és ezen munkában *Thom.* 2. p. 158.

§. 235.

A' hosszas éhséget követő nyomorúságok ezek; ugymint: 1. A' száj lehellete bűdös; gyomorfájás; gyomorémelygés; tsömörlés; bűdös materia okádása; bélfájás; bélragás; bélégetés; hasmenés; emésztete bűdöss, és elszenvedhetetlen dögszagu; minden *külső's belső érzékenysége'knek* szembetűnő megtompulások; az egész testnek fogyása; szüntelen való hideglelés; az embernek a' nagy gyengeség miatt földre leesése; mindenféle görtsök; vér gyulladás; vér rothadás; dühösség; ezutan a' testnek mindenféle országos és természet ellen való utain a' vér megindull, és meg szűnés nélkül foly; és mind ezek után következik a' halál. — 2. Az ilyen testben minden fejér és veres vér edényei; ugy szintén minden belek is üresek.

I. *A' Vértályás által történt halálról.*

§. 236.

Egy emberből hosszas idő alatt és lassanként $1/2$ mázsa sött akó vér is

elfolyhat: 's e' mellett azomban az élet fenn állhat. — Ellenben ha egyszerre, csak egynehány ittze elfoly is: sokszor halált okozhat.

Az efféle halálnak bizonyos jelei a' többek között:

1. Az egész bőrnek és orczának halványsága.

2. A' testben lévő minden nagyobb és hissebb véredényeknek megüresedések és öszve esések.

K. A' szörnyü Indulat miatt történt halállról.

§. 237.

A' Tudósok, az Indulatokat (*Pathemata v. affectus*) két rendre osztják fel; ugymint:

1. Az Építő vagy Tselekedő (*pathemata activa*).

2. A' Szenvedő vagy Rontó Indulatokra (*pathemata passiva*).

Az Építő Indulatokat p. o. az öröm, vigasság nyájosság, nevetés; re-

ménység; szeretet, kívánsága bétellyesedése, ohajtott czéllyának elérése, örvendetes izenetnek hallása 's a' többiek! Ezek a' szivet erősítvén, első tekintettel, ugy lázlik: hogyha nem használ-
nak; leg alább nem árthatnak: mindazonáltal sok példák bizonyítják: Hogy az *Építő Indulatok* is; mihelyen az ő rendes módjokat és mértékeket meghalladják: azonnal halált okozznak. — Példa itt amaz híres Festő *Zeuxis*, aki midőn látná; hogy hogy az ő általa festett szőlő gerezdeit a' madarak enni akarják: örömeben azonnal meg halt — Hány emberek hallnak meg a' leg vigabb mulatságoknak közepette?!

2. A' *Szenvedő Indulatok* ezek p. o. A' szomoruság, a' haragoskodás; a' mérgeződés; a' megijjedés; meg rettenés * keserves sirás; hosszszas bú bánat; a' szörnyü irigység; boszuállás kívánása; hazája sóhajjtása 's a' többiek effélék!

Ezek-

---

* Wunder Magazin Th. 2. p. 125.

Ezekről kételkedni sem lehet; hogy minden nap számos embereket meg ne ölnének!!

Tudjuk a'ma Szent Könyvből, a'mi Edes Idvezitönkről hogy a' nagy *szo-*
moruság miatt, vérrel verejtékezett. —

Egy *Rochánczi György* *nevü Burkusról olvasom; hogy: ez a' katonaságból el szökvén; midőn ismét megfogattatott; ugy meg rettent: hogy ázonnal minden *Külső és belső érzékenségeit* elvesztette; mind a' fa meg merevedett; többé sem nem evett; sem nem ivott, sem nem aludt; sem soha senkinek egygyet sem szóllott: minden némü szükséges és természetes kiüresedései mind a' vizellet' mind az emésztet' utján megszün-

---

* Minémü hihetetlen zürzavarba hozza, a' több sz. Indul. között ez is az egész emberi természetet; sőt hogy a' testből, nem csak a' kisebb, hanem még a' nagyobb emésztetet is, idő előtt kikergeti; ezt a' Mársfai közzül, némellyek magokon tapasztallyák, midőn őket a' legelső tűzbe vezetik.

szüntek; csak a' szemei mozogtak. — Illyen állapotban bőre tsontyaihoz ragadvan, 20 napok mulva, mély sóhaj-tások között meg halt.

Egy *Don Diego Osorio* nezü ifjú Spanyol, a' Király parantsolatjából tömlöczre vettetvén, ugy meg rettent; hogy reggelre egészszen megöszült. *

Gonzaga Ferentz régenten *Mantuai* Herczeg, egy bizonyos attyafiát, gyanuságból tömlöczre vettetvén; midön a mély tömlöczben meg hallotta; hogy a' Herczeg ötet holnap a' kinzó helyre veteti; reggelre ez is meg öszült. A' mint *Julius Caesar Scaliger* ezt hitelesen beszéli.

Egy *Pádvai* Nemes ember meghallván; hogy az ő gombját más nap elütik, azon, ez is egészen megöszült. — Amint *Speronius Speronus* irásban hagyta. * * *Wi-*

* Amint *Maszsziás Péter* beszéli: Wunder Mag. Th. 3. p. 182.

** Wunder Mag. Th. 3. p. 182.

*Wipertet Raczeburgi Püspöknek választván: de a' Pápa által Romában az ő ifjúsága miatt Püspökségében meg nem hagyattván; vére annyira meg zavarodott; hogy a' következő éjczakán egészszen megöszült ezen ifjú Ur; a' mint *Kranz Albrecht* hitelesen előadja.*

Svetonius a' Romai Történeteknek híres Megírója, a' Romai Császár *Gálba* életéről irt könyvének 8 Fejezetiben, ilyen történetet ír: Hogy t. i. midőn ez a' Tsászár a' Templomban áldozott volna; az oltárnál tömjénező két gyermekek közzül, az egygyik a' Tsászárnak látására úgy meg rettent; hogy azonnal meg öszült légyen. *

Montpellierből való *St. Scriveriotot Párisban*, tömlöztre vetvén, 's erre halálos félelembe essvén, olyan reszketésbe, és hideglelésbe esett; hogy azonnal megöszült.

Sött

---

* Wunder Mag. Thom. 5. p. 183.

Sött a' mi sokkal több! még némely oktalan állatok felől is írják: Hogy a' nagy öröm és megijjedés miatt hirtelen megdöglöttek!!

Ezen szörnyü Indulatok miatt megtörtént halállnak *Jelei* éppen azok, mint némely erőszakoss halálról, a' többek között a' *Megfojtásról* mondódott.

L. *Az önként való meg-gyulladás által történt halálról.*

§. 238.

Hogy a' nyersen és nedvessen öszve rakott széna, holmi kevés életek; kender, len, és főzelékek; kiváltképpen a' bézárt földél alatt; ugy szintén a' nedves szalmák, lóganéj 's egyéb gyullható matériák, magokban meggyulladnak, elégnek és elemésztődnek ez szent igaz: sött az is bizonyoss; hogy a' sebes dörgölésben lévő kenderkötelek meggyulladván, épületeket, sőt Helységekét elégetnek: de hogy az emberek magokban meg-gyulladjanak, hamuvá vál-

vállyanak: azomban, hogy ez, az embert megégető és megemésztő tűz; semminémű más gyullható dolgokat, sőt még az ilyen égő ember alatt lévő, és testéhez érő szalmát vagy szénát is meg nem gyujtya! ez a' természeti tünemény, olly különös és olly titkos; hogy a' Ter-mészet' állorczás titkainak legmélyse-gesebb Buvárja is, itt méltán bámészs-gondolatokba merüllhet!! azomban a' sok századokon épült tapasztalások bizonyi-tyák; hogy ez szent igazság. — Lássunk itt némelly világos példákat!

1. Egy szegény Franczia Aszszony, Párisban; a' pálinka italra annyira reá szokott; hogy három esztendeig semmit egyebet nem ivott: mellyből a' testében lévő tűz, annyira megszorodott; hogy egy éjczaka a' szalmazsákon aludtában, teste meg-gyulladott; és az ő agykopo-nya tsontyán, 's az ujjai hegyein kívül, reggelre hamuvá vált. * 2.

* *Thomas Bartholin in s. actis med. et philos. Hafniensibus 1673. p. 211.*

2. *A' Bona Sforza* Lengyel Orszá-
gi Királyné idejében, egy bizonyoss
Lengyel Nemes; egyszerre, két finzsa
erős égett bort megiván, belső része a-
zonnal meggyulladott; és mind addig
lángot okádott; míg egész teste meg
nem emésztődött. *

3. Éppen így járt, egy *Bándi Cor-
nelia* nevű 62 esztendőös *Cesenai* öreg
Grófné is; a' ki ama tudós *Maffei* ta-
nubizonyysága szerint, testét minden ej-
czakára, kámforos égett borral szokta
megmosni.

4. Hasonló sorsa esett, a' fellyebb
való esztendőkben, egy *Aszszonynak*
Északi Amerikában; ki it, estve egés-
ségesen menvén ágyába; reggel az ő
testéből, tsak egy darab feketés kövér-
séget; kevés hamvat, és az egész szo-
bában egy kedvetlen büzt találtak. —
** *Okai* ezen halálnak a' többek között :

---

* * *Joh. Heinr. Cobausen in J. 1717. Amsterd. e-
dito novo lumine Phosphoris accenso Tb. 1. p. 92.*

** *Museum der Wundervol. Mag. Tb. n. p. 109.*

1. A' felettebb, és már iffjabb korban való igen tüzes elhizás.

2. Az erőss égett italokkal való hosszas vissza élés.

3. A' setétes barna piros ábrázatu; és fekete kondor hajú emberek pedig: ha soha az efféle égett italokkal vissza nem élnek is; könnyen meggyulladhatnak: kiváltképpen ha testeket gyakran égett borral mosógattyák. — *Módja* ezen halálnak:

1. Többnyire az ő kezeiken és lábikon érzik, az ilyenek legelsőben is, a' viszketegséget, égetést, és fájást: s ezenközzben az ilyen tagok elporhanyosodnak.

2. Ezután ezen érzékenységek, az embernek az egész derekát is elfoglalják; és ezt is, tsak hamar megemésztik; porrá változtatják. — *Tulajdonságai* ezen halálos tüznek.

1. Ezt a' tsudálatos tüzet a' viz elnem oltya (ollyan tulajdonrágu tehát ez;

ez; mint ama régi híres Görög tűz vala, e' részben)

2. Semminémü száraz és gyullható szomszéd testet megnem gyújt.

3. A' megélesztett test, vastag és bűdös hamuvá változik.

4. Az ebből lett korom kövér, hathatós, és pörkölt szagu (*odor empyreumaticus*). — Végezetre és

5. Az ilyen halálnak neme többnyire télen történik; legalább hives és hideg levegőben.

M. A' már megtörtént halál idejének meghatározásáról.

§. 239.

Az Itélő székben ülő Biráknak, ezen Tárgy eránt tett Kérdésekre, sokszor egyenesen és egyszerre felelni tellyes lehetetlenség. — A' Törvényszék *Physicussa*, ezt ugyan egyátallyában meghatározhattya: Hogy t. i. a' halál, mostanában; vagy pedig már régebben történt e'? ezekből;

1. A' megtörtént környülállásokból.
 2. A' test megrothadásának nagyobb vagy kisebb mértékéből.

3. A' meghólnak ifjabb vagy idős-
 sebb mivoltából. De tartsd meg

4. Hogy ezen környülállásokban is, nagy külömbbséget okoznak, némelly közzbenjövő dolgok p. o. a' halálnak külömböző neme; az esztendőnek; az időnek; a' helynek; és a' földnek a' hol feküdt, személlyes mivolta: ugy szintén a' ruházatnak természetes tulajdonsága, p. o. selyem- pamut- szőr- béllett vagy nembéllett ruhákban volt e' végezetre, ha a' földnek színén, vagy annak mély gyomrában feküdt e' — Utollyára

5. Az ő életideje mértékére eljutott és erőss embernek teste, mindenkoron tovább ellent áll a' rothadásnak: ellenben a' gyenge tsetsemő sokkal hamarébb megrothadd. — Mivel

a. A' természetben semmi ugrás nintsen; a' Philosophusok példa beszéd-
 jek;

jek; és a' Természetnek örökös 's megmásolhatatlan törvénye szerént. De

b. Ez is éppen olyan természetes igazság: Minden szerző oknak egyarányús Okozattya vagyon. — Végezetre

c. Az Építő (*activae*) és a' Rontó erők (*passivae vires*) között a' tökéletes egyarányuságnak mindenkoron meg kell maradni!

VIII. Fejezet. A' tömlöczökben lévő szegény Rabokra nézve; akár legyenek azok meghalgattatva; megvi'sgáltatva, és megíteltetve, akárnem: az Istenképét viselő Birák, az Evangyéliomi szelidségről elne felejtkezzenek!

§. 240.

A' mi a' Fogházaknak és a' Tömlöczöknek építettését; a' benne lévő levegőnek egészséges voltát; a' Rabok ruháinak tisztogatását; ételeknek és italoknak mivoltát 's kiszolgáltatását; a' beteg Raboknak gondviselését; egy szóval: az egész állapottyoknak istenes embe-

beri, szükséges, és illendő rendbe való hozását 's tartását illeti: mind ezek az *Orvasi Politiának* egyeness Tárgyai lévén: ezekről ezen *Orvasi Törvényben* hallgatni fogok: és mostanában keserves szívvel csak így kiálthatok fel! Bártsak e' tekintetben, valaha, a' mi szegény Magyar Hazánk; csak fél olly boldog lehetne; vagy legalább lenni igyekezne; mint most *Anglia!* * — sőt a' mint már mostan hálá légyen az Egeknek! csak *Ausztria* is e' részben vagy on! nemtsak; hanem már a' Tek. Ns. Fejér Vármegye is gondolkodik!!! mivel

---

* Olvasd meg! Dr. *Joseph Frank's* öffentlichen Lehrers der Pathologie und allgemeinen Therapie, auf der Kaiserlich Russischen Universität zu Vilna; wirklichen Mitgliedes des Collegiums der Aertzte in Venedig; correspondirenden &c. Reise nach Paris, London, und einem grossen Theile des übrigen Englands und Schottlands in beziehung auf Spitäler &c. Gefängnisse. Erster Theil Wien 1804. p. 176. 177. 178. u. a. so auch den 2 Theil 1805.

vel ez Rabjaink számokra dolgozó szobákat épített!

Ha annakokáért, az Ország- a' Vármegye- a' Város, vagy akármelly Fegyver Jussal biró Uraságnak-Rabjai; *ideig való* vagy örökös munkára, sánczra, hajóhuzásra, vagy gallyára büntettetnek: erejek felett való, egészségeket és életüket kockáztató munkára ne kényszerítettessenek; hogy így idő 's nap előtt meg ne halljanak! hanem ha az Itélő Biráknak fejekre kimondott törvényes ítéletek úgy hozza magával!!!

A' mi végezetre, a' Raboknak akár ideig való és testbéli; akár pedig halálos vagy örökös büntetéseket illeti: az Itélő Birák, mint az igaz ítéletű Istennek e' földön lévő mássai; tellyess tehetségek szerént; azon igyekezzenek: hogy a' büntetés végre hajjtásának közepette is, ezenszázszor 's ezerszer szerentsétlen teremtményeknek nyomoruságokon sem ábrázattombokból, sem egész

magok viseletekből, némü némü fene tigris fajzattyaikhoz is illetlen gyönyörűséget, hanem minden egyéb ott álló és néző emberek is valóságosan szánakozó, szelid, és kegyes emberhez illendő indulatkat számlálhassanak ki! —

Azomban szüntelen szemeik előtt forgassák; azon természetes mentő okokat; a' mellyeket, magának a' testnek és a' léleknek hibái, gyengeségei és nyavalyái, minden szegény bűnösöknek mentségekre leg alább büntetéseknek könnyebbítésekre nézve miden istentféle kegyes bírának önként szolgáltatnak !!! *Ex defendendo, quam accusando semper clarior comparatur gloria!!!*

V É G E

Az Első Darabnak.

Εἰ ταῦτα ποιεῖς, φαγέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ :

id est :

Si haec facis, manifesta TE IPSUM

Mundo: Ján. 7. 4.

1. Légyen Génie Eszed, légyen!
De ha kérkedsz vele szégyen!
Mert a' Világ nagy Kritik!
2. Nagy Munkádat a' sok remek
Látásokkal néző szemek,
Legjobban hiresítik! —
3. Az ILIÁST, az AENEIST
Esmértetik, — VOLTÉR' 's KLEIST'
Eszét tsak a' jövendők;
4. BROWNÉNEK 's nagy LINNÉNEK
Talentomit Zengő Ének
Lésznek még sok esztendők. —
5. De azért ha jeles Eszed'
Szüleményit hurré teszed
A' Közönség' javára :
6. A' Bölts Világ' Itéleti
Koszorúját megkötteti,
Hívenn Munkád' számára. —

7. Sok tsekély tárgyat 's hasznokat
Mutatható Irásokat
Sokszor mondanak jóknak
8. Mellyek inkább Erköltsébe
Lelki 's Testi Életébe
Roszszak a' Halandóknak
9. Hát illy könyvről, melly a' MORAL'
Törvényről, ugy peroráll :
Mint edgy szent Orvosbíró; —
10. Hogy akármelly Bün' tziperit,
Ebből megtud, 's meg esmér itt :
A' ki tsak észszel bíró,
11. A' Tudósok' közt ki volna,
Kedvezöenn hogy nem szólna?
Igy ajánlván ezeket :
12. Óh Bölts! a' ki erre bírád
Magad', hogy e' TÖRVÉNYT irád!
Botsásd ki most ezeket!!
13. Sött Magad' is, Ki e' Tettet'
Által immár nagygyá tetted;
Mutasd meg e' VILÁGNAK!!!

A' TEKINTETES, és nagy Tudományu Orvosi Törvénykönyv' Szerzője eránt való Tiszteletének megimutatására írta, és ajánlotta :

K o t z á n L a j o s,
a' Polgárdi Ref. Ecclesiában ez idő szerént Káplán Aug. 7-kén 1814.

MUTATÓ TÁBLA.

§. <i>÷</i> Cikkely.	Oldal v. Lap.
1. §. Orvosi Törvény	— 1.
2. §. Ennek V RÉSZEI	— 2.
3. §. A' Polgári Orvosi Törvénynek Tár- gyai; és ennek X. Fejezettyei	5.
4. §. A' Törvény-Széki, (<i>Sedriai</i>) és Ur-Széki Orvosi Törvénynek Tár- gyai és VIII. Fejezettyei	6. 7.
5. §. A' Szent-Széki Orvasi Törvény, ennek Tártyai	— — 9.
és XII. Fejezettyei	— 10.
6. §. A' Katonai Orvosi Törvény	11.
ennek V Fejezettyei	— 12.
7. §. A' Barom Orvaslás (<i>Veterinaria</i>) Törvényye	— — —
ennek IV Fejezettyei	—
ismét ennek IV Szakaszszai	13.
8. §. TOLDALÉK a' Physiognomiáról	14.
9. §. I. RÉSZ A' Polgári Orvosi Tör- vény.	
I. Fejezet. A' mi egész életünk folya- mottjának felosztásai.	— 17.

§. Cikkely.	Oldal v. Lap.
10. §. Élet ideje (<i>Actas</i>)	— 18.
11. §. Az élet idejének bizonyos gráditsos esztendőkre (<i>annos climactericos</i>) való felosztásai, és Tudósok szerént.	— — — 18.
12. §. A' Gráditsos esztendőkön való nagy változások	. — 19.
13. §. Aristoteles az élet' idejét három gráditsokra osztotta fel	— 20.
14. §. A' Nevekedésnek Grádittsa	21.
15. §. A' Nevekedés Grádittsának külömbözése	— — 22.
16. §. A' tsetsemőség	— — 23.
18. §. A' kisedek viselik szüleik' büneit büntetését	— — 26.
ama Vers-szerző (<i>Poeta</i>) szerént is!	
20. §. A' Nevekedésnek második 7 esztendős folyamottya 's a' többi	27.
24. §. A' megállopodásnak Grádittsa	33.
25. §. A' fogyatkozásnak Grádittsa	34.
27. §. II. Fejezet. Az Elmének, és a' testnek hibáin 's a' többi	36.
29. §. III. Fejezet. A' havi vérben lévő fehér Személlynck, a' terhes-	

- §. *Czikkely.* *Oldal v. Lap.*
 a' gyermek-agyas; és a' szoptatós
 Aszszonynak; az Isten'- a' Haza'-
 és a' Természet-Törvényén épült
 mentsvára (*Asylum*) — 42.
32. §. A' Jákob Pátriarchának természeti
 Tudománya (*Physicája*) 47.
35. §. A' Terhesség (*Graviditas*) há-
 romféle — — — 51.
40. §. *IV Fejezet.* A' méhtsira (*embrio*)
 a' magzat; a' Szülés; a' szülöttek;
 p. o. az idétlen; a' megért; a' fe-
 lette korán való; a' késői; a' tör-
 vényes; a' meghalt; a' kettős, hár-
 mas, négyes 's a' többi, a' más a-
 lá vetett; a' másfölibe való megter-
 hesedés, és végezetre az üszög. 69.
72. §. *V. Fejezet.* A' tsuda-, vagy vál-
 tott- gyermekekről — 123.
76. §. *VI. Fejezet.* A' kétszéges vagy
 kettős nemü gyermekekről (*Her-
 maphroditus*). — — 132.
86. §. *VII. Fejezet.* A' költött és tette-
 tett nyavalyák. — — 154.

§. *Czikkely.* Oldal v. Lap.

88. §. *VIII. Fejezet.* Az eltítkolt és másokat károsító nyavalyák 165.

90. §. *IX. Fejezet.* A' balgatag, és bűvös bajos, az Isten- a' Haza- és a' Természet- Törvényre ellen járó Orvosok (*Javasok és Impostorok* — — — — 169.

91. §. *X. Fej.* A' Doctornak a' Patika eránt való kötelessége — 176.

II. R É S Z.

94 §. A' Törvény Széki (*Sedriai*) Orvosi Törvény — — 183.

I. F. Az eleven de most a' Törvényes Kérdésden lévő embernek megvi'sgáltatása; a' holt testnek pedig tudományos és Törvényes fellbonczolása.

100 §. *II. Fej.* A' *Visum Repertum*ról, vagy az Orvosi vi'sgállmányról egy átollyában — — — 201.

120. §. *III. Fej.* A' *Visum Repertum'* vagy az Orvasi Vi'sgálat' formájjáról — — — 232.

121. §. *IV. Fej.* A' Sebekről; Ütések-
röl; a' főnek - a' szivgödre tájjának
a' hátgerincz-tsigájának megrázásá-
ról, töréséről és ficzamosodásáról 238.
126. §. A' halálos sebek háromfélék 242.
158. §. *V. Fej.* A' mérgekről és a' Meg-
étetésről — — — 306.
163. §. *A' Toffa vize (Aqua Toffana)*,
(az a' hires és veszedelmes méreg 323.
175. Az Italokat sokféleképpen meg-
mérgezik. — — 358.
176. §. A' Dr. Hahneman borpróbája 360.
183. §. A' Természet' birodalma' mind
a' 3 Országában vagynak némelly
személyes mérgek; a' 6-dik szám
alatt — — — 379.
217. §. TOLDALEK A' Mérgekről és
Megétetésről. — — 433.
218. §. *VI. Fej.* Az ártatlan tsetsemök-
nek erőszakos megölettetésekről 436.
- 225 §. *VII. Fej.* A' külömbféle erősza-
kos Halálnak Nemeiről 458.
- 240 §. *VIII. Fej.* A' tömlötzökben sin-
lödő szegény Foglyokról, 's a' t. 495.

